

**T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**TÜRKİYE’DEKİ AKADEMİK ÇEVİRİ EĞİTİMİNİN ÇEVİRİ
KURAMLARIYLA BAĞLANTISI VE PRATİKTEKİ İŞLEYİŞİ**

DOKTORA TEZİ

Sıla MUTLU

Enstitü Anabilim Dalı : Çeviribilim

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Muharrem TOSUN

EYLÜL - 2019

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

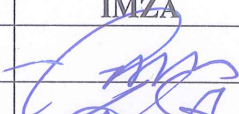
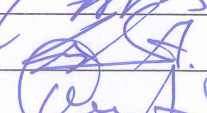
TÜRKİYE'DEKİ AKADEMİK ÇEVİRİ EĞİTİMİNİN ÇEVİRİ
KURAMLARIYLA VE PRATİKTEKİ İŞLEYİŞİ

DOKTORA TEZİ

Sıla MUTLU

Enstitü Anabilim Dalı : Çeviribilim

“Bu tez/....../201.. tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Oybirliği / Oyçokluğu ile kabul edilmiştir.”

JÜRİ ÜYESİ	KANAATİ	İMZA
Prof. Dr. Muharrem TOSUN	BAŞARILI	
Doç. Dr. Cüneyt ARSLAN	BAŞARILI	
Doç. Dr. Nejdett NEYDİM	BAŞARILI	
Doç. Dr. Sevinç ARI	BAŞARILI	
Dr. Öğr. Üyesi A. Nursen DURDAĞI	BAŞARILI	

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYALBİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEZ SAVUNULABİLİRLİK VE ORJİNALLİK BEYAN FORMU

Sayfa : 1/1

Öğrencinin

Adı Soyadı	:	SILA MUTLU
Öğrenci Numarası	:	D126028004
Enstitü Anabilim Dalı	:	ÇEVİRİBİLİM
Enstitü Bilim Dalı	:	ÇEVİRİBİLİM
Programı	:	☐ YÜKSEK LİSANS ☒ DOKTORA
Tezin Başlığı	:	TÜRKİYE'DEKİ AKADEMİK ÇEVİRİ EĞİTİMİNİN ÇEVİRİ KURAMLARIYLA BAĞLANTISI VE PRATİKTEKİ İŞLEYİŞİ
Benzerlik Oranı	:	% 25

SOSYALBİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE,

☒ Sakarya Üniversitesi SOSYALBİLİMLER Enstitüsü Enstitüsü Lisansüstü Tez Çalışması Benzerlik Raporu Uygulama Esaslarını inceledim. Enstitünüz tarafından Uygulama Esasları çerçevesinde alınan Benzerlik Raporuna göre yukarıda bilgileri verilen tez çalışmasının benzerlik oranının herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi beyan ederim.

20/09/2019
Öğrenci İmza

☐ Sakarya Üniversitesi SOSYALBİLİMLER Enstitüsü Lisansüstü Tez Çalışması Benzerlik Raporu Uygulama Esaslarını inceledim. Enstitünüz tarafından Uygulama Esasları çerçevesinde alınan Benzerlik Raporuna göre yukarıda bilgileri verilen öğrenciye ait tez çalışması ile ilgili gerekli düzenleme tarafımda yapılmış olup, yeniden değerlendirilmek üzere@sakarya.edu.tr adresine yüklenmiştir.

Bilgilerinize arz ederim.

20/09/2019
Öğrenci İmza

Uygundur

Danışman
Unvanı / Adı-Soyadı: PROF. DR. MUHARREM TOSUN

Tarih: 20.09.2019

İmza:

☐ KABUL EDİLMİŞTİR

☐ REDDEDİLMİŞTİR

EYK Tarih ve No:

Enstitü Birim Sorumlusu Onayı

ÖNSÖZ

Çeviri alanında kuram-eğitim-pratik ilişkisini bir arada, kuramsal bir çerçevede inceleyen bir çalışmanın yapılması oldukça önemlidir. Bu anlamda bu çalışmanın çeviribilim açısından önemli bir sorunu tartıştığını söyleyebiliriz. Kuram-pratik ilişkisinin işlendiğinin çalışmalara sıkça rastlanmakla birlikte, çeviri kuramının çeviri eğitimine yansması ve bunun sonucunda pratiğe etkisine dair çalışmalara rastlamak zordur. Böyle bir çalışmanın kuramsal dayanaklarının oluşması ve bu kuramsal dayanakların çeviri alanını yansıtması gerekliydi.

Kuram-eğitim-uygulama üçlünün çeviri alanını oluşturduğuna dair bir iddianın kuramsal alt yapısının Luhmann'ın sistem kuramıyla oluşturulabileceği kanaatine vardık. Elbette genel sistem kuramlarının disiplinlerde uygulanması da ayrı bir süreç olarak değerlendirilebilir. Luhmann'ın sosyal sistem kuramının tüm sosyal sistemler için geçerli olma iddiasının çeviri alanı için ne anlama geldiğini uygulamalı bir biçimde ortaya koymaya çalıştık. Uygulamanın merkezinde çeviri bölümü müfredatları yer aldı. Çünkü çeviribilim bölümlerinin müfredatlarını incelediğimizde, bölümlerdeki ders içeriklerinden yola çıkarak, hangi çeviri kuramlarının hangi tür pratik ilişki kurularak çeviri eğitime aktarıldığını görmemiz mümkün olacaktı.

Çeviri eğitiminin çıktıları, çeviri bölümlerinin çeviri piyasasına nasıl baktığı ve öğrenci profilini nasıl biçimlendirdiğini de ortaya çıkarmaktadır. Çeviri eğitimi sonucunda oluşan çeviri profili, çeviri pratiğinde çeviri bölümü mezunlarının oynayacağı roller için de belirleyicidir. Çeviri bölümlerinin çeviri kuramlarını öğretme ve bu kuramları çeviri pratiğiyle ilişkilendirmesinin çeviri uygulamasında karşılığını bulabilmesi için, çeviri pratiğine uygun çevirmen profilinin yetiştirilmesi gerekmektedir.

Çeviri sisteminin sosyal bir sistem olma özelliği tam da sözünü ettiğimiz üç alanın birbirleriyle uyumlu bir biçimde çalışarak, sistemin autopoietikliğini sağlamasıyla mümkün olacaktır.

Mevcut tez çalışmasının hazırlanmasında benden yardımlarını esirgemeyerek değerli bilgi, birikim ve tecrübeleri ile bana yol gösteren ve destek olan danışman hocam Prof. Dr. Muharrem TOSUN'a sonsuz teşekkür ve saygılarımı sunarım.

Anneme babama sonsuz teşekkürler. Bu çalışmayı, hayatımın her yanında olduğu gibi, stresli tez çalışmam süresince de bana sabır göstererek hep destekleriyle yanımda olan ve beni varlıklarıyla cesaretlendiren anneme babama adıyorum.

Sıla MUTLU
20/09/2019

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR	v
TABLO LİSTESİ	vi
ŞEKİL LİSTESİ	vii
ÖZET	viii
ABSTRACT	ix
GİRİŞ	1
BÖLÜM I: ÇEVİRİNİN SİSTEM OLARAK YAPISI VE SOSYAL SİSTEM	
OLMA ÖZELLİĞİ	6
1.1. Çeviri Eğitiminin Sistematiği ve Sistem Kuramsal Yapısı	8
1.2. Çeviri Eğitimi ve Çeviri Sisteminin Bütünsel Olarak Autopoietikliği	13
1.3. Çeviri Eğitimi Yoluyla Çeviri Eyleminin Bireysel Eylem ve Autopoietik Sistem Özelliği	17
1.4. Çeviri Eğitiminde Aktarılan Kuramların Sistematiği ve Diğer Alanlarla Ayrışması	18
1.5. Sosyal Sistem Kuramının Çeviri Eğitimine ve Çeviri Kuramına Uyarlanması	20
1.6. Toplumsal Sistem Kuramının Genel Çeviri Kuramına ve Çeviri Eğitimine Etkisi	21
1.7. Çeviri Sosyolojisi Kuramının Katkısıyla Genel Çeviribilim Kuramı	23
BÖLÜM II: BİR SİSTEM OLARAK ÇEVİRİBİLİM VE ÇEVİRİ	
EĞİTİMİNDE ELE ALINIŞ BİÇİMİ	28
2.1. Çeviri Kavramının Sistematiği ve Çeviri Eğitiminde Sunuluş Biçimi	28
2.2. Çeviri Eğitiminde Çeviribilim Kavramının Sunuluş Biçimi	31
2.3. Geçmişten Günümüze Çeviri Sistemi ve Çeviri Kuramlarının Doğuşu	35
2.3.1. Kuramların Doğuşu	36
2.3.2. Çeviribilim Kuramları	39
2.3.3. Kaynak Odaklı Kuramlar	41

2.3.3.1. Humboldt'un Dil ve Düşünce İlişkisine Yaklaşımı.....	42
2.3.3.2. Schleiermacher'ın Yabancılaştırıcı Çeviri yaklaşımı	44
2.3.4. Erek Odaklı Kuramlar	46
2.3.4.1. Roma Dönemi Çeviri Anlayışı	46
2.4. Çiçero'nun Çeviri Yöntemiyle Başlayan İşlevsel Çeviri Anlayışının Gelişimi	49
2.4.1. İşlevsel Kuramlar	53
2.4.2. Eylem Kuramı	55
2.4.3. Çeviri Eylemi Kuramı.....	58
2.4.4. Anlama Kuramı.....	60
2.4.5. Holmes'un Alan Kuramı.....	61
2.4.6. Toury'nin Betimleyici Kuramı	64
2.4.7. Eylem Kuramı Olarak Çeviri	69
2.4.7.1. Holz-Mänttari'nin Çeviri Eylemi Kuramı	70
2.4.7.2. Skopos Kuramı	72
2.4.7.3. Çoğuldizge Kuramı (Itamar Even Zohar).....	75
2.4.8. Çeviri Eleştirisi Kuramları.....	79
2.4.8.1. Jiri Levy'nin Eleştiri Modeli	80
2.4.8.2. Katharina Reis'in Metin Tipi Modeli	81
2.4.8.3. Juliane Hous'a Göre Pragmalinguistik Model.....	82
2.4.8.4. Margret Amman'a Göre İşlevsel Model.....	83
2.4.8.5. Raymond van den Broeck Polisistemik Modeli	84
2.4.8.6. Anton Popoviç Deyiş Kaydırma Modeli	85
2.4.8.7. James Holmes Betimleyici Model.....	86
2.4.8.8. Werner Koller Eşdeğerlik Modeli	88
2.4.8.9. Robert De Beaumgrande.....	92
2.4.8.10. Heidrun Gerzymisch –Arbogast	93
2.4.8.11. Wolfram Wills	94
2.4.8.12. Faruk Yücel.....	96

BÖLÜM III: ÇEVİRİBİLİM PARADİGMALARI..... 100

3.1. Çeviri Alanında Paradigma Değişimi.....	100
3.2. Çeviribilimde Akımlar.....	100
3.2.1. “Cultural turn” bağlamında Postmodern Akımlar (Arrojo, Venuti)	101

3.2.3. Toplumsal Uygulama ve Siyasal Etik olarak Çeviri (H.Bhabha, M.Tymoczko)	106
3.2.4. Çeviri Sosyolojisi.....	108
3.2.4.1. Çeviri Alanında İlk Sosyolojik Yaklaşımlar.....	112
BÖLÜM IV: ÇEVİRİBİLİM EĞİTİMİ VE YAYINLARI.....	137
4.1. Batı’da ve Türkiye’de Akademik Çeviri Eğitimi	137
4.2. Çeviribilim Yayınları.....	139
4.2.1. Türkiye’de Çeviribilim Alanında Yayınlanmış Türkçe Kitaplar.....	139
4.2.2. Türkçe Dergiler.....	144
4.2.3. Üniversitelerin Süreli Yayınları.....	146
4.2.4. Derleme Yayınlar.....	146
4.2.5. Akademik Çeviri Eğitimi Veren Bölümler	150
4.2.5.1. Batı’da Çeviri Eğitimi Veren Üniversiteler.....	150
4.2.5.1.1. Almanya Çeviri Eğitimi Veren Üniversiteler ve Yüksekokullar	150
4.2.5.1.2. Avusturya’da Çeviri Eğitimi Veren Üniversiteler ve Yüksekokullar	151
4.2.5.1.3. İngiltere’de Çeviri Eğitimi Veren Üniversiteler ve Yüksekokullar	152
4.2.5.1.4. İspanya’da Çeviri Eğitimi Veren Üniversiteler ve Yüksekokullar	152
4.2.5.1.5. Fransa’da Çeviri Eğitimi Veren Üniversiteler ve Yüksekokullar	152
4.2.5.2. Türkiye’de Çeviribilim Eğitimi Veren Üniversiteler	152
4.2.6. Çeviri Toplulukları	168
4.3. Türkiye’de Çeviribilime Bakış Açısında Ortaya Çıkan Değişiklikler.....	168
4.4. Çevirinin Sektör Haline Gelmesi.....	170
4.5. Yakın Tarihten Bir Örnek Olarak TEDA Projesi	172
4.6. Çeviri Eğitiminde Çevirmen Adaylarının Sahip Olması Gereken Beceriler.....	173
4.7. Batıdaki ve Türkiye'deki Akademik Çeviri Bölümleri Derslerinin Değerlendirilmesi	176
4.8. Çeviribilimin Türkiye’deki Autopoetik Sistemi.....	183

4.9. Dünya’da Autopoetik / TR’de de Autopoetik mi ?	184
4.10. Türkiye’de Aynı Algılanışın Pratiğe Neler Verebileceği?	192
4.11. Çeviribölümlerinin Sistematiği ve Bilimsel İlişkileri	193
4.12. Çeviri Bölümlerinden Yetişen Çevirmenlerin Çeviri Piyasasına Etkisi ve Mesleki Yeterlilik Sorunu	194
SONUÇ.....	196
KAYNAKÇA	201
ÖZGEÇMİŞ.....	216

KISALTMALAR

TDK : Türk Dil Kurumu

TABLO LİSTESİ

Tablo 1:	Toury'nin Çeviribilim Kuramı	65
Tablo 2:	Çeviribilim Alanında Yayınlanmış Türkçe Kitaplar	139
Tablo 3:	Çeviribilim Alanında Yayınlanmış Türkçe Degiler	145
Tablo 4:	Çeviribilim Alanında Üniversitelerin Süreli Yayınları	146
Tablo 5:	Çeviribilim Alanında Derlemeler	147
Tablo 6:	Türkiye'de Çeviribilim Eğitimi Veren Üniversiteler	154
Tablo 7:	Türkiye'de Faaliyet Gösteren Çeviri Toplulukları	168
Tablo 8:	Johannes Gutenberg Üniversitesinin Çeviri Bölümü Ders İçeriği	178
Tablo 9:	İstanbul Üniversitesinin Çeviri Bölümü Ders İçeriği	179
Tablo 10:	Boğaziçi Üniversitesinin Çeviri Bölümü Ders İçeriği	180
Tablo 11:	Sakarya Üniversitesinin Çeviri Bölümü Ders İçeriği	181
Tablo 12:	Karl Franzens Üniversitesinin Çeviri Bölümü Ders İçeriği	182

ŞEKİL LİSTESİ

Şekil 1: Luhmann'ın Sosyal Sistem Kuramının Çeviri Sistemine Uyarlanması	4
Şekil 2: Luhmann'ın Sosyal Sistem Kuramının Çeviriye Etkisi.....	5
Şekil 3: Toplumsal bir Alan olarak çeviri 3 seçim sürecinden oluşmaktadır:	8
Şekil 4: Niklas Luhmann'ın Sistem Kuramı	10
Şekil 5: Niklas Luhmann'da Sistemlerin Sınıflandırılması	11
Şekil 6: Niklas Luhmann'ın Sistem Kuramında Ögelerin Özellikleri:	13
Şekil 7: Holmes Kuramı.....	62
Şekil 8: Çeviri Eleştirisinin Alana Katkısı.....	80

Tezin Başlığı: TÜRKİYE’DEKİ AKADEMİK ÇEVİRİ EĞİTİMİNİN ÇEVİRİ KURAMLARIYLA BAĞLANTISI VE PRATİKTEKİ İŞLEYİŞİ	
Tezin Yazarı: Sıla MUTLU	Danışman: Prof. Dr. Muharrem TOSUN
Kabul Tarihi: 20/09/2019	Sayfa Sayısı: 9 (ön kısım) + 216 (tez)
Anabilim Dalı: Çeviribilim	Bilim Dalı: Çeviribilim
Bu tez üniversite eğitiminin en önemli sorunlarından birisi olan kuram pratik ilişkisini çeviribilim perspektifinden tartışmayı amaçlamaktadır. Kuram ve uygulama bir sistemin dönüşüm hallerini temsil ederler. Kuramdan pratiğe ve pratikten kurama dönüşle gerçekleşen toplumsal sistemler, kendi bağımsız işleyişlerini ve kalitelerini sürdürme yeteneğini geliştirebilirler. Çeviri eğitiminin ve çeviri müfredatının toplumsal pratikle ilişkisi ve çeviri bölümlerinin toplumsal sistemdeki karşılığı çeviri alanının önemli bir sorunsalıdır. Çeviri eğitimi ve çeviri kuramlarının pratikteki karşılıkları ve çeviri sistemi içindeki konumlarının yeniden belirlenerek, çeviri sektörünün çeviri eğitimi yoluyla kalitesini artırması mümkündür. Bu amacın gerçekleşebilmesi çevirinin bir sistem olarak ele alınmasıyla mümkündür. Çevirinin bir sistem olarak ele alınması sayesinde, çeviri sistemindeki aktörlerin konumları yeniden yorumlanabilir. Bu tez, Luhmann’ın sistem kuramından yola çıkarak, çeviri sisteminin tüm paydaşlarının çeviri sistemindeki rolünün yeniden belirlenmesini amaçlamaktadır.	
Anahtar Kelimeler: sistemin kuramı, Luhmann, çeviribilim, çeviri sistemi, çeviri eğitimi, çeviri pratiği, çeviri sektörü, kuram uygulama ilişkisi	

Title of Thesis: TRANSLATION THEORY AND PRACTICE CONNECTION WITH THE TRANSLATION OF ACADEMIC PROGRESS OF EDUCATION IN TURKEY	
Author of Thesis: Sila MUTLU	Consultant: Prof. Dr. Muharrem TOSUN
Acceptance Date: 20/09/2018	Number of Pages: 9 (front) +216 (thesis)
Department: Translation Studies	Subfield: Translation Studies
This thesis aims at discussing an important problem of university education from the point of view of translation studies. The relation of translation education and the translation curriculum with social practice, and the counterpart of translation studies departments in the social system, constitute an important problem in the field of translation. It is possible to increase the quality of the translation industry through translation education by identifying the counterparts of translation education and translation theories in practice, and their positions within the translation system. The realisation of this objective is possible by considering translation as a system. Thanks to this approach of considering translation as a system, the positions of the actors within the translation system may be reinterpreted. This thesis aims at redefining the position of all stakeholders of the translation system within the translation system.	
Keywords: : theory of the system, Luhmann, translation studies, translation system, translation education, translation practice, translation sector, relationship between theory and practice	

GİRİŞ

Tezin birinci bölümünde sosyal sistem kuramının sosyal sistemlere bakışı ve çevirinin sosyal sistem olarak yapısı incelenecektir. Çevirinin sosyal sistem yapısı tüm diğer bilim dallarında olduğu gibi üçlü bir alana sahiptir. Çeviri kuramsal alan, çeviri eğitimi alanı ve çeviri uygulaması alanı birlikte bir çeviri sistemi oluştururlar. Çeviri sisteminin merkezinde çeviri eğitimi bulunur. Çeviri eğitimi hem kuramsal alandaki bilgilerin çevirmen adaylarına aktarılışı ve hem de çeviri pratiğinin eğitim yoluyla kazandırılması özellikleriyle Luhmann'ın sistem kuramında sistemlerin iletişim bağına gerçekleştirmektedir. Tüm toplumsal sistemler gibi çeviri sisteminin toplumsal gereksinimlerden kaynaklanan bir toplumsal sistem olduğu gerçeği yadsınamaz. Çevirinin sosyal sistem olma özelliği, tüm diğer sistemlerden farklı olarak çevirinin diğer sistemlerde var olmayan özelliği olan “iletişimi sağlama” özelliğiyle interdisipliner bir yapıya sahip olmasıdır. Bu interdisipliner yapı çevirinin kendi başına bir sistem olma özelliğini değiştirmez. Çeviri sistemi toplumsal pratikte birçok sisteme iletişim sağlamakla birlikte, kendi öz üretiminde kendi kendine yeterli bir sistem olmak durumundadır.

Kendine yeterli bir sistem, toplumsal gereksinimlerin karşılanması amacıyla akademik bir alanın oluşması anlamına gelir. Akademik bir alanın oluşması ise ilgili sistemin kendi gerekliliklerinden ortaya çıkan kuramların oluşması, kuramların yöntemlere dönüşmesi ve eğitim pratiğinde kullanılabilir olmasına bağlıdır. Kuramlar, toplumsal gereksinimlere bağlı olarak sürekli bir biçimde yeniden üretilen, toplumsal sistemler kendilerini yeniledikçe bu yenileşmeye ayak uyduran, kendi yöntemlerini geliştirebilen özellikleri taşıdıkları sürece toplumsal sistemin bağımsızlığı söz konusu olabilir.

Çeviribilim alanında sistem kuramının ikili bir önemi olduğu söylenebilir. Bunların ilki çeviribilimin kuramsal gelişiminde sosyolojik paradigmanın çeviri kuramının toplumsal pratiğin tüm alanlarına genişlemesine ve kendi dar alanından çıkmasına neden olmasıdır. Çeviri sosyolojisi, çeviri araştırmalarının metinlerle sınırlı yapısından sıyrılarak, metinlerin hermeneutik arka planını aşarak, toplumsal sistem içerisindeki işleyişine yönelmeyi sağlamıştır. Çeviri sosyolojisi, çeviri metinlere daha geniş ve farklı bakış açılarının oluşumunu sağlamıştır. Çeviri sosyolojisi özellikle çeviribilimin

interdisipliner özelliğine en uygun paradigmayı temsil etme özelliğiyle, çeviribilim alanında interdisipliner çalışmaların yolunu açmıştır.

Çeviribilim alanına sosyal sistem kuramının ikinci büyük katkısı, sosyal sistem kuramı sayesinde çeviri alanında yaşanan kuram-pratik tartışmasını sona erdirecek bilimsel bir yaklaşım getirmesidir. Sosyal sistem kuramı, ne tek başına kuramsal alandan, ne tek başına eğitim alanından ne de tek başına pratik alandan oluşmaz. Bu üç alanın birleşiminden ortaya çıkan bütünün adı sosyal sistem olarak tanımlanır ve bir sosyal sistemin bağımsız bir sosyal sistem olabilmesi ve autopoietikliğini sürdürebilmesi bu üçlü alanın birbiriyle etkileşimi ve bir sistem olmasıyla mümkün olabilir. Bilimsellik iddiası adına, toplumsal pratikte karşılığı olmayan veya anlaşılır olmayan kuramlar sosyal sistem kuramı açısından sistem dışına itilirler. Eğitim alanında yine toplumsal sistem pratiğinden kopuk bir eğitim alanı yine sistem dışına itilir. Toplumsal pratiğin kuramsal alandan ve eğitim alanından kopuk olması yine ilgili sistemin toplumdaki etkisinin kaybolmasına yol açar. Kuram-eğitim ve toplumsal pratik birbirinin dönüşüm halleridirler ve birbirlerine dönüştükleri ve birlikte bir düzen oluşturdıkları sürece toplumsal bir sistem oluşturabilirler.

Çeviribilim açısından sosyal sistem kuramının çeviri sistemine etkisi, çeviri kuramlarının çeviri pratiğinden doğması gereken, çevirinin günlük işleyişinden ortaya çıkan kuramlar olmasıdır.

Toplumsal gerçeklikte var olmayan, toplumsal gereksinimleri karşılamayan çeviri kuramları, çevirinin toplumsal sistem olmasını engellemektedirler. Bu durum çeviribilimin gelişiminde dilbilim odaklı bir anlayıştan, çevirmen ve çevirinin toplumsal yönünü merkez alan bir anlayışa geçişte önemli rol oynamıştır.

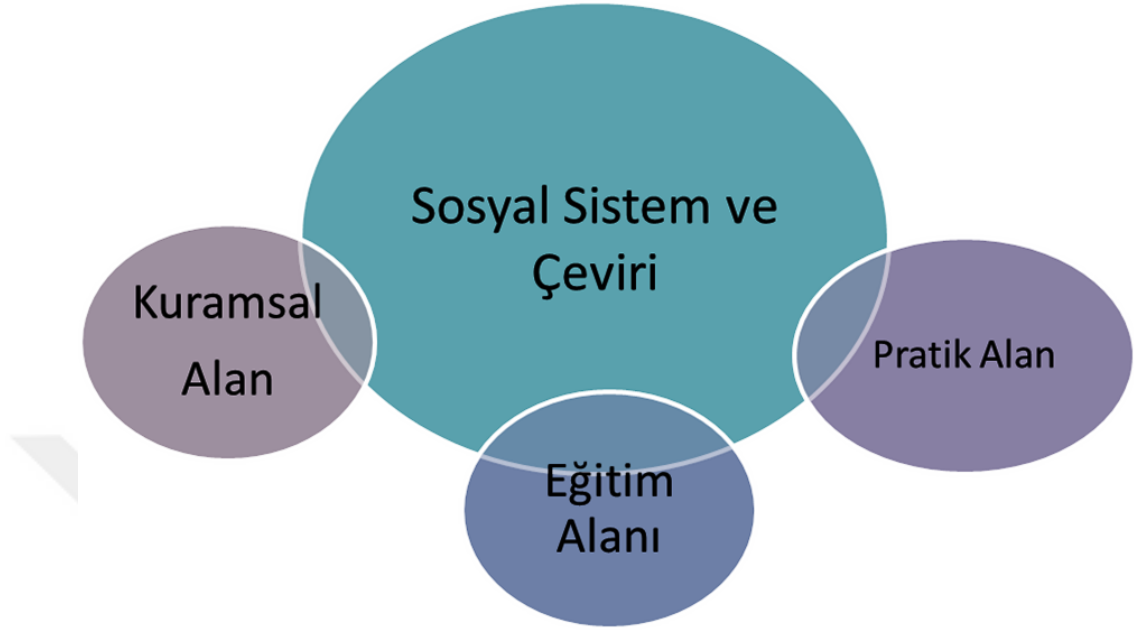
Tezimizde Cicero'nun çeviri yönteminden başlayarak, işlevsel çeviribilim ve çeviri sosyolojisine uzanan binlerce yıllık serüvenin çevirinin sosyol sistemi için anlamı, çevirinin toplumsal pratikte gerçekleştiği ve toplumsal pratiğin karşılığı olan kuramların çeviri sistemini kendi başına yeterli bir sisteme dönüştürebileceğidir. Tezde yapılan çeviri tanımlarından başlayarak, çeviriye bakış açılarının, çeviri kuram ve yöntemlerinin seçilerek verilmesi, çeviri eğitiminin çeviri sisteminin doğasına uygun kuram ve yöntemler aracılığıyla çeviri piyasasına dönük çevirmen yetiştirebileceği anlamını taşır.

Çeviri eğitiminin kuramsal ve yöntemsel bilgilerle çevirmen adayı yetiştirmesi çeviri sisteminin doğası gereği olmakla birlikte, burada sözü edilen çevirinin toplumsal doğasına uygun olan çeviri bakış açılarının çevirmene aktarılmasıdır. Çeviri bölümlerinde çevirinin kuramsal alanının veriliş biçimi ve ders içerikleri, çevirmenin çeviri pratiğine hazırlanıp hazırlanmamasında belirleyicidir. Çeviri sisteminin dikkate alınmaksızın yapılan çeviri müfredatları, çeviri bölümü mezunlarının çeviri pratiğinde kendine yer edinememelerine ve gerek çeviri eğitimi gerekse çeviri kuramlarına olumsuz bakışa neden olmaktadır.

Çeviribilim bölümlerinin müfredat oluşumunda çeviri sisteminin paydaşlarının dikkate alınarak programların hazırlanması önemlidir. Bu sayede çeviribilim programlarının birbiriyle uyumu kadar çeviri pratiğiyle de uyumu sağlanabilecektir. Gideon Toury'nin sözünü ettiği “çeviribilimin uygulama alanı”ndan söz edebilmemiz için, çeviri pratiğinin çeviri kuram ve eğitiminin uygulandığı bir alan olması gerekir. Çeviri kuramlarının ve çeviri eğitiminin etki etmediği ve şekillendirmediği toplumsal pratiğin uygulama alanı olarak tanımlanması oldukça zordur. Uygulama kavramı, bir kuramın ve akademik bir eğitimin pratiğe uygulanışı anlamına geldiğinden, bir yandan çeviri pratiğinin çeviri kuramlarının uygulama alanı olması, fakat diğer yandan ise çeviri kuramlarının çevirinin pratiğinden kaynaklanan kuramları üretmesi önemlidir. Çeviribilim bölümleri müfredatları hazırlanırken, çeviri eğitimiyle ilgili sorumluluk yüklenecek akademisyenler yetiştirilirken, eğitim sürecinde çevirinin sosyal pratiğini kuşatacak, sosyal pratikten kaynaklanan kuramsal, yöntemsel ve uygulamalı bir eğitimin verilmesi önemlidir.

Gideon Tory'nin çeviribilimi kuramsal, betimleyici ve uygulama alanı olarak tanımlamasının çeviri bölümleri müfredatı için anlamı, çeviri bölümlerinde kuramsal bilgilerin sunulmasının ardından bu bilgilerin somut yöntemlere dönüştürülmesi ve somut çeviri süreçleriyle desteklenmesi, bu süreçlerin ise çeviri uygulamasına aktarılmasıdır. Çeviri bölümleri, bu kuramsal bakış açısıyla, kuram, yöntem, uygulama ve uzmanlık alanlarından oluşan dörtlü bir eğitim müfredatı içermektedir. Çeviri bölümlerinin çeviri sistemini ayakta tutabilmesi, kuramsal alanın toplumsal pratikten oluşmasının yanında, kuramların yöntemlere dönüştürülebilmesi, somut çeviri

süreçlerinin betimlenmesi ve uzmanlık alan dersleri aracılığıyla tüm bu bilgilerin pratik alanlara dönüştürülebilmesi kapasitesidir.

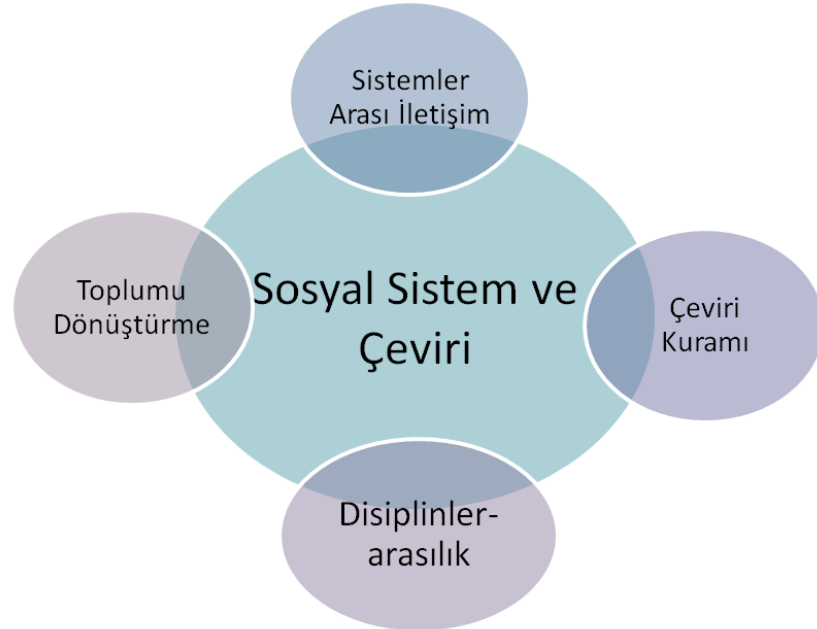
Şekil 1: Luhmann'ın Sosyal Sistem Kuramının Çeviri Sistemine Uyarlanması

Çeviri eleştirisi bu tartışma içinde, çeviribilimin kuram ve uygulama alanını birleştirmesinin yanında çevirmen adayına düşünsel, eleştirel ve diyalektik bir bakışı sağlayarak çeviri pratiğini çeviri uygulamasına dönüştürebilecek çevirmenler yetiştirmektir. Çeviri eleştirisi bir bakıma çeviri kuramıyla çeviri pratiğinin birleştiği noktadır. Çevirmenin somut çeviri süreçleri üzerine düşündüğü, kendi çevirisine mesafe alabildiği bir bakışı temsil etmektedir.

Çeviri bölümlerinin müfredatlarına somut olarak baktığımızda, birbirinden çok farklı içeriklerin olduğunu ve sistematik bir ilişkinin olmadığını gözlemledik. Çeviri bölümleri, ilgili bölümde oluşan bakış açısı, akademisyen yapısı ve akademik çevrenin ürünü olarak ortaya çıkan müfredat yapılarını yansıtmaktadırlar. Bir bakıma yerelliğin müfredata etki ettiği söylenebilir. Yerelliğin etkisinin zorunluluktan doğan yönleri olmakla birlikte, üzerine uzlaşmış çeviri yaklaşımlarının henüz oluşmadığını gözlemlemekteyiz. En basit anlamıyla çeviriye giriş dersinden söz ettiğimizde bile çeviri bölümleri için benzerlik gösteren bir çeviriye giriş dersini görememekteyiz. Çeviri kuramları yaklaşık olarak her bölümde olmakla birlikte, çeviri kuramları deyince

hangi kuramlardan ve hangi kuramsal bakış açılarından söz edildiği söylenemez. Sözlü çeviri eğitimi genelde var olmakla birlikte birkaç üniversite haricinde gerek labratuar yapısı gerekse öğretim elemanı dolayısıyla birbirinden çok farklı yürümektedir. Çeviri uygulamaları ise genelde çeviri kuram ve yöntemlerinden bağımsız bir biçimde yürümekte, kuramdan kopuk uygulama dersleriyle sık sık karşılaşmaktadır. Uzmanlık alan dersleri tüm çeviri bölümleri için önemli bir sıkıntıdır. Çevirin toplumsal doğası gereği disiplinlerarası yapısı dolayısıyla uzmanlık alan dersleri çeviribilim bölümleri için oldukça önemli olmakla birlikte burada bir yeknesaklığın varlığından söz etmek mümkün değildir. Uzmanlık alan derslerindeki eksiklik, bölümlerin eksikliği olmaktan çok, bölümlerin içinde olduğu akademik koşullar ve başka bölümlerden alacağı katkılara bağlı olduğundan, bu konuda tüm üniversiteler için ortak çalışmaların yapılması gerekecektir.

Tezdeki amaç, çeviribilim bölümleri müfredatlarının olumsuz bir eleştirisi veya sorgulanması değil, aksine, çeviri sisteminin ana taşıyıcısı olan çeviribilim bölümlerinin benzer müfredatlarla, benzer kalitede çevirmen adayı yetiştirerek, çeviri piyasasını dönüştürmesidir. Bu sayede ancak toplumsal sistem olarak bir çeviri sisteminden söz edebiliriz.

Şekil 2: Luhmann'ın Sosyal Sistem Kuramının Çeviriye Etkisi

BÖLÜM I: ÇEVİRİNİN SİSTEM OLARAK YAPISI VE SOSYAL SİSTEM OLMA ÖZELLİĞİ

Tezimizin inceleme konusu olan çeviri bölümü ders içeriklerinin incelenmesine başlamadan önce, çeviri alanının bir sistem olarak bütünsel yapısının ele alınması gerekir. Çeviri alanı, pratik, kuram ve eğitim alanlarından oluşan üçlü bir etkileşimin sonucudur. Çeviri alanı tüm toplumsal alanlar gibi toplumsal bir sistemdir. Tezimizin inceleme amacı açısından çevirinin bir alan olarak değil, bir sistem olarak incelenmesi tercih edilmiştir. Bunun nedeni çevirinin toplumsal bir sistem olarak, tüm toplumsal sistemler gibi kendi doğal varlık alanında gerçekleşmesi, toplumsal sistem içerisinde diğer sistemler gibi bağımsız bir fenomen olmasıdır. Çevirinin bağımsız bir sistem olması, kendi pratik dünyasında diğer sistemler gibi gereksinimlerden ortaya çıkması ve bu gereksinimi sağlayacak kurumsal yapısının kuramsal, eğitimsel ve pratik alanlarda kendi kendine yeten bir bütünsel sistem oluşturmasıdır.

Çevirinin toplumsal sistemini inceleyebilmek için en elverişli kuramın Luhmann'ın sosyal sistem kuramı olduğu çeviribilimciler tarafından kabul edilmektedir. Çevirinin bir sistem olarak işleyişini ve otonom yapısını açıklayan ve kanıtlayan en önemli kuram Luhmann'ın sosyal sistem kuramıdır.

Çeviri eğitiminin yapısını açıklayabilmek ve çeviri sistemi içindeki konumu ve işlevini ortaya koyabilmek için çeviri sistemini ve bu sistem içerisinde çeviri eğitiminin yerini belirlemek gerekir.

Çeviri eğitimi, çeviri sisteminin autopoietikliğini sağlayan üç unsurdan birisidir. Çeviri eğitiminin açıklayabilmek için, çeviri eğitiminin amacını ve çeviri eğitiminin neden sonuç ilişkisini çözümlemek gerekir. Çeviri eğitiminin gerçekleşmesi çeviri kuram ve yöntemlerinin öğrenciye aktarımıyla gerçekleşmekle birlikte, söz konusu kuram ve yöntemlerin çeviri pratiğinden ortaya çıkması, çeviri eğitiminin yönünün de pratiğe dönüşlü olduğunu gösterir. Çeviri eğitimi kuramdan pratiğe ve pratikten kurama doğru bir döngü içerisinde gerçekleşirken, bu döngü çeviri sisteminin autopoietikliğini sağlayan, çeviri eğitiminin ihtiyacı olan kuramsal bilgilerin elde edildiği, çeviri eğitimi alanların alanın pratik işleyişini sağlayabilmek için yetiştirildiği bir alandır.

Çeviri eğitimi, çeviri sisteminin kuram ve pratiğinin bulunduğu alan olarak çeviri sisteminin işleyişini içinde barındırır.

Çevirinin sosyal alanı çevirmeni etkileyen, çevirmenin çevresinden kaynaklanan sosyal alanla sınırlı kaldı. Çeviri sosyolojisi çevirmenin sosyal ilişkilerinin, çevirmenin metinle ilişkisinin sosyolojisi olarak sınırlı bir alanda kaldı. Çeviri alanında metin ve çeviri eylemini aşan günümüz çeviri sosyolojisi paradigmasının önemli kuramcılarında biri de Theo Hermans'tır. Hermans, metinsel yaklaşımdan sosyal bir çeviri sistemine kayan bir görüşle araştırma yaptığını söyler. Hermans, çeviri alanında erek odaklı kuramlardan, çevirinin erek kültürüne vurgudan, kaynak ve erek metin arasında eşdeğerlik aşıldıktan sonra, eşdeğerlik kavramını ileri sürerek sosyoloji kuramsal temeli savunur.

Hermans, çevirilerin, kaynak metnin onayım alan versiyonlar olarak kabul edilmezlerse asıl metnin eşdeğeri olamayacağını savunarak, kaynak metne eşdeğer olamayacak bir erek metnin çeviri olmaktan vazgeçmesi gerektiğini söyler. Zira çeviriler, asıl metin veya onaylanmış diğer eşdeğer versiyonların aksine yinelenebilir ve çevirmen her birine kendi özne konumunu dahil etmektedir. Hermans, çeviri hakkında söyledikleri şeylerden ötürü, çevirilerin okunması, yani çeviriye özgü metinlerarasılık tarihsel ve sosyal bir boyut başlatır ve Niklas Luhmann'ın anlayışıyla sosyal bir sisteme açılır. Sistem olarak çeviri, diğer sistemlere ve onların konularıyla biçimlerine uyması bakımından işlemsel kapalılık biçimi olarak özerk, öz üretici ve kendine referanslı niteliktedir. İşlevi üst temsildir, temsillerin temsillerinin üretimidir ve genelde önceki söylemlerin sözle yeniden ifadesidir. Bu bakımdan, toplumun gerçeklik oluşturmaya katkı yapar.¹

Luhmann'ın sistem kuramından yola çıkarak çeviriye baktığımızda ortaya çıkan sistem, çeviriyle ilgili olan ya da öyle varsayılan iletişimleri içermektedir, diğer bir deyişle, çeviriler ve iletişimler üzerinedirler. Fakat iletişimler gözlemlediğimiz biçimiyle olaylardır. Bunun anlamı, çeviri sisteminin yazılı veya sözlü metinlerden ziyade çeviri olarak görülen sayısız iletişim eylemlerinden oluşmasıdır.²

¹ Hermans, T. (2007). Translation, irritation and resonance. M. Wolf ve A. Fukari (Ed.). Constructing a Sociology of Translation içinde. Amsterdam: John Benjamins., 57- 75. s. 57. aktaran: Arı, 2014, s.281

² A.g.e., s. 66. aktaran: Arı, 2014, s.281

Şekil 3: Toplumsal bir Alan olarak çeviri 3 seçim sürecinden oluşmaktadır:

1.1. Çeviri Eğitiminin Sistematiği ve Sistem Kuramsal Yapısı

Çevirinin bir sistem olarak incelenmesinin amacı, çeviri kuramı, çeviri eğitimi ve çeviri pratiği alanlarının bir bütün olarak oluşturduğu sistemin işleyişinde çeviri eğitiminin oynadığı veya oynayabileceği rolün incelenmesidir. Çeviri eğitimi, çeviri sisteminin kendi kendini üretip düzenlemesi için merkez konumdadır. Çünkü gerek çeviri kuramları ve gerekse çeviri pratiğinin çevirmeni şekillendirdiği alan çeviri eğitimi alanıdır. Çeviri eğitimi bir yandan çeviri kuramı ve çeviri pratiğini çevirmen adayına aktarırken, diğer yandan çeviri kuramı ve çeviri eğitiminin ilerlemesini sağlayacak araçların da yetiştiği bir alandır. Çeviri eğitiminin çeviri sistemi için belirleyiciliği, çeviri sistemini gözlemleyebilmek için çeviri eğitiminin üniversitelerde hangi müfredatla işlendiğini ve müfredatın içinde bulunan derslerin çeviri kuram ve pratiğiyle ilişkisini ortaya koyarak, çevirmen profilinin çeviri sisteminin autopoietikliğine katkı sağlayacak biçimde yetiştirilip yetiştirilemeyeceğini gözlemlememizi sağlayabilir. Çeviri eğitiminin çeviri sistemi içindeki rolünü gözlemlemeden önce, sistem kuramı aracılığıyla çeviri sistemine nasıl bir yaklaşacağımızın görülmesi gerekir.

Çeviri sisteminin incelenmesi için Luhmann'ın sistem kuramının daha önceki sistemik yaklaşımlardan daha elverişli olduğunu söylemek mümkündür. Luhmann'ın sistem kuramı aracılığıyla çeviri sisteminin diğer sistemlerden farkı, benzerliği ve çeviri sisteminin kendi içindeki etkileşim biçimlerini gözlemleyebiliriz.

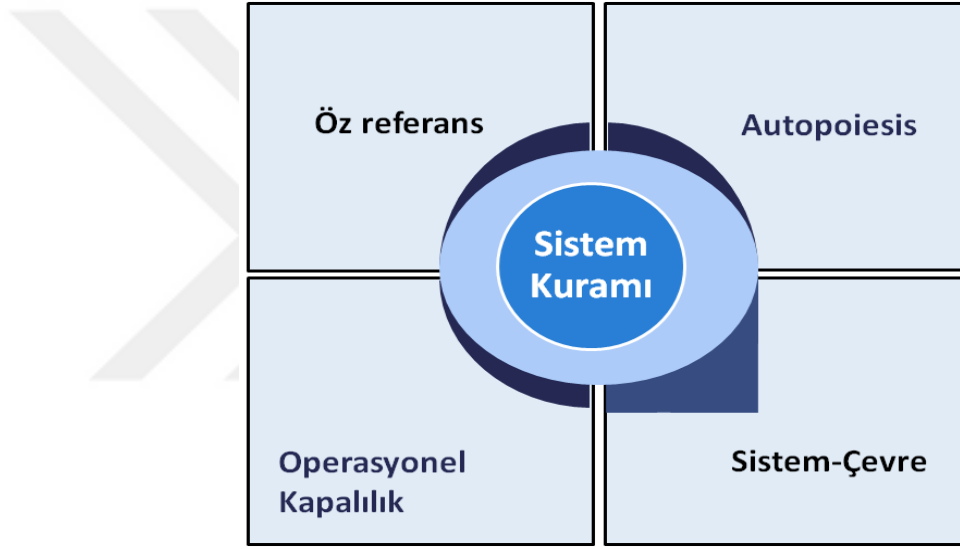
Alman Sosyolog Niklas Luhmann (1927-1998)³ kendine özgü bir sistem kuramı geliştirmiştir. Niklas Luhmann'ın sistem kuramı, sosyalbilimler alanına ait olan bir "Sosyal Sistem Kuramı" dır. Luhmann'ın sosyal sistem kuramının diğer sistem kuramlarından farkı sosyal sistemleri üst ve alt sistemler olarak sınıflama yerine, her bir sosyal sistemin birbiriyle eşitliğini ve iletişimsel ilişkisini savunmasıdır. Luhmann'ın sosyal sistem kuramında bir sosyal sistem olan herhangi bir ulus veya devlet içerisinde yer alan tüm sosyal sistemler kendi aralarında içsel bir bağla eşit bir şekilde ve iletişim aracılığıyla birbirlerine ve başka sosyal sistemlere bağlanırlar. Luhmann'ın sistem kuramının bir başka merkez kuramı, sosyal sistemlerin kendi kendilerini düzenlemeleri ve kendi başlarını ayakta durmalarını ve varlıklarını devam ettirmeleri özelliği olan autopoietiklikleridir.

Luhmann, son zamanlarda sosyalbilimler ve *sosyal hizmet* alanında üzerinde durulan ve *sosyal sistemler kuramını* geliştiren bilim adamı olarak güncel bilimsel tartışmaların odağında yer almaya başlamıştır. Luhmann'ın sistem kuramı son yıllarda çeviribilim alanında önemli bir yer tutmaya başlamıştır. Son dönemlerde çeviri sosyolojisi ve çeviri alanı ile ilgili yapılan araştırmaların temel kuramlarından birisi olmayı başarmıştır. Pierre Bourdieu ile çeviribilim kendisine ait sosyal alanı tanımlamaya çalışırken, Luhmann'ın sosyal sistem kuramı sayesinde çevirinin de diğer sosyal sistemler gibi hem toplumun gereksinim duyduğu sosyal alanlardan birisi hem de kendi kendini düzenleyen, üreten ve kendi sistemine sahip olan bir sistem olarak görülmesine dair önemli kuramlar geliştirilmiştir.

³ Niklas Luhmann 1927'de Lüneburg/Almanya'da doğdu, 1946-1949 yılları arasında Freiburg'da hukuk eğitimi aldı. 1960-61'de burslu olarak gittiği Harvard Üniversitesi'nde Talcott Parsons'la ve onun yapısal fonksiyonel sistem teorisi ile tanıştı. 1962'den 65'e kadar Speyer Alman Yönetim Bilimleri Yüksek Okulu'nda seminerler verdikten sonra 1965-68 arasında Helmut Schelsky'nin davetiyle Dortmund Münster Üniversitesi Sosyal Araştırma Kürsüsü'nde Bölüm Başkanı olarak görev yaptı (Bunun yanında 1965/66 yıllarında yine aynı üniversitede Sosyoloji Bölümünde bulundu). 1966'da sosyal bilimler doktorası yapan Luhmann, daha sonra Alman sosyolog ve antropologu olan Dieter Claessens'in yanında *Recht und Automation in der öffentlichen Verwaltung. Eine verwaltungswissenschaftliche Untersuchung* isimli doçentlik tezini hazırladı. Luhmann daha sonra 1968'den 1993'e kadar Bielefeld Üniversitesi'nde sosyoloji profesörü olarak çalıştı. 1998 yılında yine Bielefeld'de kanserden yaşama veda etti. Hakkında çok sayıda çalışma yapılan Luhmann'ın önemli kitapları arasında *Soziale Systeme* (1984), *Die Wirtschaft der Gesellschaft* (1988), *Die Wissenschaft der Gesellschaft* (1990), *Das Recht der Gesellschaft* (1993), *Die Kunst der Gesellschaft* (1995), *Die Realität der Massenmedien* (1996), *Die Gesellschaft der Gesellschaft* (1997), *Die Politik der Gesellschaft* (2000), *Die Religion der Gesellschaft* (2002), *Das Erziehungssystem der Gesellschaft* (2002) vb. bulunmaktadır. Luhmann'ın Türkçe'ye çevrilmiş tek eseri Bakış Yayınlarından arasında çıkan *Refah Devletlerinin Siyaset Teorisi*'dir

Luhmann'ın sosyal sistem kuramını Teo Hermans, Tyulenev gibi uluslararası alanda inceleyen bilimi insanların varlığı kadar, ülkemizde Sevinç Arı'nın bu konuda önemli bir çalışma yaptığını görmekteyiz.

Luhmann'ın kullandığı *auto=sel* (kendi), *poiesis=creation/production* (üretim) kelimelerinden türeyen *autopoiesis* (öz üretim) kavramı ise kendisini oluşturan tüm temel bileşenleri yeniden üreten ve bu şekilde kendisini çevreden ayıran sistemlerin özelliğidir. Bu sistemler, yaşam, bilinç ve iletişim biçimini alırlar. Autopoiesis, bu sistemlerin kendilerini yeniden üretme şeklidir. Bu kavram ikinci derece *sibernetik*⁴ (güdümbilim)ten sosyolojiye Luhmann tarafından transfer edilmiştir⁵

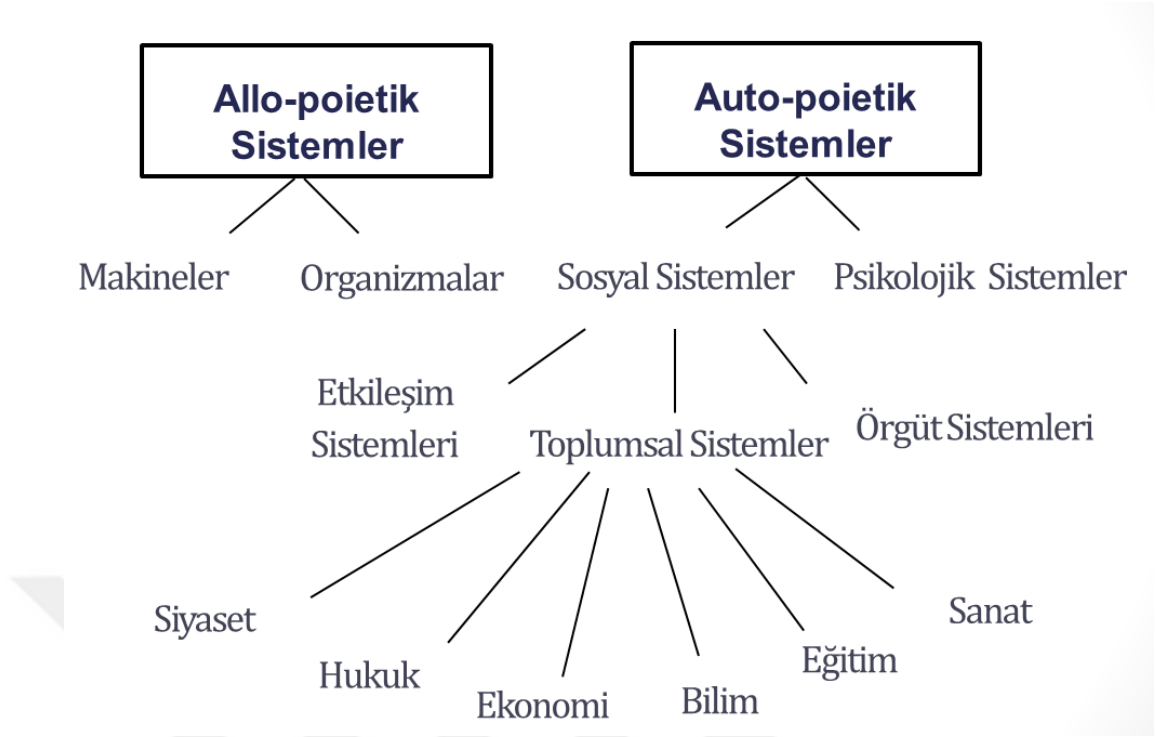

Şekil 4: Niklas Luhmann'ın Sistem Kuramı

Luhmann'ın *Autopoietik sistemlerinin kendilerini yenileyen kendi, kendilerini düzenleyen ve kendi öğeleriyle kendilerini yeniden üretme* özelliklerini göz önünde bulundurularak bir sınıflandırma yapılmıştır. Yapılan sınıflandırmada Luhmann özellikle sosyal sistemler üzerinde durmakta ve *modern toplumu* fonksiyon sistemleri sınıfı olarak tanımlamakta ve bu tanımlı da ekonomi, siyaset, bilim, eğitim, hukuk gibi alt sistem sınıflarına ayırmaktadır.

⁴ Sibernetik ağırlıklı olarak beyin, sinir sistemi ya da mekanik-elektronik iletişim sistemleri gibi kontrol sistemlerini karşılaştırma çalışmalarıyla ilgilenen interdisipliner bir alandır.

⁵ Niklas Luhmann, *Ecological Communication*, (Çev. John Bednarz). Chicago: The University of Chicago Press, 1986: aktaran G.Ertong, Ankara: **Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Ankara, 2011, s.8

Şekil 5: Niklas Luhmann'da Sistemlerin Sınıflandırılması

Luhmann'a göre; "Autopoietik sistemlerin kendi yapılarını hem üretip değiştirirler hem de sistemde kullanılan her bileşen sistemin kendisi tarafından üretilir. Ancak sistemler kendi yapılarının ötesinde üretim yapamadıkları için kördürler." ⁶

Luhmann'ın sistem kuramı, sosyal sistemleri, biyolojik sistemler gibi operasyonel olarak kapalı bir biçimde ele alır. Çünkü bunlar kendi kendilerini üretebilen organizmalardır. Bu sistemler kendi gerçekliklerini inşa ederler. Her sistem, farklılaşmasıyla (distinction) var olur, diğer sistemlerden farklıdır ve farklı bir çevresi vardır. ⁷

Luhmann'ın sistem kuramı hem bir sosyal sistemin hem iç dinamiğini hem de çevresiyle etkileşimi sonucu sistem içindeki değişimleri inceler. Bir sistem içindeki dinamizm yalnızca sistemin iç iletişimiyle değil, sistemin diğer sistemlerle ve çevresiyle ilişkisiyle de açıklanabilir. Bu anlamda çeviri sisteminin içyapısındaki değişiklikler ve çeviri alanının devamlı biçimde kendisini yeniden düzenlemesi ve toplumsal sistemdeki yerinin değişmesi çeviri sisteminin diğer sistemlerden etkilenmesinden de kaynaklanır.

⁶ Luhmann, 1995, s.21 aktaran: Ertong

⁷ Luhmann, 1995, aktaran: Ertong

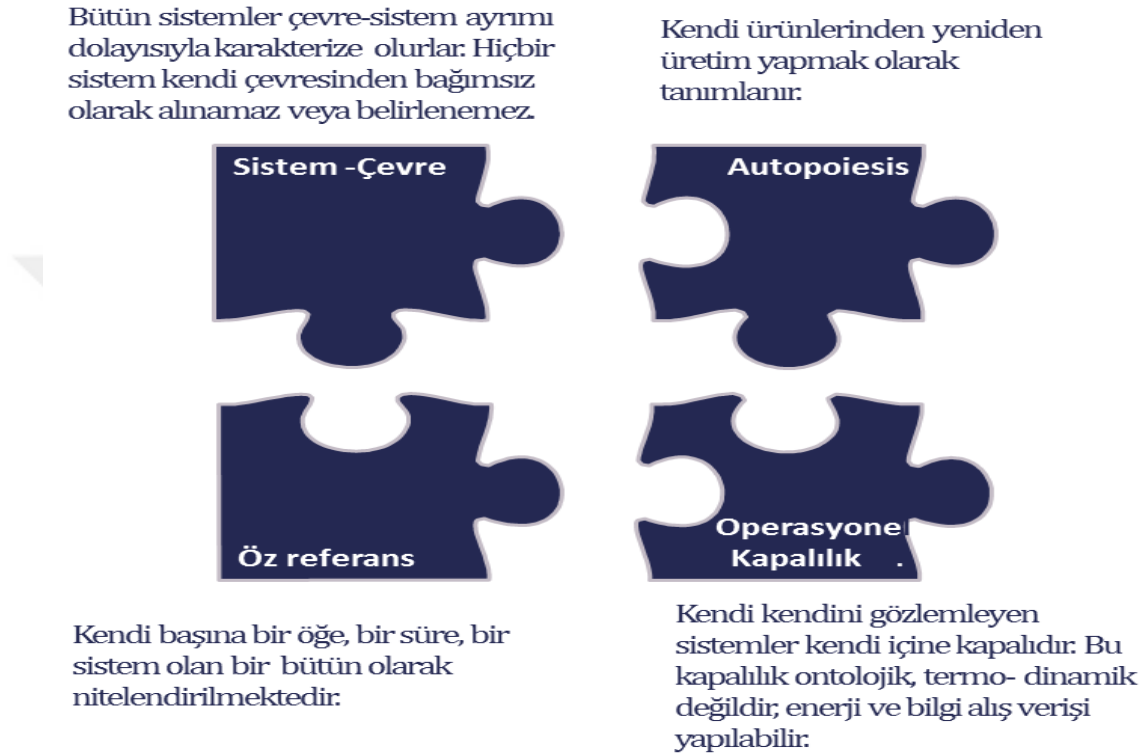
Çeviri alanı diğer toplumsal alanlarda yaşanan gelişmelerle birlikte interdisipliner yapısını yeniden düzenleyerek, diğer sistemler sayesinde dinamizm ve autopoietiklik kazanmaktadır. Çeviri sisteminin diğer sistemlerle ilişkisi ve kendi üretimi için onlara gereksinim duyması, çeviri sisteminin zayıflığı olarak değil, sosyal sistemlerin çevreleriyle doğal etkileşiminin sonucudur. Birçok bilim insanı bilimsel bir alanın diğerlerinden yararlanmasını ilgili alanın zayıflığı olarak nitelerler. Oysa Luhmann'ın sistem kuramına göre bu durum, bir sosyal sistemin dinamikliği ve autopoietikliğinin bir göstergesidir.

Çeviri bölümlerinin müfredatlarına baktığımızda, çevirinin dışında birçok alan derslerinin müfredatta yer alması, çeviri eğitimi için bir zayıflık değil, aksine çeviri bölümlerinin dinamikliğini gösterir. Çeviri alanı, doğası gereği, hem kendi başına bir sosyal sistem olma ve hem de diğer sistemlerin autopoietikliğini sağlamada aracı işlev görmesi açısından interdisipliner bir özellik gösterir.

Çevirinin toplumsal sistemler içindeki yerini görebilmek için Luhmann'ın sistem kuramında “iletişim” teriminin merkez terim olmasından yola çıkılabilir. Luhman'ın sistem kuramında iletişim, tüm sistemlerin autopoietikliklerini sağlayan araçtır. Sanıldığı gibi bir toplumun sosyal sistemleri yalnızca kendileriyle ilişki kurarak bir kendi varlıklarını devam ettirmeyip, daha çok başka toplumların benzer sosyal sistemleriyle iletişimde bulunarak dinamikliğini korurlar. Bu durumda çevirinin iletişim rolünü üstlenmesi, Luhmann'ın sistem kuramının çeviri için diğer bilimsel alanlara göre daha fazla işlev yüklenmesine neden olur.

Sosyal sistemler, autopoietik yeniden üretimleri için iletişimi kullanırlar. İletişim, bilgi, ifade, anlama ve ifade seçimlerinin bir sentezini içerir. Sosyal sistemin en temel birimi iletişimdir. İletişim, bir eylem değildir çünkü mesaj göndermekten çok daha fazlasını içerir. Her iletişim, detaylandırma, sorgulama, reddetme ve düzeltme gibi unsurları içerir. Modern toplum karmaşıktır. Bu karmaşıklık, sosyal hayatın farklı alanlarındaki etkileşimlerin daha basit ve sabit ilişkiler içerisinde sürmesini engeller. Bu karmaşıklık, çok fazla seçimin olması koşullarında oluşur. Bu durum da seçim yapılma ihtiyacını doğurur. Sistemler çevreleriyle doğrudan ilişkiye girmek yerine limitli sayıda tepki verirler. Verdikleri her tepki bir seçim olarak nitelendirilebilir. Bu seçimler onlara otonomluk sağlar. Sistemler bu otonomluk olmadan karmaşıklık geliştirmezler. Örneğin

siyaset sistemi hukuku etkileyebilir ama kendisi hukuk olamaz. Tüm sistemler, operasyonel olarak kapalı, bilişsel olarak açıktır. Sistem çevresine, yaptığı seçimleri ileterek tepki verir. Her ne kadar operasyonel olarak kapalı olsa da iletişim yoluyla sağladığı açıklık bilişsel olarak nitelendirilebilir. Bu iletişim sayesinde farklı kodlarla da tanışır ve sistem öğrenir.⁸

Şekil 6: Niklas Luhmann'ın Sistem Kuramında Ögelerin Özellikleri:

1.2. Çeviri Eğitimi ve Çeviri Sisteminin Bütünsel Olarak Autopoietikliği

Çeviribilim alanında en çok tartışılan konulardan birisinin çevirinin bağımsız bir disiplin olup olmadığına dair olduğu söylenebilir. Çevirinin bağımsız bir disiplin olduğuyula ilgili şüphelerin günümüzde de bazı bilim insanları tarafından dile getirildiğini görmek mümkündür. Çeviri alanının dışındakiler kadar çeviribilim içinde de bu tür tartışmaların yapıldığı görülmektedir. Çeviribilim alanının sosyal bir sistem haline gelmediği dönemlerde, çeviri kuramları ve çeviri eğitiminin henüz oluşmamış olduğu söylenebilir. Çevirinni yalnızca sektör olarak pratik alanda varlığı çeviri sisteminin sosyal sistem olarak geçerli olması için yeterli olmamıştır. Bir toplumsal

⁸ Luhmann, 1995, Aktaran: Ertong

sistemin pratikte var olabilmesi için, kuramsal birikiminin ve bu birikimin akademiye olan etkisiyle birlikte alanın sistematikliğini sağlayacak insanların iletişimine gereksinim duyar. Kuramsal olarak yerleşmemiş, akademik olarak bağımsız bir disiplin olamamış bir alanın toplumsal sistem olması düşünülemez. Çeviri bölümlerinin oluşumu ve çeviri kuramlarının son yıllarda hızla yayılması, çeviri sisteminin toplumsal sistem olarak varlığının belirtisidir.

Çevirinin toplumsal sistem olması ve kendi kendine yeterli autopoietik bir özelliğe sahip olması, çevirinin diğer sistemlerin gereksinim duyduğu ve diğer sistemlere gereksinim duyan bir sistem olmasını gerektirir. Çevirinin diğer sistemlerle etkileşim halinde olması ve diğer ülkelerin çeviri sistemleriyle iletişimsel olarak bilgi alışverişinde bulunması, çevirinin sosyal sistem olarak varlığını sürdürmesini sağlayan en önemli araçtır.

Çevirinin kapalı ve autopoietik bir sistem olma özelliği fazlasıyla tartışılan bir konudur. Çeviri alanının varlığının diğer toplumsal sistemlerin varlığıyla bağlantılı olması ve çeviri alanının diğer sosyal sistemlerle ilişkisiyle ancak varlığını sürdürebilmesi, onun diğer sosyal sistemlerin aracı rolüyle sınırlandırıldığı şeklinde yorumlanmaktadır.

Çevirinin doğasının sosyal sistemler arasında bir iletişim ve sistemlerin kendi iç düzenlerini sağlamak olması; çeviri alanının kendi iç düzeni, sınırları ve iletişimi olmadığı anlamına gelmez. Bağımsız ve kendi içinde kapalı görülen tüm toplumsal sistemlerin varlığı her zaman diğer sistemlerle bağlantılıdır. Hiçbir sistem, diğer sistemlerle etkileşimde bulunmaksızın, kendi kapalılığını devam ettiremez. Siyaset sisteminin ekonomik sisteme aşırı bağıllığı, askeri sistemin siyaset sistemine bağıllığı, ekonomik sistemin siyaset sistemine bağıllığı, eğitim sisteminin ekonomik sisteme bağıllığı gibi, toplumsal sistemler arasındaki bağıllık onların bağımsız sistemler olmasını engellemektedir.

Bir toplumsal sistemin kendine yeterli bir sistem olabilmesi, kendi işleyişinin, kendi doğasının, kendi süreçlerinin, kendi üretimlerinin olması ve bu üretimlere toplumun ihtiyaç duymasıyla doğru orantılıdır ve çeviri sistemi bu anlamda bir sistem olma özelliği taşımaktadır. Çeviri sisteminin kendi kendine yeterli olduğu düşüncesindeyiz. Hatta kendi kendine yeterli olmasının ötesinde çeviri sistemi, kendisi olmadan diğer

sistemlerin ne kendi iç düzenini ne de dışarıyla alışverişini de sağlamasının mümkün olmadığını düşünürsek çeviri sisteminin, diğer sistemlerden daha farklı ve önemli bir değeri olduğunu söyleyebiliriz.

Sonuç olarak çeviri, diğer tüm sistemlere karşı autopoietik bir sistem olarak tanımlanabilir. Fakat ister autopoietik ister allopoietik olsun, sistemlerin sosyal karakterleri ayrıcalıklı değildir. Bu yüzden çeviri, her bir diğer autopoietik sistemle yan yana olabilir. Örneğin legal ya da askeri operasyonel kapalılıklarla, biyolojik ya da psikik autopoiesislerle vs. yan yanadır. Yani çeviri diğer allopoietik sistemlerle de, uğraşmaya değer bir prosedür sağlarsa, karşılaşabilir.⁹

Luhmann'ın sistem kuramına uyarak, çevirinin sistem olma özelliğinin, bir altsistem olma özelliği olduğunu söyleyebiliriz. Toplumsal tüm sistemler, genel toplumsal sistemlerin haricinde hep altsistemler olarak varlığını sürdürmektedir ve sistemlerin ilişkileri, bir sistem-sistem ilişkisi olduğu kadar, bir altsistem-alt sistem özelliğidir. Her bir sistem bir diğeri için çevre özelliğine sahiptir.

Şayet çeviri bir altsistem, fakat diğer altsistemlerle ilişkisi olan bir altsistem olarak araştırılırsa, çevirinin ekonomi, hukuk, sanat gibi alt-sistemlerle eşit statüde ya da modern toplumun altsistemlerinin işlevlerine tabi olup olmadığı sorunu tartışılabilir. Bu araştırma gözlemin sistem-sistem alanına aittir.¹⁰

Çevirinin kendini üreten bir sosyal sistem olması, iletişim olayının çevirinin doğası olarak kendini tekrar tekrar yeniden üretmesiyle gerçekleşmektedir. Çeviri yoluyla iletişimin özel bir türüdür. Çevirinin özel bir iletişim olarak varlığı, çevirinin iletişim sistemi olarak autopoietikliğini garanti altına almaktadır. Bu temel kriter bakış açısıyla tüm iletişim olayları ya çeviridir ya da değildir. Çeviri, insanlar çeviriye angaje oldukları için var değildir, daha çok belirli iletişim türü tarafından sosyal işlev yerine getirdiği için vardır. Çeviri intrasistematik iletişim olasılığını ve intersistematik etkileşimi arttırmaktadır. Çeviri iletişim olayına katılan insan eylemleri, sadece çeviri sisteminde triggereausality tetikleme etkisi olarak vardır.¹¹

⁹ Tyulenev, S. (2012). Applying Luhmann to translation studies: translation in society (Vol. 1). New York: Routledge. s. 57. aktaran: Arı, 2014, s.282

¹⁰ A.g.e., s. 56. aktaran: Arı, 2014, s.272

¹¹ Tyulenev, 2010, s. 352. aktaran: Arı, 2014, s.283

Tyulenev çevirinin bir sistem olma özelliğine tarihsel bir boyuttan da yaklaşır: “Çeviri autopoietik bir sistemdir, çünkü çevirisel işlemler önceki çevirisel işlemlerden yararlanarak kendini yeniden üretir ve gelecekteki çevirisel işlemleri öngörmektedir. Diğer iletişim ögeleri gibi çeviri iletişiminin ögeleri de kısa ömürlüdür. İletişim ögeleri olarak iletişim sistemini oluşturmak için birbirine bağlanır, çeviri sistem ögeleri kendi sistemini oluşturmak için birbirine bağlanır. Diğer iletişim sistemleri gibi çeviri sistemi de iz bırakarak kaybolur. Buna karşılık çeviri sistemi “bir aracılık alanıdır” ve yeni bağlantılarla sağladığı bir devamlılığı ya da geleneksel çizgileri vardır. Bu da autopoietik gözlemin nasıl işlediğini ortaya koymaktadır”.¹²

Çevirinin autopoietik sistem olması, onun başka sistemlerle etkileşirken, başka sistemlerden bilgi alışı sağlarken tek yönlü olmamasıyla da açıklanabilir. Dışa bağımlı “allopoietik” sistemler diğer sistemlerle etkileşerek, etkileşim anında onlara katkı sağlayamaz, etkileşim tek yönlüdür. Böyle bir sistemin varlığı, ancak bu tek yönlü ilişkinin devamlılığına bağlıdır ve bu devamlılık olmadan sistem ayakta duramaz. Çeviri sistemi, diğer sistemlerle ilişkisinde, tek yönlü bir pasif işleme tabi değildir, aksine tüm diğer sistemler gibi bir karşılıklık ilişkisi içindedir. Böylece çeviri sisteminin kendisi başka sistemlere devamlı ihtiyaç duyan değil, kendisine devamlı ihtiyaç duyulan ve kendi alanını buna göre yapılandıran bir sistemdir. Çeviri sistemi olmadan başka sistemlerin oynayamayacağı bir sosyal işleve sahiptir çeviri. Çevirmen kararlarının o anki kararlar olması ve geçiciliği, çevirinin geçici bir süreç olarak kalıcı bir sistem olması anlamına gelmez. Çevirmenlerin kararlarının geçiciliği, çeviri sistemi açısından bakıldığında, çeviri sisteminde rol alan aktörlerin iletişimsel özellikleri olarak, düzenli bir ilişki arz etmektedir. Çeviri sisteminin özelliği, aracılık işlevindedir ve bu aracılık işlevinden dolayı çevirmen habitusları ve çevirmenlerin görünmezliği, çevirinin aracılık rolünü engellemez. Çevirinin asıl rolü onun bir sınır fenomeni olarak aracılık rolünü yerine getirmesinde görülebilir.

Luhmann’ın sistem kuramının merkezinin “iletişim” olması, çeviriyi diğer mesleklere karşı üstün ve daha önemli bir konuma getiren bir özelliktir. Bu özellik açısından, çevirmenlerin toplumsal sistem içindeki konumuyla çevirinin konumu karıştırılmaktadır. Çeviri alanının konumu çevirinin konumuyla birebir ilişki içinde

¹² A.g.e., s. 360. aktaran: Arı, 2014, s.283

değildir, çünkü çeviri alanı çevirmenlerle ve onların rolleriyle sınırlandırılmaz. Tüm sosyal alanlar içinde, her zaman var olan çeviriden söz edebiliriz, fakat çevirmenin tüm bu süreçlerde rol oynaması ya da istihdam edilmesinden söz edemeyiz. Çeviri sistemini çevirmenlerin eylemleriyle sınırlayamayacağımızı ve buna bağlı olarak çevirmenlerin toplumsal statülerindeki değişikliklerin çevirinin toplumsal yapıdaki rolünü değiştiremeyeceğini de savunmaktayız. Çevirmenlerin bireyselliği, çevirinin sosyal sistem yönünü belirlemez.

1.3. Çeviri Eğitimi Yoluyla Çeviri Eyleminin Bireysel Eylem ve Autopoietik Sistem Özelliği

Çevirmenin çevireceği metni kendi seçmemesi ve çevirinin amacıyla ilgili karar verme yetkisinin toplumsal olması ya da başka sistemler tarafından sınırlandırılmış olması, çevirmenin eylemini bireysel eylem olmaktan çıkarır. Çünkü çevirmen, kendi istekleri doğrultusunda bağımsız bir eylem, bağımsız bir amaç güdemez ve mesleği onu birçok yaptırımla ve yönlendirmeye sınırlar. Buna ücret de dahildir. Çevirmenler çeviri eylemini, bireysel mutlulukları için yapmazlar.

Sistem kuramsal açıdan, çevirinin çevirmene bağlı olmadığını söylemek abartılı olmaz. Çeviri, birbirine benzemeyen ayrılaşma şemasıyla, bir aktivite olarak kendi kendine bağlıdır, aktörü olan çevirmene bağlı değildir. Toplumsal sistemde aracılık yapan, çevirinin kendisidir. Çeviri, toplum içinde ve toplum ya da her bir altsistem için uygulanır. Bu da, çevirmenin çeviribilimdeki sosyolojik yaklaşımların merkezine konulmamasının nedenidir.¹³

Hermans'a göre çevirmenler sosyal sistemin bir parçası değildirler. Bunun nedeni sosyal sistem kuramında insanların sistemin bir parçası olmamasıdır. Çünkü çevirmenler, akıl ve vücutlardan oluşmaktadırlar. Ne akıl ne de vücut sosyaldır. Luhmann'ın sistem kuramında akıllar fizik sistemine, vücutlar biyolojik sisteme dahil edilmektedir.¹⁴

¹³ A.g.e., s. 75-76. aktaran: Arı, 2014, s.286

¹⁴ Hermans, 2007, s. 62. aktaran: Arı, 2014, s.286

Çeviri sistemi içerisinde çeviri eğitiminin rolünü değerlendirirken, bireysel çevirmenler yetiştirilmesi kadar, bir çevirmen prototipinin yetiştirilmesi ve çeviri pratiği için metinlere benzer sistematik bilgilerin sağlanması da çeviri sisteminin bireysel olmadığını gösterir. Bu durum çeviri bölümlerinin yetiştirdikleri çevirmen prototipinin, çeviri sektörünü belirleyiciliğine de gösterir. Çevirmenin bireysel bir donanımla çeviri sistemine ait olmasının mümkün olamayacağı kadar, sistemin gerektirdiği örgütsel eylemi gerçekleştirmesi ve profesyonel bir uzman olması da mümkün olmaz. Çeviri sistemi toplumsal bir iş ve meslek alanını da betimler ve toplumsal meslekler uzmanlık gerektiren faaliyetler olması nedeniyle, bu alanda uzmanlık eğitimi almış bireylerden yararlanırlar..

Sistem-kuramsal olarak, bir kişinin ya da bin kişinin bir işlevi yerine getirip getirmemesi önemli değildir, fakat bizim odaklandığımız şey bireylerin performansı ya da biyografisi değil, sosyal mekanizmaların aracı (mediationu) olarak çevirinin tüm ulus içerisindeki etkisidir (görüntüsüdür).¹⁵

Çeviri sosyolojisi kuramı, çeviri sürecinin kuramı olarak kabul edilemez. Yani çevirmenin öznel işinin öznel etkileri yerine, bu eylemin ulusal etkileri ve toplam eylemlerinin yansımasını incelemiş oluruz ki bu da bir bakıma çevirilerin toplamında bir eleştiri ve inceleme yapma anlamına gelir. Oysa çeviri süreci bundan başka bir şeydir. Biz çeviriyi bir sistem olarak kabul etmek suretiyle çeviri işine girişmeyiz ya da çevirmeni bu şekilde süreç içinde yetiştirmeyiz. Çeviri sürecini bu boyutuyla öğretemeyiz, çünkü çevirmene şunu yap bunu yapma demek, onun bu eylemi nasıl yönlendireceğini ve sorumluluğunu söylemektir.

1.4. Çeviri Eğitiminde Aktarılan Kuramların Sistematiği ve Diğer Alanlarla Ayrışması

Çeviri kuramları, çevirinin bir sistem haline gelmesinde ve çevirinin gelişiminde önemli bir aşamadır. Çeviri sistem haline gelmeden önce, uzman olmayan bireyler tarafından gerçekleştirilen ve sistemin bütünü dikkate alınmaksızın yapılan bir faaliyetti. Çeviribilim ve çeviri eğitimi öncesinde çeviri sistemi düzensizliklerin olduğu bir alan

¹⁵ A.g.e., s. 76. aktaran: Arı, 2014, s.287

olduğu kadar çeviri alanı dışındakilerin, sistemi tanımaksızın yer aldığı bir alandı. Çeviri alanı bir sisteme dönüşmemişti. Çevirinin profesyonel bir alana dönüşüş süreci, toplumsal sektörlerde sistematik olarak eğitilmiş profesyonel çevirmenlerin, çeviri kuram ve yöntemleriyle yetiştirilerek, sistemin kendini kendini düzenlemesiyle gerçekleşmeye başlar.

Çeviri kuramı tüm sistemi düzenleyen bir organizasyon olarak çeviri sisteminin düzensizliklerini ve eksikliklerini giderme yönünde her gün gelişmekte ve sistemin bütününe inceleyen ve düzenleyen bir iletişim düzeni olarak akademik kurumlarda sistematik bir sürecin işlemlerini sağlamaktadır. Zamanla çeviri piyasasında profesyonel çevirmenler çoğaldıkça çeviri sisteminin açıkları azalacak, sistemin düzenlilikleri çoğalacak ve çeviri sistemi kendini düzenleyen bir sistem olarak mükemmel doğru ilerleyecektir.¹⁶

Yani çeviri kuramsal bakışların gelişmesi ve profesyonel çevirmenlerin yetiştirilmesi, çevirinin kendini düzenleyen ve evrensel eksikliklerle mücadele eden bir sistem olmasını sağlar. Bu bakış açıları çeviri alanındaki çeviri kuramsal bakış açılarının çevirinin kendini düzenleyen sistem olmasına ve eksikliklerini tamamlama mücadelesine katkıda bulunur. Çeviri sisteminin eksikliklerinin fazlalıklarından daha az olduğu söylenebilir. Yani çeviri alanındaki sistematik olumlu yönler eksik yönlerden şu an için daha fazladır. Bu, çeviri sisteminin sistem olarak iyi durumda olduğunu ve kendi kendini düzenleyen bir sisteme dönüştüğünü göstermektedir. Tyulenev'in ifade etmek istediği; çeviri eylemi açısından; ister çevirmenler, ister eğitim görenlerin, bu mesleği yapanların eylemleri olsun, çeviriyi autopoietik sistem yapan bu çeviri eylemi değil, daha ziyade çevirinin kendini yapılandıran ve yeniden üreten sistem olması, yani çevirinin çeviri olayı (translation event) olarak tanımlanmasıdır.¹⁷

Çeviri, çevirmen eyleminden dolayı bir sistem ya da kapalı bir sistem değildir. Çeviri, çeviri olayından, çevirinin kendi bütünsel yapısal toplumsal sisteminden dolayı kapalı bir sistemdir. Kendini bu sosyal sistemin iletişimsel açıdan yıllar ve farklı toplumlar süresince yeniden üretmesinden dolayı bir anlamda çeviri eylemi kuramında, çevirinin bireyselliği ve çevirmenin bireysel rolünü geride bırakan bir yeni paradigmadan söz

¹⁶ A.g.e., s. 36. aktaran: Arı, 2014, s.294

¹⁷ A.g.e., s. 36. aktaran: Arı, 2014, s.295

edilmektedir. Bu paradigmada çeviri eylemi, çevirmenin geçici kararları değil, geçici olan içinde değişmez olan ve sistemle benzerlik gösteren, o çeviri sürecini genel çeviri sistemi içinde benzer değerlendirecek özelliklerin çevirinin autopoietik sistemini oluşturabileceğini ifade eder.

1.5. Sosyal Sistem Kuramının Çeviri Eğitime ve Çeviri Kuramına Uyarlanması

Her ne kadar çeviri alanı kendi içinde bir sistem olsa da kendi heteronomluğu, yani kendinin başka sistemler tarafından belirlenme özelliğinden dolayı başka sistemlerin altsistemidir. Hem kendi içinde autopoietik hem de diğer büyük sistemler, yani kendi dışındaki sistemler tarafından belirlenme özelliğine sahip bir sistemdir. Diğer bir deyişle kendi içinde bir sistem, ama başka üst sistemlerin altsistemidir. Her ne kadar çeviri bir sistem olsa da sosyal sistemin büyük makro yapısı içinde bir altsistemdir ve o sistemin düzeneğinde önceden belirlenmiş kurallarına göre çalışır. Yani bir sistemin kendi içinde yeterli olması kendini düzenlemesi, diğer büyük sistemlere ait olmadığı ve onlarla etkileşmediği anlamına gelmez.

Even Zohar'ın sistem yaklaşımında sistem, kendi içinde altsistemlerden oluşmaktadır ve bu sistem diğer sistemlerin yani tüm kültürün altsistemidir. Luhmann'da ise edebiyat sistemi sosyal sistem içerisinde alt sistemidir. Burada edebiyat çoğuldizgesi kendi başına bir sistem değil, ulusal sosyal sistemin bir parçası olarak yer almaktadır.¹⁸

Bir altsistem olarak çeviri tüm sosyal sistem içerisinde oldukça özel bir yer edinmektedir. Diğer daha çok “organize” olmuş¹⁹ (Simeoni, 1998: 19) altsistemlere karşı sosyal aracı olarak çeviri her zaman yerini değiştirmektedir, ancak her durumda etkileşimde olan sistemlerin ya da altsistemlerin sınırında yer almaktadır. Eğer bir sistem başka bir sistemin çevresiyle etkileşime geçerse; çeviri, sistem ve onun çevirisinin sınırına konumlanır.²⁰

¹⁸ A.g.e., s. 153. aktaran: Arı, 2014, s.301

¹⁹ Simeoni, 1998, s. 19. Tyulenev, 2012, s. 136. aktaran: Arı, 2014, s.302

²⁰ Tyulenev, 2012, s. 136. aktaran: Arı, 2014, s.302

1.6. Toplumsal Sistem Kuramının Genel Çeviri Kuramına ve Çeviri Eğitime Etkisi

Vermeer'in, Luhmann'ın sistem kuramının çeviriye uyarlanmasına şüpheyile yaklaşması çok şaşırtıcı değildir. Vermeer, çevirmeni zavallı sıfatıyla küçümser, çünkü Vermeer'e göre sosyal sistemler arasında kalmış çevirmen aracılığıyla etkileşimin gerçekleşmesi mümkün değildir. Luhmann'ın sosyal sistem kuramına karşı Vermeer, sosyal sistemin özel türü olan çevirmen, çevirmen eylemi, çeviri ürünü, çeviri süreci ve diğer katılımcılarının anlaşıldığı, kendi genel çeviri sistemi bakış açısını temsil eder.²¹

Tyulenev'e göre, Vermeer'in karıştırdığı şey, biyolojik sistemlerle sosyal sistemler arasındaki farktır; çünkü çeviriyi bir sistem olarak görmek, bir sosyal sistem olarak görmektir, çevirmenin biyolojik sistem hali, sosyal bir eylem olan çeviriyle alakalı değildir. Tyulenev'e göre, çevirmenin biyolojik sistem olma özelliğini onun sosyal sistem içindeki davranışlarıyla bağdaştırmak yanlıştır. İnsanın biyolojik sistem olarak incelenmesi, ancak kimyasal bir reaksiyon ya da biyolojik bir sistemin işleyişiyle ilgili olabilir. Çeviri sisteminin işleyişiyle insanın iletişimsel ve duygusal rollerinin bir alakası yoktur. Şayet çevirmen çeviri kuramında bir birey olarak burada kabul edilecekse, bireyin kendisi zaten bir sistem olamaz. Bireyi, birey olarak görmek ve sistem olmadığını söylemek, kuramsal bakışı baştan sınırlamaktadır. Böyle bakıldığında birey hiçbir zaman Luhmann'ın anladığı birey olamaz, çünkü sistem içinde birey değildir. Luhmann'ın sistemle kastettiği şey, sistem içinde birey ve bireyin sistem içinde gözlemlenmesi; Vermeer'in sistemle kastettiği şey, tersine bireyin içindeki sistem ve çevreyle bireysel ilişkisidir. Vermeer'in anlayışı bireyle çevresi arasındaki ilişkiyi sistem olarak gördüğünden, Luhmann kuramının tam tersidir. Çünkü, Luhmann'ın kuramında "Person" olarak sistemin parçası olan ve iletişimle bir sisteme dahil olan parça, kendi bir sistem olarak iç iletişimi sağlayıp, dışarıyla ilişkisinde, kendi bireysel sisteminden yola çıkarak, bireysel bir ilişki kurmamaktadır. Vermeer olaya bireyden bakmaktadır. Bireyin kendisi bir sistem, belki de bir altsistem, ama mezo sistemdir.²²

Çevirileri bir sistemler ağı olarak gördüğümüzde, çevirmenleri bu sistemlere anlam yükleyen gözlemciler olarak görürsek, çevirinin iki zıt kutbunun birbiriyle ayrışmasını

²¹ A.g.e., s. 50. aktaran: Arı, 2014, s.316

²² A.g.e., s. 50. aktaran: Arı, 2014, s.316

ve yerini doğru bir bakış açısıyla saptamış oluruz. Bu anlamda Luhmann'ın sistem kuramının anlaşılmasındaki önemli bir hatayı da ortaya koymuş oluruz. O da Luhmann'ın sistemlerinin doğal sistemler olmayıp, bir gözün, yani bir anlam yükleyenin gözünde, varsayımsal sistemler şeklinde, o anki bakış açısıyla geçerli olmasıdır. Bir başka gözlem aynı sistemi değil, farklı sistemi gözlemler; çünkü gözlem sisteme anlam yükleyen ve sistemi ayrıştırandır. Gözlemin ayrıştırması sisteme anlam katar. Her göz ayrı ayrıştırdığı gibi, her çevirmen de ayrı sözcükler ve ilişkiler seçerek kendi metnine farklı anlamsal yapı yükler. Çevirmenin amacının metne yüklenmesi metinde işlevler olarak sonuçlanabilir, fakat bu amaçlar asla metnin amaçları olamaz. Tüm bunlar, çevirmen bir metni gözlemlediği, yani çevirdiği sürece geçerlidir. Bir metin çevrilmediği sürece çevirinin gözlem nesnesi değildir zaten. Bu da bize, yalnızca çeviri sürecini ya da süreçlerini sistem olarak gözlemlemenin çeviri kuramsal bir yaklaşım olduğunu, çeviri sürecindeki çevirmen gözleminden bağımsız bir metin gözlemi yapılamayacağını göstermektedir. O zaman biz amaç kavramından söz ettiğimizde, çeviri amacıyla metnin gözlemlenmesi olarak çevirmenin amacından söz edebileceğiz.²³

Vermeer,²⁴ çeviriyi, çevirmeni kapsayan, kapsamlı bir sosyal sistem olarak tanımlamaktadır. Yüz sayfa sonra, tam tersine döner bu resim: Çevirmenler kendi altsistemleriyle, yani kaynak ve erek metinle, çevirilerle, çalışırlar.²⁵

Vermeer birey olarak çevirmeni de, metni de sistem olarak görmektedir. Oysa birey sistemse, metin sistem olmamalıdır. Ya da metin sistemse çeviri sistem olmamalıdır. Niye? Çünkü altsistemler arasında bir iletişim gerçekleşecektir, eğer iletişim çevirmense metinler altsistemlerdir, eğer iletişim metinlerse çevirmenler altsistemlerdir. Yani, biri eylemse diğeri sistem olmak zorundadır. Ya da biri sabit, diğeri değişken olmalıdır; değişken olan da iletişimdir. Vermeer aynı hatayı skopos kuramında da yapmıştır. Skopos amaçsa işlev, işlevse amaç olamaz. İşlev sistemattiktir; amaç bireysel, eylemseldir. Çevirmene sistem diyorsak metin iletişimi sağlıyor olmalı, metne sistem diyorsak çevirmen iletişimi sağlıyor olmalıdır. O zaman sistem kuramı açısından, metinler çeviri sistemlerinin altsistemi olamaz. Çünkü biri sistemse diğeri değildir.

²³ A.g.e., s. 50. aktaran: Arı, 2014, s.319

²⁴ Vermeer, 2006a. Tyulenev, 2012. aktaran: Arı, 2014, s.319

²⁵ Tyulenev 2012, s. 51. aktaran: Arı, 2014, s.319

Burada bir karar verilmelidir. Ya metin sistemdir çevirmen iletişim, ya çevirmen sistemdir metin iletişim, ya da hiçbirisi sistem değildir; çeviri alanı yalnızca bir sistemdir, çeviriler de çevirmenler de iletişim sağlayan araçlardır. Yani çeviriler de çevirmenler de toplumsal sistemde iletişimi sağlayan araçlar olarak işlev görmektedirler. Çeviri kuramı için Luhmann'ın sistem kuramının çeviriye uyarlanması bu bakış açısına daha uygun gelmektedir. Son yılların çeviri sosyoloji kuramları ve araştırmaları da bu düşünceye uygun biçimde yürümektedir. Araştırılan ve kuramsallaştırılan alan, çevirilerin toplumsal iletişimdeki rolleridir. Bu bağlamda çevirmenlerin de rolü sorgulanmaktadır. Hem çeviriler hem de çevirmenler toplumsal sistemin araçları ve iletişim olarak işlev görürler.²⁶

1.7. Çeviri Sosyolojisi Kuramının Katkısıyla Genel Çeviribilim Kuramı

Tyulunev'e göre; Yalnızca Luhmann'ın sistem kuramıyla kuramıyla çevirinin karmaşık doğasının açıklanamayacağı bir gerçektir. Luhmann'ın sosyal sistem kuramıyla Bourdieu'nün alan kuramının birleştirilmesinin çevirinin karmaşık doğasının sosyolojik olarak anlaşılmasına katkı sağlayacağını söyleyebiliriz. Çeviri alanının kuramsal ve uygulamalı olarak açıklanabilmesi için Luhmann'ın kuramının yanında Bourdieu'nün alan kuramına gereksinim duymaktayız. Ancak tezin çeviri eğitimi ve çeviri eğitimi müfredatına yönelik olması, Bourdieu'nün kuramını konunun dışında bırakmıştır. Çeviri sosyolojisinde çeviri, alanın tüm paydaşları ve tüm bileşenleriyle araştırılmasını gerektirir. Çeviri sosyolojisi deyince işin içine çevirinin tüm alanları kadar, çevirinin ekonomik değeri, çevirinin toplumsal konumu, çeviri uygulaması, çeviri bölümlerinin yapılanması gibi konular da girmektedir.²⁷

Tyulenev tüm bu olumsuz görüşlere rağmen Bourdieu ve Luhmann'ın kuramlarını detaylı bir şekilde inceleyerek bunların çeviribilime uygulanıp uygulanamayacağını araştırmıştır. İki farklı konsept olmalarına rağmen bu konseptlerin önemli yaygın

²⁶ A.g.e., s. 50. aktaran: Arı, 2014, s.319-320

²⁷ A.g.e., s. 50. aktaran: Arı, 2014, s.320

özellikleri bulunmaktadır; bu sayede, Cornelia Bohn'un²⁸ ifade ettiği gibi, karşılaştırılabilirlik için yan yana koyulabilmektedirler:

Armin Nassehi ve Gerd Nollmann da Luhmann'ın sosyal sistem kuramı ve Bourdieu'nün sosyal alan kuramı arasındaki uzlaşma noktalarının varlığını kabul ederek aşağıda yer alan benzerliklere işaret etmişlerdir:

“Luhmann'a benzer olarak Bourdieu, işlevsel sistemlere işlemsel özerklik ve içsel yinelenen bağlantısallık atfetmektedir. Bourdieu kendi 'ökonomi'sinin kurallarına ve mantığına göre hareket eden sosyal alanların mantıksal özerkliğini vurgular. Ancak bu kuramsal yaklaşımların benzerliklerinin abartılmaması gerekir. Bourdieu ve Luhmann, uygulamanın şartlarını tanımlamaya çalışmaktadırlar. Bourdieu'nün kişinin kendisinin belirleyemediği habitus ve illusio kavramıyla ifade ettiği kör noktayı Luhmann da tüm işlemsel olayların kör noktası, “ne olursa oluyor ve zaman içerisinde oluyor” olarak göstermektedir”.²⁹

Luhmann'ın kuramının çeviri için çok tutulmasının nedeni, sistem kuramının hem iç dengesini hem de dışarıyla bağlantısını iletişimle gerçekleştirmesidir. Luhmann'ın toplumsal sistem kuramında, çeviri için çok önemli bir değer ve anahtar rol vardır.³⁰

Bir ulusun iç toplumsal sistemindeki iletişimin ve uluslararası etkileşimin sağlanmasında anahtar rol çeviriye aittir. Luhmann'ın sistem kuramı sayesinde çeviriye, şu ana kadar hiçbir bilim dalının dikkate almadığı kadar anahtar ve merkez bir işlev yüklemiştir. Luhmann'ın toplumsal sistem kuramının öneminin, çeviri dünyasının bir sistem olarak işleyişini açıklaması kadar, çevirinin tüm toplumsal sistemlerin anahtarı olmasından kaynaklandığını belirtmemiz gerekir. Çevirinin tanımının temelinde yatan iletişimsel rolü çevirinin toplumsal sistemler için autopoiesisi sağlayan en önemli işlev sahip olması sonucunu getirir. Çeviribilim kendini Luhmann'ın kuramıyla yeniden keşfetmektedir. Çeviri, kendi değerini toplumsal ve global toplumsal sistemlere hizmet

²⁸ Colliot-Thelene, Catherine. François, Étienne. Gebauer, Gunter. (eds.). (2005). Pierre Bourdieu: Deutsch-französische Perspektiven. Frankfurt am Main: Suhrkamp. s. 62-63. Aktaran: S. Tyulenev, (2012), s. 207. aktaran: Arı, 2014, s.320

²⁹ Nassehi, Armin ve Nollmann, Gerd. (eds.), (2004). Bourdieu und Luhmann. Ein Theorievergleich. Frankfurt am Main: Suhrkamp. s. 12-13. Aktaran: S. Tyulenev, (2012), s. 207. aktaran: Arı, 2014, s.320

³⁰ A.g.e., s. 50. aktaran: Arı, 2014, s.324

eden anahtar işlev görmek olarak belirleyecektir. Tüm toplumsal sistemler içinde yerini ve değerini bilen çeviri alanı, çözümünü toplumsal sistemlerin işleyişini bilip kendi konumunun ne olduğunu devamlı sorgulamak, verileri ve sisteme katkılarını devamlı gözden geçirerek bir çeviri sosyolojisi olarak yürümekte bulmalıdır. Yoksa kendi metin aktarımı dünyasında kapalı kalarak, bu bilince varamaz, sadece kapalı bir sistem içinde kalır ve işlevini de ne bilir ne gösterebilir.³¹

Sistem kuramcıları genelde çevreyle ilişkisini, etkileşim tarafını ve yapısal tarafını, yani etkileşerek yapının değişme yönünü ele almaktalar; oysa Luhmann'ın kuramının temeli autopoietik sistemin iç dinamiğiyle ilgilidir. Sistemin iç dinamiğini ise süreçler oluşturur. Çeviribilimcilerin çalışması sistemin kapalı yapısını incelemektir. Bunu geliştirirsek, bir toplum içindeki çevirileri değerlendirmek, sosyal olarak bir kapalı sistem incelemesi olabilir. Ama çeviri sistemini toplumsal bağdan bağımsız değerlendirmemiz; kendi altsistemi içinde çevirinin, diğerleriyle ilişki kurmaksızın kapalı sistem olarak incelenmesi anlamına gelmektedir. İşlevsel çeviribilimciler bu kapalı sistemi, kendine özgü tekniği ve çevirinin kendine özgü işleyişiyle incelemişlerdir.³²

Alman işlevsel çeviribilim ekolü, çeviri incelemesini kapalı sistem olarak yapmış, fakat çevreyle ilişki kurma açısından eksik kalmıştır.

Luhmann'ın kuramı yaygın olarak yanlış anlaşılmaktadır, bu yanlış anlama ise Luhmann'ın insanları toplumdan ayırması yanılığıdır. Luhmann'ın sosyolojik yaklaşımını ele aldığımızda önemli olan, onun toplumsal fenomenler ve “kara kutu” olarak adlandırdığı, psikolojik insan eylemlerini kapsayan görüşü arasındaki ayrımını iyi anlamaktır. Luhmann, psikolojik insan eylemlerini sosyolojik yaklaşımdan kesin olarak uzak tutmaktadır. Bireysel çevirmenlerin deneyimleri ya da çevirinin sosyal sürecinde yer alan diğer insanlar, Luhmann'ın kuramında kullanılabilmektedir. Eğer biz bu bireyleri ve bu bireylerin deneyimlerini sosyal iletişimin başarısı olarak dikkate alırsak ve sosyolojik açıdan önemsiz biyolojik detaya girmezsek, çevirinin sosyal işlevi hakkında önemli bilgiler elde ederiz. Sadece ortaya çıkan iletişimsel öğeler, sosyal iletişimin bir parçası olur. Fikirler, düşünceler, amaçlar vs. kelimelerle iletişimsel olarak

³¹ A.g.e., s. 50. aktaran: Arı, 2014, s.324

³² A.g.e., s. 50. aktaran: Arı, 2014, s.326

ifade edilmedikleri sürece iletişimin bir parçası olamaz. Eylemlerin tüm psikolojik temellendirmeleri psikolojinin çalışma alanına girmektedir. Luhmann'ın en önemli görüşü sadece iletişimin iletişim kurabileceğidir; beyinler, düşünceler, duygular iletişim kuramaz. Bunun sonucu olarak psikolojiyi çeviri sosyolojisinden uzak tutmak önemlidir.³³

Çeviri alanına dair her bir çalışmada, her bir gözlemde, her bir tezde, her bir ders anlatımında çeviri alanını (ya da sistemini) anlatırken, diğer disiplinlerle ilişkisini ve ayrımlaşmasını iyi yaparak, kullanılan verileri ayrıştırıp çevirinin doğasına uygun hale getirmek, indirgemek ve çevirinin bütünde nasıl oluştuğunu gözlemlemek önemlidir. Her bir kitap, ders, tez birer gözlemdir ve gözlem olarak diğer tüm bakış açılarından, derslerden, tezlerden ve kuramlardan farklılaşan yönlerini ortaya koyabilmek için, ayrıştığı bilimsel verileri göstermek zorundadır.

Çeviribilimin gelişiminde bugünün en geniş yaklaşımı olan çeviri sosyolojik bakış açılarının, çeviribilimdeki serüvenini anlattık. Çevirinin bireysel kuramlarının aktardığı alanı belirterek, toplumsal kuramların dün ve bugün için çevirilerin üretimiyle ilgili hangi yaklaşımlara sahip olduğunu gözlemledik. Bugünün çeviribiliminin “toplumsal ve pratik çalışma” paradigması, çalışmamızın hem gözlemi hem de tezi olmuştur. Çeviribilimin ve bugünkü kuramsal yaklaşımın dahil olduğu çeviri sosyolojisinin çeviri alanında hangi sorunlara, nasıl çözüm getirdiğini görmeden, çeviri kuramlarının pratikle ilişkisinden söz edemeyiz.

Çeviri pratiğinde gözlem yapan çevirmen, ancak kendi işini gözlemler ve gözlemleri, yaptığı işin ne olduğuyla sınırlıdır. Oysa pratikte çalışmayan ve pratiği gözlemleyen kuramcılar, çevirmenler genel olarak yaptıkları işi nasıl yaptıklarını gözlemledikleri için, geniş bir bakış açısından gözledikleri gerçeğini unutmamak gerekir. Luhmann'ın sistem kuramına göre, birinci tür gözlem yapanlar, yani çeviri pratiğindeki, somut nesneyi gözlemleyerek sınırlı ve sadece kendi nesnesinin neliğini ve kendisinin ne yaptığı bilene ve gözlemleyebilen bir gözlemcidir. Böyle bir gözlemci olarak pratikteki çevirmen, diğer gözlemlerin nasıl yapıldığından haberdar değildir ve durum itibarıyla kendi gözleminin bütün içerisindeki konumunu bilemez. Fakat çeviri kuramcısı, salt

³³ Tyulenev, 2009, s. 160-161. aktaran: Arı, 2014, s.328

somut nesneyle değil soyut bir düzlemde çevirilerin ve çeviri süreçlerinin, neliğini ve nasılını daha üst bir düzeyde gözlemleyen bir kuramcıdır.

BÖLÜM II: BİR SİSTEM OLARAK ÇEVİRİBİLİM VE ÇEVİRİ EĞİTİMİNDE ELE ALINIŞ BİÇİMİ

2.1. Çeviri Kavramının Sistematiği ve Çeviri Eğitiminde Sunuluş Biçimi

Çeviri eğitiminin çeviri sistemine uygunluğu açısından çeviri tanımları belirleyici rol oynamaktadırlar. Çevirinin henüz bir çeviribilime dönüşmediği dönemlerde yapılan çeviri tanımlarının çeviriyi genel olarak dilsel bir aktarım şeklinde tanımladığı görülebilir. Çevirinin kendi kuramsal örgüsünü oluşturmadığı dönemlerde, çeviribilim alanının oluşturulamaması neticesinde çeviri eğitime yönelik faaliyetler yalnızca dil ve edebiyat bölümlerinin çeviri derslerinden ibaretti. Çeviri kuramlarının bir çeviribilim biçiminde sistematikleşmemesi, çevirinin doğasından ortaya çıkan kuramların henüz oluşturulamamış olması, çeviribilimin ve dolayısıyla çeviri eğitiminin çeviri sistemine dahil olmaması anlamına gelmekteydi. Çeviri tanımlarında ve çeviri kavramlarında sözü edilen, çevirinin kendi sistematik doğasını yansıtan ve çeviri uygulamasıyla birlikte bir sistem oluşturan bir çeviri anlayışından ziyade, çeviriyi dilbilimsel sistemin bir parçası olarak gören yaklaşımlardı.

Çeviribilim öncesi çeviri tanımlarına bakıldığında çevirinin yalnızca dilsel ve metinsel aktarım olduğu ve genellikle de dilsel anlamda bir eşdeğerlik süreci olduğu şeklindeki yaklaşımları görmek mümkündür. Çeviri sürecinde çevirmenin rolü, çeviri sürecinin bir anlama süreci olduğunun göz ardı edilmesi kadar, çevirinin bir uzmanlık eylemi, toplumsal bir iş, toplumsal bir sistem olduğu da göz ardı edilmişti. Çeviri sürecinde çevirmen adeta yok sayılarak veya pasif bir konumda tanımlanarak, amacı kaynak ve erek dilsel öğelerin birbiriyle eşleştirilmesi şeklinde mekanik bir faaliyet söz konusuydu.

Çevirinin kendi doğasından ortaya çıkan çalışmaların, özellikle çeviri faaliyetini pratik eylem olarak gerçekleştiren bilim insanları tarafından ele alınmasıyla birlikte bir çeviribilimden ve çevirinin bağımsız bir disiplin olmasından söz edilmeye başlanmıştır. Bunun devamı olarak çeviri tanımlarında da radikal değişiklikler meydana gelmiş ve çeviri artık bir süreç, bir anlama eylemi ve bir kültürel/toplumsal faaliyet olarak tanımlanmaya başlanmıştır.

Çeviri kavramının ne şekilde tanımladığı, çeviri sistemine nasıl yaklaşıldığının göstergesidir. Bu nedenle çeviri eğitimi çevirinin tanımlanmasıyla başlatılarak, çeviribilimin çeviri sistemini nasıl algıladığı ortaya konulmaktadır. Çevirinin tanımlanması aynı zamanda çeviri sisteminin ve çeviri sistemine bakışın da tanımlanması anlamına gelmektedir.

Çeviribilimin çeviriye günümüzde nasıl baktığının anlaşılması ve çeviri sisteminin işleyişini anlayabilmek için konuya çevirinin bugünkü tanımlarıyla başlamak yerinde olacaktır.

Çeviri işlemi, en basit şekliyle tanımlamak gerekirse; dil aracılığıyla yapılan bir aktarma eylemidir. Bu eylemin gerçekleşebilmesi için kendisinden aktarılan dil, yani *kaynak dil* ve kendisine aktarılan dil yani *erek dil* olmak üzere iki farklı dile ihtiyaç vardır. Çevirinin kaynağın ilk yazılı dilinden erek dile aktarılması ve iletiyi gönderen kişi ile alıcı arasındaki gerçekleşen süreci tanımladığını varsayacak olursak Kade'nin de dile getirmiş olduğu gibi; “*çeviri, iki alternatifli şifreleme ve şifreyi çözme olgularının gerekli olduğu diller arası bir iletişim olgusudur*”³⁴.

Finlandiyalı çeviribilimci **Holz-Mäntäri'nin** tanımına göre ise çeviri; “*bir amaç doğrultusunda gerçekleştirilen bir eylem türüdür*”³⁵. Bu tanıma göre hedef metnin oluşturulma koşulları yani hedef kültürün ortamı hangi şartları içeriyorsa ve neyi gerektiriyorsa, hedef metin o yönde oluşturulur.

Radegundis Stolze çeviri eyleminin; “*insanların farklı diller kullandıkları sürece mütercim ve tercümanlık, siyasi ve toplumsal iletişimde ve siyasal gücün yayılmasında olduğu gibi, huzurlu seyahat ortamında da, ama özellikle felsefenin, bilimin, edebiyatın ve dinin aktarımında*”³⁶ dile getirir ki bu da çeviri eyleminin yüzyıllardır toplumların kendilerine özgü kültürel özelliklerini başka toplumlara aktarma ve bu süreç ile kendilerini ifade etme çabası içinde olma isteklerini göz önünde bulundurduğumuzda, çeviri eyleminin bu sürece katkısının kuşkusuz göz ardı edilemeyeceğini ortaya koymaktadır.

³⁴ Kade, s.203.

³⁵ Justa Holz-Maenttaeri, **Translatorisches Handeln, Theorie und Methode**, Helsinki: Suomalainen Tiedeakatemia, 1984, s.95.

³⁶ Radegundis Stolze, **Hermeneutik und Translation**., Gunter Narr Verlag, Tübingen 2003, s.56-58

H.J. Störiğ'in, *çevirinin, iki farklı kültürün bir arada yaşaması, bir kültürün diğer kültür üzerinde daha etkili olması ve iki kültür arasında bulunan farklılıklardan oluşan durumlarda ortaya çıkan eylem olduğu düşüncesi* yukarıda verilen tanımla örtüşmektedir³⁷.

Çeviri eylemi çok yönlü ve çok boyutlu bir süreci kapsar. Çok boyutlu olmasının getirdiği özellikler çeviri ürünlerinin dilsel ve kültürel farklılıklarından kaynaklanacağı gibi çok yönlü olması da çeviri eyleminin kime, ne için, ne zaman, nerede ve hangi amaçla yapıldığına bağlanabilir. Çevirinin insanlığa getirdiği kolaylık, onun iletişimi sağlayan bir ürün olmasının dışında, kültür aktarım aracı olmasından da kaynaklanmaktadır.

“Çeviriyle ilgili her türlü olguyu inceleme konusu yapan disiplinler arası bir bilim dalı olan *çeviribilim*, 20. yüzyılın son çeyreğinde bağımsızlığını kazanmış olmasına rağmen, farklı bilim dallarıyla örneğin dilbilim, felsefe, psikoloji, sosyoloji, etnografya, antropoloji, siyasetbilim, yazınbilim gibi pek çok bilim dalıyla kuram ve yöntem bilgisi konusunda bilgi paylaşımında bulunarak daha da yoğunluk kazanmıştır. Kültürel dönüşümün yaşandığı 1980’lerden günümüze özellikle çeviri ve kültür ilişkisine verilen önem sayesinde çeviri alanında etkili olan güç dengeleri ve ideoloji, toplumsal cinsiyet gibi konuları da araştırma kapsamına almıştır.”³⁸

Kuşkusuz *çeviribilimin* disiplinlerarası bir bilim dalı olduğunu göz önünde bulunduracak olursak, farklı disiplinlerden bilim adamlarının da bu kavrama ilişkin tanımlarına rastlamak mümkün. **Hönig** çeviri kavramının disiplinlerarası olma özelliğini tam da :

"Çeviribilim bütünleştirici bir bilim olarak tanımlanıyor, yani ruhbilim, toplumbilim, kültürbilim, dilbilim ve yazınbilim gibi çeşitli bilim dallarını kapsayan bir bilim. Bugün bunca teşvik edilen uluslararasıdaki diyalogun, galiba en kalıcısı Felsefe ve Edebiyatlarının çevirisi sağlar. Hangi dilde yazılmışsa yazılsın, insanlığın malı olan yeniden üretme ürünü yapıtlar, ancak çeviri sayesinde gerçekten insanlığın malı

³⁷ Hans Joachim Störiğ, **Das Problem des Übersetzens**, Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 1993.

³⁸ Özlem Berk, **Kuramlar Işığında Açıklamalı Çeviribilim Terimcesi**, İstanbul: Multilingual, 2005, s.64-65.

olabiliyor”³⁹ cümleleriyle destekleyerek çeviri eyleminin diğer disiplinlerle iç içe olduğunu ifade eder.

2.2. Çeviri Eğitiminde Çeviribilim Kavramının Sunuluş Biçimi

Çeviribilimin bilimselleşme süreci kaynak dil odaklı dilbilimsel bakıştan, erek odaklı edimsel bakış açısına doğru bir paradigma değişimi şeklinde gerçekleşmiştir. Çeviribilimin kuramsal temellerini tamamlayarak bilimsel bir disiplin olma iddiası 1980 li yıllarda gerçekleşmekle birlikte, çeviribilim alanındaki ilk dönüşüm E. A. Nida’nın çeviri yaklaşımıyla yaşanmıştır.

1960’lı yıllara gelindiğinde, dilbilimin de etkili olmasıyla birlikte, çeviribilim konusunda bir kimlik arayışına yönelinmesi, bununla birlikte Kutsal Kitabın çevirisini yapan Nida’nın *Towards Science of Translation (Çeviribilime Doğru)*, başlıklı bir kitap yazması, bahsedilen tarihsel sürecin bir sonucu olup, çeviri edimine bilimsel bir kimlik edindirme gayretleri içerisinde bulunduğu işaret etmektedir. Ancak, bu kitabın amacı, zihinlerde yer etmiş bir disiplinin bilimsel açıdan kimliğini sorgulamaktan daha çok, bilimsel kimlik kazandırma endişesi söz konusudur. Zira Nida’nın “*Bir iletinin bir dilden öteki dile aktarımı bilimsel olarak betimlenmeye değer bir inceleme konusudur*” sözleri, bu söylentileri kanıtlayıcı niteliktedir. Ne var ki, Nida’nın bu tanımı, onun çeviride eşdeğerlik ölçütü üzerinden yola çıkarak çeviri süreci üzerinde yoğunlaştığını, bunun ise bilim dalının betimlenmesinde bilimsel ölçüt bakımından yeterli olmadığını göstermektedir⁴⁰.

Diğer taraftan, akademik yönde yapılan her çeşit incelemenin “bilim” olduğunu savunan Alman bilim adamları da, dilbilim odaklı yazınsal olmayan çevirilerde yaptıkları her türlü incelemeyi “*çeviribilim*” olarak adlandırmışlar ve bu bilim dalının dilbilim, yöntembilim, psikoloji gibi alanlardaki niteliğine dikkatleri çekmişlerdir.

Çok kültürlü toplumlarda çevirinin birincil amacı iletişimin oluşmasıdır. Halkın dili ile resmi dilin farklı olduğu dönemlerde çevirmenler; resmi mercilerle halk arasında iletişimi sağlamakla görevlendirilmiştir.

³⁹ G. Hans Höning, *Strategie der Übersetzung, (Ein Lehr-und Arbeitsbuch)* Tübingen: Gunter Narr Verlag, 1982, s.33-34.

⁴⁰ Berk, s.48.

Çeviribilim sözcüğü; çeşitli dillerde zamana bağlı olarak, farklı biçimlerde kullanılmıştır. Önce İngilizce’de “*Philology*” sözcüğünden esinlenerek, “*Translatology*” şeklinde türetilmiştir. İspanya’da ise bu terim; İngilizce’deki “*Translatology*” sözcüğünden faydalanarak “*Transductologia*” şeklinde ortaya çıkarken, Almanca’da ise, bu terimin Almanca kökenli terimlerden türetilerek “*Übersetzungswissenschaft*” (çeviribilim) biçiminde kullanılmaktadır⁴¹. Almanca dilinde çeviri üzerine araştırmalar yapan bilim insanları “*Übersetzungswissenschaft*”ın araştırma nesnesi olan çeviri ile ilgili oldukça sistematik, çok boyutlu ve yoğun bir analiz geliştirmiştir. Bu analizi, çeviriye hem bir işlevsel amaç, hem bir metinsel işlem, hem de zihinsel bir süreç olarak bakarak, onu bir dilbilimsel işlem, iletişimsel davranış, göstergebilimsel süreç, hermeneutik araştırma ve kültür transferi olarak gören perspektiflerden inceleyerek geliştirmişlerdir⁴².

Çeviribilim terim olarak tanımlanacak olursa; “çeviri incelemesini esas alan bir akademik disiplin” olarak ifade edilebilir. Çeviribilim, farklı dönemlerde farklı isimlerle anılmaktadır. “*Routledge Encyclopedia of Translation Studies*”⁴³ isimli çalışmanın içinde, “*Translation Studies*” başlığı altında verilmiş olan giriş tanımlarına göre, *science of translation*, çevirinin bilimi, “*translatology*” ya da “*traductologie*”, *çeviriloji* gibi adlarla anılıp, günümüzde “*translation studies*”, çeviribilim adıyla kabul görmüş ve en geniş anlamıyla, yani gerek yazınsal gerek yazınsal olmayan şekilleriyle, altyazı ve dublaj çevirisi gibi sözlü çevirinin değişik türlerini de içine alan, sözlü ve yazılı tüm çeviri kavramlarını araştırma konusu edinen akademik disiplindir.

Çeviribilim için İngilizce’de, günümüzde genel geçer olan, kabul gören, kullanımda olan ad *Translation Studies*’dir. Bu adı resmi bir makale içinde ilk kullanan isim James S. Holmes’dur. *The Name and Nature of Translation Studies* adlı makalesi ilk olarak 1972 yılında Kopenhag’da düzenlenen Üçüncü Uluslararası Uygulamalı Dilbilim Kongresi’nde bildiri olarak sunulmuş, aynı yıl Amsterdam Üniversitesi’nin yayını

⁴¹ Mine Yazıcı, **Çeviribilim: Çeviribilimin Temel Kavram ve Kuramları**, İstanbul: Multilingual Yabancı Dil Yayınları, 2005, s.16.

⁴² Ana Maria Bernardo, “20th Century Approaches to Translation - A Histogramical Survey”, Santoyo, J.C. & Lanero J.J. (ed.) **Estudios de Traducción y Recepción**, Universidade Nova de Lisboa, 2007, s.91.

⁴³ Mona Baker, **Routledge Encyclopedia of Translation Studies**, London & New York: Routledge, 2001, s.277.

olarak basılmış, ardından da James S. Holmes'un *Translated! Paper on Literary Translation and Translation Studies* (1988) adlı kitabında yer almıştır.

Özlem Berk *Çeviribilim Terimcesi* isimli kitabında “ bu yeni araştırma alanı için genel kabul görmüş bir adın eksikliğini, disiplinin gelişmesindeki en önemli engellerden biri olarak ve İngilizce’de *translation studies* terimini, disiplinin genel kabul görmüş adı olarak gören kişinin James S. Holmes olduğunu belirtir. Berk’e göre Holmes “*sadece disipline bu yeni adı vermekle kalmamış, aynı zamanda bir akademik çalışma alanı olarak çeviribilimin kapsamını belirleyen ilk şemayı da yapan kişi olmuştur.*”⁴⁴

Çeviribilim araştırmacıları ise, “Çeviribilim” teriminin ilk olarak Friedrich Schleiermacher tarafından dile getirildiği öne sürmektedirler. Gerçekten de Schleiermacher, metin türü ile uygulanacak yönteme özel önem vermiş, düşünceleriyle çeviri kuramının gelişmesine önemli katkıda bulunmuştur. Schleiermacher, 24 Haziran 1813’te Berlin Kraliyet Bilimler Akademisine sunduğu “*Über die verschiedenen Methoden des Übersetzens*”, (*Çevirideki Değişik Yöntemler Üstüne*) adlı bildirisiyle 19. yüzyıl çeviri sorununa kuramsal açıdan yaklaşarak yeni bir dönem başlatmıştır. Eruz, Göktürk ve Kızıltan, Schleiermacher sayesinde ilk defa çeviri olgusuna bilimsel bir gözlemlerle yaklaşıldığını, araştırmacının metin türüne göre uygun çeviri tutumunu benimsediğini, edebi eserlerde ve bilimsel metinlerde yazarın okura, iş hayatıyla ilgili metinlerde ise okurun yazara götürülmesi gerektiğini dile getirdiğini ifade etmektedirler⁴⁵.

Wills, çeviribilimin içeriği hakkında şunları dile getirmiştir: “Çeviri kuramı altında, çeviri süreçlerinin ve bunların sonuçlarının tanımına, açıklanmasına ve yargısına ilişkin gösterme ve kanıtlama bağlamının, olabildiğince nesnel ve öznel arası olması gerektiği irdelenmeyi anlıyorum”⁴⁶.

⁴⁴ Berk, s.64-65.

⁴⁵ Sakine Eruz, **Çeviribilim: Çeviriden Çeviribilime**, İstanbul: Multilingual Yabancı Dil Yayınları, 2003, s.30; Akşit Göktürk, **Çeviri: Dillerin Dili**, 10. Baskı, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1994, ss.18-19.

⁴⁶ Wolfram Wills, **Kognition und Übersetzen. Zu Theorie und Praxis der menschlichen und der maschinellen Übersetzung**, Niemeyer: Tübingen, 1988, s. 26

Wills ayrıca günümüzde bilgisayar çevirilerinde karşılaşılan güçlüklerin, çeviri ve özellikle edebi çeviri süreçlerinin bilimsel olarak daha yoğun bir biçimde incelenmesi gereğini doğurduğunu ifade etmektedir.⁴⁷

İşcen'e göre;”Çeviribilimsel çalışma evreni çok katmanlı, çok yönlü ve çok evreli bir araştırma alanı olarak tasarlanmalıdır. *Çevrim kuramının* görsel tarifi, kuramsallık boyutu yeterince ve kendi başına açıklamamaktadır; kaldı ki, böyle bir hedefi de bulunmamaktadır. Ancak şu betimsel saptamayı yapmak olanaklıdır; Görsel tarif, genel çevrimsel olguları ve yönelimleri, ayrıca *Çevrim Kuramı*’nın birincil ve tümel üst formülünü somutlaştırmak, betimsel anlamda doldurmak işlevini görmektedir.”⁴⁸

Sakine Eruz’un *Çeviride ve Çeviri Eğitiminde Koşut Metinler* adlı çalışmasında da dile getirmiş olduğu gibi “Çeviribilim çok uzun bir süre içinde gelişmiştir ve önceleri dilbilimin kavramlarından yararlanarak dilbilim ve metinbilimden ayrı bir bilimdalı olma çabasına girmiştir. Bazı dilbilimciler dilbilim kavramlarının çeviri olgusunu açıklamaya uygun dilbilimsel nitelikte olmadığını iddia etmişlerdir. Bu kavramların kullanılmasını ise çeviri etkinliğini tanımlamak ve böylece çeviribilimin temel kavramlarını oluşturmak biçiminde açıklamışlardır. Dilbilim alanındaki çalışmaların zamanla dilin yapısal özelliklerin ötesine geçmesiyle birlikte, dilbilim alanında yeni alt disiplinler oluşmaya başlamıştır. Böylece çeviri, önceleri dilbilim ve 20. yüzyılın başlarında metindilbilimin, edimbilim, iletişimbilim, yorumbilim gibi değişik bilim dallarının bakış açısıyla incelendikten sonra, artık günümüzde çeviri biliminden özerk bir bilim dalı olarak söz edilmeye başlanmıştır. Burada akla gelen soru elbette çeviribilimin ne zaman “özerk” bir bilimdalı olma yoluna gitmeye başladığıdır.”⁴⁹

Geçmişten günümüze kadar gerçekleşen bütün bu gelişmeleri göz önünde bulundurduğumuzda bu gelişmelerin yeni bir toplumbilimsel bilim dalı olarak *Çeviribilim*’in kurulmasında önemli rol oynadığını gözlemleyebiliriz. Bir bilim dalı olarak *Çeviribilim* tarihçesine göz atıldığında her ne kadar yeni bir bilim dalı gibi görünüyorsa da geçmişten günümüze kadar bir bilim dalı yolu olma yolundaki süreçte

⁴⁷ Bu konuda bkz. Wolfram Wills, *Übersetzungswissenschaft: Probleme und Methoden*, Stuttgart: Erns Klett Verlag, 1977.

⁴⁸ İsmail İşcen, *Çevrim Kuramı Çeviribilimin Temelleri Üzerine*, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2002.

⁴⁹ Sakine Eruz, *Çeviride ve Çeviri Eğitiminde Koşut Metinler*, İstanbul, 2000, s.49.

yapılan araştırmalar, ortaya atılan fikirler ve tartışmaların gölgesinde çeviri sorunsalının Antik çağdan bu yana irdelendiğini gözlemleyebilmekteyiz.

Daha geniş anlamda çeviribilimin amacı, doğru ve sağlıklı şekilde bilgi akışının sağlanması, yapılan akademik çalışmaların bilimsel bir süzgeçten geçirilerek en iyi, en güzel ve en doğru olanını hedef kitlenin anlayacağı dille aktarılmasıdır⁵⁰. Dolayısıyla, kültürler arası farklılık en alt seviyeye inebilecek ve toplumların birbirlerine karşı yabancılaşması daha da azalacaktır.

Günümüzde henüz çok genç olmakla beraber bir bilim dalı olan çeviribilim tarihçesi değerlendirildiğinde, bu bilim dalına ait kısa akademik tarihe rağmen çok önemli aşamalar kaydederek geldiğini görebiliyoruz.

2.3. Geçmişten Günümüze Çeviri Sistemi ve Çeviri Kuramlarının Doğuşu

Bugün itibarıyla çeviri faaliyetinin artık özerk bir bilim dalı olan çeviribilimin uygulama alanında yer almakta olduğunu görebiliyoruz. Geçmişten günümüze kadar gelen çeviri faaliyetlerini tarihsel süreçte değerlendirdiğimizde çevirinin kültürlerarası bir aktarım sağlayıcısı olma özelliğinden yola çıkarak bilginin kültürlerarası yayılmasına önder olduğunu savunabiliriz. Ancak yine de yüzyıllardır gerçekleşen bir faaliyet olmasına rağmen çevirinin birçok bilim dalı gibi özerk bir bilim dalına dönüşmesinin geciktiğini söylemek mümkün.

Sonuç olarak çeviri faaliyetinin geçmişten günümüze kadar izlediği yolu incelediğimizde, çevirinin çevri faaliyeti kavramından çevribilime uzanan uzun metrajlı serüveni ile çok mesafe kat ettiğini görebiliyoruz. Bugün hala dilbilim ve edebiyatbilim gibi bilim dallarıyla ilişkisi kopmamış olsada artık özerk bir bilim dalı olmayı başarmıştır. Günümüze kadarki gelen bu özerk bilim dalına ait yapılan bilimsel çalışmaları ve çeviribilim alanında yapılan güncel çalışmaları göz önünde bulundurduğumuzda bu çalışmaların devam ettiğini savunmak mümkün.

⁵⁰ Ali Baykan, “Sosyal-Kültürel Faktörlerin Çevirideki Rolü”, **Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 2005, <http://dergisosyalbil.selcuk.edu.tr/susbed/article/view/638/590>, Erişim Tarihi: 01.02.2018, s.178.

2.3.1. Kuramların Doğuşu

20. yüzyıl öncesi çeviri kuramları ele alınacak olursa, çevirinin nasıl yapılması gerektiğine yönelik görüşlerini dile getiren Cicero ve Horatius'un kuralcı yaklaşımı benimsedikleri görülür. Anlam aktarımının önemini vurgulayan Cicero ve Horatius'un öne sürdükleri “sözcüğü sözcüğüne” ve “anlamına göre” çeviri ayrımı çeviri dünyasını iki bin yıl boyunca meşgul etmiştir.⁵¹

Çeviribilim *dilbilim, dil, dil felsefesi, sosyoloji, edebiyatbilim, göstergebilim, terminoloji, sözlükbilgisi, bilgi yönetimi, uzmanlık dili araştırmaları, eğitim bilimleri, psikoloji ve iletişimbilim* gibi bilim dalları ile etkileşim içinde bulunması nedeniyle disiplinlerarası bir bilim dalı olma özelliğine sahiptir. Ancak bazı çeviribilimciler çeviribilimin disiplinlerarası olma özelliğini kabul ederken, bazıları ise bu bilim dalında “disiplinlerarasılık” kavramının henüz tam anlamıyla tanımlanmamış olmasından dolayı bu görüşe karşı çıkmaktadır.

Çeviribilim alanında yapılan çalışmalarda *disiplinlerarasılık* kavramından ilk kez Toury'nin, *In Search of a Theory of Translation* ⁵² isimli çalışmasında bahsettiğini görmek mümkün olsada, çeviribilim alanında *disiplinlerarasılık* kavramına yeterince yer verilmediğini de gözlemleyebilmekteyiz.

Çeviribilimin özerk bir bilim dalı olarak bağımsızlığını ilan etmesi, diğer alanlarla olan ilişkisini farklı bir boyuta taşımıştır. Özerk bir disiplin olan çeviribilim, öteki disiplinlerle kuram ve yöntem bilgisi konusunda bilgi alışverişini arttırmış, bu kuram ve yöntemleri çeviribilimsel bir zeminde ele almıştır. Bu alanda çeşitli yaklaşımlar getirilmiştir.

Suat Karantay, “Çeviri Eleştirisi” adlı yazısında çeviri kuramını şöyle tanımlamıştır: “Çeviri kuramlarını bilmeyen bir eleştirmen, bilimsellik savında bulunamaz. Çeviri kuramını, çevirinin ne olduğunu, çeviri ediminin nasıl işlediğini araştıran bir bilim dalı

⁵¹ Gürçağlar, 2011, s.105-106.

⁵² Gideon Toury, *In Search of a Theory of Translation*, Poerter Instituts for Potics and Semiotics, Tel Aviv, 1980, s.33.

diye tanımlayabilir, amacını da karmaşık çeviri sürecinin anlaşılması ve açıklanması olarak belirleyebiliriz.”⁵³

Sosyalbilimlerin bir alanı sayılan çeviribilimin, dilbilim ve fiolojinin alanlarının içinden koparak özerk bir bilim dalına doğru yol alması 70’li yıllara denk düşmektedir. 1970’lerde çeviri alanında yaşanan paradigma değişikliği hem çeviri kavramının ilk defa çeviribilim adında bir bilim dalı olarak anılmasına, dolayısıyla da özerk bir bilim dalı olma yoluna girmesinin önünü açmıştır. O dönemlere kadar çeviri kavramını tanımlayabilmek için dilbilimsel veya filolojik temelli bakış açıları gündemde iken, 70’lerden itibaren çeviribilimin özerk bir bilimdalına dönüşmesiyle birlikte bu yaklaşımlar eksik kalmaya başladı. 1972’de James S. Holmes, *The Name and Nature of Translation Studies* adlı çalışmasında ilk kez çeviribilim kavramını gündeme getirmesiyle birlikte, çeviri eyleminin yanısıra kuramsal ve betimleyici çalışmalara ağırlık verilmeye başlanmasının da önünü açmış oldu.

Bugün itibariyle *çeviribilimi* bu alanda yapılan çalışmaları göz önünde bulundurduğumuzda, çalışmaların ağırlıklı olarak üç temel alan olarak sınıflandırıldığını görebilmekteyiz: Bunlardan ilki *kuramsal*, ikincisi *betimleyici* ve üçüncüsü de *uygulamalı* alan olarak dikkatimizi çekmektedir. Bu üç sınıflandırma birbirinden bağımsız gibi gibi görünüyorsa da, temelde çeviri eyleminin devingenliği sebebiyle aslında iç içe ve etkileşim halindedirler.

Tek başına kuramsal alan; ürün, süreç ve işlev odaklı kuramsal yaklaşımları barındıran betimleyici çalışmaların (*Descriptive Translation Studies-DTS*) sonuçlarını, çeviriyle ilişkili alan ve bilim dallarındaki bilgiyle birleştirme yoluyla çeviri sürecinin ve çeviri ürünlerin ne olduğu ve ne olacağı konusuna açıklık getirmek ve çeviri süreci öncesinde öngörülerde bulunulmasına yardımcı ilkeler ve kuramlar oluşturduğu sonucuna varabiliriz.

Seksenli yıllarda öncelikle Alman ekolünün çalışmalarıyla *çeviri etkinliği* kültür ile iç içe ve hedeflenmiş bir amaç doğrultusunda, eylem odaklı bir etkinlik olarak ele alınmış olsada bu bakış açısının son yirmi yıldır diğer disiplinlerden yaklaşımlardan da

⁵³ Karantay, 2008, s.135.

yararlanarak *ideoloji*, *güç ilişkileri* ve *etik* gibi kavramların da ön plana çıktığını görebiliyoruz.

Bu veriler ışığında 20. yüzyılın son çeyreğine gelinceye kadar çeviride genelde kaynak metnin dokunulmazlığı tartışılmakta olduğu dikkat çekmektedir. Bu tartışmaların odağında kaynak metnin erek kültürde aynısını oluşturmayı amaçlayan bir *eşdeğer çeviri* metnin meydana getirilme kaygısının ön planda olduğu gözlemleyebiliyoruz. Yapılan çevirilerin sadakati çevirmenin kaynak metne ve kaynak metnin yazarına olan bağlılığına göre ölçülmüştür. Oysaki çevirinin özgün doğası göz önünde bulundurulduğunda kaynak metne sadakat tartışmaları kendiliğinden ortadan kalkacaktır. Nitekim erek metin tamamen erek kültür içindir aslında. Tercüme esnasında erek kültürün bağlamı dikkate alınır ve yeni bir metin inşa edilir. Aksi durumda yapılan çeviri erek okura yeterince ulaşamadığı için alımlanma aşamasında güçlükler ile karşılaşılacaktır.

Tartışmalar yirminci yüzyılın son otuz yılına kadar genellikle *sözcüğü sözcüğüne çeviri* ve *anlama göre çeviri* arasında gidip gelmiştir. Batı yapılan çeviri faaliyetleri gözden geçirildiğinde 70’li yıllara gelinceye kadar olan süreçte çeviri eserlerin temelde dilsel yaklaşımlarla değerlendirildiğini savunabiliriz. O döneme kadar kaynak metin yazarının amacını en iyi şekilde erek kültüre aktarmanın yolunun sözcüğün mü yoksa anlamın mı verebilebileceği tartışmaların odak noktasında yer almıştır.

Çeviri tarihi incelendiğinde çevirmenlerin kendi izlenimleri ve görüşlerini yansıtan, çeviri süreci boyunca uygulanması gerektiğine inandıkları kimi kurallar geliştirdikleri gözlemlenebilirken, bu kuralların daha sonraki dönemlerde kuramların ortaya çıkış noktalarına kaynak oluşturduğu gözlemlenebilir.

Çağdaş Çeviribilimsel yaklaşımlar yetmişli yıllarda çevirinin özgül konumuna uygun şekillenmeye başlamıştır. Bu bağlamda filolojik yaklaşımlarda olduğu gibi kaynak metnin dokunulmazlığı konusuna eleştirel yaklaşımıştır. Çünkü çeviri erek kültür için oluşturulan bir etkinliktir ve bu nedenle çeviribilimin inceleme alanı da çeviri metinlerdir. Erek kültürü kaynak kültür için üretilmiş metin ilgilendirmez, erek kültür metni çevirisi üzerinden alımlar. Kaldı ki, öncelikle yirminci yüzyılın ilk yarısından itibaren çeviri metin türleri çeşitlenmiş ve çeviri olgusu teknolojik gelişmelerle de erek

kültürde yerelleşmiştir. Çeviriyi erek kültürdeki bağlamı içinde inceleyen çağdaş çeviri kuramları aşağıdaki gibidir.

2.3.2. Çeviribilim Kuramları

Vermeer *Çeviride Skopos Kuramı* isimli çalışmasında, “Kuram”dan en genel anlamıyla benim anladığım, alışılmış akademik yolla sunulan bir görüngenye ilişkin bir takım varsayımlardır diye bahseder. Vermeer’e göre; bir kuram, varsayımlar “bilimsel olarak” sağlam temellere oturtulmuş ve öyle sunulmuşsa, “bilimsel” olarak adlandırılır. “Bilimsel”, kültüre özgü bir kavramdır.”⁵⁴

Çeviri kuramları oluşturma yolunda yapılan çalışmaların başlangıç tarihi İ.Ö. ikinci yüzyıla dek uzanır. Cicero ve Horace’ın çeviri üzerine yazdıkları yazılar, çeviri kuramı alanındaki ilk çalışmalar olarak kabul edilir.

Bassnett’a göre “Cicero (M.Ö.106-43) ve Horace (M.Ö.65-8) çeviri alanında savundukları görüşlerini temel alarak çeviri davranışlarını inandıkları görüşler doğrultusunda şekillendirmişlerdir. İzledikleri yolun günümüzdeki kaynak odaklı çeviri anlayışına benzediği ve günümüz kaynak-odaklı çeviri anlayışına temel teşkil ettiği savunulabilir. Cicero ve Horace günümüzde hala çeviri alında güncelliğini koruyan çeviri sözcüğü sözcüğüne mi serbest mi olmalı tartışmalarına konu olan için çeviride çevirinin *sözcüğü sözcüğüne* mi yoksa *serbest* mi yapılması gerektiğidir. Cicero bu iki yaklaşımdan özgün çeviri anlayışını benimsemistir; bu nedenle, ona göre çeviri yapılırken kaynak metne en fazla öykünülebilirdi, yani kaynak metin öykünülerek üretilmeli ancak göz ardı edilmemelidir.”⁵⁵

Okuru yazara götürmeyi tercih eden Schleiermacher kaynak metin ve dil odaklı bir yaklaşım benimsemiş ve XX. yüzyılda kendinden sonra gelen ve “sözcüğü sözcüğüne” çeviri yaklaşımını savunan bazı kuramcılar bu yönüyle etkilemiştir.⁵⁶

Geçmişten günümüze çeviri alanı ile ilgili faaliyetler ve çalışmalar göz önünde bulundurulduğunda bu alan ile ilgili çalışmaların neredeyse insanlık tarihi kadar eski

⁵⁴ H. J. Vermeer, **Çeviride Skopos Kuramı**, çev. Ayşe Handan Konar, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları. Vermeer, 2008, s.2.

⁵⁵ Bassnett, s.43-44.

⁵⁶ Gürçağlar, 2011, s.108-111.

olduğunu söyleyebiliyoruz. Ancak çeviri alanının ilk bilimsel olarak kabul görmüş çalışmalarının ve bu alana ait oluşturulan öznel yaklaşımların da günümüze yakın tarihlere rastladığı ortadır.

Yine geçmişten günümüze çeviri alanında yapılan tartışmaları değerlendirdiğimizde çeviri alanının bilimsel bir kimlik kazanmaya başladığı 19. yüzyıla kadar farklı görüşlerin ortaya konduğu ve savunulduğu bu nedenle de çevirmenlerin kendi ortaya koydukları anlayışları savundukları doğrultuda bir çeviri davranışı sergiledikleri ve geliştirdikleri gözlemlenebilir.

Çeviri araştırmacıları, çeviri olgusunu araştırma ve çeviriye ilişkin kuramlar oluşturma çabaları içindeyken, çeviriye iki farklı açıdan yaklaşmış olduklarını gözlemleyebiliyoruz. Birinci yaklaşım, çeviriye kaynak metne bağlı kalarak üretme çabası, yani *kaynak odaklı* bir çeviri yaklaşımı olarak göstermek, ikinci çeviri anlayışı ise, çeviri ürününü erek kültür içerisinde üstleneceği işleve göre üretmek, yani çeviriye *erek odaklı* bir yaklaşımla ele almak olmuştur.

Yirminci yüzyılın ikinci yarısına dek yapılan çeviri kuramı çalışmaları, aynı paradigma çerçevesinde ele alınır. Söz konusu paradigmayı Bengi şöyle açıklar: “Kısaca genel çeviri kuramı olduğunu iddia eden bu kuramlar çeviri gerçeklerinden kimi yönleriyle kopuk gelişmiş ve bu nedenle ancak ve ancak kısmi çeviri kuramı olabilmişlerdir. İçerikte birbirlerinden farklı olan bu kuramların kimi benzer özelliklerinin yanı sıra “kısmi” olma özellikleriyle bir paradigma oluşturdıklarını (veya bir paradigmanın yansıması olduklarını) söyleyebiliriz: Gücünü çeviri gerçeklerinden almayan ve amacı çeviri gerçeklerine cevap vermek olmayan bir paradigma.”⁵⁷.

Bassnet’ın ise başlarda ortaya çıkan çağdaş çeviri kuramlarına ilişkin yaklaşımı ise şöyle; “bu kuramlar “kısmi” olmalarının yanı sıra başka benzer özellikleriyle de belli bir paradigmanın çevresinde yer alırlar. Bu benzer özelliklerinden yola çıkarak bu kuramlara *kaynak odaklı* kuramlar adı verilmiştir. Kaynak metin üzerine kurulu oldukları için çeviri sürecinde kaynak metni öncelikli olarak ele alan bu kuramlar, çevirileri de “iyi”, “sadık” ve “doğru” gibi kişiden kişiye değişen nitelendirme sıfatları ile değerlendirmektedir. Ancak kimi kaynak odaklı kuramlar çevirmene koydukları

⁵⁷ I. Bengi Öner, “Çeviribilim Terimleri Sözlüğüne Doğru”, *Metis Çeviri*, 20/21, 1992, 156-197.

kurallarda erek metnin önemine işaret etmektedirler. Örneğin; Alexander Tytler çevirinin özgün çalışma kadar rahat olması gerektiğini söyler. Tytler'ın çevirmene özgürlük tanımak üzere koyduğu bu kuralın temelinde, çevirmeni çeviri sürecinde yönlendirme kaygısı vardır.⁵⁸

Ayşe Ece'ye göre; “çevirmene çeviri süreci boyunca uyacağı birtakım kurallar koymak, söz konusu kuramın kaynak odaklı olduğunu göstermektedir. Çevirmenin bu durumda hem erek metnini özgün metin kadar rahat okunacak bir şekilde oluşturması, hem de bu karmaşık işlem sırasında Tytler'ın belirttiği diğer kurallar çerçevesinde hareket etmesi gerekir. Çevirmenin yaşamak zorunda bırakıldığı bu çelişki de kaynak odaklı kuramların ortak özelliklerinden biridir. Çeviri sürecini yönlendirmeyi amaçlayan bu kuramlar eğitimde kaçınılmaz olan kuralcılığa yer verir; ancak başka hiçbir çalışmayla temellendirilmeyen bu kuralcılığın öğrencilere faydasından çok zararı olacağı açıktır. Bu nedenle de çeviri eğitmenleri yüzlerce yıldır kaynak odaklı kuramlardan yararlanamayacaklarını görüp çeviri kuramlarını yok sayma tutumunu benimsemiş olabilirler.”⁵⁹

Çeviriye alanına ait bilimsel temelli fikirlerin ortaya çıkışı olarak **Schleiermacher** (1767-1834) dönemi olarak bilinmektedir. Diğer yandan 1960'larda **James Holmes**'ün geliştirdiği *alan kuramı* ise çeviribilimin alanının ilk kez bir bilim dalı olması ihtiyacının dile gelmesi açısından son derece önemli bir gelişme olarak kabul görmüştür. Bunun öncesinde Dilbiliminin içerisinde ele alınmışsa da bu gelişmelerle birlikte özerk bir bilim dalı olmasının yönelik ilk adımların atıldığını görebiliyoruz.

2.3.3. Kaynak Odaklı Kuramlar

Stolze yapısöküm odaklılığa dair görüşünü şu şekilde ifade eder; “Alman Romantizmi dilin esas tinini vurgulayıp sanat eserlerinin çevirisini ancak eksik olmakla birlikte olanaklı kabul ediyordu. Dil İçeriği araştırması, dili kapalı dizgeler olarak ele alıp aşılabilir farklılıkları temel alan dilbilimsel görecelik ilkesini öne sürer. Yapısöküm ise

⁵⁸ Bassnett, s.63.

⁵⁹ Ayşe Ece, “Erek-Odaklı Kuram, Skopos Kuramı ve Bağın Kuramı Bağlamında Çeviri Eğitimi”, 2007, e-dergi.marmara.edu.tr/maruaebd/article/download/1012001629/1012001359, Erişim Tarihi: 01.02.2018.

dil dizgelerini bilinç dışı olanın bir yansıması olarak inceler, sözcük anlamı bu bağlamda serbestleşir. Tüm bunların sonucu da çevrilemezliktir.”⁶⁰

2.3.3.1. Humboldt’un Dil ve Düşünce İlişkisine Yaklaşımı

19. yüzyıla kadar sadece kutsal ve yazınsal yazıların çevirisi, kuramsal bir çalışmayı gerektirecek derecede önemli bir iş olarak kabul edilmekteydi. Dokunulmazlıklarından dolayı, kutsal yazılar için ayrıca satırlar arası çeviri, bunun dışında da genel bir çeviri kuralı temel alınmaktaydı; özgün metne ve yazara karşı bir tür ideal sadakat; başlıca kural, daima yazarın sesini duyurmaktır. Bunun altında ise, özellikle Alman Romantizminde dile getirilen “dilini” konusunda belirli bir tasarım yatmaktaydı.

Aeschylus’un *Agamemnos* (1816) adlı eserinin çevirisindeki giriş bölümünde⁶¹, böyle bir eserin “doğası gereği” çevrilemez olduğu kanısına varan Wilhelm von Humboldt (1767-1835), bu düşüncenin öncüsü olmuştur. Humboldt, düşünmenin ana dile bağlı olduğunu kabul eder: “Dil aynı zamanda toplum tinlerinin somut görüntüsüdür; toplumların dilleri onların ruhlarıdır ve ruhları da dilleridir; ikisinin ne kadar özdeş olduğu tasarlanamaz bile”⁶².

Bu yaklaşımı dikkate alarak bir dili edinmenin ve bir kültürü benimsemenin, bu kültürün yaşatıldığı ortamın bakış açısını devralmak olduğunun yanısıra aynı zamanda dünyanın kavranmasının, birey tarafından betimlenmesi ve anlaşılmasında belirleyici olduğu ifade edilebilir.

Alman Romantizmi çeviri anlayışına hakim olan çevrilmezlik odaklı anlayışının özellikle şiirsel yazılar için geçerli olduğu gözlemlenebilir. Humboldt çevrilemezliğe dair görüşünü şu şekilde ifade eder;

“Tüm çeviriler bana ne yazık ki olanaksız bir görevi yerine getirme çabası gibi görünüyor. Çünkü her çevirmen mutlaka iki engelden birine takılır: ya kendi milletinin zevkinden ve dilinden ödün vererek asıl metne aşırı bağlı kalır ya da asıl metinden ödün

⁶⁰ Stolze, s.31.

⁶¹ In: Störig 1969, s.71-76.

⁶² Wilhelm von Humboldt, **Über die Verschiedenheit des menschlichen Sprachbaues und ihren Einfluss auf die geistige Entwicklung des Menschengeschlechts**, Darmstadt: Mit einem Nachwort hrsg. Von. H. Nette, 1949, s.60.

vererek kendi milletinin geleneklerine aşırı bağlı kalır. Bu ikilemin çözümünü bulmak sadece zor değil, neredeyse olanaksızdır.

Bu olanaksızlığın nedeni, tek tek dillerin birbirinden farklı olmasıdır; çünkü “bir dildeki hiçbir sözcük, bir başka dildeki bir sözcükle aynı değildir” ki bunun nedeni de dil ve düşüncenin özdeşliğidir:

Bir sözcük bir kavramın o kadar az imgesidir ki o kavram aynı sözcük olmadan değil kavranmak, oluşamaz bile; düşünce gücünün belirlenmemiş etkisi, açık gökyüzünde hafif bulutların oluşması gibi, bir sözcükte toplanır.”⁶³

Humboldt’un düşüncenin konuşmayla bir olduğu yönünde bir yaklaşım benimsediğini gözlemleyebiliyoruz. Bu görüşü 1980 yılında basılmış olan *Der Große Brockhaus* ansiklopedisinde şöyle ifade edilmiştir:

“Dil ve içerik bir bütünlük oluşturuyorsa (bu hem şiirsel sanat eserleri için, hem de gündelik dilde kişisel ya da özellikle diyalektik izlerle konuşulanlar için geçerlidir), o zaman her bir çeviri, özgün metne ancak olabildiğince güçlü bir yaklaşım olabilir. Serbest çeviri ya da okuduğunu anlatma, özgün metni diğer dilsel medyumda aynı şekilde yeniden yaratma denemesidir.”⁶⁴

Dilin gelişimi, doğası ve sınırları üzerine karşılaştırmalı dil araştırmaları yapan Wilhelm von Humboldt’un (1767-1835) dilin gelişimini, doğası ve sınırları üzerine yaptığı karşılaştırmalı çalışmalarda, dil ve düşüncüyü karşılıklı etkileşim içinde değerlendirdiğini ve dilin düşüncüyü biçimlendirdiğini ön plana çıkardığını ifade etmek mümkün.

Humboldt’a göre; *“dil, dilden bağımsız olarak meydana getirilmiş düşünceleri belirtmekten ibaret değildir; fakat bizzat düşünmenin biçimlendirici organıdır. ...Düşünme daima dili gerektirir, öyle ki dil olmaksızın düşünme olmaz. Dil düşünmenin oluşumu için zorunlu koşuldur”. Dolayısıyla Humboldt’a göre, “insan, yalnızca dil aracılığıyla insandır.”⁶⁵*

⁶³ August Wilhelm v. Schlegel’e 23.7.1796 tarihinde yazdığı bir mektupta; Koller, 1992, s.159 vd.

⁶⁴ **Der Große Brockhaus in zwölf Bänden**, 18. Auflage, Band 11, Wiesbaden, 1980, s.562.

⁶⁵ Wilhelm von Humbolt, **Schriften zur Sprachphilosophie**, In W. von Humboldt: Werke, Bd. 3. Hg. A. Flitner, K. Giel. Stuttgart, 1963, s.11.

Bu görüşten yola çıkarak dilin doğası gereği düşünsel ve bireysel varoluşu biçimlendiren yaratıcı bir olgu olduğunu ve dolayısıyla bir ulusun kültürel gelişimini göz önünde bulundurduğumuzda temeli sayıldığını savunabiliriz. Çünkü tarih ve kültür temelli bu gelişim ve bu gelişimin içerisinde yer alan bireyin kişiliği ve kimliği de kuşkusuz dilin tarihsel ve kültürel koşullardan bağımsız şekillenmeyecektir.

Humboldt, dille düşünce birliği arasında bir bağ olduğuna işaret eder. Dil ve düşünce arasındaki bu bağı biçimlendiren etmenin dilin doğasından geldiğini savunur. Ancak dillerin birbirinden farklı oluşu, diller arasındaki bir üstünlük anlayışı olduğuna değil, bir farklılık olduğunu göstermektedir. Bu ayrılmaz bağın dilin tarihsel niteliğinden kaynaklanan değişken yapısının, diller arasındaki örtüşmeyi imkânsız kıldığını desteklemiştir. Her dilin kendine özgü olan düşünme ve dünyayı algılama biçimi onu başka dillerden ayırmaktadır. Daha açık bir söyleyişle, bir dilde ifade edilen bir düşünce, o dilin kendi yapısından ileri geldiğinden, aynı düşünceyi bir başka dilde aynı biçimde ve anlamda oluşturmak neredeyse olanaksızdır. Doğal olarak, her dilin kendi koşullarının bir ürünü olması, diller arasında çevrilemezliğe neden olmaktadır.

2.3.3.2. Schleiermacher’ın Yabancılaştırıcı Çeviri yaklaşımı

19. yüzyılda çeviriye ilişkin muhtemelen en önemli katkısı Humboldt’un çağdaşı olan Friedrich Schleiermacher (1768-1834) sağlamıştır. 1813⁶⁶ yılında basılan *Über die verschiedenen Methoden des Übersetzens (Çevirinin çeşitli Yöntemleri üzerine)* başlıklı eserinde Schleiermacher, yapmış olduğu Platon çevrisinin temel ilkelerini sunmaktadır. Bu eserinde Schleiermacher, “protodilin tinini” çeviriye aktarmanın güçlüklerini anlatmaktadır ve üç ayrıma işaret etmektedir:

(1) Öncelikle, örneğin ticari yazılar, gazete haberleri, gezi yazıları vb. gibi, bir olay hakkında basit bilgilendirmenin ön planda olduğu metinleri ile “yazar gözleminin özgün biçiminin” dışı vurulduğu metinleri, yani sanat ve bilim alanlarındaki metinleri ayırt etmektedir. Bilgi veren metinlerin “aktarımında salt bir tercümanlık” söz konusudur ve aslında hata yapma olasılığı çok düşüktür. “Bu nedenle bu alandaki aktarım işi, iki dile

⁶⁶ Störig, s.38-79.

hâkim olan herkesin yapabileceği, neredeyse mekanik bir iştir”⁶⁷ Sanat eserlerinin aktarılması ise çok daha zordur ve bu nedenle de kuramsal bir araştırmaya değerdir.

(2) Schleiermacher’e göre, metinlerin bu biçimde ikiye ayrılmasının nedenleri kullanılan çeşitli sözcüklerde yatmaktadır. Farklı dillerde, kesin olarak sınırlandırılabilen nesnelere ya da olgulara bağlı oldukları için⁶⁸, bire bir örtüşen ifadeler ile kavramları, duyguları ve niyetleri kapsayan ve tarih süresince değişebilen ifadeleri birbirinden ayırmaktadır. Dilin tını ve bireyin düşüncesi kendini bu sözcüklerde gösterir. Bu bağlamda Schleiermacher, diller olarak Yunancadan ya da Latineden söz etmemekteydi, “Almanca” ya da “Romance” ya da “Hellenic” konuşulduğundan söz ediyordu⁶⁹. Schleiermacher için önemli olan yazardır. Aslında Schleiermacher bu yaklaşımıyla, kavramsal özleri farklı olan doğa bilimlerindeki ve toplum bilimlerindeki metin olgusunu temellendirmiştir.⁷⁰

(3) Sanatsal anlamda zorlayıcı olan çeviriye ilişkin Schleiermacher, eserin bütünlüğüne dikkat çekerek sadık ile serbest çeviriye ilişkin yaygın kuralı biraz daha keskinleştirmek üzere, iki yöntem önermiştir.⁷¹

(a) İlk yöntemde, çeviri, bir özgün metin gibi duracak şekilde düzenlenecektir ve yazar, *bir Almanın bir Almanla konuşacağı ve yazacağı gibi* yazacaktır, yani okurlara doğru hareket edecektir. Ancak böyle bir girişimin, *doğuştan öğrenilen dilde* düşünme ve konuşma birliği nedeniyle olanaksız olacağı anlaşılmıştır⁷².

(b) Yabancılaştırmanın diğer yönteminde “sadece güncel olmayan değil, aynı zamanda serbestçe oluşmadığını, aksine yabancı bir benzerliğe doğru eğilmiş olduğunu hissettiren bir dil tutumu”⁷³, yani okurların yazara doğru hareket ettirildiği bir tutum hâkimdir. Schleiermacher’e göre, özgün metnin *sadık aktarımı* erek dilde ancak bu şekilde sağlanabilirdi. İfadenin esnek olmamasına ilişkin eleştiri bu bağlamda göze alınmalıdır, çünkü özgün metnin *dilinin tını* çeviriye başka bir biçimde aktarılamaz.

⁶⁷ Störig, s.42.

⁶⁸ Störig, s.42.

⁶⁹ Störig, s.48.

⁷⁰ Störig, s.42.

⁷¹ Störig, s.42.

⁷² Störig, s.60.

⁷³ Störig, s.55.

Çevirmenin öz diline yabancı olanla öyle iç içe girmeli ki, çeviride *protodil* korunmuş olmalı. Elbette bu bağlamda okur kitlesinin eğitilmiş olması bir gereksinimdir.

“Bu nedenle bu tür çeviriler kesinlikle büyük çaplı bir yordam ve bütünsel yazınları bir dile nakletmeyi gerektirir; demek ki bu girişim, ancak yabancı olanı edinme konusunda kararlı bir eğilimi olan bir halkla anlamlı ve değerli olabilir. Bu çerçevede tekil çalışmaların ancak, bu yordama ilişkin genel olarak geliştirilen ve yetiştirilen isteğin öncüsü olarak değeri olabilir.”⁷⁴

Schleiermacher’ın var olmaları gerektiğini düşündüğü, başka halkların *tinsel eserlerini tanıyanlar* da bundan keyif alacaklardır. Bu tür çevirilerle, henüz Romalıların bile anladığı gibi, insanın kendi dili zenginleşir.

Özetlemek gerekirse Schleiermacher çeviride sadece iki yöntem olduğunu savunmaktadır. Birinci yöntemde çevirmen yazarı oldukça rahat bırakır ve okuru ona doğru yaklaştırır; ya da okuru rahat bırakır ve yazarı ona doğru yaklaştırır. Bu durumda çevirmen, iki metin, dolayısıyla iki kültür arasındaki farklar üzerine kurar yöntemini. Çevirmen erek metinde, yabancı metnin dilsel ve kültürel farklılığını korumayı amaçlar, çünkü ancak bu yöntemle *yabancılık* verilebilir ve okurun ufku açılabilir. Diğer yöntemde ise, yazarı okurun dünyasına getirerek onu bu dünyanın bir parçası yapan çeviri ise okurun, dolayısıyla ulusun gelişimine katkıda bulunamayacağını savunur. Bu iki yöntem arasında Schleiermacher’ın tercihi birincisinden yanadır. Schleiermacher için çeviri tek başına ele alınacak bir şey değildir. Kültürel yaşamın bir parçası olarak görülen çevirinin nasıl ve niçin yapılacağı, neye önem verileceği bu bütün ve parça ilişkisine göre belirlenmeye çalışılır. Dolayısıyla çeviri yöntemini belirleyen amaçtır.

2.3.4. Erek Odaklı Kuramlar

2.3.4.1. Roma Dönemi Çeviri Anlayışı

Vermeer çeviri anlayışını tarihsel gelişimi içinde sözcüğü sözcüğüne (*ad verbum*) ve anlam çevirisi/bağlama çevirisi ya da çeviri eylemi kuramı (*ad sensum*) olarak ikiye

⁷⁴ Störig, s.57.

ayırır.⁷⁵ Vermeer'in ayırımında, kaynak metni sözcüğü sözcüğüne ve sözcük boyutunda çevirmeyi amaçlayan çeviri anlayışı, Platon'un ve hıristiyan taassubunun çeviri eylemi kuramından önceki çevirilerin hakim paradigmasıdır. Anlam odaklı çeviri eylemi kuramından önceki çevirilerin hakim paradigmasıdır. Anlam odaklı çeviri Vermeer'e göre, illa da kaynak metnin üreticisinin niyetini anlamak ve saptamak değil, aksine bir kaynak metnin işlevine ve duruma uygun olarak erek metinde yeniden oluşturulmasıdır. Vermeer'in tarihsel süreçte saptadığı bu ikili ayırım bir anlamda, kaynak metne dayal ve kaynak metni olduğu gibi aktarmayı amaçlayan çeviri anlayışıyla; erek metnin işlevine yönelik çeviri üretmeyi amaçlayan çeviri anlayışlarının özetidir. Kısaca tarihsel süreçte kaynak ve erek odaklı çeviri anlayışları iki hakim paradigma olarak saptanabilirler. Roma devri Vermeer için, bilinçli bir çeviri eylemi gerçekleştirildiği ve işlevsel bir yöntem izlendiği için bugünkü çeviri kuramı için incelenmesi gereken bir dönemdir. Roma kültürü, yunan kültürünü yakalama ve aşma isteğindeydi. Çeviri yoluyla, yunan medeniyeti Roma'ya aktarılacak isteniyordu. Bu aktarımda, kaynak eserden daha iyisini, Roma'nın kültürüne özgü üretme amacı güdülmektedir. Orjinali aşma felsefesi Roma'da tüm kültürel alanlar için amaçtı, fakat bu amaç önce çeviride gerçekleşti. Romalılar, Yunanlıların edebiyat ve çeviride üstünlüklerini kabul ettikten sonra onları taklitle işe başladılar. Bu taklitle üstün olan Yunan kültürü elde edilmiş olacaktı. Bu nedenle "orjinali aşma" isteği birkaç yüzyıl devam eder. Orjinali aşma önce çeviriyle gerçekleştirilebildi. Orjinali aşma konusunda Cicero'nun çabaları ve özgün yazar olma isteği önemli bir yer tutar.⁷⁶

Metni aşma isteği, Roma çevirisinin bugünkü modern çeviri kuramlarını andıran bir çabasıdır. Bir metni aşmayı istemek demek, çevirmenin eseri yeniden yazması, yazarla eşdeğer olmak istemesi demektir. Orjinali aşmak isteme aynı zamanda, alıcı kitlenin zevkini göz önüne almak demektir, çünkü alıcı kitle çevirmenin niyetinin başarılı olup olmadığına karar verecektir. Bu durum Romalılar için, Yunan eserlerinin kültürel olarak yeniden formüle edilmesidir.⁷⁷

Muharrem Tosun'a göre Vermeer "retorik", Roma çevirilerinin ikinci kaynağını oluşturur. Retorik, işlevsel amaç güder ve belli bir konuşma konusunu belli bir durumda

⁷⁵ Muharrem Tosun, **İşlevsel Çeviribilim**, İstanbul, 2017, s.54.

⁷⁶ Vermeer, 1992: 188-190 aktaran: Tosun, s.55.

⁷⁷ Vermeer, 1992: 191 aktaran: Tosun, s.55.

bu durum için anlaşılır kılmak ister. Roma çevirisi bir kaynak metni, daha iyisini üretme amacıyla erek metne aktarmayı amaçlarken; Roma retoriği, bir metnin işevinin alıcıya özgü anlaşılmasını amaçlar.

Muharrem Tosun'a göre Schadewalt (1973:235) Romalılar kadar hiçbir toplumda çeviriye ilginin bu kadar büyük olmadığını ve çevirinin eğitime bu devirdeki kadar hiçbir zaman etki etmediğini savunarak, Romalıları çeviri sanatının mucidi kabul eder. Romalıların bugünkü modern çeviri kuramları açısından en önemli yönü, onların Yunan edebiyatının ünlü eserlerini çevirirken kendi kültürünü dikkate almış olmalarıdır.⁷⁸ Vermeer değişik dönemlerdeki çeviri stratejilerinin çevirmenlerin sosyal konumlarıyla bağlantılı olduğunu, çeviriyle uğraşanların özgür mü köle mi olduklarının onların stratejilerini etkilediğini belirterek, çevirmenin toplumsal yerinin çeviri stratejilerini etkilemiş olduğunu saptar. Romalı çevirmenlerin “orjinali aşma” ve “erek kültürü gözetme” şeklinde beliren çeviri stratejileri üzerinde toplumsal isteklerin rolü önemlidir. Vermeer'e göre Roma çeviri geleneğinde metin türleri açısından: Bilimsel alanda mümkün olduğunca kelimesi kelimesine çeviri, menti kopyalama; edebiyat alanında kaynak metni aşma; retorik alanda, amaçlanan okuyucuya etki etme şeklinde türlere göre çeviri yaklaşımları söz konusuydu.⁷⁹

Vermeer, Romalıların bu yaklaşımlarından çeviri kuramı için şu sonuçları çıkarır:

1. Bir dili duruma ve metne göre anlayabilmek.
2. Kendini bir dilde duruma ve metne göre ifade etmek.
3. Mevcut bir kaynak metne dayanarak amaca uygun bir erek metin oluşturmak⁸⁰

Vermeer'in tarihinde, başlangıcına ve geldiği noktaya bakıldığında çeviri kuramı, kaynak metni merkez alan çeviri anlayışından erek odaklı anlayışa dönen uzun bir serüven izlemektedir. Bu süreçte genelde kaynak metin odaklı bakış açıları öne çıkar. Zaman zaman erek odaklı yaklaşımlar oraya çıksa da, kaynak metne sadakat anlayışından dolayı tutunamamıştır. Tarihsel süreçte erek odaklı bakış açısına dönüş

⁷⁸ Vermeer, 1992:192-195 aktaran: Tosun, s.55-56.

⁷⁹ krş. Vermeer, 1992:197 aktaran: Tosun, s.56.

⁸⁰ Vermeer, 1992:200-203 aktaran: Tosun, s.56.

Vermeer'in “çeviri eylemi kuramı” olarak tanımladığı kuram, Muharrem Tosun'un “İşlevsel Çeviribilim” isimli çalışmasında “erek odaklı ve işlevsel kuramlar” olarak tanımlanan paradigma değişimiyle başlar.

2.4. Çicero'nun Çeviri Yöntemiyle Başlayan İşlevsel Çeviri Anlayışının Gelişimi

Vermeer'e göre Cicero'nun retorik anlayışı Çeviri Eylemi Kuramı'na benzer bir yöntem sunar. Cicero retoriğinde, işlevsel ve durum bağlamında davranır. Cicero'nun mahkeme hitabeti için izlediği yöntem, K. Reiss'in Metin Tipolojisi Yöntemi'ne temel olan bir yöntemdir.⁸¹ Vermeer'e göre Cicero'nun çeviri anlayışı bugünkü işlevsel çeviriyle önemli benzerlikler gösterir. Cicero, metin türlerine ve işlevlerine göre farklı çeviri stratejileri izlemiştir. Vermeer, Cicero'nun edebi çevirileri amaca yönelik çeviri olarak adlandırmakla, onları erek odaklı bir konuma yerleştirdiğini düşünür.

Cicero, yeni oluşturulan çeviri metnin, kendinden hareket ettiği kaynak metni aşması gerektiğini söyler. Cicero çevirmen olarak, metin türlerine göre çevirmen stratejileri geliştirir. Vermeer'e göre Cicero için üç stratejisi türü söz konusudur: Felsefi metin türü, retorik tür, edebi tür.⁸²

Cicero'nun işlevsel çevirileri özellikle retorik alandadır. Eflatun'un diyalogunu, monolog türü bir mahkeme konuşması şeklinde çevirmesi bunun en belirgin örneklerindendir.⁸³

Springer'e göre Cicero, bilimsel çevirilerinde “sözcüğü sözcüğüne” çeviri yapmıştır.⁸⁴ Cicero'nun sözcüğü sözcüğüne çevirdiği bilimsel eserler genelde Hristiyanlık eserleridir. Hristiyan Roma döneminde ilahiyat bilimi bilim sayıldığından, kutsal kitaplar Tanrı Sözü olduğundan kutsal eserlerde sözcüğü sözcüğüne çevirmek önemlidir. Bu açıdan Cicero'nun dinsel metin çevirileri sözcüğü sözcüğünedir. Orta çağda, dinsel eserlerin etkisiyle sözcüğü sözcüğüne çeviri tüm çeviri türlerini kapsar bir duruma gelir.⁸⁵

⁸¹ krş. Vermeer, 1992: 241 aktaran: Tosun, s.57.

⁸² Vermeer, 1992:209-211 aktaran: Tosun, s.57.

⁸³ Vermeer, 1992:220 aktaran: Tosun, s.57.

⁸⁴ Springer, 1875:214 aktaran: Tosun, s.57.

⁸⁵ Vermeer, 1992:214 aktaran: Tosun, s.57-58.

Cicero, edebi çevirilerde serbest davranır ve kültüre özgülüğe önem verir. Yunanlıların edebi eserlerini Roma kültürünü dikkate alarak çevirir. Vermeer edebi eserlerin çevirisini, orijinal metin yazmaktan daha zor görür. Bu görüşlerini Cicero kuramı bağlamında değerlendirirken, Cicero’nun görüşleriyle paralel olarak şu saptamayı yapar:

(1) Bir yazarın yazınsal olarak söyleneni yeniden söylemesi, ilk defa söylemekten ya da yazmaktan daha zordur. Bu yüzden, yazar ve şair özgürlükleri açısından bakıldığında, çeviri zor bir sanattır.

(2) Ortalama çevirmen sözcüğü sözcüğüne çevirirken, sanatçı çevirmen serbest hareket eder (buna göre çevirmen metin sanatçısıdır.).⁸⁶

Vermeer, bugünkü çeviri eylemi kuramını Cicero’nun retoriğinde yakalar:

“Her şeye rağmen bir çeviri eylemi kuramı ayrıntılı olarak hayret verici bir şekilde ve sistematik olarak Cicero’nun retoriğinde bulunur. Cicero’nun görüşleri için yalnızca, “söz” (Rede) yerine “çeviri eylemi” kavramını koymak yeterlidir”

⁸⁷Muharrem Tosun İşlevsel Çeviribilim isimli çalışmasında; Vermeer’in Skopos Kuramı’nı incelerken, bu kuramın art alan olarak Cicero’dan esinlendiğini söylediğimizde, çok abartılı gelecek bir yaklaşım sunduğumuz söylenebilirdi olarak ifade ederek bu nedenle Vermeer’in bizzat kendinden alıntı yaparak, bu konuyu tartışmaya açık tutmak istediğini dile getirir:

Vermeer, Cicero’ya baktığımızda, retorik yerine çeviri, söz (oratio) yerine metin koyduğumuzda bütünsel ve modern bir çeviri kuramı elde edeceğimizi savunur. Vermeer buradan hareketle, modern çevri kuramının kendinden önceki kuramların sıralı bir devamı değil, daha çok eski retorik kuramına dayandığının anlaşılacağını söyler.⁸⁸

Cicero’nun Vermeer’e etkisini, Vermeer’in “Skopos” kuramına benzeyen, Cicero’dan alıntı şu cümlelerle ortaya koyabiliriz:

⁸⁶ Krş. Vermeer, 1992:17 aktaran: Tosun, s.58.

⁸⁷ Vermeer, 1992:221 aktaran: Tosun, s.58.

⁸⁸ Bkz. Vermeer, 1992:222-25 aktaran: Tosun, s.58.

“Amaç, metin üretimini yönlendirir. Metnin kalitesi amacına bağlıdır (Orator 3. 10-1)”.⁸⁹

Vermeer, çeviri eylemi kuramını sofist retoriğine kadar götürerek ve çeviri eylemi kuramının aslında yeni bir kuram olmadığını söyleyerek ve Cicero’nun Skopos kavramına etkisini sunarak bir anlamda kendi kuramsal öncüllerini ortaya koymuştur.

Cicero, Vermeer’in Skopos kuramını etkilediği gibi, K. Reiss’in Metin Tipolojisi Yöntemi’ne de etki eder.⁹⁰ Reiss’in üçe ayırdığı ve daha sonra iletişim araçlarını eklediği metin tipolojisi Cicero’da çok benzer bir biçimdedir. Karşılaştırmak gerekirse:

- Cicero’da “docere” metin işlevi, K. Reiss’te bilgi verici metin işlevi ya da türü
- Cicero’da “delectore” metin işlevi, K. Reiss’te ekspresif metin işlevi ya da türü
- Cicero’da “permovere” metin işlevi, K. Reiss’te operatif metin işlevi ya da türü şeklindedir.⁹¹

Cicero’nun çeviri anlayışının bugünkü çeviribilim anlayışına yakın olup olmadığını Vermeer’in şu cümleleriyle yorumlamak mümkündür: “Cicero diyalog çevirisinin yöntemi için şöyle der: “(…) Ben ünlü bir diyalogu çevirdim... diyalog olarak değil konuşma olarak çevirdim... Aynı düşünceleri kendi sözcük şekillerimize uydurdum... burada sözcüğü sözcüğüne çevirme gereği duymadım, aksine cümlelerin özü ve gücünü çevirme gereği duydum...”. Bu modern düşünce ve yöntem nedeniyle kendisine saldıranlara da “Bize, ‘yunanlılar daha iyisini üretir’, diyenlere; ‘latinler daha iyisini üretmezler mi? Cevabını veririm. ‘Neden bu eseri latince okuyalım’ diyenlere de, ‘o zaman diğer yunan eserlerini de neden latince okumuyorsunuz?’ sorusunu sorarım” der”.⁹²

Luther’in çeviriye dair önemli bir deyişi, “rem tene, verba sequentur” (sen konuyu kavra, cümleler kendiliğinden ortaya çıkar) şeklindedir. Luther için önemli olan, çevirmenin metnin konusuna bir iç yakınlığı duyması ve çevirinin arzu edilen etkiye

⁸⁹ Vermeer, 1992: 229 aktaran: Tosun, s.59.

⁹⁰ Reiss, 1995 aktaran: Tosun, s.59.

⁹¹ Krş. Vermeer, 1992:241 aktaran: Tosun, s.59.

⁹² Vermeer, 1992: 241 aktaran: Tosun, s.59.

ulaşabilmesi için metnin tümünün ritim ve melodisi için duyarlı bir dil duygusuna sahip olmasıdır.⁹³ Luther, ‘Sendbrief vom Dolmetschen’ adlı yazısında kendi işlevsel çeviri yöntemini savunur.

Luther kendi Almancalaştırma yöntemini savunurken, eleştirilere karşı somut bir savunma yapar. Luther, İncilin bir ayetinde Hz. İsa, “Ex abundatia cordis os loquitur” sözünü söylediğinde, o zaman bu cümleyi “dil, kalbin bolluğundan konuşur” (aus dem Überfluss des Herzen redet der Mund) diye çevirmek gerekir. Oysa Luther’e göre Almanca “Überfluss des Herzen” kalbin çokluğu ya da bolluğu anlamına gelmez. Hiçbir alman bir ifadeyi böyle bir cümleyle söylemez. Almancada Latince olduğu gibi, kalbin yüceliğı sayısal ifadelerle söylenmez. Sayısal ifadeler duygusal şeyler için değil, fiziksel şeyler için kullanılır. Bu yüzden Luther çeviri söz konusu olduğunda, evdeki anne ve sokaktaki basit adam bir ifadeyi nasıl dile getiriyorsa çevirinin de o ifadeye göre yapılmasını savunur. Bu da Luther’e göre, yukarıdaki ayetin çevirisi olarak “gönül neyle doluyrsa, ağız onu söyler” (was das Herz voll ist, des gehet der Mund über” şeklinde bir çeviri olabilir. Luther tüm bu savunmaları sonucunda çeviri için kendi yöntemini şöyle özetler:

“Man muss die Mutter ihm hause, die kinder auf der gassen, den gemeinen man auf den marckt drumb fragen und den selbigen auf das maul sehen, wie sie reden und darnach dolmetschen, so (... , dass der Übersetzer eineinnere Naehe zum Gegenstand der Aussage hat und ein sensibles Sprachgefühl für den Rhythmus und die Melodie des Textganzen, damit die Übersetzung auch die rechte Wirkung erzielen kann) verstehen sie es denn und mercken, das man Deutsch mit ihm redet.”⁹⁴

Luther’in Almancalaştırma yöntemi, serbest çeviri olarak anlaşılmakla birlikte gerçekte okura dönük işlevsel çeviri olarak nitelendirilebilir. Luther, Almancalaştırma prensibini açıklarken, “benim incil çevirimi eleştirenler benim bunu kendim için çevirdiğimi düşünsünler. Kimseyi yönlendirme gibi bir amacım yok” şeklinde bir savunma içindedir. Almancalaştırma yöntemi, sözcüğün formu düzeyinden çok içerik ve ruhu düzeyinde bir anlam ifade eder. Tıpkı Cicero’nun ve Romalıların yönteminde olduğu gibi, Almanların hissettikleri bir konuşma eylemi ve ritmiyle çevirme anlamındadır.

⁹³ Stolze, 2005: 39 aktaran: Tosun, s.59.

⁹⁴ Luther, 1965: 17 aktaran: Tosun, s.60.

2.4.1. İşlevsel Kuramlar

Çeviri kuramları söz konusu olduğunda, özerk bir bilim dalı olarak çeviribilimin doğuşundan önce gün yüzüne çıkan “kuramların” çeviri eylemini kesin kalıplara sokan kuralcı bir yaklaşımı benimsedikleri görülür. Çevirinin sınırları önceden belli bir etkinlik olduğunu savunan bu kuramlar çevirinin kültür, edebiyat, tarih, ekonomi vs. gibi toplumsal unsurlarla ilişkisini göz ardı ederek çevirinin gelişmesini engellemişlerdir. Böylece bu kuramlar çevirmeni yönlendirmekten ziyade içerisine hapsettikleri kesin kalıplarla onu görünmez hale getirerek çeviri eylemini de yaratımdan uzak önemsiz bir eylem haline getirmiştir:

Buraya kadar yer vermiş olduğumuz *kaynak odaklı* çeviri yaklaşımlarını kısaca özetlemek gerekirse şunlar söylenebilir. Genel anlamda bu yaklaşımların ortak noktası, çevirmeni çeviri sürecinde yönlendirmeyi amaçlaması, yani *süreç odaklı* olmasıdır. Bunun yansıması, çeviri sürecini ve çevirmen kararlarını yönlendirmek için bir dizi ilkeler ve kurallar ileri sürdüklerini gözlemlemek mümkün. Bu gözlemden yola çıkarak bu yaklaşımların hemen hemen hepsinin kural koyucu olduğunu savunmak mümkün. *Süreç odaklı* ve *kural koyucu* olan bu yaklaşımların, kaynak metni temel alan yaklaşımlar olduğunu dile getirmek mümkün.

Kaynak metin odaklı bu yaklaşımların, kaynak metne sıkı sıkıya bağlı kalmaları sebebiyle, ortaya çıkan çevirinin de çeviri faaliyetini de bir bütün olarak görmeye engel olduklarını savunmak mümkün. Oysaki erek okurun beklentilerini öne çıkaran yaklaşımlarda ise ortaya çıkan çevirilerde daha bütünlüklü bir yaklaşımın ön planda olduğu görülmektedirler.

Bu yaklaşımların hepsi göz önünde bulundurulduğunda ortaya çıkan ortak sorunun aslında, erek metnin oluşturulmasında eşdeğerliğin nasıl sağlanacağı konusudur. Bu soruya tam olarak açıklık getirilememesi birçok tartışmanın odağında yer almasına neden olmuştur. Bu nedenle sonraki yıllarda ortaya çıkan yaklaşımlarda farklı bir bakış açısının ön plana çıktığını gözlemleyebiliyoruz. Güncel çalışmalarda kaynak metin odaklı bakış açısının yerini çeviriye daha geniş bir kapsamda aynı zamanda kültür odaklı bir çerçevede ele alan *erek dil odaklı* bir bakış açısına bıraktığını gözlemleyebiliyoruz.

1970’li yıllara kadar genelde *kaynak metnin* dokunulmazlık ilkesine dayanan çeviri yaklaşımları yerine bu tarihten itibaren *erek odaklı* çeviri yaklaşımlarının önem kazandığı yaklaşımlara bırakmıştır. Bu yaklaşıma göre, *kaynak odaklı* çeviri yaklaşımın aksine çeviri süreci gözlemlenebilir değildir. Oysa çeviri metni gözlemlenebilen bir olgudur. Bu nedenle bu yaklaşımın temelinde gözlemlenebilir olgular, yani çeviri metinleri yer almaktadırlar.

Bu yaklaşımla birlikte çevirinin erek kültür içerisindeki yeri ve anlamı üzerinde daha çok durulmaya başlanmıştır. Bu anlamda “Betimleyici“, “Çoğuldizge“, “Skopos” gibi yaklaşımlar ve kuramlarla, *çeviri erek* kültür göz önünde bulundurularak ele alınmıştır. Çevirinin erek kültür içerisindeki işlevi, çeviriyi yaratan koşullar ve nedenler üzerinde durulan önemli noktalar. Bir başka deyişle, çeviri erek kültür içerisinde değerlendirilmeye başlanmıştır. Çeviri uygulamalarında ortaya çıkan sorunlar dilsel yerine, artık kültürel sorunlar olarak ele alınmaktadırlar.

Bu yaklaşıma göre, “erek metin tümüyle farklı bir kültür için, yani erek kültür dikkate alınarak üretilir ve üretilen her metin de yeni bir metin olarak kabul edilmektedir. Dolayısıyla üretilen erek metin, kaynak dili de içine alan kaynak kültürü ya tümüyle göz ardı edebilir ya da çeviri sürecinde gerektirdiği kadar bundan yararlanabilir. Erek kültür bağlamını dikkate alarak yapılan çeviriler kaynak metinden uzak erek okur beklentisine yanıt verecek niteliktedir.”⁹⁵

Erek odaklı çeviri yaklaşımının çeviriye bakış açısı, ilk kez Amerikalı çeviri bilimci James Holmes ve İsrailli çeviribilimci Gideon Toury tarafından ortaya konmuştur. Özellikle Gideon Toury’nin çalışmalarıyla, *erek odaklı* çeviri 54uğlaklık çeviribilimi alanında ilgi görmeye başlamıştır. Holmes ve Toury’nin yanı sıra Hans Vermeer, Theo Hermans, Itamar Even Zohar, Jiri Levy, Anton Popovic, André Lefevere, Susan Bassnett ve Holz Mänttari gibi çeviribilimcilerin çalışmaları da bu yaklaşımın benimsenmesine katkı sağlamıştır.

⁹⁵ Hohn, 1998, s.93.

2.4.2. Eylem Kuramı

İşbirliği boyutu, Holz-Maenttaeri'nin kuramının⁹⁶ çeviribilime kazandırdığı yeni bir kuramsal anlayışı temsil eder. Çeviri süreci bir işbirliği süreci olarak işler. Maenttaeri'nin kuramında öne çıkan işbirliği kavramı, çeviri sürecinin eylemsel temellerindendir. Holz-Maenttaeri'nin çeviriye toplumsal bakışı, çeviribilim kuramının temellerinden biri olarak bu bölüme yansır. İşbirliği, Holz-Maenttaeri'nin çeviribilime kazandırdığı bir kavramdır. İşbirliği gereksinimini Vermeer, kültürel açıdan şöyle açıklar:

“Kültürleşmiş ve toplumsallaşmış insan, diğer insanlarla ilişki içindedir. Bu durumda insan, kendini diğer insanlara göre ayarlamak zorundadır (...) Çevirmen kültürler arası iletişim için başkasının, yani iş birliğine istek duyan birinin görevlendireceği bir uzmandır. Çeviri üzerine bu bağlamda konuşulmalıdır”.⁹⁷

Vermeer, eylem kuramı bölümünde Holz-Maenttaeri'den alıntılarla ilerler. Holz-Maenttaeri'nin kullandığı Lasswell-Formel yöntemini ve Mentrup'un zincirleme sorularını (kim, nerede, ne zaman, neyi, niçin, hangi amaçla yapıyor) eylem kuramında detaylı olarak ele alır. Vermeer'e göre, çeviriyi kendi bütünlüğünde sorgulamak isteyen kişi, Mentrup'un soru soru zincirini çok yönlü uygulamalıdır. Mentrup'un soru zincirinin uygulanacağı alanlar şunlardır:

- (1) Çeviriye gereksinim duyanlara uygulanır; kim, nerede ve ne zaman, ne amaçla, neye hangi şekilde gereksinim duyuyor.
- (2) Bir çeviriyi üreten çevirmene uygulanır; kim, nerede, nasıl, niçin, neyi, ne ile hangi araçlarla hangi şekilde çeviriyor.
- (3) Bir metnin kendisine uygulanır; ne, nerede, kime, ne zaman, ne için hangi şekilde kullanılıyor.⁹⁸

⁹⁶ Holz-Maenttaeri, 1984 aktaran: Tosun, s.101.

⁹⁷ Holz- Maenttaeri, Vermeer, 1986: 196 aktaran: Tosun, s.101.

⁹⁸ Vermeer, 1986: 197-198 aktaran: Tosun, s.102.

Vermeer, eylem oluşumunda gerçeklik ve kurmacayı ayıramayacağımızı belirtir. Çünkü gerçek ve gerçek olmayan arasındaki birlik, her birey için farklıdır. Farklı insanların kendine özgü dünya görüşleri, sistemsal olarak birbiriyle ilişkilidir:

“Bu yüzden birbirimizle konuşabiliyoruz. Fakat bağlantılar nesneyi oldukça karmaşıktır. Bir dünya kesiti kendi içinde yapılanmıştır. Yöntemsel olarak tek tek bütünlükler (çözümleme amaç ve hedefine göre) parça birimler olarak ortaya konabilirler.

Örn. Ben, sen, o; benim kahvaltım, senin kahvaltın gibi. Böyle birimlerin eğitimi, her kültürde farklı farklıdır. Kültüre özgüdür”.⁹⁹

Vermeer, Holz-Maenttaeri’nin (1984) kuramında önemli yer tutan durum bağlamının durağanlığı ve devingenliğini Holz-Maenttaeri’yle aynı şekilde değerlendirir:

“Bir gözlemci için varolan bir zaman diliminde, konumların bütünü “durum” olarak adlandırılır. Bir durum esnasında önemli bir değişim olmaz. Vermeer olayları, bir konumun durağan bir durumdan devingen bir duruma dönüşümü olarak adlandırır”.¹⁰⁰

Vermeer, çeviri eyleminde bireyselliğin önem kazanmasının, durumların özneye bağlantılı oluşlarından ileri gelmekte olduğunu savunur. Çevirilerin yapıldığı koşullar ve çevirinin işleyişi ve bununla birlikte çeviri ürünleri bireyseldirler. Yani kaynak- ve erek koşulları her çevirmen için farklı farklıdır. Vermeer’e göre bir çeviri kuramı, bireyüstü ortak özellikleri yansıtan veriler sunmalıdır:

“Bir gözlemci durumun tüm konumunu saptayamaz. Durumlar çok karmaşıktır. Bu karmaşıklık, bir gözlemci için bir durumun tüm konumunun tam belirlenmesini engeller. Bilimsel çözümleme, önemli konumları ortaya çıkarır ve onları modelsel olarak çözümler. Bu tür modeller, çözümleme amacına göre birbirlerinden ayrılırlar. Çeviri için bu şu anlama gelir; kaynak- ve ereketin ilişkisi için koşullar ve çeviri süreci, matematiksel ve tam olarak ifade edilebilir ve indirgenebilir değildirler. Bir

⁹⁹ Vermeer, 1986: 203 aktaran: Tosun, s.102.

¹⁰⁰ Vermeer, 1986: 203 aktaran: Tosun, s.102.

çeviri kuramı model oluşumlarıyla bağlantılıdır. Bundan dolayı tüm kuramsal açıklamalar yalnızca az ya da çok doğru (ya da doğru değil) görecelidirler”.¹⁰¹

Vermeer bir olayın dış ve iç koşullarından söz eder. Dış koşullar olayı dıştan etkileyen etkenlerdir. İç koşullar; yani, direkt olarak gözlemlenemeyen koşullardır. İç koşullar, olayların amaç gerçekleştirme yönüdürler.

Bu anlamda çeviri eylemi, oluşumu dış koşullarla gözlenen, fakat iç koşullarla gerçekleştirilen bir eylemdir.

“Her eylem amaca ve hedefe yöneliktir”.¹⁰²

Vermeer, niyet altında, bir eylemin varsayılan amaç ve hedefe yönelik oluşunu anlar. Burada Vermeer için, bir eylemin gerçekte amaç ve hedefe yönelik oluşu ya da hangi amaç ve hedefe yönelik olduğu önemli değildir, aksine önemli olan, bir eylemin amaca yönelik yorumlanıp yorumlanmayacağıdır. İlgili eyleme, eylemde bulunanın, eylemin ilgilendirdiği kişinin ya da eylemi gözlemleyen bir amaç ve hedef yükleyip yüklediği önemlidir, her eylem partneri koşullara göre başka bir niyete sahip olabilir.

“Sager eylemi, bir insan bireyinin niyete (hedefe, amaca) yönelik ya da işlevsel olarak anlamlandırılabilen aktivitesi olarak tanımlar. Sagere göre bir eylem, eylemde bulunan tarafından amaca yönelik gerçekleştirilirse, yaşanır ya da meşrulaştırılırsa ve bir gözlemci tarafından bu şekilde çözümlenirse, amaca yöneliktir. Amaca yönelik olma burada, değerlendirici değil, amaca ve hedefe yönelikliği, karar verme koşullarını belirtir”.¹⁰³ Vermeer’in çeviriyi amaca ve hedefe yönelik eylem olarak görmesi, Maenttaeri’nin çeviri tanımına tıpatıp uymaktadır. Bu şekilde Vermeer ve Maenttaeri’nin ortak paydaları olarak nitelendirebileceğimiz eylem, amaç ve işlev bir önceki tanımla belirginleşir. Gösterge ve kültür kuramı ortak paydalarını da kattığımızda, en önemli ve üst ortak payda “Eylem”, “amaç” ve “işlev” olarak saptanır.

¹⁰¹ Vermeer, 1986: 207-208 aktaran: Tosun, s.103.

¹⁰² Vermeer, 1986: 220 aktaran: Tosun, s.103.

¹⁰³ Vermeer, 1986: 220 aktaran: Tosun, s.103.

Vermeer'in eylem kuramıyla ilgili alıntıları ve tanımlamalarında Holz- Maenttaeri'den etkilendiğini söyleyebiliriz. Holz-Maenttaeri'nin 1984 yılında yayınladığı kuramı, bu eserden iki yıl önce yayınlanmıştır.

2.4.3. Çeviri Eylemi Kuramı

Vermeer'in çeviri eylemi tanımı, erek odaklı ve işlevsel bir tanımdır ve daha önceki çeviri tanımlarından çok farklıdır:

“Çeviri, kaynak kültür için işlevine yönelik üretilen bir kaynak metnin, karmaşık bir eylem sürecinde bir erek kültür için işlevine uygun üretilmesidir”.¹⁰⁴

Vermeer'in çeviri eylemiyle ilgili görüşleri Holz-Maenttaeri'nin kuramının bir devamı gibi algılanabilir. Yine Maenttaeri'den alıntılarla, onun çeviri işbirliği içinde tanıttığı rollerle eylem kuramına devam etmektedir. Yalnızca, Maenttaeri'nin kuramından işbirliğinde eksik bırakılan, Maenttaeri'nin kuramında eylemi başlatan olarak gösterilen “gereksinim duyan” dır.

Çevirmenle işbirliğinde bulunanlar Maenttaeri'deki gibi sırasıyla şunlardır:

- (1) Çeviriyi başlatan: Çeviri eylemini teşvik eden, ön gören kişidir. İnsiyatör, esasen eylemin seyrine ve onun sonucunun yüzleştirilmesine bir şekilde katılan kişidir (örn. Yayınevi). Çeviri başlatıcısı olarak bir kişi, bir grup insan, bir kurum, bir soyutluk ortaya çıkabilir. İnsiyatör, çeviri sürecini çevirmenle birlikte yönlendirebilir, örneğin, bir çevirmene belli bir yol seçerek, zaman sınırı ve bitirmeyi önceden söyleyerek çeviri sürecini etkiler.
- (2) İşveren ya da metni ısmarlayan: İşveren, çeviri eylemini gerçekten harekete geçiren kişidir. O, bir şekilde eylemin seyrine ve çevirinin belirlenmesine katılır (örn, çeviri bürosunun seçimiyle). Belki de, çevirinin hangi metin tipinde yazılacağını emreder. (Diploma çevirmek için çevirmene giden öğrenci işverendir, eğer bir romancı bir romanı çevirtmek için çevirmene başvurursa işveren olur.).

¹⁰⁴ Vermeer, 1986: 274 aktaran: Tosun, s.104.

- (3) Çevirmen: Vermeer’de çevirmen, çeviriye icra eden kişidir. Çevirmen kültürler arası eylem için uzman kişidir. Sonuçtan sorumlu olan kişidir.

Çevirmen:

- (a) İş ve işin koşullarını kabul edilebilirliği ve yapılabilirliği açısından kontrol eder (hukuksal, ekonomik vs. yönlerden).
- (b) İşin yapılması için gereksinimi kontrol eder (bir çevirinin ekonomik olmaması ve önemli olmaması da mümkündür).
- (c) Gereksinime dayalı iş nedeniyle çevirinin türü ve icrasını özgünleştirir.¹⁰⁵

Vermeer, yukarıda açıkladığı amaçlar doğrultusunda çevirmenin görevlerini şöyle sıralar:

- (a) Bir çevirmen işi, iş koşullarını ve gereksinimi ve gereksinim koşullarını araştırır, çözümlemenin bir ana bölümü ise kaynak metnin işin ana kısmı olarak çözümlemesidir.
- (b) Çevirmen, kendisi için direkt görünen verileri, gerçekleri ve belgeleri araştırır.
- (c) Çevirmen, çözümleme sonuçlarını bir çevirisel eylem planı için bir araya toplar.
- (d) Çevirmen, uzman olarak işlevine uygun bir sonuç (çeviri) üretir.
- (e) Çevirmen, işverenle ve muhtemelen alıcıyla, kendi işverenin icrası hakkında belirtilen parça eylemlerin akışında argümanlarda bulunur.

Çözüm önerilerini ve alternatiflerini ortaya koyar ve kararını verir.¹⁰⁶

- (4) Alıcı: Vermeer alıcıyı, kaynak metnin alıcısı ve erek metnin alıcısı olarak iki grupta değerlendirir:

- (a) Kaynak metin alıcısı: Çevirmen, kaynak metin alıcı yığınının ait olmalıdır. Kaynak metin alıcısının reaksiyonu çeviriye ve çeviri ürününü birçok açıdan etkiler.

¹⁰⁵ Vermeer, 1986: 276 aktaran: Tosun, s.105.

¹⁰⁶ Vermeer, 1986: 277 aktaran: Tosun, s.105.

- (b) Erek metin kullanıcısı: Çeviri sonucunun alıcısı olarak kullanıcı (Applikatör). Erek metin alıcısı; çeviri ürününü sonunda kullanacak olan, son kullanıcıdır.¹⁰⁷

2.4.4. Anlama Kuramı

Vermeer'e göre çevirmen çevirisine, önce çeviri işini kabul etmekle başlar. Bu kabulün parçası bir kaynak metnin çeviri için kabulüdür. Çeviriyi kabul etmenin bir kısmı anlamadır. Bu anlama hem verilen çeviri işini, hem de metni anlamadır. Çeviri için anlama; çevirinin devam etmesi, aktarılması ve yazıya dökülmesi için açık bir ön basamaktır.¹⁰⁸ Aktarım burada, bilginin devam eden verilişi değil, aksine kendine özgü bir çeviri eyleminde anlaşılanın kullanımıdır. Günlük dilde anlama daha çok “kavrama, anlamı idrak etme” “yapabilme, hakim olma, öğrenmiş olma” anlamındadır. Kavramak, gerçekçi olarak çözümlenen anlamadır. Mantıksal anlama: bir şeyi açıklayabilmedir.¹⁰⁹

Vermeer'e göre tüm anlama süreci, mevcut bir durum, mevcut bir amaç ya da en azından mevcut bir beklentiyle işler. Öyleyse anlama süreci nesnel değildir. Süreç, anlama sürecidir. Varsayılan bir yargıyla yönlendirilir. Vermeer bir nesnenin, algılayan kişi için kendi görüntü şeklinde mevcut olduğunu ve anlama sürecinde olgunun nesnel olarak değerlendirilemeyeceğini belirtir. Anlama sürecinde bir nesne yeni, yani o anki duruma bağlı değerlendirilen bir nesneye dönüşür.¹¹⁰

Vermeer, anlamaya dair bu bilgilerin, çevirmenin çeviri eylemi sırasında kod aktarımı yapmadığına, gerektiğinde, olguları ve nesneleri değiştirdiğine işaret ettiğini söyler.¹¹¹

Metni anlamada durum bağlamı çeviri süreci açısından önemlidir. Vermeer bir metni anlamanın göreceliğini çeviri kuramı açısından önemli sayılabilecek cümlelerle açıklar:

“Belli bir durum bağlamında olmayan metinler olmayan metinler anlaşılamaz. Fakat her anlama sürecinde bağlam farklıdır, bu yüzden iki tane birbirinin aynı alımlama mümkün değildir. Her alımlama bir diğerinden farklıdır, çünkü bireyseldir. Her anlamayla birlikte yeni bir metin oluşur. Öyleyse anlama için, bağlamdan bağımsız ve bununla

¹⁰⁷ Vermeer, 1986: 278 aktaran: Tosun, s.106.

¹⁰⁸ Bett, 1967:261 aktaran: Tosun, s.106.

¹⁰⁹ Vermeer, 1986: 305-306 aktaran: Tosun, s.107.

¹¹⁰ Krş. Vermeer, 1986: 317 aktaran: Tosun, s.107.

¹¹¹ Vermeer, 1986: 322 aktaran: Tosun, s.107.

ortak bireylerarası bir “arşimed noktaları” yoktur. Her anlamayla yeni bir metnin oluşması, çeviri ürünlerin, kaynak metnin aynısı olmadığına kanıttır. Bu yüzden çeviri için kaynak metinle eşdeğer bir metin aramak, anlama ve alımlama kuramına göre imkansız bir durumdur. Her yeni metin farklı bir insan tarafından kendi koşullarında alımlanır ve doğal olarak farklı üretilir”.¹¹²

2.4.5. Holmes’un Alan Kuramı

1980’li yıllarda çeviribilimin sadece dilbilimin bir parçası olarak kabul görülmemesine, tam tersi bir başka disipline bağımlı kalmaksızın, başlı başına bir bilim dalı olmasına yönelik gereksinim ortaya çıkmıştır. Başlangıçta çeviribilim, “eşsüremlili ve betimleyici dil karşılaştırmasının yeni bir dil disiplini” olarak ifade edilmişti¹¹³. Ancak, çeviribilim ve onun inceleme alanlarıyla ilgili görüşü ilk gündeme getiren James Holmes, önceleri fikirlerini yazın çevirisi alanında uygulamaya geçirmiş ve farklı araştırma alanlarına sahip olan bir çeviribilim vizyonu ortaya çıkarmıştır. Holmes, çok yönlü tek tek araştırma alanlarını bir dizgeye yerleştirme denemesini yaparken çeviri araştırmasını, gözlem verilerinden çıkarımlar yapan deneysel bir bilim olarak kabul etmiştir¹¹⁴.

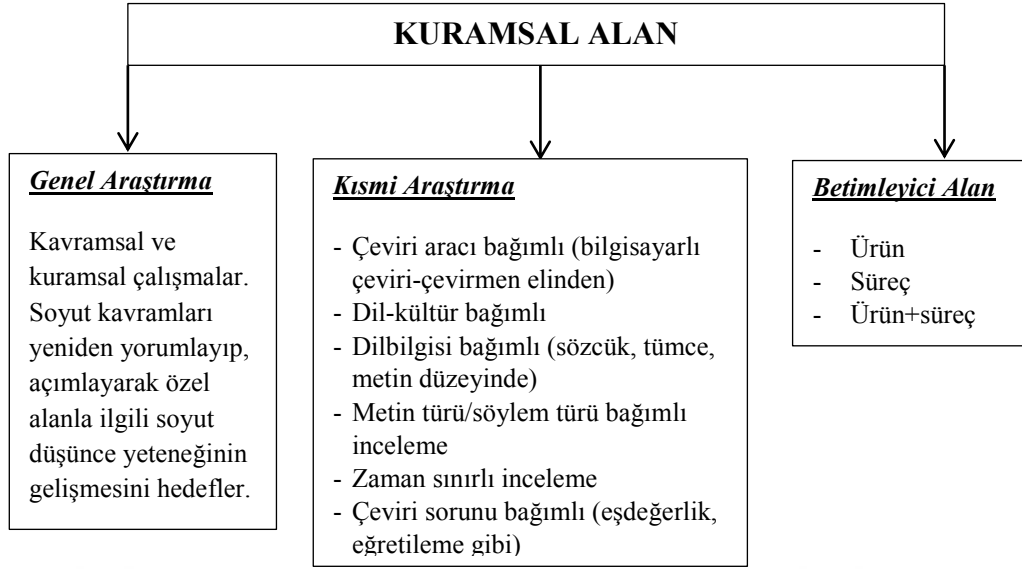
Holmes, Kopenhag 1972’de *Uygulamalı Dilbilim kongresinde* sunduğu bildirisinde; “çevirinin bir bilim dalı olarak kabul görmesinin temelinde diğer disiplinlerin izinden gitmesinin var olduğunu öne sürmüştür. Buna göre, çeviribilimin de diğer bilim dalları gibi uygulama ve kuramsal olarak iki inceleme alanı bulunduğunu var sayarak, bu disiplinin de ancak bu iki alan arasındaki sürekli iletişim aracılığıyla gelişebileceği” fikrini savunmuştur¹¹⁵. Bir başka ifadeyle, bilim dalının sadece uygulama alanıyla sınırlı kalması, mikro düzeyde sorunları ele alınıp tartışılmasına yol açacağından, bilim dalının akademik varlığının kanıtı kuramsal tabanı zayıf kalacak ve çeviri konusu, geçmişte olduğu gibi etkinlikten öteye geçemeyecektir. Buna göre, Holmes çeviribilimin inceleme alanlarını şu şekilde belirlemiştir (Şekil, 1):

¹¹² Vermeer, 1986: 323 aktaran: Tosun, s.107.

¹¹³ Wolfram Wills, *Übersetzungswissenschaft, Probleme und Methoden*, Stuttgart: Klett, 1977, s.9.

¹¹⁴ Stolze, s.188.

¹¹⁵ Holmes, s.53.

Şekil 7: Holmes Kuramı

Kaynak: Yazıcı, 2005: 18'den uyarlanmıştır.

“Şekilden de anlaşılacağı üzere, kuramsal alan Holmes’un kuram ve betimleyici alan olarak ikiye ayırdıktan sonra kuram alanındaki araştırmaları da genel ve kısmi olarak ikiye ayırdığı görülür. Genel olarak kuramsal araştırma, hipotez, aksiyon, çeviribilim kavram ve kuramlarının soyut olarak irdelenerek onların daha açılanması ve ilgili konulardaki olasılıkların daha da zenginleştirilmesi anlamına gelirken, “Kısmi araştırma” şekilde inceleme alanlarında sıralandığı gibi “gözleme dayalı” araştırmayı gerektirir. Betimleyici alan ise, kısmi alanda yapılan araştırmaların temelini oluşturur. Örneğin; “zaman sınırlı” kısmı bir araştırmada belirli bir zaman aralığında çıkan çeviri ürünler üzerinde (ürün odaklı) betimleme yapmak kaçınılmazdır. Yine aynı şekilde “Çeviri aracı bağımlı” araştırma da, bilgisayar programının ve bilgisayarda yapılan çevirinin incelenmesi, hem ürün, hem de süreç odaklı betimlemeyi gerektirir. Öte yandan, çevirilerin alıcı kültür üzerindeki etkisinin incelenmesi anlamına gelen işlevsel amaçlı betimleme, dil ya da kültür bağımlı kısmı araştırmada kullanılabilir.

Bu bağlamda, çevirileri ürün, süreç ve erek kültürdeki işlev olarak araştıran betimleyici alana özel bir önem verilmektedir. Betimleyici kuramın temelleri aşağıda görüldüğü gibi sıralanabilir”¹¹⁶;

¹¹⁶ Holmes, s.95.

- Çeviri süreci kuramı; yani bir bir kişinin bir şeyi çevirmek istemesi durumunda neleri gerçekleştireceğine ilişkin karar verme süreci kuramı,
- Çeviri ürünü kuramı; var olan çevirilerin betimlenmesidir. Yani çevrilmiş olan metni, metin olarak karakterize eden unsurlara ilişkin kuram,
- Çeviri işlevi kuramı, yani çevirinin alımlayıcı kültürde nasıl bir etki bıraktığıdır. Belli bir dönemde hangi metinlerin çevrildiği / çevrilmediği ve çevrilen metinlerin yarattığı etki bu alt alandaki çalışmaların ana konusudur.

Burada ilgili alanların kendi aralarındaki ilişkiler de söz konusudur. Böylece bir çevirinin bir erek kültür dizgesi içinde (işlev) amaçlanan konumunun, onun uygun yüzey yapısı gerçekleşimini (ürün) belirlediği ve bunun da çeviri stratejilerine (süreç) hükmettiği kabul edilmektedir.

Betimleyici araştırmalar elbette salt kuramsal yaklaşımları da etkileyebilir ve tam ters yönde bir etkileşim de gerçekleşebilir. Evrimsel süreçler olarak çevirmen davranışının düzenliliklerinin saptanması, araç, sıra, metin tipi, zaman, sorun gibi alanlarla sınırlı olan kısmi kuramlardan yavaş yavaş genel bir çeviri kuramına doğru bir geçişe neden olabilir¹¹⁷. Ayrıca kuramsal sorunsallar yardımıyla, betimleyici tanımlamaya yeni görev alanları da yaratılmaktadır.

“Salt kuram, soyut ve betimleyici biçimiyle, çevirmen eğitimi, çeviri eleştirisi ve çevirinin pratik yardımcı araçları gibi uygulamalı alanlara etki etmektedir. Ancak bu çalışma alanları daima dilbilimin özel etkilerine ve başka bir bakış açısından ortaya konulan sorunsallara da tabidir. Tekil görünümünün bakış açılarının kuramsal patlaması ve bunların çeşitli düzlemlerde birbirine, çeviri araştırmasına ilişkin olanakların daha geniş bir yelpazesini oluşturacak biçimde karışması, disiplinin daha net bir şekilde yapılanmasını sağlamaktadır. Bu şekilde tekil araştırma yaklaşımları bilim kuramsal olarak tam konumlanabilir. Böylece deneysel yaklaşım, olaylara daha karmaşık bir açıdan bakılmasına ilişkin bir taleptir.”¹¹⁸

Çevirinin bilimsel olarak irdelenmeye başladığı 1960’lı yıllardan itibaren 70’li yıllara kadar daha çok kaynak odaklı yaklaşımların ön planda olduğunu görebiliyoruz. Ancak

¹¹⁷ Holmes, s.74-77.

¹¹⁸ Stolze, s.183.

James Holmes'un 1972 yılında geliştirmiş olduğu *Alan Kuramı* çeviribilimin başlangıç noktası olarak kabul görmesi ve bu nedenle de bir dönüm noktası olması itibariyle çeviri tarihinde önemli bir yer tutar.

Alan Kuramı'nın çeviribilim adına bilimsel bir başlangıç noktası olması kendisinden sonraki kuramsal çalışmalarda da temel olarak alınmasını sağlamıştır. Holmes'un Alan Kuramı'nı temel alarak yapılan sonraki çeviri yaklaşımları kaynak odaklı çeviri yaklaşımlarından birçok noktada farklılık göstermektedir. *Alan Kuramı* ile birlikte sadece kaynak metne odaklanmak yerine erek metni temel alma anlayışı benimsenmiş görülmektedir. Çeviride o zamana kadar geçerli olan yaklaşımlardan tamamen farklı ve yeni olan, "erek-odaklı" bir çeviri yaklaşımı benimsenmesi ile birlikte artık kaynak kültür, erek kültüre göre ikincil bir önem kazanmıştır ve kaynak odaklı yaklaşımlar yerini erek-odaklı yaklaşımlara bırakmışlardır. Itamar Even Zohar'ın Çoğuldizge kuramı (1978), Hans Vermeer ile Katharina Reiss'in Skopos kuramı (1984) Gideon Toury'nin (1980) erek metin odaklı betimleyici çeviri yaklaşımı bu dönüşüme bir örnek olarak verilebilir.

2.4.6. Toury'nin Betimleyici Kuramı

İsraili çeviribilimci ve Betimleyici çeviribilimin kurucularından sayılan Gideon Toury'nin yapmış olduğu çalışmalarda, çıkış noktası olarak Holmes'un uygulama alanıyla kuramsal alanda karşılıklı ilişki olması gerektiği şeklindeki görüşlerini desteklemiş olsada, konuyu daha akademik açıdan ele almıştır. Toury'e göre, çeviribilim incelemelerinin özellikle betimleyici alanda yapılması gerekmektedir. Toury'nin çeviribilim alanlarıyla ilgili çizdiği tablo Holmes'un çizdiği tabloyla hemen hemen örtüşüyor olsa da, Toury'nin uygulama ve kuramsal alan arasındaki ilişkiyi daha sınırladığı görülmektedir. Bu ise, zaman içerisinde Toury'nin alanın sınırlarını daha daraltarak ve daha kesin çizgilerle çizdiğini göstermektedir. Aşağıdaki tabloda bu durum açıkça görülebilmektedir.

Tablo 1: Toury'nin Çeviribilim Kuramı

Kuram		Uygulama		
Kuram	Betimleme - Ürün - Süreç - Süreç+Ürün	Çeviri eğitimi	Çeviri Eleştirisi	Yardımcı araç - Sözlük, - Terimce, - İnternet, - Bilgisayar - Programları

Kaynak: Yazıcı, 2005, s. 19'dan uyarlanmıştır.

Toury'e göre, betimleyici araştırmanın işlevsel olması durumunda kuramsal alanın uygulama alanıyla ilişkisi olduğu görüşü savunulmaktadır. Bunun nedeni ise, işlevsel araştırmanın ürün ve süreçten oluşan inceleme malzemesinin doğrudan uygulama alanıyla ilgisinden kaynaklanmaktadır. Bu durumda Toury'nin uygulama alanına kuramsal çalışmaların veritabanı gözüyle baktığı anlaşılmaktadır. Bu yüzden, "Descriptive Studies and Beyond" adlı yapıtında akademik çalışmaların uygulama alanına kayma tehlikesine karşı işlevsel araştırmalardan çok ürün üzerinde betimleyici araştırmalara girdiği gözlemlenir¹¹⁹. Onun kuramsal alanla uygulama alanı arasına sınır çekmek istemesi, üniversitelerin varlık nedeni, kuramsal çalışmaları bir kenara bırakıp çeviri eğitime yönelme tehlikesinden kaynaklanabilir.

Betimleyici Çeviribilim Çalışmaları (*Descriptive Translation Studies/DTS*) Gideon Toury'nin Itamar Even-Zohar'ın çoğul dizge kuramını geliştirmesiyle başladı. Toury, 1980 yılında *In Search of A Theory of Translation* başlıklı kitabıyla Betimleyici Çeviribilim'i bütünsel olarak tanıtmış, kurama getirdiği yeniliklerle 1995 yılında *Descriptive Translation Studies and Beyond* başlıklı kitabını yazmıştır. Betimleyici çeviribilim çalışmalarının en önemli özelliği erek odaklı olmaları ve erek kültürde "çeviri" olarak tanıtılan her metni bir çeviri metin olarak kabul etmeleridir.

Gideon Toury ortaya koymuş olduğu yaklaşımında, çevirmeni kısıtlayan normları ön plana çıkarmıştır, çeviribilime önemli katkılar sağlamıştır.

Toury normları *öncül normlar*, *süreç öncesi normlar* ve *süreç normları* olarak üçe ayırır:

¹¹⁹ Gideon Toury, **Descriptive Translation Studies and Beyond**, Amsterdam: Benjamins, 1995, s.59.

Betimleyici çeviribilimin ürünü olan “çeviri” kavramı ve çeviribilimde kullanılan öteki kavramları genişletilmiş; çevirmenin çeviri davranışlarını belirleyen normlar üzerinde durarak çeviribilimin görgül araştırma alanına da daha geniş bir açıdan bakılmasını sağlamıştır. Bunun dışında, sunduğu betimleyici yöntem yoluyla daha nesnel bir model önermeyi amaçlamıştır.

Deneysel bir bilimde betim önemli bir role sahiptir, çünkü ancak gözlemlenen verilerin çözümlenmesiyle bilimsel çıkarımlarda bulunulabilir. Gideon Toury aslında “Polysystem theory” (Çoğuldizge Kuramı) çerçevesinde çalışmıştır, ama şimdi¹²⁰ “Descriptive Translation Studies and Beyond” yaklaşımına sadece yazın alanında değil, genel anlamda çeviri araştırmalarında kilit konum değerini atfetmektedir.

Bağlamı (yani erek kültür) içinde çeviri, araştırma nesnesi olarak kabul edilmektedir. Bu bağlamda çeviri, belirli bir çeviri sürecinin ürünü konumunda araştırılabilir. “Kültür” (culture) sözcüğüyle tam olarak ne anlatılmak istendiği, ayrıntısıyla tanımlanmamaktadır, ancak muhtemelen bu sözcükle, metinlerin toplamı ve bir dil topluluğunun bunlara yansıyan tasarımları anlatılmak istenmiştir. Bununla birlikte DTS tamamen “erek odaklıdır”¹²¹. Burada bazı temel ilkeler sunulmaktadır.

Çeviriler kültürel bir gerçektir ve bir erek kültürün tarihsel nesnesi olarak kabul edilmektedir. Aşırı bir bakış açısıyla bu, metin olarak adlandırıldığı sürece her metnin bir başka metnin çevirisi olarak kabul edilmesi gerektiği anlamına gelir. Aynı şey “sözde çeviriler” için de geçerlidir.¹²²

Deneysel bilim anlamında, daha sonra gözlemler sonucunda yeniden çürütülebilecek öngörücü tahminler olabildiğince az sayıda yapılmalıdır. Bu görüşten hareketle kültüre dâhil gerçekler, araştırmanın çıkış noktası olarak kabul edilmektedir. Buna karşın, örneğin birlikte sergileniyor olsa da, çevirinin dizgesel olarak (gerçek ya da sözde) kaynak metniyle ortak bir mekânı yoktur ve bir kaynak metnin aynı tarihsel dönemde yapılmış olan iki farklı çevirisi de, bir kültür dizgesinde asla aynı konuma sahip olmayacaktır, çünkü her bir metin bireysel bir birimdir.

¹²⁰ Toury, s.3.

¹²¹ Toury, s.15.

¹²² Toury, s.26.

Elbette eğer bir başka kültüre (örneğin kaynak metin kültürüne) de etki edebileceği olanaksız değilse, bir metin öncelikle kendi kültüründe etki yaratır. Bir metnin bir başka kültüre de etki edip etmediği ise, ancak bir başka özgün araştırmanın nesnesi olarak saptanmalıdır. ve bir çeviri, başka çevirilerin çıkış noktası olduğunda, başlangıçtaki erek kültür yeni bir kaynak kültür olarak artık bir aracı rolüne sahip olur.

Öte yandan çeviri süreçleri ve bunların ürünü, yani çeviriler, erek kültürde de değişimlere neden olabilir. Bu bağlamda¹²³ ifade ettiği gibi, bir boşluk hissi ya da bir başka kültürde, daha sonra ortaya çıkan erek kültürün “örnek aldığı” değerlerin var olması, bir çevirinin çıkış noktası olabilir. Böylece çeviriler erek kültür tarafından sağlanmaktadır. Örneğin bir sömürge durumunda boşluk daha çok dışarıdan saptanmaktaysa da, çıkış noktası daima belirli bir eksiklik¹²⁴.

Bir çevirinin ortaya çıkması böylece, mevcut ya da varsayılan boşluğu doldurarak ve metin olarak bağlama etki ederek erek kültürde bir değişikliğe neden olur. Bu, bir metnin çok sayıda yeniden aktarılması, “dolaylı çeviriler” ya da “sözde çeviriler” durumları için de geçerlidir¹²⁵. Bir kaynak metnin nesiller boyu çevirileri mevcuttur. Buna örnek olarak Cervantes’in *Quixote* isimli eseri verilebilir.

(2) Bu tür betimleyici araştırmaların ön koşulu elbette uygun bir bağlamlaştırmadır ve bu da bilimsel araştırma sürecinde ortaya çıkmaktadır.¹²⁶

Bu noktada, eğer (alt) kültürün hangi dilde formüle edildiğinin bilinmesi nedeniyle çevirinin (alt) kültürünün zaten tanındığına ilişkin düşünce, yanıltıcı bir çıkarım olabilir, çünkü dil ile kültür arasında bire bir bir ilişki yanıltıcı olabilir. Nitekim İngilizce birçok ülkede farklı kültürel altyapıyla konuşulmaktadır.

(3) “Assumed translation”, yani “çeviri olarak işleyen bir metin” kavramı, “Descriptive Translation Studies and Beyond” için merkezi bir kavramdır. Çoğu çeviri kuramsal yaklaşımda, öncelikle bir “çevirinin” ne olduğu tanımlanmaktadır¹²⁷.

¹²³ Toury, s.27.

¹²⁴ Stolze, s.185.

¹²⁵ Toury, s.40.

¹²⁶ Toury, s.29.

¹²⁷ Toury, s.31.

Ancak bununla tümden gelimli bir çalışma yöntemi bağlantılıdır, bu da deneysel eğilimin betimleyici yaklaşımıyla çelişmektedir. Bu tip “varsayılan çeviriler” başka tümdengelimli yaklaşımlarda muhtemelen “uyarlama” olarak kabul edilirdi ve söz konusu “eviri” olmadığı için, üzerinde başka betimleyici zlemeler yapılmazdı. Ancak herhangi bir biçimde bir kaynak metnin mevcut olması, (varsayılan) evirinin kültür içi kavramına dhildir ve bu nedenle burada da¹²⁸ bir kaynak metin, bir aktarım, bir de metinsel ilişki gerçeğini talep etmektedir. Ama bu ilişkiler burada sadece talep edilmektedir, esas olup olmadıklarını ve hangi dereceye kadar ve hangi biçimde esas olduklarını ancak betimleyici zleme ortaya koyacaktır.

(4) Böylece eviri stratejileri de eviri süreci açısından “Descriptive Translation Studies and Beyond”un araştırma nesnesini oluşturur.

Metin unsurları yan yana getirilerek bir metin çiftinin karşılaştırılmasıyla, çevirinin temel yapısı ortaya çıkarılabilir ya da bir çevirinin söz konusu olmadığı saptanabilir. Böylelikle evirmen davranışı örnekleri gözlemlenebilir.

Betimsel anlamda böylece bir “eşdeğer” dizisi ve iki metin arasında gerçekten deneysel olarak kanıtlanmış bir ilişki oluşur ve “evrilebilirlik” kavramı eşdeğerlik odaklanmasından kurtarılmaktadır. Geçerli gerekçeler olarak kabul edilebilmesi için, zlemede ilgili seziler temellendirilmelidir. Toury, “discovery procedures” ve “justification povedures” kavramlarını zıt karşılıklar olarak sunmaktadır¹²⁹.

Sadece bir metin çiftinin zlenmesi de, eviri işlevinin, eviri sürecinin ve eviri ürünü oluşturmanın karşılıklı kültürel bağımlılığının gösterilmesi için henüz yeterli değildir. Bunun için korpsn, örneğin çevirmen ekolü, dönemi metin türü ya da başka ilkeler bağlamında genişletilmesi gereklidir¹³⁰.

Özetle Gideon Toury’nin geliştirmiş olduğu erek-odaklı eviri yaklaşımında, eviri metinler gözlemlenebilir bir olgunun sonucudur. Toury’nin eviri eyleminin işlevinin erek kültürün eviri metinden beklenen gereksinimlerine ve erek kültürün kültürel ve göstergesel koşullarının doğrultusunda belirlenmesinin gerektiğini ön plana çıkardığını

¹²⁸ Toury, s.33.

¹²⁹ Toury, s.37.

¹³⁰ Toury, s.38.

gözlemleyebiliyoruz. Çünkü Toury erek kültürün gereksiniminin ve beklentilerin kaynak metin özelliklerinin çeviride ne kadar korunması gerektiği ya da arka plana atılacağı çevirmenin çeviri sürecinde çeviri kararını etkileyen önemli faktör olduğunu savunmaktadır.

Bunun dışında genel bir değerlendirme açısından ise Toury'nin *erek odaklı çeviri kuramının* çeviribilimde yaşanan paradigma değişikliğine önemli katkısı olduğunu ve kendisinden sonra ortaya çıkan *çoğul dizge kuramına* temel teşkil etmiş olması sebebiyle önemlidir.

2.4.7. Eylem Kuramı Olarak Çeviri

1970'li yıllardan önce çeviri çalışmalarını inceleyen bağımsız bir disiplinin olmaması nedeniyle çeviri, diğer bilim dallarının- karşılaştırmalı edebiyat, uygulamalı dilbilim, toplumbilim, psikoloji vs. bir alt dalı olarak görülmüş ve çeviriyle ilgili çalışmalar bu bilim dalları adı altında yürütülmüştür.

70'li yıllarla birlikte James Holms'un çeviribilimin *başlı başına bağımsız bir bilim dalı olarak varlığını sürdürmesi gerektiği* savının kuramcılarca kabul görmesi bu yeni disipline özgü aşağıda ele alınacak belli başlı çeviri kuramlarını “Erek Odaklı Çeviri Kuramı”, “Eylem Odaklı Çeviri Kuramı”, “Skopos Kuramı” ve “Çoğuldizge Kuramı”- beraberinde getirmiştir: “1970'lerden sonra bilimsel çeviri ya da dilbilim ağırlıklı çeviri yaklaşımlarının, çeviri olgusunu, sürecini ve ürününü metin, kültür, toplum ve kurallar çerçevesinde ele almakta yetersiz kaldığı kanısıyla ortaya atılan çeviriyle ilgili bu yeni yaklaşımlar, ister “betimleyici” ister “deneysel” ya da “ hedef odaklı”, ister “çoğuldizge” ve “dizgesel”, ister “yönlendirme” adı altında olsun “çeviri araştırmaları” başlığı içinde bir yer oluşturur ve birbirinin yerine rahatlıkla kullanılabilir”¹³¹

“Eylem Kuramı” Holz Mänttäre tarafından geliştirilen, çeviriyi bilinçle kurgulanmış bir eylem olarak ele alan kuramdır. Her eylemin bir amacı olduğunu öne süren “Eylem Kuramı”, “Skopos Kuramı”nın temelinde yatar. Mänttäre'ye göre çevirinin bir amacı vardır. Çevirinin amacını çevirmen toplumsal normlara göre belirler. Bir amaç doğrultusunda yapılan çevirinin işlevi vardır ve bu işlev okurdan okura

¹³¹ Aksoy, s.31.

değişebileceğinde ötürü çevirinin işlevselliği artar. “Skopos Kuramı”nın, Holz Mänttari’nin 1981’de öne sürdüğü “Eylem Kuramı”nın uzantısı olduğu söylenebilir.¹³²

Kuramı genel olarak tanımlayacak olursak evrende bir değişikliğe ortaya çıkarmak amaçlı veya ortaya çıkması ihtimal bir değişikliği önlemek gibi bir amacı olduğu iddiasının olduğunu savunabiliriz. Özetle Justa Holz Mänttari tarafından ortaya çıkarılan Eylem Kuramını genel olarak değerlendirdiğimizde ise yine kuram tanımında olduğu gibi bir eyleme yönelik olduğunu gözlemleyebiliriz. Mänttari’nin *Eylem Kuramında* kastedilen eylem *çeviriye yönelik eylem* olarak ön plana çıkar. *Eylem Kuramında*, sosyo kültürel yaşamın bir parçası olan *çeviri* eyleminin iş yaşamının içerisinde yer alan bir tür bildirişim faaliyeti olarak değerlendirildiğini savunabiliriz. Justa Holz Mänttari’nin *işveren* ve *iş* gibi kavramları ilk kullanan çeviribilimci olması sebebiyle, çeviri eylemini de profesyonel bir bakış açısıyla değerlendiren ilk kişi olduğunu gözlemleyebiliriz. Eylem Kuramı kendisinden sonra ortaya çıkan *Skopos Kuramına* da temel teşkil etmektedir.

2.4.7.1. Holz-Mänttari’nin Çeviri Eylemi Kuramı

Çeviride amaca ilk değinen Justa Holz- Mänttari’dir. Holz- Mänttari’nin “Çeviriye ilişkin eylem kuramı” çeviriyi amaca yönelik yürütülen bir eylem olarak değerlendirir. Bu amacı da içinde yaşadığımız “işbölümüne dayalı toplum” yönlendirir¹³³.

Finlandiyalı çeviribilimci kullanımsal yaklaşımıyla çeviri etkinliğini genel hatlarıyla bu şekilde tanımlar. Erek metnin oluşma koşulları ve bağlam, yani “erek kültür ortamı” neyi gerektiriyorsa, erek metin o doğrultuda oluşturulur. Çeviri, erek doğrultusunda oluşa karmaşık, bir iletişim uzmanı olan çevirmen tarafından yeniden kurgulanan bir eylem biçimidir. Her eylem önceden belirlenmiş bir amaca yöneliktir. Amaçsız eylem olmadığına göre, çevirinin de bir amacı vardır. Bu amaç, kültürlerarası iletişimin sağlanmasından yola çıkılarak erek kültür ve erek toplum normları dikkate alınarak gerçekleştirilir. Çevirmen ise bu bağlamda ne yaptığını bilen ve işlevsel çeviri kararları alan bir “iletişim uzmanı” konumundadır¹³⁴.

¹³² Mine YAZICI, *Çeviribilimin Temel Kavram ve Kuramları*, İstanbul: Multilingual, 2005, s.144-145.

¹³³ Holz-Maenttari, s.97.

¹³⁴ Eruz, 2003, s.53.

Burada önemli olan amaç, alıcı açısından gerekli iletişim işlevini yerine getirecek bir metin oluşturmaktır. Holz-Mänttari “çevirmen davranışını” bir modelle tanımlamaya çalışmış ve şu şekilde açıklama getirmiştir:

Metinler, işlev durumlarında birer ileti taşıyıcısı olarak görülmelidir ki gerçekleştirilecek olan çeviri üretme davranışı “duruma bağlı olarak özelleştirilebilsin”. Her ürün gibi, bir metin de uzmanca bir üretim sırasında, kullanım amacı temelinde, belirli bir durum çerçevesinde tanımlanmalıdır. Özelleştirmeler, metin siparişinin parçası olup gereksinim sahibi ile üretici arasındaki anlaşmanın yapı taşıdır¹³⁵.

Metin yazarı ve metnin çevirmeni her zaman aynı amaca sahip olmayabilirler. Amaç çeşitli nedenlerden dolayı değişkenlik gösterir. Çünkü farklı metinlerin farklı yazılma amaçları vardır. Örneğin şiir ve kullanım kılavuzları metinleri farklıdır. Vermeer’e paralel olarak yazarın metnin okuyucusuyla, çevrilen metnin okuyucusu farklı ortam ve kültürlerde bulunduğundan, çevirmen amacı sapma gösterebilir. Metnin ilk amacı her zaman yazara bağlıyken, yazarın metni çevrildikten sonra ilk amacını aşabilir. Burada metnin işlevi yazardan ayrılıp çevirmene bağlanır. Her bir metin kendi içinde bir çeviri durumu barındırır. Çeviri için ise ele alınan metin, yukarıdaki amaçlarla birlikte çeviri durumuna dahil olur. Salt amaçsal olarak değerlendirildiğinde bile çevirinin hammaddesi olan metnin değişkenlik göstermesi, genelleme ihtimalini azaltır.

Bu yaklaşım çerçevesinde bir orkestra yöneticisine benzetebileceğimiz, çeviri edincine sahip çevirmen, erek metni, oluşum sürecinde yönlendirir ve yararlanabileceği tüm kaynakları ekonomik bir biçimde kullanarak erek metni oluşturur. Çevirinin oluşmasında karar merci çevirmendir. Çevirmen, bu kararı metnin erek kültürde işlemesi yönünde alan ve bu bağlamda tüm sorumluluğu da üstlenen bir uzman konumundadır¹³⁶.

¹³⁵ Holz-Maenttari, s.351.

¹³⁶ Hanna Risku, “Marktsituation der Übersetzer”, **Handbuch Translation**, Snell-Hornby, Hönl, Kussmaul, Schmitt (Darl.), Tübingen: Stauffenburg Handbücher, 1998, s.107-112’den aktaran; Eruz, 2003, s.53.

2.4.7.2. Skopos Kuramı

Vermeer, bir konuyu anlamada amacı, yani skoposu işlev anlamı olarak tanımlar. Vermeer'e göre bir nesneye, konuyu anlamada bir özneye ilişkilendirilebilecek durağan bir "anlam" yüklenir. Konu belli bir kültür çerçevesine yerleştirilir ve yorumlanır. Anlaşılabilecek konu kültüre özgü bir değer kazanır:

"Bir eylemin "Skopos" u yani; işlev anlamı, amaç anlamı, hedefe yönelik anlamı ve dinamik anlamı vardır. Bir skopos direk olarak, hazır bir hedef olabilir, (un satın almayı amaçlamak) ya da direk bir amaç olabilir (pasta yapmak) gibi. Skopos, anlamın özel bir şekli, bir eylemin dinamik anlamıdır".¹³⁷

Vermeer, buradaki kavram belirlemesinde nesne ile eylemi durağan değil, daha çok kendi işlevinde belirlenen kavramlar olarak anlatır, yani anlam dinamikliği ve amaca yönelikliğiyle belirlenir.

Vermeer'in skopos kuramı, erekbilimsel (teleolojik) temellere dayanır.

"Erekbilim, çevirinin başından beri hedefe ve amaca yönelik yapılandığının öğretisidir(...) Skopos, kaynak metni, erek metni ve çeviri amacıyla verilen görevi birbirinden ayırır".¹³⁸

Vermeer, Holz-Maenttaeri'nin de (1984) söylediği gibi, bir metnin durağan anlamı (Sinn) ile, dinamik anlamını (Bedeutung) çeviri süreci için birbirinden ayırır. Çevirmen için anlam türlerinin aktif ve pasifliğinden ortaya çıkan, alımlamada kaynak metne yüklenen anlam ile, çevirmenin yüklendiği misyon dolayısıyla çeviriye yüklenen ve çeviriyi yönlendiren anlam (skopos) arasında ayırım olduğudur. Bu ayırım, varolan anlam (Sinn) ile çıkarılan anlam (Bedeutung) arasındaki farktır. Varolan anlam, kaynak metnin yazarının metne yüklediği anlam iken çıkarılan anlam, çevirmenin kaynak metne yüklediği ve çeviri metinle yeniden ürettiği ürettiği anlamdır.¹³⁹

¹³⁷ Vermeer, 1986: 325 aktaran: Tosun, s.108.

¹³⁸ Vermeer, 1986: 326 aktaran: Tosun, s.108.

¹³⁹ Vermeer, 1986: 326 aktaran: Tosun, s.108.

Vermeer, durağan olmaksansa devingen bir ifade tarzını yeğlediğinden, Vermeer'in kuramında önce anlam ve skopos terimlerinin çeviribilim için ne anlama geldiği belirlenir:

“Bir metnin kendi anlamı ve skoposu yoktur. Ona anlam ve skopos yüklenir. Bunun dışında bir çevirmen, metnin anlamı ve skoposunun devamını gerçekleştiren, bir anlamda kaynak metin yazarını takip eden, onu taklit eden biri değildir. Bireyselliklerin dışında birey dışı olarak tanımlanan özellikler de devamlı olarak metnin anlam ve skoposuna etki ederler. Alımlayıcı, alımlanan bir nesneye bir anlam ve skopos yükler. Aynı zamanda o, metni üretenin nesneye kendisinin anladığı anlamı/skoposu verip vermediği ya da başka bir anlam mı olabileceğini saptamaya çalışır.(...) Eylem, şayet kendisine bir anlam/skopos yüklenebilirse, anlam yüklü hale gelir. Bu durumda bir eyleme, yanlış bir anlam da yüklenebilir”.¹⁴⁰

Vermeer'e göre metin üreten tarafından yüklenen anlam ve Skopos, metni çeviren tarafından farklı yorumlanıp farklı aktarılabilir. Çünkü farklı anlaşılmış olabilir ve farklı amaçla kullanılabilir.

Vermeer, bir metni algılayabilmenin, dilsel öğelerle sınırlı olmadığını söyler. Vermeer'e göre algılama, çok daha geniş boyutludur. Algılama türleri şunlara dayalı olabilir:

- (1) İnsana özgü genel, biyolojik, psikolojik koşullara,
- (2) Kültüre özgü eğitime
- (3) Bireysel aktiviteye.¹⁴¹

İşlevsel kuramlar denildiğinde akla ilk gelen *Skopos Kuramı*dır. Bu kuramın orijini Yunanca kökenli “*Skopos*” sözcüğünden türemiş olup amaç, erek anlamına gelmektedir. Bir başka ifadeyle bir amaç çerçevesinde çeviri yapmaktır. **Vermeer**, bu kuramda eylemi yönlendiren ve sonuca ulaşmada belirleyici rolün “amaç” olduğunu ve bu kuramın merkezinde yer alan amacın, kuramın adını da belirlediğini ileri sürmüş, “Skopos” kavramının üç ayrı biçimde kullanılabileceğini belirtmiştir:

¹⁴⁰ Vermeer, 1986: 328-329 aktaran: Tosun, s.109.

¹⁴¹ Vermeer, 1986: 344 aktaran: Tosun, s.109.

1. Çeviri süreci ve bu sürecin amacı,
2. Çeviri sonucu elde edilen “*translatum*” ve bu “*translatum*”un işlevi,
3. Çevirinin biçemi ve bu biçemi seçmede etkin olan niyet¹⁴²

Erek kitle baş belirleyici olduğuna göre, sonuçta ortaya çıkan metin “çeviri”den çok erek ekin yazın dizelgesinde yeni bir metin kimliğine bürünerek erek kültürün bir parçası haline gelir. Bu durum; çeviri kaynak ekinden kopmasına ve başlıca iki konuda sorun yaşanmasına neden olur. Bu sorunlardan ilki, çevirinin kültürler arası ve ötesi özelliğine karşın erek kültürle sınırlanmış bir olgu olarak karşımıza çıkmasıdır. İkincisi ise, çevirmenin işveren ve hedef kitleye karşı yükümlülüğüne karşın özgün metin yazarına karşı yükümlülüğünü göz ardı etmesidir. Oysa bu kuramda çevirmen uzman konumundadır. Bu durumda çevirmen karar verme sürecinde, öncelikle iletişimi sağlayan koşulları yerine getirmesi gerekmektedir. Bu ise, temelde iletişimde bulunan tarafların belli bir zaman ve yerde aynı koşulları paylaşması anlamına gelir. İş yaşamında, bir metnin belli bir amaca hizmet etmek üzere çevirisinin yapılmasında (örneğin banka işlemleri, kullanım kılavuzları gibi) bu koşullar bir ölçüde alıcı ve verici açısından örtüşse de; yazınsal, tarihsel ve kültürel bilgiyi taşıyan metinlerin çevirisinde alıcı ve verici kitle arasında aynı iletişim koşulları söz konusu olmayabilir. Örneğin, yabancı bir lehçenin çevrilmesinde erek kitleye yakınlaşmak kaygısıyla erek kültürdeki bir lehçeyi kullanmak çevirinin temel amacı olan yabancı bir kültür ve coğrafyayı tanımak şeklindeki hedefiyle örtüşmeyebilir. Bu, alıcı ya da okur yönünden anlamayı kolaylaştırırsa da, okurun çeviriyi satın alma hedefini saptırabilir. Yine aynı şekilde geçmişte yazılmış bir yapıtı güncel dille yazma ya da alıcı ve verici arasındaki toplumsal sınıf farklarına işaret eden dil kullanımsal çeşitlilikleri ölçünlü dille ifade etmek, çeviride anlam uğruna dilsel zenginliği ortadan kaldırmak anlamına gelmektedir¹⁴³.

Skopos Kuramı uygulamalı alan üzerine kurulmuş olup, çeviri süreci, çevirinin sonucu ve çeviri yönteminin kullanımı doğrultusunda, *Skopos Kuramında* çevirmenin hedefi, çevirinin göreceği işlev ve çeviri metnin amacı ön plana çıkmaktadır. Buna göre çevirmen, çeviriyi başlatan işverenle yapacağı görüşmeler sonucunda, erek kitleyi göz

¹⁴² Hans J. Vermeer, “Skopos and Commission in Translational Action”, (çev. Andrew Chesterman) 1989, **The Translation Studies Reader**, Lawrence Venuti (ed.) New York, 2005, s. 227-229.

¹⁴³ Mine Yazıcı, 2005, s.147.

önünde bulundurularak, erek metin için belirlenen amaç doğrultusunda çeviri stratejisini belirler.

Skopos kuramına göre amaç, çevirmenin hedeflediği son nokta olarak erek kitleye varmak üzere bir dizi eylemin yerine getirilmesidir. Çevirmen, işveren ve alıcı arasında çeviri süreci öncesinden başlayarak, çeviri süreci sırasında alınan kararların ve buna uygun olarak yerine getirilen eylemlerin tümünün bir amacı olup, bu amaçlar zinciri *çeviri* eyleminde ereğe ulaşmada geçirilen evreler olarak da değerlendirilir.

Bu kurama göre, kaynak metin ve erek metin kendi gerçekleri içinde ele alınır. Dolayısıyla erek metin kaynak metinden bağımsız bir işleve hizmet edebilmektedir. Bu bağlamda Skopos kuramında, “*Uzman*” olarak çevirmene sorumluluk yüklenmektedir. Çevirinin amacını *işveren* belirlemektedir. Ancak bu amacı *işveren* tek başına karar vermemektedir. Erek dizge ve kaynak metin arasında aracılık yapan çevirmenin, dizgelerarası iletişimde uzman bir kişi olarak, *işverenin* amacını belirlemesinde, ya da istediği amacın erek dizgede gerçekleşip gerçekleşmeyeceği konusunda onu yönlendirmesi gerekmektedir. *Çevirmen* bu amacın erek dizgede işverenin amacı doğrultusunda en uygun düzeyde yerine getirilmesinden yükümlü kişidir.

Christina Schäffner, Skopos Kuramında eşdeğerliğe işlevsel bir açıdan yaklaşıldığını ifade etmektedir. Schäffner, Vermeer’in, eşdeğerlik içerikli çeviri kuramlarındaki gibi kaynak metnin, kaynak okuyucularda oluşturduğu tesirin veya yazarın metne uyguladığı işlevin çeviri sürecini başlatmadığını, okuyucular gibi çeviri işlemini tetikleyenlerin erek metinden bekledikleri işlev ya da erek metnin amacı olduğunu vurguladığını belirtiyor. Ona göre, amaç erek metin kullanıcısı, kullanıcının konumu ve kültürel altyapısıyla geniş anlamda sınırlanmaktadır¹⁴⁴.

2.4.7.3. Çoğuldizge Kuramı (Itamar Even Zohar)

70 yıllarda çevribilimin özerk bir bilim dalı olması ile birlikte hızla gelişen ve yaygınlaşan çeviri çalışmaları ve tekniklerine paralel olarak çeviribilimle ilgili kuramlar da gelişmeye ve yaygınlaşmaya başlamıştır. *Yazınsal metinleri bir dizge olarak görme*

¹⁴⁴ Christina Schäffner, “Skopos Theory”, Mona Baker (ed.), **Routledge Encyclopedia of Translation Studies**, New York, 2004, s.236.

fikri yirmili yıllarda, Iouri Tynianov (1894-1943), Boris Eichenbaum (1886-1959) ve Viktor Shklovsky gibi Rus dilbilimcilerin araştırmacıların ön plana çıkarmaya başladığı bir yaklaşımdı. 1978 yılında Itamar Even Zohar tarafından geliştirilmeye başlanmıştır. *Çeviri kuramını devingen bir sistem içerisinde ele alan* ilk kuram olması nedeniyle kendisinden sonra ortaya atılmış çeviribilimsel yaklaşımlarına da yeni bir çıkış açtığını gözlemleyebilmemiz mümkün.

Çoğuldizge, klasikleşmiş dilbilim yaklaşımlarından betimleyici yaklaşımlara geçişin temelini oluşturur. Bu kuramın amacı, toplum içerisinde edebiyatın rolünü belirlemek ve edebiyatın işlevini göstermektedir. *Çoğuldizge kuramında* merkez-çevre ilişkisi belirlenerek çeviri yazının hangi pozisyonda olduğu araştırılır. Çoğuldizge kuramı ile ilgili 1978 yılında Itamar Even Zohar yayımladığı “The Position of Translated Literature Within the Polysystem” başlıklı makalesinde çevirinin ulusal kültürlerin biçimlenmesinde önemli bir işleve sahip olduğunu belirtir ve çeviri edebiyatın ayrı bir dizge olarak incelenmesi gerektiğini vurgular¹⁴⁵.

Itamar Even Zohar, 1987 yılında yayımladığı diğer bir makalede çoğuldizgede hâkim durumun çevrilecek olan metnin seçiminde belirleyici unsur olduğunu saptamıştır. Buna göre çevirisi yapılacak metinler, yeni yaklaşımlarla aralarındaki uyuma göre ve erek edebiyatta göreceleri yeni işleve göre seçilirler. Çevrilecek metnin işlevsellik kazanması Even-Zohar’a göre üç durumda görülür:

- Çoğuldizge henüz oluşmamışken veya yerleşme sürecindeyken.
- Edebiyat çevresel etkilere açık ve güçsüz bir durumdayken.
- Edebiyatta dönüm noktaları, bunalımlar veya yazınsal boşluklar yaşanırken¹⁴⁶.

Dizgeler arasında işlevselliğe bağlı olarak hiyerarşik bir ilişkinin doğduğu önermesiyle Itamar Even-Zohar, dizgelerin çoğuldizge içindeki konumlarının zaman zaman merkezde (centre), zaman zaman çevrede (periphery) olabileceğini vurgular. Bu

¹⁴⁵ Itamar Even-Zohar, “The Position of Translated Literature within the Literary Polysystem”, *Poetics Today*, Sayı.11, No.1, 1990, p.51. http://sites.harvard.edu/fs/docs/icb.topic84298.files/Required_Readings/Even_Zohar.pdf, Erişim Tarihi: 04.03.2018.

¹⁴⁶ Even-Zohar, 1990, s.51.

konumlar arasında geçiş (transfer) olanaklıdır. Bu geçiş genelde farkına varılmadan ya da kaynağı görmezden gelinerek gerekleşir¹⁴⁷.

Yazın tarihine çoğul bir dizge içerisinde yaklaşarak çeviri yazımına bu dizge içerisinde yer veren Even-Zohar, diğerk yazın tarihçilerinin aksine, çeviri yazınının ulusal yazındaki yerini ve işlevsel rolünü yadsımaz. Ona göre ekin, “yapısallaşmanın” tetikleyicisi olarak bir yanan toplumda sistemli bir dizge yaratan bir öğ, öte yandan da toplumu harekete geçiren bir öğedir. 1990’lı yıllara gelindiğinde Itamar Even-Zohar çoğuldizge kuramını yeni bir sistem olarak düşünmüş ve bu sisteme “kültür repertuarı” adını vermiştir. Kültürün kendi kendine oluşmadığını, toplumun içerisinde meydana gelen olaylar ve unsurlardan etkilendiğini, dolayısıyla bir bütün olarak düşünülmesi gerektiğini ileri sürmüştür. Even-Zohar’a göre; kültür repertuarının oluşması için, içten dışa ve dıştan içe aktarım olmak üzere iki temel şart vardır. Bu iki unsur birbirinden tamamen bağımsız değildir. Çünkü üretimin dışarıdan alım yolu ile gerçekleşebileceği düşüncesidir. Even Zohar “Repertuarın, özgün yaratı ya da başka dizgelerden ithal aracılığıyla oluşturulabileceğini dile getirmiştir¹⁴⁸.

Bir başka deyişle, “ekinsel dizelge” (repertuar), durağanlık ve devingenliğin çatışması sonucu ortaya çıkar. Bu dizelge, toplumun ve gerçekten bilinmeyen ya da kasıtlı olarak bildirilmeyen üyeleri tarafından yaratıldığı gibi, bilinçli ve açıkça toplumun kuramları tarafından da oluşturulabilir. Örneğin, ulusal kültür politikası böyle bir ekinsel dizelgenin sonucu başlatılan bir eylemin parçası olarak düşünülebilir. Kuşkusuz dizelgenin oluşumunda ekinin içinde bulunan üyelerin payı olduğu kadar dışardan ekine giren, örneğin “çeviri” gibi ithal ürünlerin de etkisi vardır¹⁴⁹. Bu ithal ürünlerin ekinsel dizelgeye girmesi, rastlantısal ya da rekabet sonucu ihtimaldir.

Çevirisi yapılmış olan metinler, edebiyat dizgesi içerisinde farklı konumlarda yer alabilirler. Bazı çeviri metinler merkez konumundayken, bazıları çevre konumunda yer alır. Bu durum da çevirmenlerin stratejilerini etkilemektedir. Çeviri metinlerin konumu ve çeviri stratejileri arasında tanımladığı ilişkilerle Even Zohar çeviri metinlerin tek

¹⁴⁷ Eruz, http://ceviribilim.com/?page_id=1496 Erişim Tarihi: 04.03.2018.

¹⁴⁸ Saliha Paker, “The Position of Translated Literature Within the Literary Polysystem (Yazınsal Çoğuldizge İçinde Çeviri Yazının Durumu)”, (Çev. Saliha Paker), **Adam Sanat**, Sayı.14, 1987, s.192.

¹⁴⁹ Yazıcı, 2005, s.126.

başlarına var olmadıklarını, diğer metinlerin oluşturduğu bir ilişkiler ağının içerisinde yer alacaklarını vurgulamıştır.

Çoğuldizge açısından hangi dilden, ne gibi çeviriler yapıldığı sorusu incelendiğinde, ilk olarak hangi ülkenin dilinin “merkez” ya da “saygın” konumda olduğunu tespit etmek gerekir. Örneğin; Tanzimat sonrası Osmanlı İmparatorluğu’nda çevirmenlerin Fransız Edebiyatı’ndan çeviri yapması, Fransız Edebiyatı’nın o dönemde “merkez” ya da “saygın” konumunda bulunmasındandır. Cumhuriyet Dönemi’ne yaklaşıldığında İngilizceden gazetelerde tefrika halinde yayımlanan polisiye türü romanlar sayısal olarak daha fazla okuyucu kitlesine sahip olmuştur. Geçen sürede “merkez” ya da “saygın” konumda olan Fransızcanın yerini İngilizce’ye bıraktığını görüyoruz. Buna göre eğitilmiş, saygın insanlara seslenen çevirmenler her ne kadar Fransızcada “saygın” eserleri kaynak odaklı bir yöntem ile çevirmeye yönelse de, gerçekte hangi dizgenin baskın çıkacağına okur kitlesi karar verir. Bu durumda merkez konumundaki Fransız yazınından çeviriler zamanla yerini İngilizceden çevirilere bırakır. Ne var ki, İngilizceden çevirilerin sadece ülkemizde değil, bütün dünyada 20. Yüzyıldan itibaren yaygınlık kazanması bu kadar basit bir şekilde açıklanamaz. İngilizcenin neredeyse en çok çeviri yapılan dil olmasının altında sosyo-ekonomik nedenlerin yattığı yadsınamaz bir gerçektir. Özetle, Batıda çevresel konumda bulunan İngiliz yazınının bu türü, Türk yazın dizgesinde yenilikçi tür olarak işlevsel bir rol üstlenmiştir¹⁵⁰.

Özetle *çoğuldizge kuramının* merkezde (*canonised*) veya periferdeki (*non-canonised*) eserlerin sınırının net bir şekilde belirlenemeyişinden dolayı sürekli devingen değişken bir yapıyı içinde barındırdığını savunabiliriz. Bir önceki yüzyılda yazılmış bir yapının ortaya çıktığı dönemde merkezde iken günümüzde *periferide* yer alması veya yine önceki dönemde ortaya çıkmış bir eserin veya çevirinin *periferiden merkeze* doğru konumlanmaya başlaması tamda bu devingenliği ve hareketliliği açıklamaktadır. Bu nedenle edebi çatışmaları da beraberinde getirebileceğini savunabiliriz.

Çoğuldizge kuramının çeviri eylemini tarihsel ve toplumsal bir yaklaşımda buluşturmayı başardığını gözlemleyebiliriz. Türk çeviribilim camiasında da

¹⁵⁰ Yazıcı, 2005, s.129.

Saliha Pakar'ın Itamar Even-Zohar'ın *The Position of Translated Literature Within the Literary Polysystem* adlı çalışmasının Türkçe'ye çevrilmesinin ardından önem kazanmıştır. Yine ülkemizdeki ilk uygulamasını 1987 yılında gerçekleştirmiş olan Saliha Pakar, çoğuldizge kuramının Türk çevirisinde de *çoğuldizge kuramı* ve kavramlarından uygulamalı olarak yararlanan ilk çeviribilimci olmuştur.

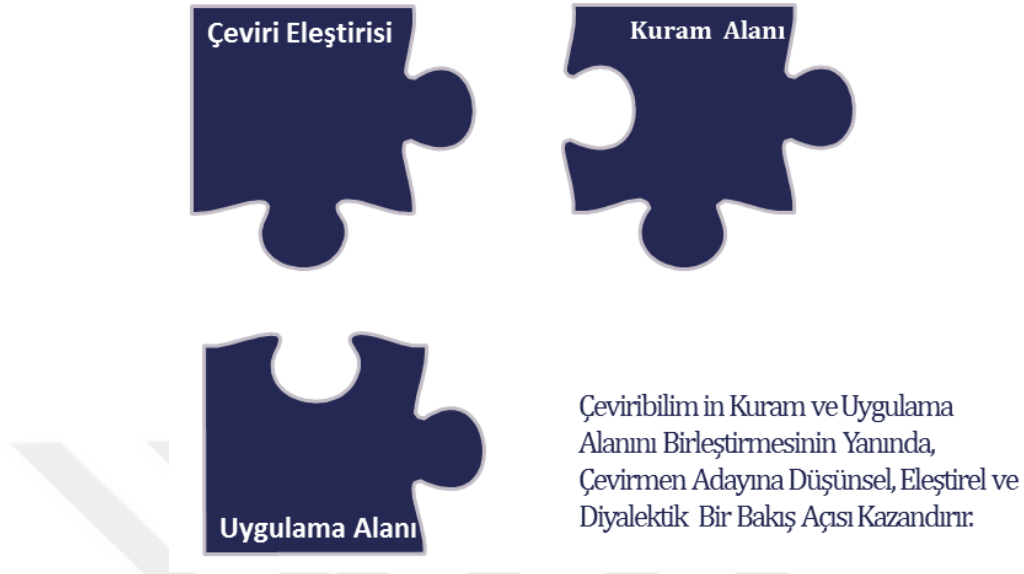
2.4.8. Çeviri Eleştirisi Kuramları

Çeviri eleştirisi, zaman zaman sözü edilmekle birlikte, yöntemleri ile ölçütleri tanımlanmamış baştan sona belirsizliklerle dolu bir alandır. Hele yazın çevirisinin eleştirisi söz konusu olunca, bir belirsizlik iyice artar. Gündelik basında, dergilerde, çeviri yapıtlarla ilgili tanıtma yazıları ile incelemeler, bir takım uluorta yargılarla işi geçirir hep: "Rahat okunur", "özgün yapıta bağlı", "yazarın sesini aktaran", "özgününden daha güzel", "akıcı" türünden övücü, ya da karşıt nitelikte, yeric yargılardır bunlar.¹⁵¹

Özetle çeviri eleştirisinde hangi yaklaşımın izlenmesi gerektiğine dair kesin bir kuraldan bahsetmenin çok da mümkün olmadığını gözlemlemek mümkün. Çeviribilimi çeviri eleştirisi bağlamında ele aldığımızda sırasıyla dilbilimsel, anlambilimsel, işlevsel, metin türü odaklı, kaynak metin odaklı ve erek metin odaklı çeviri modelleri dikkatimizi çekiyor. Çeviribilim özerk bir bilim dalı haline gelmesi ve bu alanda yapılan bilimsel çalışmaların sonucunda ortaya çıkmış olan kuramlarla birlikte ortaya çıkan *çeviri eleştirisi modellerinin* temelinde *kaynak metin odaklı* olmaları nedeniyle ve daha çok dilsel göstergelerin ön planda olması nedeniyle *çeviri eleştirisine* çok fazla katkı sağlayamadıklarını gözlemleyebiliyoruz. Ancak *kaynak odaklı çeviri eleştirisine* yönelik çalışmaların yetersizliği ve *erek odaklı kuramların* hızla önem kazanması, *erek odaklı metin çözümlemesinin* de ön plana çıkmasını sağlamıştır.

¹⁵¹ Göktürk, s.89.

Çeviri Eleştirisi Bu Tartışma İçerisinde Çeviribilimin Kuram ve
Uygulama Alanının Birleştirir

Şekil 8: Çeviri Eleştirisinin Alana Katkısı

2.4.8.1. Jiri Levy'nin Eleştiri Modeli

Jiri Levy çeviri eleştirisi bağlamında ortaya atılan kaynaklı odaklı çeviri eleştirisi modellerini yetersiz bulmuştur. Kaynak odaklı çeviri eleştirisi ödellerini yetersiz bulmuştur. Kaynak odaklı çeviri eleştirisi yaklaşımlarının aksine Levy “kaynak ve erek metin arasında, kaynak metnin, orijinal ve çeviri arasında estetik ve stilistik etkisinin merkezde olduğu bir ilişki kurulan bir modeli” savunmuştur.¹⁵²

Levy, çeviriyi bağımsız bir edebi tür olarak görmekle, çeviriyi yeniden üretim ve orijinal yaratma işi sınırına taşımıştır. Çeviri eleştirisinin temeli buna göre, eserin değerini üreten ve estetik normları açısından olmalıdır. Orijinal ve çevirinin ilişkisi Levy’ye göre nesne-kopya ilişkisi değil, daha çok çeviri başka araçlarla icra edilen eseri temsil etmektedir.¹⁵³

Kaynak odaklı eleştiride olduğu gibi dilsel göstergeleri ön planda tutmak yerine daha çok işleve yönelik bir yaklaşımı benimsediğini savunabiliriz.

¹⁵² Muharrem Tosun, **Çeviri Eleştirisi Kuramı**, İstanbul: Aylak Adam, 2013, s.178.

¹⁵³ Tosun, s.178

2.4.8.2. Katharina Reiss'in Metin Tipi Modeli

Çeviri eleştirisinde özellikle metin türünü temel alan Katharina Reiss, Bühler'in dilbilimsel alan için savunduğu modelini *Möglichkeiten und Grenzen der Übersetzungskritik (Çeviri Eleştirisinin Olanakları ve Sınırları)*¹⁵⁴ adlı kitabında çeviri kuramı bağlamında geliştirir.

K.Reiss (1971) kendi çeviri eleştirisi modeli için çıkış noktası olarak metinlerin dominant iletişimsel işlevlerine göre ayrışmasını seçmiştir. Bühler'in bilgilendirici, anlatımcı ve işlemsel olarak üçe ayırdığı dilsel işlevlerinden yola çıkan Reiss, çeviri amaçlı metin türlerini geliştirmiştir. Metin türü aynı zamanda “çeviri yönetmini belirler, erek dilde muhafaza edilmesi gerekenleri derecesine göre sıralamayı sağlar” ve böylelikle çeviri eleştirisinin birinci kategorisini oluşturur. Eleştirmen öncelikle “içerik vurgulu” metinlerde bilgi verici öğelerin muhafaza edilmesini, “biçim vurgulu” metinlerde şeklin ve estetik etkinin korunmasını ve “çağrı vurgulu” metinlerde dil dışı etki kimliğinin korunmasını bekler. Reiss'e göre ikinci çeviri amaçlı kategoriyi de “dil içi direktifler” oluşturmaktadır. Bunlar kaynak metnin stilistik, anlamsal, sözlüksel ve dilbilgisel özelliklerini ve onun eşdeğer erek metnini kapsamaktadır. Üçüncü çeviri amaçlı kategoride nihayetinde dilin şekillendirilmesine farklı etkileri olan, dildışı tanımlamalar hesaba katılır.¹⁵⁵

Sonuç olarak; Reiss'in ortaya çıkardığı metin çözümlemesi modelinin kaynak noktası olarak temelinde iletişim işlevi dominant olmaları sebebiyle farklılık gösteren metinler gösterilebilir. Reiss metin türlerini, kendisinden önce Bühler'in bilgilendirici, anlatımsal ve işlemci olarak üçe ayırdığı sınıflandırma modelinden yola çıkarak bilgi verici, anlatımcı, işlemsel ve görsel işitsel metinler olmak üzere dört sınıfta toplamıştır. Önemle vurguladığı metin türünün amacına göre hangi sınıfa girdiğinin tespitinin ardından bu kez de *içerik odaklı (inhaltsbetont)*, *biçim odaklı (formbetont)* *çağrı odaklı (appellbetont)* ve *işitsel-araçsal odaklı (audio-medial)* olmak üzere dört metin türü üzerinde çalışmıştır. Bu sınıflandırmadaki amaç metnin amacı doğrultusunda vurgusunu erek dilde de muhafaza etmektir. Reiss'in bu model ile çevirmenin bir nevi erek metni

¹⁵⁴ Bühler'in dil bilim alanı için 1934 yılında ortaya attığı 'Organon Modeli'nde, dili işlevsel açıdan anlatım (Ausdruck), betimleme (Darstellung) ve çağrı/ seslenme (Appell) olmak üzere üçe ayırmaktadır. Akşit Göktürk, **Çeviri: Dillerin Dili**. İstanbul: Çağdaş Yayınları, 1986, s.23.

¹⁵⁵ Tosun, s.181

çevirmeden önce çeviri kararlarını bu yönde belirlemesine, çeviri sonrasında ise çeviri sürecinde aldığı kararları gerekçelendirebilmesine ışık tuttuğunu savunabiliriz.

2.4.8.3. Juliane Hous’a Göre Pragmalinguistik Model

House’un bu modeli sayesinde bir çeşit fikir alışverişi oluşturabilen ve çeviri değerlendirilmesinin temelini oluşturan kaynak metnin pragmalinguistik çözümlemesinden yola çıkar.¹⁵⁶

House’a göre çeviri değerlendirmeleri kaynak ve erek metin arasındaki eşdeğerlilik ilişkisi aracılığıyla gerçekleşir. House çeviriyi örtük (*covert*) ve açık (*over*) çeviri olarak ikiye ayırır. Kaynak metin ve erek metin farklı kültürler içerisinde yerleşmiş oldukları için gizli/örtük çeviride çoğu zaman “kültür filtresine” ihtiyaç duyulmaktadır. House’a göre değerlendirme ölçütü olarak eşdeğerlilik bu durumda sadece metin işlevi ve alıcıda mümkündür. Buna karşılık diğer bütün alanlarda değerlendirme ölçütü olarak eşdeğerlilik geçerli olduğuna göre “açık çeviri” orijinalindeki gerçek metin işlevinin korunmasının olanaksız olmasıyla fark edilir.¹⁵⁷

House, metnin durumsal boyutlarını, gönderen ve dil kullanımı açısından iki gruba ayırır. Her iki grup da yine kendi arasında bölünür. Konuşana dayalı olarak, konuşucunun coğrafik kökeni, sosyal sınıfı ve zaman dikkate alınmalıdır. House’un modeline dil kullanımıyla ilgili şu beş boyut tam olarak araştırılır:

1. Medyum: basit ya da karmaşık,
2. Basit ya da karmaşık biçim alabilen katılım,
3. Gönderen ve alıcının aldığı sosyal rollerin ilişkisi,
4. Sosyal mesafe ya da yakınlığın derecesini gösteren sosyal durum,
5. Hous’un yalnızca metni üretenin çalışma alanını değil, ayrıca metin üretiminin metninden çıkarsanabilecek özelliklerini de anlar.

House, dilsel ilişkiler yanında kaynak metnin işlevini, yukarıda sayılan işlevlerle saptayabileceğimizi söyler. Böylece House’a göre çeviri eşdeğerliliği için şu ana ölçüt

¹⁵⁶ Mary Snell-Hornby, Hans Hönl, Paul Kussmaul and Peter A. Schmitt, **Handbuch Translation**. Stuttgart, Staufenburg, 1998, s.375 aktaran Tosun, s.375.

¹⁵⁷ Tosun, s.191-192.

ortaya çıkar: “Çeviri yalnızca kaynak metnin işlevine göre düzenlenmemeli, aksine bu işlevi yerine getirecek eşdeğer durumsal araçlar kullanmalıdır.”¹⁵⁸

House’ın çeviri eleştirisi yaklaşımı ile çevirmen kaynak metnin çevirisi sürecinde hangi kriterlere uygun bir eşdeğerliği ve ne ölçütte bir eşdeğerliliği yakalaması gerektiğine çeviri süreci öncesi karar vermeden önce, çevirinin ‘açık’ mı, yoksa ‘kapalı’ mı olması gerektiğine karar verip kaynak metinden ne oranda uzaklaşıldığını ya da sadık kalındığını sorgulanması gerektiğini ön plana çıkarır.

2.4.8.4. Margret Amman’a Göre İşlevsel Model

Magret Ammann “*Anmerkung zu einer Theorie der Übersetzungskritik und ihrer praktischen Anwendung*” (Çeviri Eleştirisinin Kuramı Üzerine Görüşler ve Bunun Pratik Olarak Uygulanması) adlı makalesinde kaynak ve erek metin arasında var olan ‘yakınlık’, ‘bağlılık’ gibi ilişkilerin göreceli olduğunu vurgulayarak çeviri eleştirilerinde metinlerin dışında okurun önemine işaret etmektedir.¹⁵⁹

Amman, skopos kuramı ve çeviri eylemi kuramından yola çıkarak sadece erek metin odaklı bir çözümleme perspektifi geliştirmeye çalışmıştır. Daha önce Reiss/Vermeer (1984) böyle bir perspektif geliştirmişlerdi. Amman’ın çözümleme yönteminde ilk olarak (ve birçok durumda herhalde herşeyden önce) çevirinin kendisi değerlendirilmelidir. Böyle bir işlevsel çeviri eleştirisi yönteminin 5 çözümleme aşaması vardır.

1. Çeviri işlevinin saptanması
2. Kaynak metnin iç tutarlılığının saptanması
3. Kaynak metnin işlevinin saptanması
4. Çeviri ve kaynak metin arasındaki iç tutarlılığın saptanması
5. Çevrinin değerlendirilmesi¹⁶⁰

Ammann’ın amaç (skopos) odaklı yaklaşımı çerçevesinde çeviri işlevinin ve aynı şekilde metin içi ve metin dışı ilişkilerin saptanması, sadece alıcıya bağlı olarak

¹⁵⁸ Tosun, s.193.

¹⁵⁹ Margret Ammann, **Anmerkung zu einer Theorie der Übersetzungskritik und ihrer praktischen Anwendung**, TEXTconTEXT ¾, Vol.5, Heidelberg: Julius Groos Verlag, 1990, s. 208-245.

¹⁶⁰ Tosun, s.199-200.

gerçekleşebilir. Ammann, Eco tarafından geliştirilen “örnek okur” modeli yardımıyla okuyucunun rolünü araştırır. Amman, “model-okur”un metni anlamasını, Vannerem/Snell-Hornby (1986) tarafından geliştirilen ve devamında Vermeer/Witte tarafından tamamlanan Scenes-and-frames yaklaşımı yardımıyla kavrar. “Scene” denince, “algılama sebebiyle insanların kafasında oluşan az ya da çok karışık düşünce” anlaşılırken, frame, “bilgi içerikli olarak tanımlanan her türlü algılanabilen fenomen” diye tanımlanır. Scenes and frames sadece metinsel, yani içerik ağırlıklı bir tabanda değil, aksine meta-metinsel, yani biçem ağırlıklı tabanda hazırlanır.¹⁶¹

Şimdiye kadar ele alınmış olan erek odaklı çeviri kuramları göz önünde bulundurulduğunda Amman’ın modeli metin odaklı ve çıkış noktasının skopos kuramı olması sebebiyle farklı olduğu gözlemlenebilmektedir. Amman’ın savunduğu yaklaşım ile çevirmen, Amman’ın *scene* olarak adlandırdığı *algılama sebebiyle insanların kafasında oluşan az ya da çok karışık düşünce* farklılıklarını da hesaba katarak çeviri sürecinde ele alacağı konu ve hedef kitlesine göz önünde bulundurarak izleyeceği çeviri stratejisini önem sırasına göre belirleyebilir ve/veya belli bir *scene*’i ön plana çıkarabilir.

2.4.8.5. Raymond van den Broeck Polisistemik Modeli

Van den Broeck üç aşamalı bir modelden yola çıkar; ilk olarak kaynak metin ve erek metnin karşılaştırmalı çözümlemesi şeklinde bir tanımlama öngörür ve daha sonra bunların temelinde, çevirinin değerlendirici ve eleştirmeci bir çözümlemesini yapar.

“Van den Broeck’un Toury’e dayanarak uygun çeviri olarak tanımladığı ve *tertium comparationis* olarak erek metinle karşılaştırmaya yarayan karşılaştırmalı çözümlemesi, kaynak metnin işlevi ve metin içi ilişkilerin varsayımsal olarak yeniden kurulmasıyla başlar. Yeniden kurulma çerçevesinde adı geçen “metin birimleri”, yani metinsel işlevlere sahip bütün öğeler, yeniden tanımlanabilir. Aynı zamanda metin çözümlemesi “sesleri, sözcüksel ve sözdizimsel bileşenleri, dil farklılıklarını, sözbilimsel biçimleri, hikâye ve şiirsel yapıları, metin geleneklerinin öğelerini (metin düzenlerini, noktalamalarını, vs.) kapsamaktadır”. İkinci aşamada erek metnin öğeleri orijinalin

¹⁶¹ Tosun, s.200.

uygun metin birimleri ile karşılaştırılır. Bu sırada özellikle belirtilen değişimlere dikkat edilmelidir. Van den Broeck erek metinde yapılan değişiklikleri, erek dilin ve erek kültür sisteminin verilen kurallarıyla yapılan zorunlu değişiklikler ile çevirmenin kararlarıyla oluşan isteğe bağlı değişiklikleri birbirinden ayırır. Son aşama, metin birimleri tabanında orijinal ve çeviri arasındaki farklılıkların genel tanımını kapsamaktadır. Böylelikle iki metin arasında “kelimesi kelimesine ya da eşdeğerliliğin şekli” saptanabilir.¹⁶²

Bu çözümlemeden sonra çeviri eleştirmeni, tanımlamadığı sonuçları değerlendirmeye başlayabilir. Eleştirmen bunu yaparken de özellikle, çevirmenin normlarını, erek alıcıya yönelik seçtiği çeviri yöntemini ve amacına ulaşmak için seçtiği çeviri stratejisini göz önünde bulundurmalıdır.¹⁶³

Van den Broeck’ın savunduğu çeviri eleştirisi modelinin çevirmene kaynak metni dizgesel, dil, kültür metnin vermek istediği mesaj ve kaynak kültürün yazındal özellikleri bağlamında değerlendirerek çeviri esansında hangi yolu izleyeceği konusunda değerlendirme olanağı sunar. Çeviri sonrasında ise aldığı çeviri kararlarını gerekçelendirmesinde bilimsel dayanaklar çerçeve içerisinde savunma olanağı sunar.

2.4.8.6. Anton Popoviç Deyiş Kaydırma Modeli

Popoviç’in ideal çeviri eleştirisi modeli orijinal ve çeviri olmak üzere, iki iletişim eylemini kapsar. Popoviç’e göre, pratikte çeviri eleştirisi iki türe indirgenebilir: çeviriyi orijinalle karşılaştıran ve bunun bir çeviri kuramına temel olarak hizmet ettiği “direk eleştiri” ve diğer bir eleştiri, bu da orijinal metin olmadan yapılan çeviri eleştirisi. “Endirek eleştiri” edebiyat eleştirisine dayalıdır ve yalnızca çevrilmiş eserin erek edebiyatta hakim olan kanonlara ve onun norm ve konvensiyonlarıyla nasıl bağlantı kurabileceğini saptamayı amaçlayan bir eleştiridir.¹⁶⁴

Popoviçin, çeviri eleştirisine özel katkısı, çeviri eleştirisinin işlevsel boyutundaki farklı görüşüdür. Bu bağlamda Popoviç, birbiriyle ilişki içinde olan üç farklı işlevi ayırır: (1) çevrilmiş olan eserin seçimini sorgulayan, çevirmen açısından postülativ bir işlev (erek

¹⁶² Tosun, s.201.

¹⁶³ Tosun, s.202.

¹⁶⁴ House-Baumgarten, 2007: 6 aktaran: Muharrem Tosun, **Çeviri Eleştirisi Kuramı**, İstanbul: Aylak Adam, 2013, s.183

kültürün edebi kanonuyla uzlaşıp uzlaşmadığı ve kaynak edebiyat açısından temsil özelliğine sahip olup olmadığı).(2) Çevirmenin orijinale ne kadar uygun çeviri yaptığının araştırıldığı, çevirinin sıkı bir stilistik çözümlemesine dayanan, metne dayalı çözümleyici bir işlev, (3) çevrilmiş eserin okurda alımlanması ve tanınmasını amaçlayan okura dayalı bir operatif işlev.¹⁶⁵

Anton Popoviç (1973), çeviri eleştirisinin metni ilkin, hem kaynak dil, hem de çeviri dili yazını bağlamında, gerek dil, gerekse yazın geleneğinin yerleşik kurallarından sapma açısından incelenmesi gerektiğini belirtir. Öte yandan eleştiri, çeviriyi çeviri olarak ele alır. Özgün metinle dilsel, biçimsel yönden karşılaştırır, nesnel yanlışları saptayarak çözümler. Popoviç'e göre, eleştirinin üzerinde durması gereken üçüncü nokta ise, çeviri metnin alımlanma koşullarıdır.¹⁶⁶

Daha sonraki bir başka çalışmada A. Popovic biraz değişik bir sıralamayla, çeviri eleştirisinin, yapıta temel yaklaşım yollarını şöyle niteler:

1. Okur bakış açısından çevirinin değerlendirilmesi.
2. Çevirinin özgün metinle, düşünsel estetik değerlerin çeviride gerçekleşip gerçekleşmediği açısından karşılaştırılması.
3. Çevirinin, alıcı dil yazını bağlamındaki düşünsel estetik yerini saptanması.

W. Koller, Anton Popoviç'in görüşlerinde, genel çeviri eleştirisine önemli katkı sayılabilecek yönleri şöyle saptar:

1. Eleştirinin, çeviri metni, hem kaynak dil yazını hem de çeviri dil yazını içindeki konumuna yerleştirerek, çeviri okuru açısından ele alması.
2. Kaynak metin ile çeviri metnin biçimsel açıdan çözümlenerek, dilsel biçimsel açıdan karşılaştırılması.
3. Yanlışları saptamanın, çeviri eleştirisinin ancak tek bir yönünü oluşturması.¹⁶⁷

2.4.8.7. James Holmes Betimleyici Model

Holmes, edebi çeviriler için, metin düzeyinde saptanmış betimleyici bir model sunar. Modelini iki düzleme ayırır: cümle cümle çeviri yapılan sıralı bir düzlem ve çevirmenin

¹⁶⁵ House-Baumgarten, 2007: 6-7 aktaran: Muharrem Tosun, **Çeviri Eleştirisi Kuramı**, İstanbul: Aylak Adam, 2013, s.183

¹⁶⁶ Rifat, 2004, aktaran: Muharrem Tosun, **Çeviri Eleştirisi Kuramı**, İstanbul: Aylak Adam, 2013, s.182

¹⁶⁷ Tosun, s.183.

orijinal metin temelinde bir mental haritayı soyutlaştırdığı yapısal bir düzlem. Bu harita, çevirmenin yorumuna bağlıdır ve her bir çevirmen cümlesinin formüle edilmesi için anahtardır. Tamamlama olarak, ilgili çevirmenin çeviri stratejisine bağlı olan, çevirmene sıralı düzlemde yönlendirici şema olarak hizmet eden, ikinci bir „harita“ eklenir. Her iki „harita“ (metin kartları) çeviri sürecini sıralı alanda yönetirler.¹⁶⁸ Tam da makro stratejilerin (maplar) mikro stratejileri (sıralılık, cümle çevirisi) yönlendirdiği süreç.

Kaynak metnin bir metin kartı, kaynak metni dilsel, edebi ve sosyo-kültürel olmak üzere üç temel bakış açısından inceler.

Belli kurallar temelinde üç türe ayırabilecek olan metin kartları üretilir. Türetme kuralları, çevirmenin kaynak metinden nasıl soyutlayacağını söyler. Korrespondens (Korrespondenzregeln) ya da eşdeğerlik kuralları kaynak metnin metin kartından erek metnin metin kartının nasıl geliştirilebileceğinin şekil ve tarzını belirler. Sonuç olarak yansıtma kuralları (Projektionsregeln) çevirmenin erek metnin metin kartını, erek metnin formülasyonuna nasıl uygulayacağını gösterir.¹⁶⁹

Çevirmen, erek metnin “metin kartı” nı hayal ettiği an, kendini zor bir duruma sokmuş olur, çünkü kaynak metnin her bir metin kartı için kararlarında metin kartında üç metin türü mümkündür. Holmes homolojik bakış ile (forma uyan, fakat işleve uymayan), analogik bakış (işleve uyan fakat forma uymayan), semantolojik bakış (anlama uyan fakat işleve ve forma uymayan) şeklinde bir ayırım yapar.¹⁷⁰

Holmes’a göre çevirmenin kararları, bilinçli ya da bilinçsiz kendi dilsel yüzleşme bilgileri temelinde, etkileşim kuralları aracılığıyla belirlenir. Çevirmenin kendi kararları da her bir düzleme göre farklı olarak ortaya çıkar: sosyo kültürel bakış açılarından ortaya çıkan bakış açısı homolojik bir tür; karışık çevirilerin ortaya çıkacak şekilde dilsel bakış açıları açısından ise analogik bir türdür. Bunun dışında çevirmen, ilgili

¹⁶⁸ House-Baumgarten, 2007: 7 aktaran: Muharrem Tosun, **Çeviri Eleştirisi Kuramı**, İstanbul: Aylak Adam, 2013, s.184

¹⁶⁹ House-Baumgarten, 2007: 7 aktaran: Muharrem Tosun, **Çeviri Eleştirisi Kuramı**, İstanbul: Aylak Adam, 2013, s.184

¹⁷⁰ House-Baumgarten, 2007: 7 aktaran: Muharrem Tosun, **Çeviri Eleştirisi Kuramı**, İstanbul: Aylak Adam, 2013, s.185

etkileşimleri hiyerarşik sıraya dizecektir, çünkü belli bir etkileşimi takip eden kararlar için belli etkilere sahip olacaktır.¹⁷¹

2.4.8.8. Werner Koller Eşdeğerlik Modeli

Koller'in eleştirisi modeli, kendisini uygulama odaklı görmüştür. Koller'in modeli, çevirinin değerlendirilmesinde iyi/kötü ya da doğru/yanlış kategorilerini ortaya çıkaran bir hata analizi şeklinde değildir, yani eleştiriyi belli hata çözümlemelerine indirgemez. Bu bilimsel çeviri eleştirisi, bir çeviri işinin toptan etiketlenmesi yerine, çeviri değerlendirmesi için temel bir gerekçelendirme vermeyi amaçlar.¹⁷²

Koller'in modelinde üç aşama vardır: (1) Metin eleştirisi, yani dil işlevinin, içeriğin, dilsel estetik, formal-estetik ve pragmatik özellikleri kapsayan detaylı bir çözümlemeyle, çeviri amaçlı metin çözümlemesi, (2) iki bölüme ayrılan bir metin karşılaştırması ve (3) 1 ve 2 den elde edilen sonuçlarla çeviri değerlendirmesi.¹⁷³

Bilimsellik çabasıdan dolayı ilk iki aşama için nesnellik talebi söz konusudur. Üçüncü aşamada şayet çeviri değerlendirmesinde eleştirmen tarafından, erek metnin dilsel ve hermeneutik sorunları ve ifade imkanları birlikte değerlendirilirse görece bir öznel bir boyut (moment) eklenir.¹⁷⁴

Koller, ilk iki aşamanın içinde, bilimsel çeviri eleştirisinin konusu olabilecek daha başka bakış açıları ayırmıştır. Metin çözümlemesinin ana görevi, metni çeviri sırasında zorluklarına yönelik araştırmak ve erek dilin gerektirdiği sınırlılıkları saptamaktır. Metin çözümlemesi birçok alana uzanır. Öncelikle metin içinde saptanmış olan dilsel işlevlerin, metin içindeki yeri ve etkisi, dilsel ve stilistik ifadeleri açısından belirlenmesi gerekir. Bu süreçte dikkat edilmesi gereken şey, metin türü ve dilsel işlev arasında tamamiyle birebir eşdeğerliğin beklenmemesidir. Takip eden aşamada, metnin

¹⁷¹ House-Baumgarten, 2007: 7-8 aktaran: Muharrem Tosun, **Çeviri Eleştirisi Kuramı**, İstanbul: Aylak Adam, 2013, s.185

¹⁷² House-Baumgarten, 2007: 8 aktaran: Muharrem Tosun, **Çeviri Eleştirisi Kuramı**, İstanbul: Aylak Adam, 2013, s.185

¹⁷³ House-Baumgarten, 2007: 8 aktaran: Muharrem Tosun, **Çeviri Eleştirisi Kuramı**, İstanbul: Aylak Adam, 2013, s.185

¹⁷⁴ House-Baumgarten, 2007: 8 aktaran: Muharrem Tosun, **Çeviri Eleştirisi Kuramı**, İstanbul: Aylak Adam, 2013, s.185

gösterdiği içeriksel özellikler araştırılır ve bu özellikler A. Neubert'in (1968) Metin Tipolojisi'ne göre sınıflanır.¹⁷⁵

Metin çözümlemenin üçüncü bölümü metnin dilsel ve stilistik özellikleriyle ilgilidir (kelime hazinesi, metin türü, ilgili metnin kendi stilistik ve dilsel özellikleri). Bu çözümleme temelinde farklı metin türleri belirlenir, bu metin türlerinde öncelikli olarak dilsel, ve stilistik araçları kullanılmaktadır.¹⁷⁶

Koller'in modelinde metnin estetik-formal özellikleri çözülür. Koller bu aşamada dilsel ve stilistik araçları kullanan (lirik, dram) ve bunu kullanmayan (düz yazı) metinler arasında bir ayırım yapar.¹⁷⁷

Koller'in eleştirisi modelinde, nihai olarak okurun özelliklerine dikkat edilmelidir. Burada Koller kaynak ve erek metnin alıcı bağlamını ilgilendiren metnin okur odaklılığıyla, çevirinin kendisine göre işleneceği belli özel okur grubunun anlaşılabilirliği, ikincil bir metin pragmatikliğini birbirinden ayırmaktadır.¹⁷⁸

Çeviri amaçlı metin çözümlemesi temelinde gerçekleşen diğer aşamalar olan çeviri karşılaştırması ve çeviri değerlendirmesiyle, eşdeğerlik hiyerarşisi oluşturmak mümkündür.¹⁷⁹

Koller'in çeviri karşılaştırması modelinde, eleştirmenin eylemi iki adımda gerçekleşir. Pratik bölümde erekdilsel çeviri birimleri kaynak dilsel olanlarla karşılaştırılır, bu karşılaştırmada, yalnızca birkaç önemli metin noktaları dikkate alınır. Bu süreçte özellikle erek metindeki dilbilimsel-işlevsel, içeriksel, dilsel-stilistik, estetik-şekilsel ve pragmatik özelliklere ve (metinsel farklılıkların dengelenmesine dikkat eden bir uygulama yöntemi altında) aynı şekilde bu özelliklerin erekdilde araştırılmasına dikkat edilir. Kuramsal bölümde, çevirmen tarafından sıralanan eşdeğerlik hiyerarşisi ve bu çalışmaya yeniden yapılandırma için eşlik eden prensipler, yöntemler ve süreçler ele alınır. Bu yöntemin izleri hem çevirinin kendisinde ve hem de ön ve son sözlerinden

¹⁷⁵ House-Baumgarten, 2007: 9 aktaran: Muharrem Tosun, **Çeviri Eleştirisi Kuramı**, İstanbul: Aylak Adam, 2013, s.185

¹⁷⁶ House-Baumgarten, 2007:9 aktaran: Muharrem Tosun, **Çeviri Eleştirisi Kuramı**, İstanbul: Aylak Adam, 2013, s.186

¹⁷⁷ House-Baumgarten, 2007: 9 aktaran: Muharrem Tosun, **Çeviri Eleştirisi Kuramı**, İstanbul: Aylak Adam, 2013, s.186

¹⁷⁸ House-Baumgarten, 2007: 9 aktaran: Muharrem Tosun, **Çeviri Eleştirisi Kuramı**, İstanbul: Aylak Adam, 2013, s.186

¹⁷⁹ House-Baumgarten, 2007: 9 aktaran: Muharrem Tosun, **Çeviri Eleştirisi Kuramı**, İstanbul: Aylak Adam, 2013, s.187

çıkarılabilir. Nihayetinde, çeviri eleştirisinin son adımında çevirinin değerlendirmesine geliriz. Bu değerlendirmenin çıkış noktasını çeviri karşılaştırmasından elde edilen, çeviriyle ilgili özelliklerin ve eşdeğerlik taleplerinin çevirmen kararlarıyla ilişkilendirildiği sonuçlar oluşturur. Eleştirmen burada, kendi değerlendirmesine temel olan çeviri normlarını açıklamaya hazır olmalıdır.¹⁸⁰

Koller'in modelinde, bu tür ön bilgilerle donatılmış olarak yola çıkacak çeviri eleştirmeni, herhangi bir çeviri metnin bilimsel eleştirisine, daha çok kaynak metne yönelik bir metin çözümlemesiyle başlar. Çeviri metnini de, çeviri dili olanakları açısından sürekli göz önünde tutacak eleştirmen, kaynak metne bir dizi soru yöneltir:¹⁸¹

- a. Metnin dilsel işlevi nedir?
- b. Metnin içeriksel özellikleri nelerdir?
- c. Metnin dilsel biçimsel özellikleri nelerdir?
- d. Metnin biçimsel estetik özellikleri nelerdir?
- e. Metindeki dil kullanımının alıcıya yönelik özellikleri nelerdir?¹⁸²

Kaynak metnin, bütün bu belirtilen etkenler açısından ayrıntılı bir çözümlemesini yapan eleştirmen, ikinci adım olarak, çeviri metinle kaynak metnin bir karşılaştırmasını yapar. Gerçekte önemle araştırılması gereken bir konu da, çeviri yapının, amaç dil yazın geleneği içinde nerede, nasıl bir yer aldığıdır.

Çeviri yönteminin seçilmesi, çevirmenin aşağıda yazılı olan sorulara verdiği bir dizi ilkesel kararına dayanmaktadır:

Orijinal metne hangi statü layık görülür? Orijinal metin, ne ölçüde dilsel, biçimsel ve içeriksel yapısı itibarıyla, çevirmenin konumu ve ön bilgisi ve muhtemel okurundan özerk ve bağımsız ya da nispeten bağımsız fenomen olarak dikkate alınmalıdır? Orijinal metnin hangi öğeleri çeviride zorunlu olarak aktarılması gereken öğelerdir? Çeviri erek dildeki uzlaşımlara karşı gelebilir mi? Hangi ölçüde erek dil okuru ve onun anlama olanakları ve şartları dikkate alınmalıdır? Erek dilde anlaşılma ve metnin okura olan

¹⁸⁰ House-Baumgarten, 2007: 10 aktaran: Muharrem Tosun, **Çeviri Eleştirisi Kuramı**, İstanbul: Aylak Adam, 2013, s.187

¹⁸¹ Koller, 1979: 211 aktaran: Muharrem Tosun, **Çeviri Eleştirisi Kuramı**, İstanbul: Aylak Adam, 2013, s.188

¹⁸² Koller, 1979: 211 aktaran: Muharrem Tosun, **Çeviri Eleştirisi Kuramı**, İstanbul: Aylak Adam, 2013, s.188

etkisi merkeze konulabilir mi? İlgili metnin çevirisinin hangi amacı ve işlevi vardır? Hangi okur kitlesine hitap eder ya da hitap etmelidir?¹⁸³

Yukarıda açıklanan çeviri eleştirisi türlerinin ortak özelliği uygulanabilir olmalarıdır.

Bilimsel bir çeviri eleştirisinin öncelikle kendine özgü çeviri öğretisi ya da yanlış çözümlemesi yapması gibi amaçları yoktur. Kullanıma açıktır, fakat çeviri eleştirisinin bu özel şekilleri için çıkış noktası ve temeli olarak da kullanılabilir. Özellikle çeviri eleştirisindeki “eleştiri” bu bağlamda doğru/yanlış veya iyi/kötü kategorileri ile çevirinin değerlendirilmesi olarak dar anlamda anlaşılmamaktadır. Eleştiri çözümleme modellerinin hatası, çeviri eleştirisinin görev şeklini ve olanaklarını gereksiz yere daraltmasıdır.¹⁸⁴

Koller’e göre bilimsel çeviri eleştirisi üç bölümden oluşmaktadır:

- Çeviri amaçlı metin çözümlemesi: çeviri amaçlı metin özellikleri, çeviri eleştirisinin beş bölümünü kapsayan soru katalogu sayesinde tespit edilir; (Karl Bühler’in) dilin işlevi, içeriksel, dilsel-biçemsel, şekil-estetik, pragmatik tanımları.¹⁸⁵
- Çeviri karşılaştırması: (çevirinin orijinal ile karşılaştırılması) pratik ve kuramsal alan olarak ikiye ayrılmaktadır. Pratik alanda orijinal ve çeviri, çeviri birimleri açısından birbirleriyle karşılaştırılır. Kuramsal alanda çevirmenin çeviri eyleminde takip ettiği eşdeğerlilik taleplerinin yeniden üretilmesi veya hiyerarşikleştirilmesi söz konusudur: “çeviriyi hangi ilkeler yönlendirir ve bu ilkeler metnin dilsel-biçemsel şekillendirilmesine nasıl etki eder.”¹⁸⁶

Çeviri değerlendirilmesi: çeviri karşılaştırılmasının sonuçlarından yola çıkar ve çeviri kararlarının eşdeğerliliği hakkında ifadeler vermeye çalışır.¹⁸⁷

¹⁸³ Koller, 1979: 202-203 aktaran: Muharrem Tosun, **Çeviri Eleştirisi Kuramı**, İstanbul: Aylak Adam, 2013, s.189

¹⁸⁴ Koller, 1979: 210 aktaran: Muahrrem Tosun, **Çeviri Eleştirisi Kuramı**, İstanbul: Aylak Adam, 2013, s.189

¹⁸⁵ Koller, 1979: 211 aktaran: Muharrem Tosun, **Çeviri Eleştirisi Kuramı**, İstanbul: Aylak Adam, 2013, s.189

¹⁸⁶ Koller, 1979: 215 aktaran: Muharrem Tosun, **Çeviri Eleştirisi Kuramı**, İstanbul: Aylak Adam, 2013, s.190

¹⁸⁷ Koller, 1979: 216 aktaran: Muharrem Tosun, **Çeviri Eleştirisi Kuramı**, İstanbul: Aylak Adam, 2013, s.190

2.4.8.9. Robert De Beaumgrande

Beaumgrande edebi metinlerin iletişim durumlarında farklı işlevlerinin değerlendirilmesi için semyotik bir model sağlar. Beaumgrande'nin modeli, eşdeğerlik yerine, okurun yaşam tarzına ulaşmayı talep eder.¹⁸⁸

Metnin etki amacı, çeviride edebi iletişimde temel önceliğe sahip yerini korumalıdır. Beaumgrande, aynı şekilde metnin semantik çokanlamlılığını açık bırakır ve çevirmenin tek taraflı ve öznel anlamlandırmasını sınırlar.¹⁸⁹

Beaumgrande'ye göre, çevirmen tarafından anlaşılan şey, kaynak metnin anlamı değil, daha çok hem kaynak metnin alıcısı hem de erek metnin göndereni olan çevirmenin kafasında çözülmüş olan anlamın bilişsel kopyalanmasıdır. Beaumgrande'ye göre, bize metinleri anlamaya ve üretmeye izin verecek, öngörece, söylenecek olanı çok anlamlılıktan arındıracak, bilginin tüm türlerini aktive edecek, düzenleyecek ve işleyecek modeller üzerinde çalışılmalıdır.¹⁹⁰

Bir edebiyat çevirisi için amaçlanan kalite devamlı olarak göreceli karaktere sahip olduğu için, Beaumgrande'ye göre, hem dilsel hem de tematik yapılarını ve tüm metnin, içinde kendi konumlanmasını dikkate alan global işlevsel bir çözümleme uygulanmalıdır.¹⁹¹

Beaumgrande'nin semyotik modeli metin dünyalarını, kavramların ve ilişkilerin düzenlenmesi olarak yansıtır. Bunun için bu model, kavramların düğümler ve ilişkiler olarak bağlantıları kopyaladığı bir ağ olarak gösterilir. Bunun için, her bir metin bölümünün ilgili ana kavramından yola çıkılır. Sonunda çeviri ve aynı zamanda çeviri eleştirisi için rehber olarak hizmet eden bir metin tam bir metin düzenleme modeline ulaşılır. Bir metinde bu şekilde eşdeğerlik daha nesnel kabul edilir ve aynı orijinalin birçok çevirisi aynı anda doğru çevirisi olarak değerlendirilebilir.¹⁹²

¹⁸⁸ House-Baumgarten, 2007: 10 aktaran: Muharrem Tosun, **Çeviri Eleştirisi Kuramı**, İstanbul: Aylak Adam, 2013, s.190

¹⁸⁹ House-Baumgarten, 2007: 10 aktaran: Muharrem Tosun, **Çeviri Eleştirisi Kuramı**, İstanbul: Aylak Adam, 2013, s.190

¹⁹⁰ House-Baumgarten, 2007: 10 aktaran: Muharrem Tosun, **Çeviri Eleştirisi Kuramı**, İstanbul: Aylak Adam, 2013, s.190

¹⁹¹ House-Baumgarten, 2007: 11 aktaran: Muharrem Tosun, **Çeviri Eleştirisi Kuramı**, İstanbul: Aylak Adam, 2013, s.190

¹⁹² House-Baumgarten, 2007: 11 aktaran: Muharrem Tosun, **Çeviri Eleştirisi Kuramı**, İstanbul: Aylak Adam, 2013, s.190

2.4.8.10. Heidrun Gerzymisch –Arbogast

Arbogast, makro ve mikro düzeyler arasında gerilimlere ve bundan ortaya çıkan metnin anlaşılması için zorluklara işaret eden, orijinalin çözümlemesini çeviriyle tartışarak betimleyen bir yöntem izler.

Gerzymisch-Arbogast'ın modelinde, makro yapısal düzlemde, betimleme parametresi olarak metin, çeviri tipi ve metni anlama yer alır (kohaerenz, referenz, isotopien, implikationen, implikaturen). Kültüre özgülüğün derecesi, çevirinin işlevi ve eşdeğerlik ilişkileri dikkate alınır. Mikro yapısal düzlemde, örneğin metnin anlamının karşılaştırmalı betimlemesi, referans ve izotopi, aynı şekilde vurgulama ve ortaya çıkarma örneği olarak (konu ve konu çevresi (tema-rema) bölümlemesi, dilsel değişkenler) belli sorun çerçevesi araştırılır.¹⁹³

Arbogast'a göre, çeviri eleştirisinde çevrilmiş metinlerden hareket edilmeli ve çevrilmiş metnin bize nasıl etki ettiği sorusu sorulmalıdır. Bu durumda biz metni bir orijinal metin gibi okuruz. Ancak kaynak metnin okunmasından elde edilen sonuçlarla, çeviride göze çarpan noktaları, erek metnin okumasına geçerek, orijinalle uyuşup uyuşmadığı ya da sorunların çevirmenden kaynaklanıp kaynaklanmadığını kontrol edebiliriz.¹⁹⁴

Üçüncü adımda orijinalinde göze çarpmayan olarak çevrildiğinde ortaya çıkan özelliklerin araştırılmasıyla ilgili görüşler yer alır. Bunlar metin bütününden, metnin sanatsal ve dilsel yapılanmasından ortaya çıkarlar. Bu adımın genel sonucu, orijinal ve çeviriye dayalı, kaynak metnin veya çevirinin ilgili değerini belirten bir görüşler listesidir.¹⁹⁵

Bu yöntemle, çeviriyi alelacele iyi ya da kötü olarak değerlendirmek muhtemelen mümkün olamayacaktır. Yani, eleştirmenlerin bir çevirinin yargılanmasında şüpheli durumlarda anlaşılabilecekleri görüşlere dayalı olarak, çevirinin kalitesi hakkında bir

¹⁹³ House-Baumgarten, 2007: 13-15 aktaran: Muharrem Tosun, **Çeviri Eleştirisi Kuramı**, İstanbul: Aylak Adam, 2013, s.195

¹⁹⁴ Arbogast, 1994: 148-149 aktaran: Muharrem Tosun, **Çeviri Eleştirisi Kuramı**, İstanbul: Aylak Adam, 2013, s.195

¹⁹⁵ Arbogast, 1994: 149 aktaran: Muharrem Tosun, **Çeviri Eleştirisi Kuramı**, İstanbul: Aylak Adam, 2013, s.195

yargıya varabileceğiz. Bu yargı ancak belirttiğimiz görüşler çerçevesinde, metne temel olan özelliklerle tartışılabilecektir.¹⁹⁶

Grzymisch-Arbogast'a göre nesnel bir çeviri eleştirisi için şu temel etkenler belirlenebilir:

- (1) Değerlendirilen metin bölümü açıkça belirtilmelidir.
- (2) Çevirmenin kendine dayalı olarak çevirisini tamamladığı, yoruma yer bırakmayacak, açık ve bütünsel ölçütler (görüşler). Eleştirmenin en azından bu çalışmayı telafi etmek ve kendi ölçütlerini açıklamak zorunda olduğu ölçütler.
- (3) Çevirinin kendisine göre yargılandığı ön kabuller açıklanmalı. Eğer değerlendirme ölçeği yalnızca iyi ya da kötü değerlendirmelerinden mi oluşuyor? Bu skalada hangi değerler ele alınıyor (dil bozuklukları ya da yabancılaştırmalar mı)? Eleştirmen bunların alternatiflerini nasıl oluşturuyor?

Burada elbette bizim kendimize soracağımız soru, bir çevirinin ne yapması gerektiği ve her çevirmenin belirlenen belli amaçları yerine getirmede, öncelikli olarak erek metni nasıl şekillendirmek isteyeceği ve bunu hangi ilkelerle soyutlayabileceğinin hesaba katılmasıdır. Çevirmenin kendisine dayalı olarak çeviri yaptığı bu ön bilgiler, eleştirmen için metnin bölümleriyle alakasız (çevirmenin bilinçli olarak soyutlayarak karar verdiği metin bölümleri) çeviri eleştirisine katmamaya dikkat etmelidir. Burada çeviri geleneğine uyarak çevirmenin metni nasıl şekillendirdiğiyle ilgili ilkelerini önsözde belirtmesi ya da yardımcı okuma broşürü hazırlayarak (açıklamalar şeklinde) açıklaması tavsiye edilebilir. Çevirmen böylece okura, çevrinin hangi bakış açısıyla yapıldığını öğrenme imkanı vermenin yanında, çeviri eleştirmenine gerekli oryantasyonu da sağlayacaktır.¹⁹⁷

2.4.8.11. Wolfram Wills

Wilss'e göre, bütünsel ve bilimsel bir çeviri eleştirisi üç safhaya ayrılabilir:

1. Metin eleştirisi, 2. metin karşılaştırması, 3. metin değerlendirmesi. (1) Metin eleştirisi: eleştirmen kaynak metni, erekdilsel özellikler ve imkanlarla genel dil işlevi,

¹⁹⁶ Arbogast, 1994: 149-150 aktaran: Muharrem Tosun, **Çeviri Eleştirisi Kuramı**, İstanbul: Aylak Adam, 2013, s.196

¹⁹⁷ Arbogast, 1994: 150-151 aktaran: Muharrem Tosun, **Çeviri Eleştirisi Kuramı**, İstanbul: Aylak Adam, 2013, s.197

dil ve stil, form, içerik, edimsel ve çevrilen metnin özelliğiyle ilgili etkenlerden yola çıkarak eleştirir. (2) Çeviri karşılaştırması; çeviri işinin betimlenmesinden oluşur; çevirmenin somut sorunları nasıl çözdüğünü içeren yöntem, prensiplerden oluşur. (3) Çeviri değerlendirmesi; metin eleştirisi ve metin karşılaştırması temelinde elde edilen sonuçları yargılar, bu noktada çeviri eleştirmeninin çeviri kuramsal bakış açısını nasıl değerlendirdiği açıkça belirtilmelidir.¹⁹⁸

3.1. Metin eleştirisi: dilin işlevleri, dilsel-stilistik ve şekilsel ilişkiler, içerik bağları ve pragmatik ilişkilerle ilgilenir. Burada söz konusu olan daha sonra çeviri karşılaştırmasında çıkış noktası olacak bir metinle ilgili özellikler için sonuçlar çıkarmaktır.¹⁹⁹

3.2. Metin Karşılaştırması: kaynak metnin çözümlenmesinde dilsel işlev, dilsel stilistik, karakteristik, metnin şekil ve içeriği ve metnin birincil ve ikincil metin pragmatiklerinden oluşan (devamlı olarak erekdilsel olanaklar açısından yapılan) metin eleştirisi, çeviri eleştirisinin ilk ana kısmını oluşturur. Bunun devamı olarak, metin karşılaştırmasının kuramsal ve uygulamalı olmak üzere iki alanı vardır. Uygulama bölümünde, kaynak metin ve çeviri, çeviri birimden çeviri birime, kelime kelime, cümle cümle ve metin bölümünden metin bölümüne karşılaştırılırken, metin öğelerinin hiyerarşisine ve metindeki çeviri birimlerine dikkat edilmelidir. Metin eleştirisinde ortaya çıkan durumların farklı alanlarda nasıl uygulanabileceği ve ilgili öğelerin erek metinde hangi dilsel stilistik, işlevsel, formel ve pragmatik değerlerine sahip olacağı sorusundan yola çıkılır.²⁰⁰

3.3. Çeviri Değerlendirmesi: Çıkış noktasını ikinci maddedeki bütünsel çeviri eleştirisi, yani çeviri karşılaştırmasının sonuçlarının özetinden alır. Bu değerlendirme yüzeysel bir genel nitelik olan çevirinin, „iyi“, „kötü“, „okunabilir“, „akıcı yazılmış“ vs. gibi değerlendirilmesini dışarda bırakır.²⁰¹

¹⁹⁸ Wilss, 1981: 266-267 aktaran: Muharrem Tosun, **Çeviri Eleştirisi Kuramı**, İstanbul: Aylak Adam, 2013, s.197

¹⁹⁹ Wilss, 1981: 268 aktaran: Muharrem Tosun, **Çeviri Eleştirisi Kuramı**, İstanbul: Aylak Adam, 2013, s.197

²⁰⁰ Wilss, 1981: 270-271 aktaran: Muharrem Tosun, **Çeviri Eleştirisi Kuramı**, İstanbul: Aylak Adam, 2013, s.198

²⁰¹ Wilss, 1981: 272 aktaran: Muharrem Tosun, **Çeviri Eleştirisi Kuramı**, İstanbul: Aylak Adam, 2013, s.198

Bir çevirinin tam bir metin eleştirisi ve detaylı bir çeviri karşılaştırması temelinde nesnel değerlendirilmesinin gerekliliği kuşku götürmez (nesnel burada kontrol edilebilir ve konuya uygun anlamında kullanılmıştır). Diğer yandan bu değerlendirme yine de öznel ve her zaman öznel olarak kalacaktır, çünkü çeviri eleştirmeni kendi uygunluk değerlendirmesinde ve eleştirisinde açık olarak belirtmesi gereken –çevirmenin kendisinde olduğu gibi- belli kuramsal ön kararlar ve koşullardan yola çıkmıştır.²⁰²

Çeviri eleştirisini metnin işlevi, metnin kuruluşu, metnin alımlanması gibi etkenlerin bir incelenmesi olarak gören W. Wilss, eleştiride nesnellik sorunuyla ilgilenir daha çok. Somut bilgi taşıyan düzensiz metinlerin çevirisinde, içeriksel bir eşdeğerlik ağır bastığından, bu tür çeviriye yönelik eleştiri de, metinde kendine oldukça sağlam, nesnel dayanaklar, ölçütler bulabilir. Kendine özgü bir biçim gösteren, yan anlamlarla, çağrışımlarla etki kazanan yazın metinlerinin çevirisinde ise, öznel yorumbilgisel etkenler öyle ağır basar ki, eleştirmenin nesnel ölçütlere dayanabilmesi güçleşir. Bu düşünceyle Wilss, kaynak metin ile çeviri metin arasındaki içeriksel bağların çözümlenmesine yönelmekten daha çok, doğrudan doğruya amaç dildeki çeviri metinden geliştirir eleştiri ilkelerini. Nesnel bir çeviri eleştirisinin temeli olabilecek dört türle ilişki saptar, çeviri metnin dilsel biçimsel yüzey yapısında:

1. Genel dil düzeyinde, yerleşik kurallar ile bu kurallardan sapma arasındaki ilişki,
2. Bağımsız dil kullanımı düzeyinde yerleşik kurallar ile bu kurallardan sapma arasındaki ilişki.
3. Toplumsal uzlaşımlarla saptanmış belli durumlara özgü dil kullanım örnekleri ile bu örneklerden sapma arasındaki ilişki.

2.4.8.12. Faruk Yücel

Faruk Yücel beş aşamalı bir çeviri eleştirisi modeli önermektedir:

1. Metin odaklı çözümlemeyi kapsayan birinci aşamada, eleştirmenin öncelikle kaynak metnin makro ve mikro yapısını çözümleyerek metni biçimsel ve içeriksel açıdan irdemesi gerekmektedir. Kaynak metnin türüne, geleneğine ve

²⁰² Wilss, 1981: 273 aktaran: Muharrem Tosun, **Çeviri Eleştirisi Kuramı**, İstanbul: Aylak Adam, 2013, s.198

yapısına ilişkin sorunsallarla birlikte metinde geçen bütün dilsel ve dilbilimsel yapıları gözden geçirilmelidir.

2. Birinci aşamaya göre daha soyut ve bütüncül bir nitelik taşıyan ikinci aşamada, metinde doğrudan dile getirilmeyen ancak metnin anlamını etkileyen kültürel, toplumsal, bireysel ve tarihsel etmenler ortaya konmalıdır. Okurun genel kültür düzeyine olduğu kadar ön bilgisine de yönelik olan bu tür etmenler, yazarın metinde doğrudan ya da dolaylı olarak yaptığı göndermeleri içermektedir. Bu göndermelerin yoğunluğu metnin türüne ve konusuna göre değişebilmektedir.²⁰³
3. Çeviri eleştirmeni bir metin yerine iki metinle karşı karşıya olması nedeniyle daha karmaşık bir çözümleme sürecine girmektedir. Bu aşamada çeviri eleştirmeni, öncelikle çeviri metnini, kaynak metinde uyguladığı aşamaları izleyerek, çözümlemektedir. Ardından metinlerin hangi oranda ve nasıl örtüştüğünü ortaya koymalıdır. Burada önemli olan, metinler arasındaki dilsel ve dil dışı sapmaları belirlemektir. Çevirideki sapmaların, dilsel göstergelerden mi, yoksa çevirmenin metin dışı verileri tam olarak yorumlayamadığından dolayı ortaya çıkan bilgi eksikliğinden mi kaynaklandığı irdelenmelidir.
4. Dördüncü aşamada ise, çevirmenin çevirideki amacı ve niyeti sorgulanmalıdır. Üçüncü aşamada belirtilen sapmaların hangi nedenlere bağlı olarak gerçekleştiği bu aşamada ortaya çıkmaktadır. Çünkü çevirmen, ideolojik, kültürel neden ve farklılıklar yüzünden bilinçli olarak çeviride bazı sapmalara başvurmuş olabilir.
5. Eleştiri modelinin son aşamasında, eleştirmen, kaynak metnin varlığını dikkate almadan, başka bir söyleyişle, çeviriyi özgün dilde yazılmış bir metin gibi okuyarak, çevirinin erek dil okurunda nasıl bir tepki yaratmış olabileceğini ortaya koyabilir.²⁰⁴

Çeviri eleştirisinin kime seslendiği, eleştirinin kim tarafından yapıldığı, nerede yayımlandığı kadar, hangi amaçla yapıldığı da çeviri eleştirisinin niteliğini/içeriğini belirleyen önemli bir etmendir.²⁰⁵

²⁰³ Yücel, 2007: 54 aktaran: Muharrem Tosun, **Çeviri Eleştirisi Kuramı**, İstanbul: Aylak Adam, 2013, s.203

²⁰⁴ Yücel, 2007: 55 aktaran: Muharrem Tosun, **Çeviri Eleştirisi Kuramı**, İstanbul: Aylak Adam, 2013, s.203

²⁰⁵ Yücel, 2007: 56 aktaran: Muharrem Tosun, **Çeviri Eleştirisi Kuramı**, İstanbul: Aylak Adam, 2013, s.203

Yücel'in modeline getireceğimiz ilk eleştiri, eleştirmenin kaynak metin ve onun dilsel ve dildışı özelliklerini araştırarak başlamasının eleştiri süreci için doğru bir eleştirel yaklaşım olmayacağıdır. Çeviri süreciyle eleştiri süreci aynı süreç değil, birbirinin tersi süreçlerdir. Çevirmen çevirisine ne kadar kaynak metinden başlamalıysa, eleştirmen de eleştirisine bir o kadar erek metinden başlamalıdır. Çevirmenin çıkış noktası kaynak metinken, eleştirmenin çıkış noktası erek metindir. Kaynak metnin çözümlenmesinden yola çıkan bir yöntem, ancak bir çevirmenin çeviri amaçlı metin çözümlemesi (ÇAMÇ) için, makro strateji geliştirme amacıyla uyguladığı bir yöntem olabilir. Eleştirmenin kaynak metni özellikle eleştirinin başlangında bir bütün olarak inceleyerek, derinlemesine çözümlemesi, bir eleştiri süreci değil bir çeviri yöntemidir. Kaynak metnin detaylı bir inceleme ve çözümlemesini yapabilecek bir eleştirmen, bu kadar uzun bir emek sonucunda eleştirme yerine çeviri yapmayı tercih edecektir. Eleştiri sürecinde eleştirmen tarafından kaynak metnin bir kısmının incelenmesi ve çözümlenmesi, eleştirmenin çeviride saptadığı sorunlardan kaynaklanmalıdır. Esasen bir eleştirmen, bir metnin kaynak dilini iyi bilemeyebilir de. Eleştirmen kaynak dili iyi bilse ve kaynak metni iyi çözümleyebilse bile eleştirmenin kaynak metni böyle detaylı okuyup çözümlemesinin çeviri eleştirisi için anlamı nedir? Eleştirmen kaynak metni okuyup incelediğinde çevirmenden, kendi anladığını yansıtmış olmasını bekleyecektir, her bir okurun bir metni farklı anlaması dolayısıyla bu zaten mümkün değildir. İster yorumbilimsel ilke olarak olsun, ister Derrida'cı mantıkla olsun eleştirmenin anladığı çevirmenin anladığıyla birebir örtüşmez. O zaman eleştirmen kendi anladığını çeviride bulamayınca çevirideki her bir farklılığı hata olarak değerlendirecektir. Zaten bir kaynak metinle başlayan çeviri eleştirisinde dilsel bir eleştiriye dönme tehlikesi her zaman yüksektir. Kaynak metnin göndermeleri, kültürel bireysel vd. öğelerinin anlaşılıp, eşdeğerlerinin araştırılması eleştirmenin değil, çevirmenin işidir. Çeviri sürecinde kaynak metinden bakarak, bir “sapma” ya da “sapmama” şeklinde bir eleştiri yapılamaz. Çeviri sürecinde sapmalardan söz etmek, dilbilimsel bir bakış açısının sonucudur. Çeviriler “sapmadan” yapılamazlar. Çevirmenin görevi çeviride gerekli sapmaları yapabilmesidir ve bunun adı da yorumdur. Eleştirmenin görevini, “sapmaları saptamak” olarak gördüğümüzde, yine Işın Bengi-Öner'in sözünü ettiği “hata avcılığı” na dönmek zorunda kalırız. Metnin “sapmalarını saptamak”, metni bütün olarak değil, tek tek sözcük ve cümlelerle değerlendirmemek anlamına gelir. Oysa eleştirmen bir metni bir

okur gibi bütünsel olarak görmelidir. Esasen çeviriyle bir okur gözüyle hesaplaşmak sadece çevirmen için değil, çeviri eleştirmeni için de geçerlidir.

Çeviri eleştirmeni kaynak metnin eleştirmeni değil, erek metnin eleştirmenidir. Çeviri eleştirmeninin görevi, bir kaynak metnin yapılmamış çevirilerinin olası çevirileriyle ilgili görüş belirtmek değil, bitmiş çevirileri, çeviri olarak eleştirmektir.

Kaynak metinden bakarak, çeviriyi eleştirme, çeviri eğitimi için söz konusu olabilir, çünkü çeviri dersinde öğrencinin yaptığı çeviri hocası tarafından böyle bir yöntemle değerlendirilip eleştirilebilir. Fakat çeviri eleştirisinde söz konusu olan “uzman çevirmen” ise, kaynak metnin mikro ve makro incelemesi, çevirmenin sapmalarının saptanması ve eleştirmenin çevirmen gibi herşeyi yapması, ikinci bir çeviri faaliyeti anlamına gelir. Eleştirmenlik metni bir kere daha çevirmek veya iyi çevirinin nasıl olacağını göstermek değildir. Çeviri eleştirmeni ne çevirmen olmak, ne de iyi bir çeviri yapmak zorundadır.

Yücel’in modeline göre eleştirmen bir çeviri eylemi gerçekleştirmektedir. Oysa eleştirmenler genelde, çeviri uzmanı olmaktan çok, ilgili metnin uzmanlarıdır ve uzmanlık alanları çeviri değildir. Eleştirmen çevrilen metin konusunda, metni okumadan önce, bir uzman olarak çok fazla bilgiye sahip değilse o metnin eleştirmeni olamaz. Çeviri eleştirisinde yanlış anlaşılan konu, çeviri eleştirmenlerinin çeviri alanından geldikleri ve çevirmen olduklarıdır. Çeviri eleştirmenleri çevirileri eleştirirken, ilgili metnin okuru ya da çevirmeni gibi metni okusa da, başka bir çevirmenin kaynak metni yeniden ele alması şeklinde bir görevi yoktur. Çeviri eleştirmeni, çevirinin ikinci çevirmeni değil, çeviri metnin kalitesini kaynak metinden bağımsız olarak değerlendirebilecek kadar birikimi olan bir uzmandır. Çevirileri bir uzmanlık alanında yazılmış metinler olarak alan uzmanlarının eleştirmesiyle, bir uzmanlık alanında yazılmış metinleri çeviri olarak salt dilsel açıdan çevirmenlerin incelemesi çok farklı bir eleştirel bakış gerektirir.²⁰⁶

²⁰⁶ Muharrem Tosun, **Çeviri Eleştirisi Kuramı**, İstanbul: Aylak Adam, 2013, s.207

BÖLÜM III: ÇEVİRİBİLİM PARADİGMALARI

3.1. Çeviri Alanında Paradigma Değişimi

Bir bilim dalı çeviribilimin özerk bir bilim dalı olarak sınıflandırılmaya başlanmasının temelleri 70'li yıllara rastlamakta ve bu yıllardan itibaren de yaygınlık kazanmaya devam etmiştir. Ancak *özerk* bir bilim dalı olarak sınıflandırılması, farklı disiplinlerle olan ilişkisinin kopmasına neden olmamıştır. Aksine farklı perspektiflerin ele alınmasının bir yorum zenginliği kazanmasına neden olduğu söylenebilir. Bu konuya ilişkin Wolfram Wills *Interdisziplinarität: ein neues übersetzungswissenschaftliches Paradigma?* adlı çalışmasında çeviribilimde disiplinlerarasılık kavramını ele alarak, bu kavramın çeviribilimsel çalışmalarda tanımlanmamış olmasına rağmen kullanıldığı üzerinde durmaktadır.²⁰⁷

Çeviribilimci Muharrem Tosun *İşlevsel Çeviribilim* isimli çalışmasında *bilimsel bilgi ya da bilimsel bir kuramdan söz ederken, konu olan bilginin tarihsel olduğunu ve zaman içerisinde iddiasının çürümeye ya da yeni bilgiler karşısında konumunu değiştirmeye hazır olması gerektiğini unutmamamız gerektiğini* ifade eder.²⁰⁸

Tosun paradigma değişikliğine yönelik görüşüne ek olarak ise, *çeviribilimin hem işlevsel bir bilim olduğunu, hemde işlevine uygun bir çeviri yapılmasını amaçladığını ve bu ikili ilişkinin bir yandan toplumbilim ilişkisini, diğer yandan çevirmen ve erek kültür ilişkisini yansıtan bir bakış açısının sonucu olduğunu*²⁰⁹ ve *çeviribilimde bir dönüşümün ve paradigma değişiminin anlaşılmasının, bilim tarihinin paradigma değişimiyle benzediğini*²¹⁰ ifade etmektedir.

3.2. Çeviribilimde Akımlar

Çevirinin diller ve kültürlerarası aktarım gücünün kuşkusuz hep olumlu yönde kullanıldığını savunamayız. Buna örnek olarak sömürgecilikle birlikte ortaya çıkmış

²⁰⁷ Wolfram Wills, "Interdisziplinarität: ein neues übersetzungswissenschaftliches Paradigma?", içinde **Paradigmenwechsel in der Translation-Festschrift für Albrecht Neubert zum 70. Geburtstag**, yay. Haz. Peter Schmitt, Gernersheim, 2000.

²⁰⁸ Muharrem Tosun, **İşlevsel Çeviribilim**, Değişim Yayınları, İstanbul, 2017, s.23

²⁰⁹ Tosun, s.18

²¹⁰ Tosun, s.19

olan ve günümüzde bazı çeviri kuramcıları tarafından “yamyamlık” (*Kannibalismus*) olarak tanımlanan çevirinin araçsallaştırılarak tehlikeli bir silaha dönüştürülmesidir. Sömürgecilikle birlikte çeviri olgusu sömürgeci güçler tarafından manipüle edilerek sömürülen kültürlerin ürettikleri metinlerin dikkate alınmaması ve kendi kültürlerine özgü barındırdıkları öğelerin silinme yoluyla asimile edilmeye çalışılması ve kendi kültürlerinin bir kopyasını yaratma çabası gibi örnekleri sıralamak mümkün. Çevirinin bu bağlamdaki bir iktidar savaşı için ideolojik bir silaha dönüştürüldüğü ifade edilebilir.

Bu dönemde kaynak kültürün, kaynak kültüre özgün metinlerin ve yine o kültüre ait kültürel öğelerin görünmezden gelmesi sonrasında büyük bir tepki ile karşılandı. Bu tepki yapısalcılık ve sömürgecilik sonrası yaklaşıma sahip kuramcılar tarafından ele alındı. Böylelikle bu gelişmelerin çeviribilimde 90 yılların sonunda kültür ve sosyoloji odaklı çalışmaların ortaya çıkmasına zemin hazırladığını söylemek mümkün.

Avusturyalı çeviribilimci Michaela Wolf *The Emergence of a Sociology of Translation* isimli çalışmasında çeviri sürecinin *kültürel* ve *sosyal* olmak üzere iki farklı düzlemde belirlendiğini ifade eder. Wolf’a göre; “güç hakimiyet, ulusal menfaatler, din, ekonomi gibi güçlü etkenleri yapısal bir boyut olan kültür kapsamaktadır. Çeviri sürecinde yer alan aktörleri ilgilendiren boyut ise sosyal boyuttur. Bu aktörler kültürel değer sistemleri ve ideolojileriyle karşılıklı eylemde bulunurlar.”²¹¹

3.2.1. “Cultural turn” bağlamında Postmodern Akımlar (Arrojo, Venuti)

Kaynak ve erek kültürdeki metinlerin *vatansever fethedici* veya *ele geçirici* gibi farklı yerlere konumlandırılmaları sonucundan dolayı ortaya çıkan başkaldırıların sömürgecilik sonrasında bazı yazarlar çevirmenler sosyalbilimciler tarafından ele alınmasına değinmiştik. Bu dönemde özellikle Avrupalı ve Angloamerikan kültüründen o dönemde yapılan çevirilerdeki erk ilişkisi ve ideolojik ağırlıklı yansımalarını, manipülasyonları ele alanlardan biri de Brezilyalı çeviribilimci Rosemary Arrojo olmuştur.

²¹¹ Michaela Wolf, *The Emergence of a Sociology of Translation*, in **Constructing a Sociology of Translation**, John Benjamins B.V., Amsterdam, 2007, s.4

Ayşe Banu Karadağ'ın *Çeviri ve Çevirmenin Edebiyat ve Kültür Dizgesini Çevirmedeki Rolü* adı altında yayınlanan makalesine göre “Arrojo için “a(yır)tım” (difference) kavramı; çeviri metin ve özgün metin arasındaki “borç” ilişkisi; çevirinin “dönüştürüm” olarak yeniden adlandırılma işlemidir. “A(-yır)tım” kavramına ilişkin olarak, anlamların farklılıklara dayandığı, hep ertelendiği, hiçbir zaman tekil olmadığı; “borç” ilişkisine ilişkin olarak ise özgün metnin var olmak için her zaman çeviri metne borçlu olduğu ve sözü edilen tüm nedenlerden dolayı çevirinin “dönüştürüm” olarak yeniden adlandırılması gerektiğini anlatmaya çalışmıştır.²¹²

Rosemary Arrojo *The “death” of the author and the limits of the translator’s visibility* isimli çalışmasında çevirmenin “görünebilirliği”nin sınırları olduğunu, bu sınırların da, “sadakat” kavramı gibi, “ideoloji” tarafından belirlendiğini dile getirir. Arrojo bu anlamda, amaçlı bir şekilde tümüyle “şeffaflığı”, başka bir deyişle “görünmezliği” savunan geleneksel çeviri stratejilerinin bile, metnin neyle ilgili olduğu ve kuramsal, ideolojik bir açıdan başka bir kültürde var olması için neler yapılması gerektiğine ilişkin bir kavramsallaştırma gerektirdiğini savunur. Yazısının sonunda ise, Arrojo, yapısalcılık sonrasının çeviribilime katkısını şöyle açıklamıştır:

“Yapısalcılık sonrasının çeviribilime en büyük etkisi, anlamın yaratılışı, sadakat ya da eşdeğer-lik gibi geleneksel kavramlarla artık yeterince betimlenemeyen özgün ve çeviri metinler, yazarlar ve çevirmenler, çevirmenler ve çeviri okurları arasındaki ilişkilerin yeniden gözden geçirilmesini sağlamasından kaynaklanmaktadır.”²¹³

Arojo’ya göre ‘yazarın ölümünden sonra yazarın iletmek istediği düşünülen mesaj/anlam’; ‘bu mesajı/anlamı iletmekle görevlendirilen çevirmenin görünebilirliği/görünmezliği’ vb. arasında büyük bir örtüşme söz konusudur. Ancak yazarın ölümünün “çevirmenin görünebilirliği”ni olanaklı kılması açısından Arrojo’nun görüşleri “çevirmenin görünebilirliği”nden yanadır; ancak Arrojo’nun görece olarak çevirmene daha az “kaygan” bir zemin sunduğu iddia edilebilir, çünkü Arrojo yazarın ölümünün “çevirmenin görünebilirliği”ni olanaklı kıldığını onaylamış, ancak çevirisini

²¹² Ayşe Banu Karadağ, *Çeviri ve Çevirmenin Edebiyat ve Kültür Dizgesini Çevirmedeki Rolü* <http://ceviribilim.com/?p=129>, Erişim Tarihi: 14.06.2018

²¹³ Ayşe Banu Karadağ, *Çeviri ve Çevirmenin Edebiyat ve Kültür Dizgesini Çevirmedeki Rolü* <http://ceviribilim.com/?p=129>, Erişim Tarihi: 14.06.2018

yapma sürecinde çevirmenin yorumda bulunduğu bilincine varmanın, çevirmenin “kaçınılmaz” (inevitable) görünebilirliğine sınır koymamak anlamına gelmediği düşüncesini ileri sürmekten de kaçınmamıştır.²¹⁴

Arrojo’ya göre “Bu mesleğe soyunanlar, kendi yazar seslerinin farkına varıp sorumluluk sahibi çevirmenler olarak yetişmelerini sağlayacak eleştirel arkaplanla donatılmış olacaklar. Bu farkındalık ve onun ileriye uzanan sonuçları sayesinde de, çevirmenlerin, duyarlı amatör veya becerikli zanaatkâr düzeyinden, yaptıkları işin kültürel ve sosyal koşullarını biçimlendirmede temel bir rol oynadığını bilen bilinçli yazar düzeyine geçiş yapmaları mümkün olacaktır.”²¹⁵

Arrojo, çevirmenin en az kaynak metnin üreticisi olan yazar kadar önemli bir konumda olduğunun bilincinde olması gerektiğini savunur. Tıpkı kaynak metin yazarını bir metin üreticisi olarak değerlendirdiği gibi, çevirmeni de kaynak metnin yeniden yazıcısı gibi değerlendirerek önemli bir yerde konumlandırmaktadır.²¹⁶

Arrojo, “Metnin nihai kaynağına ulaşma gibi olanaksız bir görevden azledilen okur, yazarlık hevesini örtbas etmek zorunda değildir artık. Okurun müdahalesine sadece göz yummakla kalınmaz, aynı zamanda bu müdahalenin kaçınılmaz olduğu da kabul edilir; çünkü artık okurun, aktif olarak anlam üreten bir konumda olduğu fark edilmeye başlanmıştır” görüşüyle okurun da yazar gibi özgür olduğunu açıkça dile getirmektedir.

Lawrence Venuti’ye göre ise profesyonel çevirmen ideolojik bir algıya sahiptir. Ölçülü eleştirel bilinciyle postmodern çevirmen, filoloji geleneğinde mevcut, yazarının ya da işverenin hizmetlisi olarak kimliksiz yazıcı eğiliminden oldukça uzak bir konumdadır²¹⁷.

²¹⁴ Ayşe Banu Karadağ, **Çeviri ve Çevirmenin Edebiyat ve Kültür Dizgesini Çevirmedeki Rolü** <http://ceviribilim.com/?p=129>, Erişim Tarihi: 14.06.2018

²¹⁵ R.Arrojo, The Revision of the Traditional Gap between Theory and Practice and the Empowerment of Translation in Modern Times. **The Translator**, c. 4. s. 1, s.44: Aktaran: E.Birkan Baydan, **Yapısalcılık Sonrası Kuramsal Görüşler Doğrultusunda Çeviri Eğitimine Giriş: Toplumsal Oluşumcu Yaklaşım Işığında Uygulama Örnekleri**, 2011, s.66

²¹⁶ R. Arrojo, The Death of the Author and the Limits of the Translator’s Visibility. **Translation as Intercultural Communication**, ed. Mary Snell Hornby, Zuzana Jettmarová, Klaus Kaindl. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins: 1995, s. 21-32.: Aktaran: Baydan, s.66

²¹⁷ Jörn Albrecht, **Literarische Übersetzung, Geschichte – Theorie – Kulturelle Wirkung**, Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 1998, s.69.

Venuti; çevirinin “assymetrical relations” tarafından belirlendiğini ve “fundamentally ethnocentric” olduğu için, asla aynı olanlar arasında bir iletişim olamayacağını iddia etmektedir ve Venuti’ye göre çevirmenler, kendilerinin de etik anlamda görünebilir olabilmeleri için, buna karşı durmalıdırlar (*resistant translation*)²¹⁸.

Venuti, okunabilirlik uğruna yabancı olanın silindiği, bir nevi evcilleştirildiği *domesticating translation* uygulamasının yerine, *foreignizing translation* uygulamasının geçirilmesi öngörülmekteydi²¹⁹. Bu uygulama, bir erek kültürde hâkim olan yazın normlarına karşı bir direnç olarak ortaya çıkmıştır. Burada söylenmek istenen, Schleiermacher’ın yabancılaştırıcı çeviri uygulamasındaki tutum değildir²²⁰.

Çeviride kültürel dönüşüm olarak ifade edilen *cultural turn* aynı zamanda, çeviri tasarımının salt dilbilimsel/metinsel paradigmadan 1980’li yıllardan beri başlayan kopuşu anlamına gelmektedir.²²¹ Ancak her ne kadar dilsel ve metinsel kopuş temelli gibi görünüyorsa da, temelinde çeviri bağlamında dilsel ve metinsel açıdan ele alınan ama *ideolojik* bakış açısını da içeren bir yönü olduğunu gözlemlemek mümkündür.

“Postmodern çeviri estetiği” temsilcileri, “yamyamlık” (Kannibalismus) mecazını kullanmayı da severler. Onların bakış açısından çeviri, orijinal metnin yutulması ya da yok edilmesi, bulunan şeyi sömürme ve işleme anlamına gelmektedir. Bu da, gıda kaynağı olarak tek dilli gerçekliğin kırılmasıdır aynı zamanda. Böylece çeviri artık sadece özgün metinlerle değil, erek kültürde başka metinlerle de gerçekleştirilen bir diyalog olarak, bir “metinler ötekileştirme” olarak ortaya çıkmaktadır. Bu da çevirmenlerin toplumsal rollerini önemlileştirmektedir²²².

Nitekim zorunluluk eğilimiyle öne sürülen güdüleme gerekçesi, çevirmenlerin mutlaka bir özgün metnin anlamını da ifade edebileceği gerçekliğinin üzerini örtmektedir. Aynı zamanda basit bir yeteneksizlikten de kaynaklanabilecek ve fiilen gözlemlenen “güdülemelerin”, çeviri kuramına yönelik mantık temelli tersiyle kanıt yöntemiyle

²¹⁸ Venuti, s.93.

²¹⁹ Venuti, s.148.

²²⁰ Prunc, s.303.

²²¹ Çok sayıda makale içeren örnek bir genel bakış burada bulunmaktadır: Bill Ashcroft, Garth Griffiths and Helen Tiffin (Ed.) **The Postcolonial Studies Reader**, Edited by Bill Ashcroft, Garth Griffiths, Helen Tiffin, London, New York: Routledge 1995.

²²² Stolze, s.239.

basitçe öne sürülmemesi gerektiği gerçeğinin de üzerini örtmektedir. Bu bağlamda, metin yapısını metin içeriği olarak ele almaya ilişkin eski bir yanlış anlaşılma ortaya çıkmaktadır. Elbette çeviri esnasında metin yapısı değiştirilmektedir, yani “güdülenmektedir”, ama bu durum kesinlikle iletinin sağlam kalması amacıyla da gerçekleştirilebilir.²²³

Sonuç olarak sömürgecilik sonrası yaklaşımlardan Arrojo ve Venuti’nin görüşlerini özetlemek gerekirse Venuti’nin, yabancı olanın erek kültüre *görünür* kılınmasından yana olduğunu gözlemlemek mümkün. Bu bağlamda çevirmenden beklentisi kaynak metni erek kültür okuyucusunun algısına göre müdahale etmemesini ve *görünmez* kalmasını beklemektedir. Diğer bir ifade ile, Venuti kaynak metnin, erek kültür okuyucusuna göre *yerlileştirilmesinden* yana değildir ve çevirmeninde bu yaklaşımdan kaçınması gerektiğini ön plana çıkarmaktadır. Bu bağlamda erek kültür okuyucusu için kaynak metnin içerdiği yabancı öğelerin *görünür* olması gerektiğini savunmaktadır. Aksi haldeki erek okuyucunun okuma alışkanlıklarını göz önünde bulundurarak cazip hale getirmek için yapılan *yerlileştirme* ile, aslında metnin üzerinden asilimilasyon yapıldığını savunmaktadır. Yerlileştirme her ne kadar erek okuyucu için daha okunabilir ve anlaşılabilir amacıyla yerlileştirilmişse de, bu yerlileştirmenin temelinde masumiyetini yitirdiğini ve bir ideolojik silaha döndüğünü savunmak mümkün.

Venuti’ye karşı Arrojo günümüze kadar gelen çevir kuramlarını genelleştirmenin yanlış olduğu ve her kuramın coğrafyasına göre, *erek alıcısına* göre ve *erek alıcısının kültürüne* göre değişkenlik göstereceğini düşündüğünden geleneksel çeviri kuramlarına karşı çıkar. Özcü yaklaşıma karşı çıkar. Özcü yaklaşım ile ifade edilmek istenen içerik odaklı yaklaşımdır. Bu bağlamda çevirmenin görünmez kalması gerektiği fikrine de farklı açıdan bakar. Venuti’nin görüşünden farklı olarak çevirmenin belli bir ölçüde görünmez kalmasından yanadır. Arrojo, çevirinin sıradan bir anlamsal dönüştürme işi olmadığını ön plana çıkararak, çevirmeni bu bağlamda yazar kadar önemli bir yerde konumlandırır. Bu düşünceden yola çıkarak yazar kadar önemli bir konumda olan çevirmenin de metne müdahale etme şansı olduğunu savunur. Çevirmenin de ne denli önemli bir yere sahip olduğunun bilinciyle davranış göstermesini bekler. Arrojo, kaynak

²²³ Venuti, s.17.

metnin üreticisini tanımayan okurun da metni yorumlarken kendi algısı doğrultusunda özgür olabileceğini dile getirir.

3.2.3. Toplumsal Uygulama ve Siyasal Etik olarak Çeviri (H.Bhabha, M.Tymoczko)

1980’lerde başlayan Postkolonyalizm ağırlıklı olarak İngilizce konuşulan ülkelerde gündeme gelen bir harekettir. Çıkış noktasında sömürgeciliği ve sömürgeci ülkelerin tutumlarını eleştirmek olan bu hareket ile birlikte çeviri alanında da bu harekete karşı ortak bir tavır alındığına yönelik bir değerlendirme yapmak mümkün.

Kanadalı çeviribilimci **Maria Tymoczko**’nun 90’lı yıllardaki sömürgecilik sonrası çeviri çalışmalarında ön plana çıktığını görebiliyoruz. Tymoczko postkolonyal çeviri yaklaşımında hegemonyacı ve asimilasyoncu çeviriye karşı çıkarak, kaynak metne ait yabancı kültürün yabancılaştırılarak sunulması yerine kaynak metnin amacına uygun olarak temsil edilmesi ve sömürgeci toplumların ile sömürülen toplumlar arasındaki bilgi ve anlama yönelik hegemonya oyunları üzerinde durmuştur.

Eski sömürge ülkelerindeki entelektüellerin gelişmiş özgüveni, öz yazının artık sadece baskın gelen sömürge dilinin kavramlarıyla ifade edilmemesini içeren ideolojik beklentiye de neden olmuştur; çevirilerin de baskınlaştırılmış normlardan kopması istenmekteydi. Çevirmenin etik görevi, yerel metinlerin ve dillerin geleneksel marjinalliğini aşmak ve bunların yerine çeviriyi oluşturmak olarak kabul edilmektedir. Simon’un dediği gibi, böylelikle çeviriler de, özgün denilen metinlerin daima anlam değiştirmesine katkı sağlamaktadır. Çevirmenin ürünü, kaynak metni de geçip henüz saklı kalan siyasi enerjileri açığa çıkartarak çevirmen kendi iradesiyle siyasi aktivist olmaktadır²²⁴.

Tymoczko’ya göre çevirmenin ürünü, kaynak metni de geçip henüz saklı kalan siyasi enerjileri açığa çıkartarak çevirmen kendi iradesiyle siyasi aktivist olmaktadır. Eskiden baskı biçimleri sadece betimsel olarak çeviri eleştirisi tarafından saptanıp teşhir

²²⁴ Stolze, s.251.

edilirken şimdi çevirinin sınırsızlandırılması gerektiği beklentisi geçerlidir: “enlarging translation”²²⁵.

Öteki olanın temsil edilme ve bilginin oluşma aracı olarak çevirinin bir erk vakumu içinde yer almadığı, bilakis erk menfaatlerinin çatışma hatlarında ve aynı noktada birleşmesinde yer aldığı kanısı, kırmızı bir şerit gibi tüm bu araştırmalara eşlik etmektedir. Tarafsız bir çevirmen aracılığıyla “sadık çeviri” düşüncesi o zaman giderek sorgulanabilir nitelik kazanmaktadır ve aynı zamanda bu, öngörülen nesnellik normunun, sadece kültürler arasındaki erk oyunlarını gizleme eğilimine hizmet ettiği anlamına gelmektedir. “Çevirinin kendisinin zaten taraflı olması nedeniyle, çeviriyi kişisel siyasi ve kültürel menfaatler için kullanmak meşrudur. Böyle bir çeviri eyleminin etik değerliliği, (...) güdülemenin hizmet ettiği amaçtan çıkarılabilir”²²⁶.

Bu bağlamda çevirmen hem bir toplumsal eleştirmen, hemde çevirileriyle toplumu değiştiren rolünü üstlenendir. Çünkü çeviri siyaseti açısından izleyeceği belli stratejiler üzerinden çevirisiyle sömürülmeye de son verendir.

Homi K. Bhabha da Tymozcko gibi postkolonyal dönemde ortaya çıkan çeviri çalışmalarında adı geçen önemli bir isimdir. Çalışmalarında ağırlıklı olarak *uğlaklık*, *taklit* ve *kültür* üzerinde odaklandığını görebilmek mümkün.

Hintli filozof **Homi Bhabha** *The Localization of Culture (Kültürün Konumlandırılması)* (*Die Verortung der Kultur*) adlı çalışmasında yer verilen birçok makalenin özetinde *kültürel farklılığın*” temsil biçimlerini ve “*kültürel kaynaşma*” (*hibritlik*) ile kültürler ötesi “*üçüncü mekân*” kavramlarını ön plana çıkarmaktadır.

Tıpkı sömürgeciliğin yoğun olduğu dönemlerdeki gibi günümüzde de değişen yaşam koşulları ve hızla küreselleşmeye devam eden dünyada kuşkusuz göçler de devam edecektir. Göçün her gerçekleştiği yerde de *melez kültürlerin* ortaya çıkabileceğini savunmak mümkün. Melez kültürlerin iletişimlerinde yine kaynak ve erek kültürün ortak ürünü olarak ortaya çıkan bir *hibrit* dilin kullanımını gözlemlemek mümkün.

²²⁵ Stolze, s.251-252

²²⁶ Prunc, s.296.

Kültür aktarımı araştırması olarak adlandırılan alan melezlik kavramına bir de metissage (karma) ve creolite (kreyol dil) kavramlarını eklemektedir. Bu durum, çok kökenli ve çok kültürlü metropollerle postmodern dünya için bir mecaz oluşturmaktadır. Kaynaşma, ulus devletlerarasında ve içinde gerçekleşen göçle daha da güçlendirilmektedir ve ilgili araştırmalara göre, sınırları kaldırılmış (ent-grenzt) kültürel alanların sınırlandırılması artık neredeyse olanaklı olamamaktadır. Karma metin biçimlerinin çevirisi çevirmenin özel çabasını gerektirmektedir.²²⁷

Özetle Tymozcko'nun çeviri olgusuna yaklaşımında *çevirmenin görünebilirliğinin* yanısıra, *çevirinin dil dışı siyasi eylem olarak görüldüğünü ve tamamen yabancılaştırıcı* bir yaklaşım yerine daha çok *temsil edici bir yaklaşımı* ve bu bağlamda kaynak metnin kültürel öğelerini muhafaza etmeyi benimsediğini söylemek mümkün. Bu benimsemenin temelinde kaynak metne *sadakatten* çok, sömürgeciliğin izlerini silmeyi amaçlayan siyasi bir aktivizmin yattığını gözlemleyebiliyoruz. Homi Bhabha'nın ise *taklit, melez, hibrit kültür* yaklaşımıyla, sömüren ve sömürülenin arasında oluşan çatışmayı yumuşatma ağırlıklı daha uzlaşmacı bir düşünceye yakın durduğunu gözlemleyebiliyoruz.

Her iki yaklaşımın da sömürgeciliğin sömürülen kültür üzerinde bıraktığı olumsuz etkiden kaynaklı ortaya çıkan çatışma ve gerilimi yok etmeye yönelik uzlaşmacı odaklı çözümler sunduğunu ifade etmek mümkün.

3.2.4. Çeviri Sosyolojisi

Sömürgecilik sonrası sosyalbilimler alanında yapılan araştırmalarda *göç, kimlik arayışı, kültür* gibi kavramların hakim olmaya başladığını gözlemlemek mümkün. Sosyalbilimler sınıfında yer alan çeviribilimde de postmodern çeviri yaklaşımlarıyla birlikte yine *kimlik arayışı, kültür* ve *sosyoloji* kavramlarının da ağırlık kazanmaya başladığını ifade etmek mümkün. Kimlik arayışı, kültür gibi kavramların ön plana çıkması ile birlikte çeviri çalışmalarının sosyoloji alanına kaymaya başladığını tespit etmek mümkün. Çeviribilimde erek okuyucu odaklılık ve erek kültür odaklılık ile adım

²²⁷ Stolze, s.249

adım kendini belli etmeye başlayan yaklaşımlar, sosyolojiye kayarak bu alanda bir dönüm noktasına oluşmasına sebep olmuşlardır.

Avusturyalı çeviribilimci **Erich Prunc**, “bir etkinlik olarak çevirinin toplumsal anlamda yerleşmesinin gözlemlenmesi ile birlikte, bu sosyolojik dönüm döneminde etkin “erk alanları”nın sistematik bir biçimde araştırılması gerektiğini” vurgular. Prunc’a göre: “Erk faktörü ve onun toplumsal konumlanması, kimlik ve kültür bilgisinin ve yapılandırılmasının üretilmesi ve temsil edilmesi kaçınılmazdır”²²⁸.

Çeviribilimin konu alanını belirleme çabasında Prunc çeviriyi “gelenekselleştirilmiş dil içi ve kültürler ötesi etkileşim olarak” belirlemektedir. Prunc, çeviribilimin prototipik alanında “eşdeğerlik beklentilerine” ilişkin mevcut eğilimleri marjinal ve geleneksel olarak adlandırmaktadır. Etkin kültürel uzlaşmaların modelleştirilmesi için, Fransız sosyolog Pierre Bourdieu’ye ²²⁹ işaret etmektedir.

Fransız sosyolog **Pierre Bourdieu**, sosyal mekânı insanların alanı (*Feld*), *sermaye* (*Kapital*) davranışları (*Habitus*) adı altında bölümlere ayırarak bu kavramlar ile ele almıştır.

Bourdieu’nun *güçler alanı* ya da *oyun alanı* olarak tanımladığı *sosyal alandır*. Bu sosyal alanda her bireyin uyduğu, ancak kişisel amaçları izleyen oyun kuralları geçerlidir. Bu sosyal alandaki mevcut ilişkiler ve kurallar zaman ve mekân ile kısıtlı ve kurumsal koşullara bağlıdır. Bu alanlara örnek olarak *siyaset, ekonomi, bilim, din, sanat* ve edebiyat verilebilir. Bahsi geçen alanların dâhilindeki belirleyici faktör, bir alanda bulunan tek tek aktörlerin donanmış olduğu tasarruf erkidir ve bu alanlar böylece tarihsel olarak yapılandırılmış oyun alanları şeklinde algılanmalıdır. Söz konusu alanların sınırları tarihe bağlıdır ve daima bir dönüşüme açıktırlar. Her alanın temelinde özgün bir biçimde yatan menfaatler vardır. Bu alanlarda oyunun amacını, güç ilişkilerinin muhafaza edilmesi veya değiştirilmesi teşkil etmektedir. Bordieu bireysel amaçlar için başvurulacak kaynakları *sermaye (kapital)* olarak tanımlamaktadır.

²²⁸ Prunc, s.309.

²²⁹ Pierre Bourdieu, **Die Feinen Unterschiede, Kritik der Gesellschaftlichen Urteilstkraft - (İnce Ayrımlar, Toplumsal Yargı Gücünün Eleştirisi)** (Çev. B. Schwibs ve A. Russer), Frankfurt am Main: Suhrkamp.

Bu *sermaye* ekonomik alanda maddi birikim, toplumsal alanda bireyin biriktirdiği ilişkiler (*network*), tarihsel birikim ve kültürel alanda ise eğitim yoluyla edinilmiş birikim olabilir. Bordieu bu birikimleri toplumun değer yargılarına dayandırıldığında daha yüksek ve önemli bir konumda olmaları durumunda *sembolik sermaye* olarak tanımlamaktadır.

Bordieu yaklaşımında sosyal alanda etkileşim içinde yer alan bireye aktör, oyun kurallarına göre davranışını (*habitus*), olarak adlandırır. Aktör Bir alanın aktörleri sosyalleşme ve bilgi edinme gibi önceliklere sahiptir. *Habitus* aslında aktörün yaşamında geldiği gün kadarki edindiği iç geleneğinin gerdiği davranışlarıdır.

Prunc, Bordieu'nun sosyolojik yaklaşımının uygulamalı alanda bir çeşidini “çeviri sosyolojisi” ile yazın alanında görmektedir. Burada konu, küresel çeviri alanında sembolik varlıkların yer değiştirmesinin çerçeve koşullarıdır. Bu ise, diller arasındaki erk farklılıkları ile belirlenmektedir.²³⁰

Bordieu ve Luhmann'ın ortaya koymuş oldukları sistemsel yaklaşımlardan farklı olarak André Lefevere sistem kuramını farklı şekilde ele almıştır. Lefevere, edebiyat eserlerindeki değişim ve tutuculuğun iç dinamiğinden ziyade, kontrol mekanizmalarını inceleyerek, dilbilimsel değişikliklerden çok, çeviride kısıtlamalara neden olan şiir tekniği, hamilik ve ideoloji kavramları üzerinde çalışmıştır.²³¹

Stolze, çeviri alanında hem küresel hem yerel boyutta hükmeden diller ve kültürler gelişmekte olduğunu, ancak hükmeden dillerin ve kültürlerin, olabildiğince az miktarda ithal etme eğilimi göstermekte olduğunu ifade eder. Buna karşın hükmedilen dillerin ise, kendi piyasalarına sembolik birikimlerinin atması için, olabildiğince çok sayıda Hükmeden dile yapılan her çeviriyle, o dilin sembolik ve hatta ekonomik birikimi büyümektedir.²³²

Wolf'e göre; sosyolojik bakış açısıyla çeviriye baktığımızda sadece çeviri sürecine yönelik manipulatif potansiyelleri değil, aynı zamanda çevirmeni kısıtlayan metin içi ve metin dışı faktörler ve çevirinin üretildiği tarihsel ve kültürel şartlarda inceleme alanının

²³⁰ Stolze, s.254.

²³¹ Teo Hermans, Translation in Systems. Descriptive and systemic approaches explained, Jerome Publishing, St. Manchester, 1999, s.42-43

²³² Prunc, s.317.

içine girmektedir. Bu bakış açısının çeviriye getirdiği yenilik sadece yeni araştırma alanları sunması değil, aynı zamanda beraberinde çevri sürecinde rol oynayan güç ilişkilerine ışık tutması ve en önemlisi de çevrinin hiçbir zaman tarafsız bir eylem olamayacağı görüşüdür. Çevri bu nedenle sadece basit bir yeniden üretim olarak değil, daha çok bilinçli ve kasti bir eylem, bir seçim, bir yapılandırma ve bazı durumlarda tahrif, bir sahtekarlık ve gizli kadroların bir yaratımıdır.²³³

Yaptığı çevrilerle aslında çevirmenin de sosyal alanda var olan bir aktör olduğunu göz önünde bulundurduğumuzda, alacağı çeviri kararlarını belirlerken de habitusundan etkileneceğini söylemek mümkün. Çeviri alanında postmodern akımların çıkış noktasına tekrar geri döndüğümüzde, hegemonyacı ve fethedici çeviri kararlarıyla, çeviriyi bir ideolojik silaha dönüştürenlerin çevirmenler olduğunu ve hatta sömürgecilik sonrası başkaldırıların çeviribilime yansımalarını göz önünde bulundurduğumuzda da, sömürgecilik döneminde çevirilerin yol açtığı tahribatı yok etmeye yönelik çalışmaları olanların yine çevirmen veya çeviri kökenli olduklarını gözlemleyebilmemiz mümkün. O halde çevirmenin habitusunun nasıl şekillendiği, yapacağı çevirilerdeki yansımasının nasıl olacağı da sosyolojik alanın tartışma konularından sayılabilir.

Stolze, bazı çevirmenlerin de bazı çeviri normlarının biçim kazanmasına önemli katkıda bulundukları ve hedefe yönelik bilinçli etkinliklerle, yazınsal iletişimin oldukça özerk bir alanını yarattıklarına dair örnekler olduğunu ifade ederek, çevirileriyle, söyleme dâhil edebilecekleri, yeterli miktarda sembolik birikim de kazandırdıklarını dile getirerek, özgüvenli ve sözcüklere hakim ve güçlü bir tanımlama yönü olan Martin Luther'i zihinsel performansını gizli tutmak istemeyen bir çevirmen davranışı ile örnek olarak verir.²³⁴

Çağdaş çeviri yaklaşımlarının gelişimini gözden geçirdiğimizde, kaynak odaklı bakış açısından *erek odaklı* hatta *erek kültür* odaklı bakış açısında doğru bir yönelimden sonra, *postkolonyal dönem* çeviri çalışmaları ile birlikte çeviribilimsel alanda merkezin sosyolojik yaklaşımlara kaydığını görebiliyoruz. Çeviribilimde sosyolojik bir çıkış

²³³ Michaela Wolf, The implications of a sociological turn. Methodological and disciplinary questions. Translation Research Projects, 2009, s.9

²³⁴ Jean-Marc Gouanvic. "A. Bourdieusian Theory of Translation, or the Coincidence of Practical Instances: Field, Habitus, Capital and, Illusio", In: **The Translator**, Vol: 11, No: 2, 2005, ss.148-166.

noktasından hareketle çeviride geçmişte ve günümüzde hakim baskın yapıları ve yaklaşımları toplumsal boyutta incelemenin mümkün olduğunu gözlemleyebiliyoruz.

3.2.4.1. Çeviri Alanında İlk Sosyolojik Yaklaşımlar

Son yıllarda geleneksel çeviribilim araştırmalarının yanı sıra çevirinin sosyal bağlamına yönelik sorulan sorular, çeviri araştırmalarının odak noktası olmaya başlamıştır. Birçok farklı açıdan ele alınan konular gündeme gelmiş ve farklı çeviribilimciler tarafından bunlara yönelik çalışmalar yapılmıştır. Çevirinin kelimedenden cümleye, cümleden metne ve daha sonra kültürel boyuttan toplumsal bakış açısına geçen araştırma ve inceleme evrimi şüphesiz ki çok uzun yıllar sürmüş ve doğal-sıralı bir akışla gerçekleşmemiştir. Çeviriye sosyolojik açıdan yaklaşan bakış açılarının temelinde yatan ana sorun, var olan yaklaşımların yetersiz kalmaları ve çeviriye yönelik birçok soruyu yanıtsız bırakmalarıdır. Çeviri alanında geliştirilen kuramların, çevirinin doğasını açıklamada yeterli olmaması; çeviri üzerine yapılan kuramsal çalışmaların çevirinin sosyolojik boyutuna kaymasına yol açmıştır. Çeviri sürecinin çevirmenin eylemiyle açıklanamayacağı ve çevirmenin makro stratejilerinin çeviri eylemini yönlendirdiği, çeviri kuramının bütünü tarafından kabul edilmesiyle, çevirmenin makro stratejisini oluşturan tüm etkenlerin araştırılmaya başlanması sonucunda önce bilişsel çeviribilim, daha sonra yorumbilimsel çeviribilim, en son olarak da sosyoloji odaklı çeviribilim gelişmeye başlamıştır. Çeviri sosyolojisi, çeviri konusunu en geniş şekliyle ele alan yaklaşımdır. Çeviri sosyolojisi, çeviri sürecinin tüm toplumsal değişkenlerini; çevirinin başlangıcı, sonucu ve etkilerini en geniş biçimde ele almaktadır.

Çeviri araştırmasının önemli problemlerinden biri A. Pym'e göre, çevirinin pasif bir obje gibi algılanması ve etkenlerinin dar bir alanda araştırılmasıdır. Pym, çeviri nesnelerinin boyutlarının dar olmasıyla birlikte, çevirinin sosyal bağlantılarının çok daha geniş olduğunu belirtir. Böylelikle çeviri araştırması çeviri nesnesiyle ilgili daha çok nedensel ilişki kurmaya başlamıştır. A. Pym'e göre, yeni yaklaşımla artık çeviriyi, kültürel tarih içinde büyük bir itici güç oluşturan, kıtaları ve yüzyılları kapsayan bir fenomen olarak inceleyebiliriz. Eğer çeviri bu nedenle toplumsal alanda daha geniş bir

etken haline getirebilirse; tek yönlü-nedensellik varsayımlarını sürdürme zorlaşarak,, çevirinin ileriye dönük bir bakış açısı yakalaması daha da mümkün olur.²³⁵

Çeviri “kuramı” yıllarca, karşılaştırmalı dilbilimin alt disiplini olarak, çevirmenin bilişsel, sosyal ve kültürel kısıtlamalar altında nasıl çalıştığını göz ardı etmiştir. İdeal çevirmen kavramı, sistematik dilbiliminin ideal sözcü kavramından yola çıkarak çevirmen için geliştirdiği bir kavramdır. Çevirinin “kutsal orijinal”²³⁶ olarak, erek metnin bağlamından bağımsız mantık merkezli yapısı, onu sadece kaynak metnin benzeri olarak bağlamdan bağımsız bir kopyası durumuna getirmiş ve çevirmenleri görünmezliğe itmiştir. Bu bakış açısı böylece, çevirmenleri, Venuti’nin²³⁷ ve Hewson’ın da²³⁸ ifade ettiği gibi, kod aktarımcısı ve çeviri makinası durumuna düşürmüştür.²³⁹

Burada karşılaştırmalı dilbilim döneminin; çevirinin, faaliyetini çevirmenin yürüttüğü bilişsel, sosyal ve kültürel yanlarını görmezden gelmesi ve sistem dilbilimin çeviriyi bir kopya olarak görmesiyle, çevirmenin görünmezliği (invisibility) şeklinde, onun kod değişimi yapan bir çeviri makinası statüsünde olmasına yol açar. Lawrence Venuti²⁴⁰, çevirilerin “fluency” (akıcı) bir çeviri anlayışıyla, erek kültüre yabancı öğeyi katmaması ve yeni bir şey getirmemesinden yakınlık, çeviride “influency” (akıcı olmayan) ve yabancı bir dünyayı hissettiren, Schleiermacher’ın “yabancılaştırma yöntemi” örneğindeki gibi olması gerektiğini savunmaktadır. Çeviri alanında; erek odaklı paradigmanın, erek kültürü ve okurunu dikkate alarak geliştirdiği çeviri anlayışına karşı kaynak metnin kültür ve toplumsal yapısının tanınması ve dikkate alınması anlayışı,

²³⁵ Pym, Anthony. (2006). On the social and cultural in Translation Studies. A. Pym, M. Shlesinger ve Z. Jettmarova (Ed.). Sociocultural Aspects of Translating and Interpreting. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, s. 22-23 aktaran: Sevinç Arı, **Çeviri Sosyolojisi**, İstanbul: Aylak Adam, 2014, s.18.

²³⁶ Arrojo, Rosemary. (1997a). "The 'death' of the author and the limits of the translator's visibility". In Translation as Intercultural Communication. Selected Papers from the EST Congress Prague 1995, M. Snell-Hornby, Z. Jettmarova and K. Kaindi (eds). Amsterdam and Philadelphia: John Benjamins. 21-32. Aktaran: Erich Prunc (2007a), s. 40 aktaran: Arı, 2014, s.18.

²³⁷ Venuti, Lawrence (ed). (1992). Rethinking Translation: Discourse, Subjectivity, Ideology. London and New York: Routledge. Venuti, Lawrence. 1995. The Translator's Invisibility. A history of translation. London and New York: Routledge. Aktaran: Erich Prunc, (2007a), s. 40 aktaran: Arı, 2014, s.18.

²³⁸ Hevson, Lance. (1997). "Change in Translation and the Image of the Translator". In Translating Sensitive Texts: Linguistic Aspects, K. Simms (ed). Amsterdam and Atlanta: Rodopi. Aktaran: Erich Prunc, (2007a), s. 40 aktaran: Arı, 2014, s.18.

²³⁹ Prunc, Erich. (2007a). Priests, princes and pariahs. Constructing the professional field. M. Wolf ve A. Fukari (Ed.). Constructing a Sociology of Translation içinde. Amsterdam: John Benjamins B.V., s. 40.

²⁴⁰ Venuti, Lawrence. (1995). The Translators Invisibility. A history of translation. London New York: Routledge aktaran: Arı, 2014, s.18.

çevirinin toplumsal ve kültürel boyutunu daha da genişletmektedir. Yeni çeviri paradigmasının diğer bir adının “critical turn” (eleştirel dönüşüm) olması, yapılan çevirilere getirilecek eleştirilerde toplumsal ve kültürel bir toptan eleştirel bilinci çağrıştırmaktadır. Yeni paradigma için yakıştırılan “gözlemin gözlemi” ya da “beklentinin beklentisi” sloganları, çevirinin artık başka gözle değerlendirilmesi ve eleştirilmesini sembolize etmektedir.

Çeviribilim alanında yapılan çalışmaların sonuçları çevirinin ötesine geçerek dil, kültür, toplum ve siyaset gibi daha geniş alanlara ilişkin veriler sunmaktadır. Gürçağlar, çeviribilim alanında yapılan araştırmaların yöntemsel açıdan başka disiplinlerle çok yakın bağlar kurularak bir inceleme alanı oluşturması gerektiğini ve çeviri odaklı araştırmaların kültür, edebiyat, siyaset ve tarih alanına getirebileceği katkının çok büyük olacağını düşünmektedir. Elde edilen veriler çevirinin yalnızca edebiyat, bilgi üretimi ve yayıncılıkla ilgili bir etkinlik değil, aynı zamanda bir ulus inşa etme aracı, toplumsal dönüşüm süreçlerinin tetikleyicisi, aracısı ya da bir toplumsal dışavurum biçimi olduğuna işaret etmektedir. Gürçağlar, bu sonuçlara varmak için çeviriyi görgül düzeyde bir araştırma nesnesi olarak incelemek gerektiğine inanmaktadır. Gürçağlar, çevirinin bir kültürü ve edebiyatı etkilemek ve ona biçim vermek için kullanılacak bir araç olarak görülmesi gerektiğini vurgulamıştır.²⁴¹

“Özellikle son on yıl içinde çeviribilim alanında özne kavramı ağırlık kazanmaya başlamış ve çeviri tarih yazımında çevirmen, yayıncı, hami gibi bireylerin çevirinin biçimlendirilmesinde oynadıkları rol öne çıkmıştır. Çeviribilim gittikçe daha geniş bakış açıları gerektiriyor; araştırma çerçevesini genişleterek çeviri metinleri toplumsal ve kültürel vektörleri birey ya da grup olarak çevirmenleri kapsayan çok boyutlu bir alana doğru yayılıyor. Bu üç unsur arasında üçüncüsü yani çevirmen bugüne dek üzerinde en az durulmuş araştırma konusudur. Salt bilişsel bir yaklaşım, çeviri edimini toplumsal bir süreç olarak ele almakta başarısız olmaktadır. Bunun yanında toplumsal süreçlere eğilen, ancak çevirmenleri ve çeviriyle ilgili bireyleri göz önünde bulundurmayan ya da çevirileri betimleyerek yorumlayan ancak onları üreten çevirmenleri yok sayan yöntemler de çeviri olgusunu bir bütün olarak ele almakta yetersiz kalmaktadır. Son

²⁴¹ Gürçağlar, Şehnaz Tahir. (2005). Kapılar: Çeviri Tarihine Yaklaşımlar. Scala Yayıncılık, s.9-15 aktaran: Arı, 2014, s.19.

yıllarda çeviriyi ona biçim veren bireylere odaklanarak daha bütüncül bir yaklaşımla inceleme gereksinimi ortaya çıkmış ve çevirmenlerin, çeviri ve kültür alanında etkin birer özne olarak ele alınması gündeme gelmiştir”.²⁴²

Çevirinin kuramsal gelişimine baktığımızda çevirinin önceleri Genel Dilbiliminin²⁴³ bir alt alanı veya yan dalı olarak araştırmalara alındığı, burada daha çok Saussure’ün geleneksel dil yaklaşımından yararlanıldığı, dil sisteminin bir parçası olan dilsel göstergelerinin çözümlendiği ve insan faktörünün dışarıda bırakıldığını görmekteyiz. Bu tarz çalışmalarda çeviri fenomeni, çok kalıplaşmış yapılarla açıklanmaya çalışılmıştır.

1960’lı yıllarda çevirinin daha çok uygulamalı dilbilime ait olması gerektiği düşüncesi öne çıkmıştır,²⁴⁴ fakat burada da çevirmen öznesini çeviri sürecine dahil etmede tereddüt edilmiştir.²⁴⁵

1980’li yıllarda “kültürel dönüşüm”le (cultural turn) birlikte çeviri alanında, dilbilimsel yaklaşımlara karşı bir direniş başlamıştır. Kültürel dönüşüm terimini ilk olarak 1990 yılında basılan “Translation, History, and Culture” isimli bir derleme kitapta dile getiren, Susan Bassnett and Andre Lefevere’dir.²⁴⁶ Bu yazarlar, çeviri araştırmalarının nesnesinin dilbilim yaklaşımından bağımsız olarak yapılmasına işaret ederek, öncelikli olarak çeviri eğitiminin kültürel araştırmalara yaklaşması gerektiğini, sosyalbilimlerde kültürel dönüşüm şeklinde bilinen farklı bir gelişim olduğunu ve geniş anlamda postmodernizmle ilişkili olduğunu ifade etmişlerdir. Çeviri çalışmalarında kültürel dönüşüm, metinsel yaklaşımlardan daha geniş kültürel yaklaşımlara bir geçiş göstererek araştırmaları çevirilerin erek kültürde ne gibi işlevleri olduğuna, kültürel manipülasyon, ideoloji ve güç kavramlarının nasıl ele alındığına yöneltmektedir. Sonuç olarak kültürel

²⁴² Gürçağlar, s. 41-42 aktaran: Arı, 2014, s.19.

²⁴³ Kaindl, K. (2009). Übersetzung als gesellschaftliches Phänomen: Soziologische Ansätze in der Übersetzungswissenschaft. H. Kalverkaemper ve L. Schippel (Ed.). Translation zwischen Text und Welt - Translationswissenschaft als historische Disziplin zwischen Moderne und Zukunft içinde. Berlin: Frank & Timme, s. 155-156 aktaran: Arı, 2014, s.20.

²⁴⁴ Ayrıntılı bilgi için bkz. Albrecht, Jörn (1973). Linguistik und Übersetzung. Tübingen: Niemeyer. Catford, John C. (1965). A linguistic theory of translation. London: Oxford University Press. Kade, Otto (1964). Subjective und objective Faktoren im Übersetzungsprozess. Leipzig: unveröffentl. Diss. Aktaran: Klaus Kaindi, (2009) aktaran: Arı, 2014, s.20.

²⁴⁵ Albrecht, 156 aktaran: Arı, 2014, s.20.

²⁴⁶ Bassnett, Susan ve Lefevere, Andre. (1998). Constructing Cultures. Essays on Literary Translation. Clevedon: Multilingual Matters. Aktaran (Esperançadan): Bielsa Mialet aktaran: Arı, 2014, s.20.

dönüşümün, çeviri çalışmalarını disiplinlerarası bir alan haline getirerek kültürel etkileşim çalışmalarına odaklanmıştır.²⁴⁷

Kaindl, çevirinin sadece kültürlerarası bir fenomen olmayıp, aynı zamanda bir toplum içerisindeki sosyal alanlar tarafından da belirlendiğini ifade etmiştir. Sosyal bakış açısı kültür odaklı bakış açılarının içinde genelde örtük olarak bulunmaktadır. Çeviriye sosyolojik bakış ancak 90'lı yıllardan sonra daha çok kültür odaklı yaklaşımlarda tamamlayıcı unsur olarak görülmektedir. Theo Hermans da²⁴⁸ o dönemde, benzer şekilde çevirinin sadece kültürel değil, aynı zamanda sosyal bir aktivite olarak görülmesi gerektiğini savunmaktadır.²⁴⁹

Çeviribilimin araştırma perspektiflerini ilk olarak H.P. Königs 1990 yılında incelemiştir. Königs'in ayrımı,²⁵⁰ çeviri alanlarıyla ilgili detaylı bir kategorizasyon sağlamıştır. Königs çeviri alanlarını "çeviri- bilimsel perspektifler" olarak adlandırır:

1. Yorumbilimsel (Hermeneutik) Perspektifler: Koller de "yeni yorumbilim" olarak gösterilen ve eleştirilen yaklaşımlardır. Kaynak metni kendi gerçeği içinde yorumlarlar ve kaynak metnin yorumundan, bu gerçeğe uygun bir çeviriyi türetirler. Bu tür yaklaşımlar özellikle Paepcke / Forget ve Stolze tarafından temsil edilen bakış açılarıdır, Königs'e göre yorumbilimsel yaklaşımlar, yalnızca ikinci basamak kuramlara götürür. Çünkü ilgili metinle oluşan bilgilere dayalıdır. Çeviri, kaynak metnin alımlamasına yalnızca zaman boyutuyla değil, tüm yönleriyle bağımlıdır. Tümdengelimli ve kural koyucudurlar ve erek dilsel metinlerin ortaya çıkışını öznelerarası açıklamada yetersizdirler.²⁵¹
2. İşlevsel Perspektifler: İşlevsel kuramlar, bir kaynak metin çevirisinin sahip olması gereken, amaçlanan işlevi araştırır ve bu bakış açısından metni gözler. Königs'e

²⁴⁷ Bielsa Mialet, E. (2010). The Sociology of Translation: Outline of an Emerging Field. MonTI. 2. s. 155-156 aktaran: Arı, 2014, s.21.

²⁴⁸ Hermans, T. (1996). "Norms and the Determinations of Translation. A Theoretical Framework". dn: Roman Alvarez + M. Carmen-Africa Vidal (eds.) Translation, Power, Subversion. Clevedon ete.: Multilingual Matters Ltd. Aktaran: Klaus Kaindl, (1999) aktaran: Arı, 2014, s.21.

²⁴⁹ Kaindl, K. (1999). Übersetzungswissenschaft im interdisziplinären Dialog. Tübingen: Stauffenburg Verlag. s. 124 aktaran: Arı, 2014, s.21.

²⁵⁰ Tosun, M. (2002). Dil Edincini Aşan Edim Olarak Çeviri Eylemi (Çeviri Kuramlarının Gelişiminde Paradigma Değişimi). Yayınlanmamış Doktora Tezi. İstanbul Üniversitesi SBE. aktaran: Arı, 2014, s.21.

²⁵¹ Tosun, 2002, s. 52-60 aktaran: Arı, 2014, s.24.

göre bu bakış açısı için tipik olan, Hönlğ ve Kussmaul'un çalışmaları ve Reiss/Vermeer'in Skopos kuramıdır. Königs'e göre bu bakış açısı, ağırlıklı olarak birinci basamak kuramlara götürür, çünkü öncelikle tümevarımlı ve betimleyicidirler. Çeviri olgusunun birçok değişkenini dikkate almaya ve çevirinin sonucunu işleve bağlamaya çalışırlar. Königs, bu bakış açısının eksikliği olarak, çevirinin işlevini mutlaklaştırdığını saptar. Gözlemsel sınamanın bu bakış açısında eksik olduğunu savunur. Yani, bu bakış açısı gözlem dışına kaar. Königs'e göre bu kuramları böylece, işlevsel bakış açısıyla bağlantılı dilsel aktarım faaliyetinin her şeklini, özgün, yani kaynak metinden ayrılmış eylem olarak kavrayan eylem kuramsal bakış açısını ortaya atarlar.²⁵² Bu yaklaşım, amaçlanan erek metin alımlayıcısının rolünü yüksek değerde tutar. Königs'e göre bu bakış açısını sunanlar, metnin çevirisiyle, "kaynak metinden bağımsız metin üretimi" arasındaki sınırı belirsiz hale getirirler.²⁵³

3. Kùltùre Odaklı Perspektif: Königs'e²⁵⁴ göre bu bakış açısı, işlevsel bakış açısıyla sıkı sıkıya bağlantılıdır, çünkü hem Vermeer hem de Maenttaeri kùltùr odaklı bir kuram ortaya atar. Bu kuramcılar, çeviriyi yalnızca dilsel olay olarak görmez, aksine her dilsel eylemin kùltùrel genişlemesini vurgularlar. Bunlara göre dil eylemi, kùltùrler üzerinden eylem olarak, iki kùltùrlü olmaya mecbur bir eylemdir. Königs'e göre bu görüşler, özellikle Vermeer ve Snell-Hornby tarafından temsil edilen görüşlerdir. Burada çevirmen, hem aynak metnin alımlanmasında hem de erek metnin üretilmesinde, dilsel çevirme sırasında, onsuz başaramayacak kùltùrel bilgisini harekete geçirerek çeviri yapar. Kùltùr, öne çıkan her dilsel bilginin içinden geçmek zorunda olduğu bir ana filtredir.²⁵⁵
4. Çeviri Eleştirisi Perspektifi: Kendileri yardımıyla profesyonel çevirilerin değerlendirilebildiği, yukarıdaki perspektiflerdeki ölçütler aranır. Bu perspektifte,

²⁵² Holz-Maenttaeri, J. (1984). *Translatorisches Handeln - Theorie und Methode*. Helsinki: Suomalainen Tiedakatemia aktaran: Arı, 2014, s.22.

²⁵³ Tosun, 2002, s. 52-60 aktaran: Arı, 2014, s.24.

²⁵⁴ Königs, G.F. (1990). *Wie theoretisch muss die Übersetzungswissenschaft sein*, *Revista del Instituto de Letras de la Pontificia Universidad Católica de Chile*, Traucción. Aktaran: Muharrem Tosun, (2002) aktaran: Arı, 2014, s.22.

²⁵⁵ Tosun, 2002, s. 52-60 aktaran: Arı, 2014, s.24.

yukarıdaki ölçütlerden, profesyonel çeviriye değerlendirmek için yararlanılacak dayanak noktaları aranır.²⁵⁶

5. Psikodilbilimsel Bakış Açısı: Königs'e göre bu bakış açısının ortaya koyduğu düşüncelerin merkezinde; çeviri sırasında çevirmenin beyinde gerçekte nelerin cereyan ettiği sorusu yer alır. Çıkış noktası, somut çeviri olaylarına dayanan ve somut çevirilerden yola çıkarak, çevirinin psikodilbilimiyle ilgili bir modelinin arandığı süreç çözümlemesidir. Königs'e göre bu bakış açısı, katı bir şekilde ampirik-tümevarımsal, gerçekte ise betimleyici çalışır. Ürünün ve sürecin meydana gelişle ilgili açıklamalar için çaba gösterir. Königs'e göre burada, birinci basamak kuramlarıyla yüz yüzeyiz.²⁵⁷
6. Karşılaştırmalı Perspektif: Kaynak ve erek dilin dilsel yapıları karşılaştırılır. Bu örneğin, çeviribilimsel “stylistique comparee” (Vinay/Darbelnet) çalışmaları çerçevesinde, olası çeviri süreçlerinin gelişimine götürür. Aynı şekilde Truffaut ya da Newmark karşılaştırmalı olarak bir dizi ilginç çalışmalar yürüttü. Königs'e göre, tartışılmaz değerine rağmen ikinci ve üçüncü basamak kuramları söz konusudur, çünkü bu kuramlarda ya çeviriyle direk ilgili ve açıklanabilir olmayan karşılaştırma çalışmaları söz konusudur ya da bu çalışmalar çalışmayı yapanların kendi deneyimlerini yansıtmaktadır. Königs'in yorumuna göre, öncelikli olarak kural koyucu yapıda, kısmen öznelerarası önemdedirler.²⁵⁸
7. Terimceleştirme Perspektifi: Adlandırmaları araştırır ve geliştirir. Özellikle uzmanlık dili alanında yapısal kurallar arar ve terimce için veri bankalarını araştırır. Königs'e göre, bu bakış açısını diğerleriyle karşılaştırmak zordur, çünkü varlığını çeviriden bağımsız sürdüren bir bakış açısıdır. Eğer yalnızca somut çeviriye dayalı olsalar birinci basamak kuram oluşumuna götürürler, çünkü somut olarak çeviri nesnesine yönelirler, ağırlıklı olarak betimleyici ve öznelerarası bağlamda geçerli olurlar.²⁵⁹

²⁵⁶ Tosun, 2002, s. 52-60 aktaran: Arı, 2014, s.24.

²⁵⁷ Tosun, 2002, s. 52-60 aktaran: Arı, 2014, s.24.

²⁵⁸ Tosun, 2002, s. 52-60 aktaran: Arı, 2014, s.24.

²⁵⁹ Tosun, 2002, s. 52-60 aktaran: Arı, 2014, s.24.

8. Yazın Perspektifi: Bu perspektifte çevirinin özel bir durumu araştırılır, bu durum genel çeviriye ve genel kuram oluşumuna koşut bir ilişki ortaya koyar. Edebi kaynak ve erek metinler birbirleriyle karşılaştırılır. Königs’e göre bu yaklaşım, yalnızca edebiyatbilimi yön-temleriyle oluştuğu ve çeviriyi dikkate almadığı için, üçüncü basamak kurama girer. Edebiyat bilimi yöntemlerinin çeviriye yönelik kullanıldığı yerlerde Königs’e göre öncelikle ikinci basamak kuramlara girer, çünkü öznelerarası geçerlilik iddia edemez. Somut, çevirmene dayalı bilgiler işin içine sokulabilirse, Königs, bu yaklaşımı birinci basamak kuramlar arasında düşünülebilir görmeye hazırdır.²⁶⁰
9. Çeviri Eğitimi Perspektifi: Bu bakış açısında dilsel yetinin çeviri yetisiyle bağlantılı olarak aktarımı söz konusudur. Merkezde duran tüm öğretim/öğrenim bağlamlarında çevirinin öğretimi ve öğrenimidir. Königs’e göre çeviri eğitimi, öğrenmeye dayalı olarak kavrandığında ve ders olayına çeviri yapılarıyla girdiğinde, birinci basamak kuramlara götürür, çünkü çıkış noktası aktarım ve kazanım bağlamında somut çeviri eylemleridir. Çevirinin ders bağlamında, çeviri kuramsal ya da dilbilimsel düşüncelerle tümünden geldiği, aktarımın ve yaklaşım olayının kural koyucu yapılarda olduğu yerde ya da öğreticinin düşüncesinin, gözlem olanağı sunulmadan verilmesi durumunda ikinci basamak kuramlar söz konusu olur.²⁶¹

Kültürel dönüşüm paradigmasından sonra, 1990’lı yıllarda çevirmenin beynini inceleyen “think aloud method” olarak bilinen yeni bir bilişsel paradigma geliştirilmiştir. Bu bilişsel paradigmada yer alan yaklaşımlar, çeviri ürününden çok çeviri sürecine odaklanmışlardır. Chesterman,²⁶² tarihsel süreç içerisinde farklı yaklaşımlarla ele alınan çeviribiliminin aşamalarını dört alana ayırmıştır. Chesterman, bu ayrımın çok fazla parçalanmış olduğunu ve ortaya çıkan dört farklı bakış açısı arasında bağlantılar kurulması gerektiğini öne sürer. Chesterman’ın çeviri çalışmaları için öngördüğü dört farklı bakış açısına göre çeviribilimin araştırma perspektifi şu alanlardan oluşmaktadır:

²⁶⁰ Tosun, 2002, s. 52-60 aktaran: Arı, 2014, s.24.

²⁶¹ Tosun, 2002, s. 52-60 aktaran: Arı, 2014, s.24.

²⁶² Chesterman, A. (2007). Bridge concepts in translation sociology. M. Wolf ve A. Fukari (Ed.). Constructing a Sociology of Translation içinde. Amsterdam: John Benjamins, s. 173 aktaran: Arı, 2014, s.24.

1. Dilbilimsel Araştırma Alanı: Yazılı veya sözlü formdaki dilbilimsel veriler olarak metinler üzerine odaklanmaktadır. Daha çok çeviri metinler, bunların kaynak metinleri, erek dildeki çeviri olmayan paralel metinler ve diğer çeviriler arasındaki ilişkiyi inceler. Bu nedenle eşdeğerlik, doğallık, akıcılık gibi kavramlarla ve farklı bir türün metinleri olarak çevirilerin evrensel veya çok genel özelliklerini bulma imkânlarıyla ilgilenir.²⁶³
2. Kültürel Araştırma Alanı: Bu bakış açısının odak noktası fikirler, farklı repertuarlar ve çoğul dizgeler arasında kültürel öğelerinin aktarımıdır. Kültürel bakış açısının başlıca konuları; ideoloji, kültürel kimlik ve algı, değerler, merkez ve çevre arasındaki ilişkiler, güç ve etik sorularıdır.²⁶⁴
3. Bilişsel Araştırma Alanı: Bilişsel alan ile ilgili araştırma, çevirmenin beynindeki karar verme süreçleri, bu süreçlerin çevirmenin duyguları ve tutumları üzerindeki etkisi, çevirmenin mesleki deneyimi, çeviri için harcanan zaman, çeviri işinin rutin veya rutin olmayan kalitesi gibi konularla ilgilidir. Odak noktası, gözlemden de çıkarıldığı üzere bilişsel süreç üzerinedir. Bilişsel alan, çeviri eyleminin alanıdır.²⁶⁵
4. Sosyolojik Araştırma Alanı: Çeviri piyasası, yayıncılık endüstrisi, çevirilerin oluşumunda patronlar ve aktörlerin oynadığı rol, çevirmenlerin sosyal statüsü ve rolleri, çevirmenin sosyal eylemi olarak çeviri ve çevirmenlik mesleği ve Toury'nin çeviri olayı olarak adlandırdığı konularla ilgilidir. Bu süreç, bir müşterinin çeviri talebi ile başlayan ve çeşitli düzeylerdeki diğer aktörler tarafından alınılması ile biten bir süreç şeklinde tanımlanabilir. Bu iki nokta arasında, hem bireysel hem de bireysel olmayan kaynaklarla etkileşim içeren birçok farklı işlem aşaması bulunmaktadır. Bu yüzden sosyolojik bakış açısı, özellikle insanlar ve onların gözlemlenebilir eylemleri üzerinedir. Çevirinin sosyolojik konuları, hem çeviri bilimciler²⁶⁶ hem de sosyologlar²⁶⁷ tarafından daha önce de dile getirilmiştir.²⁶⁸

²⁶³ Chesterman, 2007, s. 173-174 aktaran: Arı, 2014, s.25.

²⁶⁴ Chesterman, 2007, s. 173-174 aktaran: Arı, 2014, s.25.

²⁶⁵ Toury, G. (1995). *Descriptive Translation Studies - and Beyond*. Amsterdam/ Philadelphia: John Benjamins (=Translation Library 4). Aktaran: Andrevv Chesterman, (2007) aktaran: Arı, 2014, s.24.

²⁶⁶ Lefevere, A. (1992). *Translation, Rewriting, and the Manipulation of Literary Fame*. London and New York: Routledge. Hermans, T. (1999). *Translation in Systems. Descriptive and System-oriented Approaches Explained*. Manchester: St Jerome Publishing. Wolf, Mic- haela. (2002). "Translation Activity between Culture, Society and the Individual: Towards a Sociology of Translation". In CTIS

Chesterman'a²⁶⁹ göre çeviri çalışmalarının bu dört alanı kabaca birbirinden ayrılrsa da, çeviri sadece bir yaklaşımla yürütülemeyecek bir alandır ve çoğu zaman yaklaşımların kesiştiği yaygın olarak görülmektedir. Çeviribilimde yer alan karşılaştırmalı modeller metinsel düzeydedir, süreç modelleri bilişsel düzey tarafından yürütülmektedir. Nedensel modeller, neden-sonuç ilişkilerini göstermeyi amaçlamaktadır.

“Nedensellik” modeli, çeviribilimin yeni modeli olarak gösterilmektedir. Yani çeviriye etki eden süreçleri, çeviri metnin dışına çıkarak, koşulların etkisiyle açıklamayı amaçlayan bir modeldir. Bugünün çeviribilimi ya da sosyolojik bakışı, çevirinin metinsel ilişkisinin dışına çıkarak çevre koşullarının çeviriye etkisini araştırmaktadır. Kitabın konusu olan toplumsal koşulların çeviriye etkisi ve çevirmenin toplumsal bakışa göre, yani metnin dış koşulları olan labitusa göre çeviriye verdiği yönün incelenmesi çeviri alanında yeni bir bakış açısının yansımasıdır.

Çeviri sosyolojisi, çeviri çalışmaları içinde, örneğin metindilbilim ve kültürel araştırmalar arasındaki yeni araştırma soruları doğuran oldukça yeni bir alandır. Bir Popperci, bunu kolayca güncel araştırma paradigmalarından kaynaklanan problemlere bir yanıt olarak görebilir. Çeviri sosyolojisi, Chesterman'ın özellikle “köprü konseptleri”²⁷⁰ şeklinde adlandırdığı bir kaynak olarak oldukça verimlidir. Bununla, diğer kavramlar arasındaki kesişimleri yakalayan ve böylece sınırları aşabilmemizi ve yeni bakış açıları oluşturabilmemizi sağlayan konseptler kastedilmektedir.

Chesterman²⁷¹ sosyolojik bakış açısıyla birlikte, insanların odak noktası olarak ele alındığını ifade etmiştir. Bununla birlikte üç köprü kavramı olarak belirlediği kavramlar arasında bir bağ kurar. Chesterman'a göre, hem sosyal hem de kültürel görüşleri kapsayan “çeviri pratiği” kavramı, kültürel değerler ve geleneklerden etkilenen ve etkileyen; belirli bir zamansal, kurumsal ve kültürel ortamdaki çeviri olayları dizisi

Occasional Papers 2, K. Harvey (ed). Manchester: UMIST. Aktaran: Andrew Chesterman, (2007) aktaran: Arı, 2014, s.25.

²⁶⁷ Heilbron, Johan, and Gisele Sapiro. "La traduction litteraire, un objet sociologique." Actes de la reeherehe en Sciences sociales 4 (2002): 3-5. Aktaran: Andrew Chesterman, (2007) aktaran: Arı, 2014, s.25.

²⁶⁸ Chesterman, 2007, s. 173-174 aktaran: Arı, 2014, s.25.

²⁶⁹ Chesterman, s. 174 aktaran: Arı, 2014, s.25.

²⁷⁰ Chesterman, s. 172 aktaran: Arı, 2014, s.26.

²⁷¹ Chesterman, s. 176 aktaran: Arı, 2014, s.26.

olarak anlaşılmaktadır. Sosyal ve metinsel bakışların arasında, metinleri, üretimin iletişimsel kontekstine bağlayan bakış açısı yer almaktadır.

Sosyal ve bilişsel bakış arasında köprü olarak zaman zaman kültürle örtüşen Bourdieu'nün profesyonel eğilimler bütünü şeklinde ve belirli bir alanda ya da uygulamadaki aktörlerin durumu için kullandığı "habitus" terimi bulunmaktadır. Simeoni'nin²⁷² "çevirmenin bilinci" ya da "kültürel bilinç" olarak adlandırdığı çevirmenin habitusu, bireyin toplumsal ve kültürel tarih içerisinde kişiliğinin oluşumunun sonucu ortaya çıkmaktadır. Habitus, kişisel deneyim ve sosyal dünya arasında aracılık etmektedir.²⁷³

Simeoni'nin, çevirmenin kültürel bilinci olarak adlandırdığı ve Bourdieu'de "habitus" olarak gerçekleşen kültürel bakış açısı, Gadamer'in yorumbiliminde geleneğin yorumcu üzerinde belirleyici etkisinin olduğu ve bu etkiyle o anki söylemin birleşmesinden yorumun ortaya çıktığı görüşüyle paralellik göstermektedir. Bu anlamda çeviri alanındaki sosyolojik yaklaşımların kökeninde bir yorumbilimsel paradigmanın olduğu da söylenebilir. Yorumbilimsel paradigmanın çeviri alanında gerçekleştirdiği kuramsal bakış açısıyla sosyolojik ve kültürel bakış açılarının, çevirinin bütününe anlamadaki paralelliği önemlidir.

Söylem (Discourse), metinsel ve kültürel bakışın ara alanı ya da her iki alanın arasında bir uzlaşım olarak görülmektedir. Yani söylem (discourse) yöntemi önerilmektedir. Discourse, burada konuşmadan çok, metnin iletişim kurduğu somut durum veya sosyal gerçeklik olarak nitelendirilebilir. Chesterman, "diskurs" terimini, dilbilimsel anlamların arkasındaki dilbilimsel anlatım olarak kullanmaktadır.²⁷⁴ Chesterman diskurs terimiyle, metnin, dilinin dışında gerçeklikle bağını kastetmektedir. Bu bağdan yola çıkılarak, metin odaklı yaklaşımların yanında kültür ya da sosyoloji odaklı yaklaşımların tek başlarına geçerliliği kadar, bu ikisinin metin üzerinden bir ilişki içinde bulunması olarak anlaşılabilir.

²⁷² Simeoni, Daniel. (1998). "The Pivotal Status of the Translator's Habitus". Target 10 (1). Aktaran: Andrevv Chestermar» (2007) aktaran: Arı, 2014, s.26.

²⁷³ Simeoni, s. 177 aktaran: Arı, 2014, s.26.

²⁷⁴ Simeoni, s. 177 aktaran: Arı, 2014, s.27.

Bourdieu'nün amacı da metin ve kültür arasındaki bağın, birey- sistem ikiliğiyle açıklanmasıdır. Bourdieu, “habitus” terimiyle sistem ve bireyin, nesne ve öznenin birlikteliğini kuramsallaştırmaktadır. Bourdieu'nün yaklaşımı habitusu, çevirinin bilişsel sürecinin yanında sosyal sürecine de eklemektedir. Chesterman, “discourse” sözcüğünden yola çıkarak çeviriyi bir iletişim modeli, yani çevirinin metinle toplum arasında bir iletişim olduğuna, bu anlamda “discourse” olduğuna değinirken, Luhmann'ın “autopoiesis” kavramı -kendine dönüşlü sistemleri- anlamında, iletişim kavramını bir “diskurs” kavramı, toplumsal yapı bağlarını oluşturan köprü olarak nitelirmektedir. Çalışmada incelediğimiz, çevirmenden topluma ve toplumdan çevirmene dönüşlü bir çeviri modeli, Chesterman'ın “discourse”, Bourdieu'nün “habitus” ve Luhmann'ın “kommunikation” terimlerinde karşılık bulan bakış açısıyla ifade edilebilir Kitabın savı çevirinin; iletişim, eğilim ve işlevi yalnızca bir birey-toplum ilişkisini belirleyen değil, toplumlar arasındaki etkileşim ve bağı sağlayan bir etken olduğudur. Bir yandan, çevirmenden topluma ve toplumdan çevirmene bir kapalı devre, sistem kuramının toplumsal pratikte işlemesi olarak “autopoiesis”; diğer yandan ise iletişimin toplumsal sistemde, dil üzerinden sistemin sürekliliğini ve devamlılığını sağlaması üzerinden “iletişim” ve “diskurs”tur.

Maenttaeri'nin çeviri eylemi kuramında çeviri bir “kooperasyon” ve “koordinasyon” süreci olarak anlaşılmaktadır. Maenttaeri'nin kuramı, çeviri sürecini salt işverenin çevirmene tahakkümü ve alıcıların baskın taleplerinin çevirmen tarafından gerçekleştirilmesi süreci olarak gören yaklaşımlara bir cevaptır. Çeviri sürecinin tüm katılımcıları Maenttaeri'nin kuramında, bir toplumsal işi yerine getirmek amacıyla iyi niyetle bir araya gelmiş ve işlevsel bir ürün vermeyi amaçlayan aktörlerin ortak çalışmasının ürünüdür. Çeviri bir yayınevi ve güç dayatması değildir. Gönüllü bir iş ve uzmanlık ilişkisidir. İşe ihtiyacı olan kişi ya da kişiler, işini bir işverene ısmarlar, bu işveren işin uzmanı ve işi en iyi yerine getirecek çevirmenlere, işi ve ihtiyacı bildirir. Çevirmen, işini yaparken, bu işe neden ihtiyaç duyulduğu, işin gereğinin ne olduğu ve iş üretimi için nelere ihtiyacı olduğunu saptayarak tüm bileşenleri dikkate alıp bir uzmanlık eylemi gerçekleştirir. Maenttaeri'nin kuramında yayınevi güç sahibi ve çevirinin belirleyicisi olarak görünmekle birlikte, bu güç ve belirleme keyfi ve baskıcı bir güç anlamına gelmemektedir. Maenttaeri, çeviri sürecini hiyerarşik modeller olarak gösterir. İşveren ve yayınevleri bu hiyerarşinin en üstünde yer alsalar bile,

Maenttaeri'nin hiyerarşik modelini bir ast-üst ilişkisi olarak yorumlamak yanlıştır. Aynı hiyerarşik model, çeviri amaçları ve çeviri sistemi için de geçerlidir. Hiyerarşinin Maenttaeri'deki anlamı, mikro yapılarla makro yapılar arasındaki ilişki olarak görülebilir. Sözcüklerle metin arasında var olan hiyerarşi, metnin alt ve üst amaçları arasında olan hiyerarşi gibi, çevirmenin bakışı ve sorumluluğuyla yayınevlerinin sorumluluk ve yetkisi arasındaki hiyerarşide kurulan bir işbirliğindeki paylaşım ile ilgilidir, işverenin hiyerarşideki rolü, görev ve sorumluluk alanının çerçevesi olarak nitelendirilir.

Çeviri alanında güç ilişkisi Toury'nin normlar kuramında da önemli bir yere sahiptir. Toury'nin kuramında çeviri politikası ve çevirmen için belirlenen politika, çevirmenin öncül normlarını oluşturur. Çeviri politikası çevirmenin kararlarında belirleyicidir. Toury, çeviri politikalarını, çeviri sürecinin görünmeyen fakat çevirmen tarafından dikkate alınarak çeviriyi belirleyen bir boyutu olarak düşünür.

Maenttaeri, çeviri sürecini farklı sosyal bireylerin ve kurumların katılımcı olduğu sosyal bir eylem dizgesi olarak araştırmaktadır. O, çeviri eyleminin hangi şartlar altında gerçekleştiğini araştırmış ve çevirinin tüm katılımcıların uzlaşması neticesinde bir çevirinin gerçekleştiğini ifade etmiştir. Görev veren ve çevirmen arasında gerçekleşen işbirliği konuşması ve işbölümüne göre çeviri projesinin tespit edilmesi aşaması gerçekleşmiş olmaktadır; aynı zamanda bu görüşmelere çevirmenin yanı sıra uzmanlar da katılabilmektedir; bu aşamanın da sonucunda skopos, yani amaç belirlenmektedir ve böylelikle çeviri süreci gerçekleşmekte, ürün olarak çeviri erek metin alıcılarına sunulmaktadır.²⁷⁵

Sonuç ürünü olarak alıcıları açısından bu modele bakıldığında, çevirinin kabul edilip edilmeyeceğinin çeviri pazarının şartlarına bağlı olduğu tespit edilmektedir. Bourdieu'ye göre her bir aktörün ağırlığı öncelikli olarak sembolik sermayesine bağlıdır, yani birçok sosyal gruptan ya da kitle iletişim araçlarından elde ettiği prestij sayesinde itibar görmektedir. Çeviri pazarındaki güç ilişkileri gerçekte bu şekilde düzenlenmemiştir, çevirmenin sosyal aktör olarak ağırlıklı rol oynaması söz konusu değildir. Bourdieu'nün anladığı toplum (bizim açımızdan çeviri sürecine dahil olanlar)

²⁷⁵ Wolf, M. (1999). Zum "sozialen Şirin" in der Translation Translationssozio-logische Implikationen von Pierre Bordieus Kultursoziologie. *Arcadia*. 34.2, 262-275. s. 266 aktaran: Arı, 2014, s.268.

farklı alanlara bölünmüştür (politik, ekonomik, kültürel, edebiyat) ve bu alanların öncüleri karşılıklı olarak sürekli bir çatışma içerisinde, bu çatışmaların çıkış noktası en yüksek seviyede sermayeyi (ekonomik ya da sembolik) elde etme çabasıdır. Bu bağlamda çevirinin, yani çevirilmiş metnin işlevi hem kaynak kültür alanı hem de erek kültür alanı tarafından belirlenmektedir.²⁷⁶

Öncelikli olarak neyin çevrileceği, neyin yayınlanacağı seçilmektedir. Çevirmeni kim seçmektedir, hangi yayınevi tarafından basılacaktır? Kaynak kültürde bu faktörler arasında hangi ilişkiler bulunmaktadır? Her bir aşama sosyal, ekonomik ve politik alanlara bağlıdır ve ilgili sermaye türüne göre belirlenmektedir.²⁷⁷

Çevirmen sadece uluslararası Mandarin ilişkisiyle değil, tüm toplumsal bağlamda ele alınmalıdır. Çevirmen ve görev veren arasındaki etkileşim hiçbir zaman nötr bir alanda gerçekleşmemektedir. Çoğunlukla ajanslar tarafından çevirmenlere görev verildiğinden çevirmenin yetileri tamamiyle görülememektedir.²⁷⁸

Bourdieu'nün kuramında çeviri ürünü “kültürel ürün” olarak görülmektedir. Kültürel ürünün özel karakteri, Bourdieu'ye göre, alanın her bir organı arasındaki ilişkiyi belirlemektedir. Çeviri bağlamında bunun karşılığı, çevirinin yüksek bir kabul edilebilirlik beklediği ve duruma göre çeviri sürecine katılanlar arasında iletişim derecesini arttırdığıdır. Kültürel ürünün sembolik değeri kendi kendine varlık göstermemekte, daha ziyade seçim ve itibar mekanizmaları tarafından belirlenmektedir (yayınevleri).²⁷⁹

Kültürel bir yapının meydana gelmesi, onun sadece bir kurum tarafından kabul edilmesine ve akabinde edebiyat alanına dahil edilmesine değil (yayınevi, çeviri işletmeleri, bilimsel dergiler), daha çok belirli alandaki hâkim kuralların yazar veya çevirmen tarafından içselleştirilmesine bağlıdır. Bunun anlamı yazar/çevirmenin ve yapının kaynak kültür ve erek kültür edebiyat alanındaki meşruluk derecesinin yapının alınılması için büyük önem taşımasıdır. Meşrulaşması farklı faktörler tarafından ölçülebilmektedir; bunlar eleştiri, edebiyat fiyatları, satış rakamlarıdır. ABD'deki bir

²⁷⁶ A.g.e., s. 266; Wolf, M. (2011). Mapping the field: sociological perspectives on translation. *International Journal of the Sociology of Language*. 207,1-28 aktaran: Arı, 2014, s.268.

²⁷⁷ Wolf, 1999, s.267. aktaran: Arı, 2014, s.269

²⁷⁸ A.g.e., s.268. aktaran: Arı, 2014, s.269

²⁷⁹ A.g.e., s.268. aktaran: Arı, 2014, s.269

yayınevi Said'e üçüncü dünyadan hangi eserlerin çevrilmesi gerektiği sorduğunda listenin en başına Mahfouz'un eserlerini önermesine rağmen, Arapçanın çelişkili bir dil olması sebebiyle Mahfouz'un kitaplarının çevrilmek için seçilmediğini öğrenir. Buradan da görüleceği gibi çeviriler ancak güçlü bir meşruiyete sahip olduğunda pazara çıkma şansı elde edebilmektedir. Yayınevlerinin kendi kültürel sermayeleri tehdit altında olduğunda Said örneğinde görüldüğü gibi savunma mekanizmaları devreye girmektedir.²⁸⁰

Çeviri aktörleri hiyerarşik güç şemalarına tabidirler. Holz-Mânttâri'nin çeviri görevini verenler, bu hiyerarşinin en üstünde yer almaktadırlar. Çevirilecek metni ve çeviriyi seçerler. Genelde edebiyat eleştirisine etki edebilecek gerekli kültürel, sembolik ve politik sermayeye sahiptirler.²⁸¹

Hangi şartların mevcut olması gerekir ki bu ilişkilerde bir değişim olsun? Bourdieu'ye göre sosyal aktörler eylemlerinde önceden belirlenmişlerdir. Yeni deneyimler var olan toplum içerisindeki doxa'lar tarafından sorgulanabilirse uygulamadaki durumlar belki değişim gösterebilecektir. Bu, öncelikli olarak farklı aktörler arasındaki sermaye dağılımı ile ilgilidir, çeviri anlamında esasen çevirmen ve görev veren arasında sembolik sermayenin daha iyi dağıtılması gerekmektedir. Alımlama alanında alana özgü "oyun kuralları" ve bunların meşrulukları sorgulanırsa bir değişim yaşanabilecektir.²⁸²

Sosyal aktörler, yani eylem partnerleri, belirli sosyal alandaki kendi konumlarını tartışmaya ve gerektiğinde yeniden konumlanmaya davet edilmektedirler. Bununla şüphesiz ki bilinç tabanı kastedilmektedir. Bourdieu için bilinç, alımlama, düşünme ve eylem şemasının merkezi kavramıdır. Bourdieu, Leibniz'den yola çıkarak "insan eylemlerinin dörtte üçünün otomatik olduğundan" bahseder. Bourdieu'ye göre kendi düşünce ve eylem sınırlandırmalarımızı aşabilmek için öncelikli olarak "bilinçlenme" sürecinden geçmek zorundayız.²⁸³

Bu tarz bir bilinç değişikliği sadece, gelecekte çevirinin sosyolojik birleşenlerinin daha fazla dikkate alınmasıyla gerçekleşebilecektir. Ancak bunun içinde var olan

²⁸⁰ A.g.e., s.268-269. aktaran: Arı, 2014, s.269

²⁸¹ A.g.e., s.269-270 aktaran: Arı, 2014, s.270

²⁸² A.g.e., s.270 aktaran: Arı, 2014, s.270

²⁸³ A.g.e., s.270-271 aktaran: Arı, 2014, s.270

çeviribilimsel anlayışların sistematik olarak tamamlanması gerekmektedir. Son yıllarda bu yönde yapılan araştırmalar ağırlıklı olarak çevirmenlerin rolü üzerinedir ve habitus kavramı merkezdir. D. Simeoni, tarihsel bağlamda çevirmenlerin düşük statülerinin sebebini onların kuralcı davranışlarına ve itaatkâr davranışlarını içselleştirmelerine bağlamaktadır.²⁸⁴

Simeoni, çeviri eylemi bağlamında tartışılan çeviri pazarı ve aktörleri probleminden ziyade, çevirmenlerin habitusunun rolünü metin üretim boyutunda ele almaktadır. Ancak Wolf yine de Simeoni'nin habitus kavramı çalışmalarının sosyolojik çerçevede yeni açılımlar getirdiğini ifade etmektedir.²⁸⁵

Simeoni'nin yanı sıra Andre Lefevere'nin “patron sistemleri” çalışması, çeviri sürecindeki güç ilişkileri tartışmasına zemin oluşturabilmektedir. Lefevere'de ağırlıklı olarak ideolojik ve ekonomik türdeki ve çevirilen edebiyat eserlerinin yayınlanmasındaki statü sorusunun dış baskılar tarafından belirlendiğini ifade etmektedir. Edebiyat böylelikle belirli toplumda, belirli şekilde işlev görmesi için manipüle edilmektedir. Edebiyat ürünlerinin alımlama şartları J. Marc Gouanvic tarafından Bourdieu'nün alan kuramı temelinde ayrıntılı olarak ortaya konmuştur. L. Venuti'nin eserlerinde öncelikli amaç çevirmenleri görünür kılmaktır.²⁸⁶

Buna göre diakronik ve senkronik olarak birçok sancılı alan tartışılması gerekmektedir; yayınevi politikaları, çevirmenlerin sosyal ve hukuki statüleri, çeviri Eyleminin kamuyu bilinçlendirme vs. gibi.²⁸⁷

Çeviriyi ulusasıırı aktarım olarak düşünürsek öncelikle uluslararası ilişki alanının var olduğunu farz ederiz, bu alan ulusal ülkelerin ve dil gruplarının varlığıyla oluşmaktadır ve bunlar birbirlerine rekabet ve yarışma ilişkisi içerisinde bağlıdırlar. Çeviri eylemini anlamak için öncelikli olarak bilinmesi gerekir ki, çeviri ulusal devlet ve dilleri arasındaki güç ilişkilerine bağlıdır. Bu güç ilişkileri üç türden oluşmaktadır: politik, ekonomik ve kültürel. Bu ayırmadan yola çıkılırsa iki görüş ortaya çıkmaktadır: dilsel topluluklar arasındaki güç ilişkileri (Bir dili anadil olarak konuşan ve yabancı dil olarak

²⁸⁴ A.g.e., s.271-272 aktaran: Arı, 2014, s.270

²⁸⁵ A.g.e., s.272 aktaran: Arı, 2014, s.271

²⁸⁶ A.g.e., s.272-273 aktaran: Arı, 2014, s.271

²⁸⁷ A.g.e., s.273 aktaran: Arı, 2014, s.271

konuşan kişilerin sayısı), kültürel üretimin ilgili alanı içerisinde birikmiş sembolik kapital. Bu güç ilişkilerinde politik, ekonomik, kültürel mücadele araçları eşit dağıtılmamıştır. Bu yüzden kültürel değişimler eşit olmayan değişimlerdir ve egemenlik/baskı ilişkisini ortaya çıkarmaktadırlar. Bu analize uygun olarak çevirilerin akışı ulusal devletler, dilleri ve bunların edebiyatları arasındaki güç ilişkileri tarafından tanımlanan ulusaşırı alana yeniden konumlandırılmalıdır.²⁸⁸

Çevirinin global sistemi bir dizi hiyerarşik ilişkiyi tanımlamaktadır ki bunlar birçok genel mekanizmanın işlevini ortaya koymaktadır. Çeviri kitapların uluslararası pazarına ilişkin istatistiksel verilere bakıldığında bu değişimlerin yapılarına yönelik genel bir yol haritası çıkarılabilmektedir. Dünya çapında yapılan çevirilerin yarısı İngilizcedendir. Bunu Almanca ve Fransızca kitaplar izlemektedir.²⁸⁹

Diğer kriterleri göz önünde bulundurmadan önce bu yapıdan birçok doğruluk elde edebiliriz: İlk gözlem çeviri akışının yüksek oranda eşit olmadığıdır, merkezden dışa doğru bir akış vardır. İkincisi ise az gelişmiş ülkelerin dilleri arasındaki iletişimin daha çok merkeze aracılık etmesidir. Bir dil ne kadar merkez olursa, o kadar çok aracılık işlevi kapasitesi taşır. Bu nedenle Norveççeden İngilizceye veya Fransızcaya yapılan bir çeviri yayıncı tarafından o kadar çabuk duyurulur. Yayıncı, merkez dile yapılan çeviriyle birlikte hızlı bir şekilde diğer dillere büyük oranda çeviri yapılacağına öngörebilmektedir. Üçüncü özellik ise çeviri çalışmalarının çeşitliliği ile ilgilidir. Çeviri dünyasında bir dil ne kadar merkez olursa, o dilden o kadar çok kitap türü çevrilir.²⁹⁰

Farklı ülkelerdeki çeviri paylaşımının eşit olmayışı, bu güç ilişkilerini de ortaya koymaktadır. Uluslararası alanın işleminin en önemli karakteristik özelliklerinden biri de çevirinin merkezi derecesiyle göreceli önemi arasındaki ilişkiyle ilgilidir. Çeviri sisteminde bir dil ne kadar merkeziyse, çeviriler o kadar az oranda çevirisi yapılmamış metinlerle karşılaştırılmaktadır. Dominant ülkeler kültürel ürünlerini yaygın biçimde ihraç eder ve çok az oranda kendi dillerine çeviri yaparlar; hükmedilen ülkelere çok az ihraç ederler ve birçok yabancı kitabı çeviri aracılığıyla ithal ederler. Bu nedenle 1990'lı

²⁸⁸ Heilbron/Sapiro, 2007, s.95 aktaran: Arı, 2014, s.271

²⁸⁹ A.g.e., s.95-96 aktaran: Arı, 2014, s.272

²⁹⁰ A.g.e., s.96 aktaran: Arı, 2014, s.272

yılların başında İngiltere’de ve Amerika’da yayınlanan çeviri kitap oranı “less than 4% of the national production of books” olarak ifade edilmektedir.²⁹¹

Çeviri akışı, güç ilişkisi bağlamında ele aldığımızda, tarihsel değişiklikleri daha iyi anlamamızı sağlamaktadır. Bir ülkenin gücünü veya prestijini kaybetmesiyle dilinin statüsünün azalması çeviri aktivitesinin düzeyine etki etmektedir (Sovyetler Birliği örneğinde olduğu gibi).²⁹²

Uluslararası kültür değişiklikleri üç ana faktöre göre farklılık göstermektedir: (1) ülkeler arasındaki politik ilişkilere göre, (2) ekonomik ilişkilere göre, (3) bilhassa kültürel değişimlere göre. Üretim ve sembolik (sermaye) malların dolaşımı ile uluslararası kültürel değişim üzerindeki kısıtlamalar iki aşırı uç arasına konumlandırılabilir: yüksek derecede politikleşme ve yüksek derecede ticarileşme. Metin dolaşım türü bu farklı mantıklara bağlıdır, orijinalin üretildiği ve alımlandığı ülkenin kültürel üretim alanlarının yapısına ve ihracat ve ithalat tarzlarına göre kısmen aktarım zincirini belirlemektedir.²⁹³

Uluslararası kültürel değişimler kurum ve bireysel aktantlar vasıtasıyla organize edilmekte, bunlardan her biri de farklı politik, ekonomik ve kültürel dinamikler tarafından meydana gelmektedir. Ulusal kimliklerin kültürel yapılandırma süreci açıkça ulusal devletlerin oluşumuna ve bunlar arasındaki rekabete bağlıdır.²⁹⁴

Bu nedenle, çeviri aracılığıyla yabancı edebiyatın dolaşım dinamiklerini anlayabilmek için, sadece uluslararası yapı değil, aynı zamanda alımlama alanının (space of reception) yapısı da tanımlanmalıdır. Bu özel alan az veya çok hem pazar hem de politik faktörler tarafından yönetilmektedir ve bu kurumların işleyişine bağlıdır: yazılı basın kontrolü, özel kitap serileri, her bir yayınevinin kuralları, mecmua ve dergi alanı, kısıtlama türleri.²⁹⁵

Daha genel anlamda çevirinin bir aracılık ve değişim enstrümanı, politik ve ekonomik işlevleri yerine getirmek, onaylama türü oluşturma gibi birçok işlevi vardır, öyle ki

²⁹¹ A.g.e., s.96 aktaran: Arı, 2014, s.272

²⁹² A.g.e., s.97 aktaran: Arı, 2014, s.272

²⁹³ A.g.e., s.97 aktaran: Arı, 2014, s.273

²⁹⁴ A.g.e., s.101 aktaran: Arı, 2014, s.273

²⁹⁵ A.g.e., s.102-103 aktaran: Arı, 2014, s.273

yazarlar kadar araçlar da yararlanıcı olabilmektedir. Çevirinin değeri sadece dillerin konumuna bağlı değildir, aynı zamanda hem çevirisi yapılan yazarın hem de bunların çevirmenlerinin konumuna ve bunlardan her birinin uluslararası edebiyat alanına ve global edebiyatına bağlıdır. Merkezi bir dile yapılan çeviri bir ithaf/tahsis/adama (constitutes a consecration) oluşturmaktadır ki; bu da kaynak kültürde yazarın konumunu belirlemektedir.²⁹⁶

Çevirinin bu iki işlevine yayınevlerinde ve gazetelerde de karşılaşmaktayız: Yayınevleri edebiyat sermayesi ile donatılmıştır ve çevirisini yaptırdığı yazarı takdir etme gücüne sahiptir. Çeviri ekonomik ve kültürel sermayesi eksik olan yayınevlerinin sembolik gücünün bir aracıdır. Yazarın stratejileri, olanakların sürekliliğinin bir göstergesidir. Baskın bir alanda baskın olan yazarlar baskın alanın baskın yazarlarını çevirerek konumlarını iyileştirmeye çalışmaktadırlar. Oldukça marjinal bir pozisyona sahip yazarlar ya da yeni başlayanlar, henüz bilinmeyen yazarları çevirmeye teşvik edilmektedirler.²⁹⁷

Yazınsal çeviri genel kimlikleri oluşturmada rol oynamaktadır. Edebiyat, sanat ve müzik Avrupa’da ulusal kimliklerin oluşumunda önemli bir rol oynamaktadır. Brezilya ve Arjantin kendi ulusal kimliklerini kültürel değişime rekabetle oluşturmuşlardır, Brezilya’ya özgü çalışmaların Arjantin İspanyolcasına çevirisi 20. yüzyılda önemli rol oynamıştır. Bu gibi sembolik malların kullanımı sosyal kimliklerin, dini kimliklerin, cinsiyet kimliklerinin, yerel kimliklerin ve sosyal grupların kimliklerinin yapılanmasında da gözlenmiştir. Bu yapılandırma işi grubun baskın olması durumunda daha fazla önem kazanmaktadır. Sembolik malların ulusaşırı alınılanması, göçmen ya da dini azınlık topluluklarının kimliklerinin sürdürülmesi işlevine sahiptir.²⁹⁸

Çeviriyi sosyal eylem biçiminde anlamak için tamamen metinsel olan yaklaşımları atlamak ve bu eyleme katılan tüm araçları bütünsel bir yapıda ele alan yaklaşımları araştırmalara dahil etmek gerekir. Öncelikle ve en önemlisi çeviriyi uluslararası metin döngüsüne yeniden geri vermeliyiz. Bu hiyerarşi, üç asıl olan dinamiklerin güç ilişkisi yapısından kaynaklanmaktadır: bunlar da ekonomik, politik ve kültürelidir.

²⁹⁶ A.g.e., s.103 aktaran: Arı, 2014, s.273

²⁹⁷ A.g.e., s.103 aktaran: Arı, 2014, s.273

²⁹⁸ A.g.e., s.103-104 aktaran: Arı, 2014, s.274

Bourdieu'nün sosyolojik kuramı bunlardan her birinin mantıksal özelliğini ve etkileşimde oldukları belirli tarihsel şartları farklı yollardan dikkate almamızı sağlamaktadır. Bu dinamikler bu eylemlerinin ürünlerinde sosyal ve sembolik değerlerini ve sembolik sermaye birikimlerinden ithaf/tahsis/adamaya kadar genel kimlik yapısı işlevlerinin farklılığını göstermektedir. Bu mantıkların her biri, az ya da çok derecede aracılıkta uzmanlaşmış aktantlar tarafından gerçekleştirilmektedir. Bu araçlar çeviri eylemiyle işbirliği içerisinde ve bu alandaki hiyerarşiyi ya korumaya ya da kaldırmaya uğraşmaktadırlar. Çeviri pratiğinde uzmanlaşma ve profesyonelleşme bu alandaki gelişmelerde süratli bir şekilde gelişme kaydeden kültürel endüstride ve artan uluslararası değişmelerle birlikte görülmektedir.²⁹⁹

Prunc, çevirinin ideoloji ve güç tarafından yönlendirilen kültürel bir yapı olarak kültürleri önemli derecede yapılandırdığını³⁰⁰ ifade etmektedir. Çeviri, yapılandıran yapı olarak³⁰¹ kendi kültürünü dışarıya sunan ve yabancı kültürleri içeriye yansıtan bir kurumdur.³⁰²

Çeviri eylemi, kültürler arasında prestij ve güç ilişkilerine bağlı olarak gerçekleşmektedir.³⁰³ Prunc, Bourdieu'nün alan kuranımı çeviriye uyarlayarak alanların tarihsel yapılandırılmış oyun alanları olarak güç ilişkilerini yönettiklerini ifade etmiştir.³⁰⁴ Alan içerisindeki güç oyunları en büyük etkiye sahip sembolik sermaye aracılığıyla garanti altına alınabilmektedir, bundan dolayı aktörlerin sahip oldukları sermaye türlerini sembolik sermayeye dönüştürmeleri onlar açısından yararlı olacaktır.³⁰⁵

²⁹⁹ A.g.e., s.104. aktaran: Arı, 2014, s.274

³⁰⁰ Bassnett, Susan and Lefevere, And re. (1998). Constructing Cultures. Essays on Literary Translation. Clevedon and Philadelphia etc.: Multilingual Matters. Aktaran: E. Prunc, (2007a), 20 aktaran: Arı, 2014, s.274

³⁰¹ Hermans, Theo. (1997).. "Translation as institution". In Translation as Intercultural Communication. Selected Papers from the EST Congress Prague 1995, M. Snell-Hornby, Z. Jettmarova and K. Kaindi (eds). Amsterdam and Philadelphia: John Benjamins. 3-20. Aktaran: E. Prunc, (2007a), 20 aktaran: Arı, 2014, s.274

³⁰² Bachmann-Medick, Doris. (2004). "Übersetzung als Medium interkultureller Kommunikation und Auseinandersetzung". In Handbuch der Kulturwissenschaften. Band 2. Paradigmen und Disziplinen, F. Jaeger, B. Liebsch, J. Rüsen and J. Straub. Stuttgart and VVeimar: Metzler. 449-465. Aktaran: Prunc, (2007a), 20 aktaran: Arı, 2014, s.274

³⁰³ Prunc, 2007a, s. 20 aktaran: Arı, 2014, s.274

³⁰⁴ A.g.e., s.21 aktaran: Arı, 2014, s.275

³⁰⁵ A.g.e., s.23-24 aktaran: Arı, 2014, s.275

Wolf çevirilerin, daima üretildikleri tarihsel ve kültürel şartları yansıttığını ifade etmiştir. Bassnett bundan yola çıkarak araştırılan nesnenin yeniden tanımlanması ve esas olarak üretilen metnin hem kaynak kültür hem de erek kültür bağlamında incelenmesi gerektiğini ifade etmiştir. Bu bakış açısı çeviri sürecine ışık tutan yeni yöntemler getirmiş, çeviri eyleminin maruz kaldığı güç ilişkilerini ortaya çıkarmıştır. Bunun sonucunda çevirinin hiçbir zaman tüm etkilerden arınmış bir nesne olamayacağını ifade etmiştir.³⁰⁶

Yeni gelişen bu bakış açısının sunduğu veriler çeviri sürecinin çok önemli bir özelliğinin ihmal edildiğini göstermiştir: Çeviriye sosyal eylem olarak bakmak ve bunun sonucunda çevirmenin rolü ve çeviri sürecine sosyal aktörler olarak katılan diğer kişiler. Bu doğrultuda çeviri fenomeniyle yapılan araştırmaların sonucunda çeviri eyleminin inkâr edilemeyecek bir şekilde tüm aşamalarında sosyal sistemin bir parçası olan birey tarafından gerçekleştirildiği, diğer yandan çeviri fenomeninin sosyal kurumlara bağlı olduğu ve bu sosyal kurumların çevirinin seçimini, üretimini, dağıtımını büyük ölçüde belirlediği ortaya konulmuştur.³⁰⁷

Çeviri sürecine etki eden bireyler ve kurumların interrelasyonel ve etkileşim karakterleri çevirinin sosyal eylem³⁰⁸ olarak anlaşılmasında büyük öneme sahiptir. Bu bağlamda çeviriyle ilgili sosyal belirlenimleri analiz etmek, çevirmeni ve çeviri araştırmacısını yapılandıran ve yapılandırılmış toplumun bir bireyi olarak tanımamıza yardımcı olmaktadır. Son birkaç yıldır bazı çeviribilimciler özellikle Fransız sosyolog Pierre Bourdieu'nün kuramlarına başvurmuş ve bu süreçleri temellendirmeye çalışmıştır.³⁰⁹

Inghilleri, Bourdieu'nün çalışmalarının çeviri çalışmalarına önemli katkıları olduğunu ve, bu kapsamda çevirmenlere daha fazla odaklanıldığını ifade ederek, çevirmenlerin sosyal ve kültürel aktörler olarak metin üretimlerinde ve yeniden üretimlerinde sahip oldukları rollerin daha iyi araştırılabileceğini belirtmiştir. Bourdieu'nün habitus, alan, sermaye ve illusio konseptlerinin aktör ve yapı arasındaki etkileşimlerin

³⁰⁶ Wolf, 2007a, s.132 aktaran: Arı, 2014, s.275

³⁰⁷ A.g.e., s. 132 aktaran: Arı, 2014, s.275

³⁰⁸ Hermans, Theo. (1997). "Translation as institution". Translation as Intercultural Communication. Selected Papers from the EST Congress Prague 1995 içinde, M. Snell-Hornby, Z. Jettmarova and K. Kaindi (eds). Amsterdam and Philadelphia: John Benjamins. 3-20. Aktaran: M. Wolf, (2007a), s. 133 aktaran: Arı, 2014, s.275

³⁰⁹ Wolf, 2007a, s.133 aktaran: Arı, 2014, s.275

kuramsallaştırılmasında çok değerli ve eşsiz katkılar sağlamaktadır. Aktör ve yapı arasındaki bu ilişkileri ortaya koyan Bourdieu'nün kuramları sayesinde çeviri eylemleri tarihsel ve sosyokültürel bağlamda incelenebilmekte ve bu kuramlar çevirmenlerin içinde görev aldığı karmaşık yapıların kendilerine nasıl etki ettiklerini açıklayabilme imkânı sunmaktadır.³¹⁰

Topluma bağlı bir eylem ve yerel/global toplumsal düzeni yeniden üretme işlevine sahip olarak algılanmaya başlanan çeviri, araştırmalara daha fazla “sosyolojik” yaklaşımlarla ele alınmasını sağlamıştır. Bu sadece çeviri aktivitesinde yer alan kurumlara ve aktörlere ilgiyi arttırmamış, aynı zamanda akademik disiplinler arasında çevirinin tanınmasını ve konumunun öne çıkmasını da sağlamıştır. Çeviri araştırmalarının dilbilimsel ve semiyotik yaklaşımlardan uzaklaşarak bir “kültürel” dönüşüm yaşadığı artık kabul edilmektedir ve metin odaklı analizlere olan önyargı sosyolojik yaklaşımların gelişmesine açık bir şekilde katkı sağlamıştır. Bu gelişmeler çerçevesinde Inghilleri dikkate alınması gereken iki unsur olduğunu ifade etmiştir, bunlar: (a) Bu gelişim bağlamında Bourdieu'nün konseptlerinin önemi ve; (b) bu girişime Bourdieu'nün temelini oluşturduğu ontolojik ve epistemolojik yaklaşımların hangi ölçüde uygulabileceğidir.³¹¹

Habitus, alan, sermaye ve illusio konseptleri sosyabilimlerdeki özne ve nesne arasındaki ikiliği gidermek için bir yöntem önermektedir. Önemli olan bu konseptlerin çeviriye ne getireceğidir ve çeviri sosyolojisi adı altında kültürel, dilbilimsel ve semiyotik yaklaşımlardan nasıl farklılık göstereceğidir. Yani bu yaklaşımlardan farklı olarak çeviribilime hangi katkıları sağlayacağıdır. Inghilleri; sosyolojik çalışmaların, çevirmen eylemine bağlı olarak toplumsal olarak konumlanmış araştırmacıların ve/veya uygulamacıların nerede durması gerektiğinin daha kolay anlaşılmasını sağlayacağını düşünmektedir.³¹²

Bourdieu'nün özne-nesne ilişkisi yaklaşımı çeviriyi nesnelleştirme girişimlerinin çevirinin “asıl özellikleri”nin öncelikli olarak tanımlanmasına çalışmaması, habitus ve alan gibi bilimsel konseptlerin apriori olarak uygulanmaması gerektiğini söylemektedir.

³¹⁰ Inghilleri, 2005a, s.126 aktaran: Arı, 2014, s.276

³¹¹ A.g.e., s.126 aktaran: Arı, 2014, s.276

³¹² A.g.e., s. 28-129 aktaran: Arı, 2014, s.277

Daha çok başlangıç noktası olarak önemli sosyal uygulamaları ve bunların belirli bir alan içerisinde konumlanmalarını ve çeviri eylemini kapsayan sermayenin ilişkisel özelliklerinin yanı sıra akademik uzmanlık eylemi olarak alan içerisindeki güç ilişkilerinin ortaya konması gerektiğini ifade etmektedir. Sosyal belirlenimlerin ne olduğunu, bunların çeviri uygulamalarına nasıl etki edip yön verdiği ortaya konulmalıdır. Diğer bir deyişle, alan içerisindeki nesneyi tespit etmek ve tanımlamak, nihayetinde de nasıl oluşturulduğunu görmek gerekmektedir.³¹³

Bourdieu'nün dönüşümsel sosyolojisinin merkezi amacı kültürel, sosyolojik ve tarihsel uygulamalarda oluşturulan gücün eleştirilmesidir. Bu anlamda kültürel paradigmayla yaygın bir odaklanmayı paylaşmaktadır ve etnografik olarak çeviri eylemine bakışının ilgisini arttırmaktadır.³¹⁴

Bourdieu'nün hermeneutik yaklaşımlara getirdiği eleştiri ve bunlara karşı sunduğu gözlemci/gözlem ilişkisi, alternatif bir kavramsallaştırma önerisi olarak kültürel ve çevirinin dönüşümsel sosyolojisi arasında önemli bir epistemolojik ayrım meydana getirmektedir. Bourdieu'nün öznelerarası fikri her zaman habitus ile ve habitus aracılığıyla vurgulanmaktadır. Alan konsepti ve sermayenin özel türlerinin dağıtım ilişkileri öznelerarası anlamaya odaklanmaktadır, sosyal uygulamalara yatırım yapan sosyal aktörler ve anlamalarının şartları *illusio*'dur.³¹⁵

Sosyoloji kuramları çeviri alanına yenilikler, yeni tartışmalar ve yeni bakış açıları getirecek, sosyal ve politik ilişkilere bağlı olan çeviri eylemine yeni bir meta-bakışın sağlanmasının başlangıcı olacaktır. Sosyolojik bakış, edebiyat metinlerine odaklanan ve güç ilişkilerini araştıran kültürel bakıştan farklılık göstermektedir.³¹⁶

Sosyolojik bakış sayesinde betimleyici kuramsal yaklaşımlar daha fazla aktörün farkına varabilecek ve onlara daha fazla önem verecektir, çünkü bu yaklaşım sayesinde sosyal aktör olan çevirmen çok daha fazla görünür hale gelmektedir. Latour'un "aktör network bakışı", Bourdieu'nün habitus ve dönüşümsel bakışı ve Luhmann'ın önemli kuramı çevirmeni araştırmakta ilginç karşılaştırmalı yöntemler sunmaktadır. Bu yöntemlerin en

³¹³ A.g.e., s. 129-130 aktaran: Arı, 2014, s.277

³¹⁴ A.g.e., s. 138-139 aktaran: Arı, 2014, s.277

³¹⁵ A.g.e., s. 139 aktaran: Arı, 2014, s.277

³¹⁶ A.g.e., s. 142 aktaran: Arı, 2014, s.277

büyük faydası, çevirmenlerin güncel ampirik çalışmalarda mesleki uygulamalarıyla ilgili ne yaptıkları ve ne söylediklerinin ölçülebilir olmasıdır.³¹⁷

Wolf bugüne kadar çeviribilimde çevirilerin sosyolojik oluşturulma şartlarının çok az araştırıldığını ifade etmiştir. Çeviri sürecine yönelik yapılan araştırmalarda kültürel parametreler ve çeviri eylem dizgeleri çevirilerin toplumsal bağlantılarını içermektedir, ancak bu araştırmaların aynı zamanda çeviri sürecine katılan kişiler ve kurumlar arasındaki ilişkiyi oldukça fazla etkileyen ve nihayetinde oluşturulacak çeviriye ve özellikle çevirilen metnin alımlanmasına önemli etkileri olan sosyal faktörlere sistematik bakışla bakılmasını sağladıklarını ifade etmiştir.³¹⁸

Wolf bu makalesinde Bourdieu'nün alan ve sermaye kuramlarından yola çıkarak çeviri piyasasındaki güç ilişkilerini ele almıştır. Bourdieu'nün kültür sosyolojisi konsepti çevirisel sosyolojik faktörlerin analiz edilmesinde oldukça verimli araçlar sunmaktadır.³¹⁹

Bourdieu'nün çalışmalarında merkezi nokta; toplumsal pratiği algılayan, öğrenen, tanıyan ve buna göre eylemde bulunan sosyal aktör olarak bireydir. Buna göre sosyal aktörler özne olarak, özgür ve kendi kararlarına göre eylemde bulunamazlar, sosyal aktörler daha çok toplumsal olarak belirlenmişlerdir. Sosyal alanlar, güç ilişkilerinin muhafazası ve değiştirilmesi için mücadele edilen “güç alanları” ya da mücadele alanları” şeklinde tanımlanmaktadır.³²⁰

Bourdieu'nün algılama, düşünce ve eylem şemaları pratikte asla birbirinden ayrı düşünülemez. Bunu çeviriye aktardığımızda, çevirmenlerin yer aldığı çeviri uygulamaları alanında çoğu zaman çeviri sürecine etki eden kişilerin birbirlerini ve çevrelerini bilinçsiz olarak algıladıklarını görebilmekteyiz. Düşünce şeması yardımıyla sosyal aktörler sosyal dünyayı yorumlayabilmektedirler, bunu çevirmenin durumu açısından ifade edecek olursak bu durum, çevirmenin çevresiyle arasındaki ilişkileri düzenleyen normlar ve gelenekler olarak ifade edilebilmektedir. Aktörün

³¹⁷ A.g.e., s. 142 aktaran: Arı, 2014, s.278

³¹⁸ Wolf, 1999, s. 262 aktaran: Arı, 2014, s.278

³¹⁹ A.g.e., s. 262 aktaran: Arı, 2014, s.278

³²⁰ A.g.e., s. 263 aktaran: Arı, 2014, s.278

uygulamalarını öne çıkaran eylem şemalarında çeviri eyleminin temelleri görülebilmektedir.³²¹

Dilsel sermaye kavramı çeviri süreci için çok farklı bir öneme sahiptir. Bourdieu her bir eylemin belli bir durumun konstelasyonuna (kümelenmesine), bir yandan katılımcıların dilsel habitusuyla, diğer yandan dilsel pazarın yapılarına bağlı olduğundan yola çıkmaktadır. Dilsel ifadeler yazılı metinlere aktarıldığında ve çeviri sürecine aktarıldığı için, çeviri pazarının her bir alanında çok ilginç kararlar ortaya çıkmaktadır. Dilsel pazarda dilden ziyade diskurslar dolaşımında bulunmaktadır ve bu diskurslar Bourdieu'ye göre değerlerini pazara olan ilişkilerine kazanmaktadır. Bunun anlamı diskursun değerinin, pazardaki hâkim güç ilişkileriyle baş etmek zorunda olan sosyal aktörün yeteneğine bağlı olduğudur. Niranja, Hindistan'daki çevirmenlerin tarih içerisinde tabi olduğu güç ilişkilerini ve baskıları şöyle ifade etmiştir:

Çevirmen kendisi tarafından çevrilen diskursların sadece erek bir alıcı için aktarılan bilgi olarak görülmemesi gerektiğini, bunların ister istemez uyulması gereken var olan pazar kanunlarının “varlığının bir göstergesi” ve “otoritenin bir göstergesi” olduğunu ifade etmiştir. Çevirmenler diğer sosyal aktörler gibi hiçbir zaman nötr bir alanda eylemde bulunmazlar (alan kuramı), her zaman üretim baskılarına tabidirler. Bu en çok çeviri pazarındaki pazar ilişkilerine bakıldığında görülebilmektedir. Çeviri pazarının kurallarını belirleyen güç sahibi sosyal aktörler, çevirinin alıcılarını da belirlediğinden dolayı çevirinin kabulü çeviri pazarının normlarına bağlıdır.³²²

Farklı sosyal alanlar özel oyun alanlarıyla ve özel yatırımlarıyla yani sermaye türleriyle karakterize edilmektedir. Sermaye türlerine sahip sosyal aktörler yapısal öğeler olarak pratiğe sistematik etki etmektedirler. Böylelikle güç alanları içerisinde sermayesi güçlü olan aktörler güç ve iktidar merkezleri oluşturmaktadır. Çeviri bağlanımda bunun anlamı, çeviri görevini verenin sermayesi güçlü ise tüm gücün onun elinde bulunduğudır, bunlar Bourdieu anlamında yatırım yapan aktörlerdir.³²³

³²¹ A.g.e., s. 264 aktaran: Arı, 2014, s.279

³²² A.g.e., s. 265 aktaran: Arı, 2014, s.279

³²³ A.g.e., s. 266 aktaran: Arı, 2014, s.279

BÖLÜM IV: ÇEVİRİBİLİM EĞİTİMİ VE YAYINLARI

4.1. Batı’da ve Türkiye’de Akademik Çeviri Eğitimi

Batı’da akademik çeviri eğitimine geçiş 20. Yüzyılın ikinci dönemine rastlar. Bu dönemde, daha önceleri özel okullarda ya da meslek okullarında verilen eğitim üniversite düzeyine aktarıldı ve çeviri bölümleri ya da çeviri fakülteleri oluşturuldu. Özellikle 2. Dünya Savaşı’ndan sonra çeviri etkinliği büyük bir ivme kazandı ve üniversitelerde bir uzmanlık alanı olarak çeviri eğitimi verilmeye başlandı. Yetmişli yıllarda yeniden yapılanmayla birlikte çeviri fakülteleri ve bölümleri daha da önem kazandı ve on dilin üstünde eğitim verilen çeviri fakültelerinde ya da bölümlerinde 1000 ila 3000 öğrenci arasında öğrenci akademik çeviri eğitimi almaya başladı. Bugün Avrupa’da Avrupa Birliği gibi uluslararası kuruluşlarla da işbirliği içinde bulunan Çeviri Bölümleri binlerce üyeli çevirmen dernekleriyle de birlikte çalışarak akademik düzeyde çevirmen yetiştirmektedir. Almanya’da en eski bölümlerden biri Saarbrücken ve Heidelberg Üniversitesi Çeviribilim Bölümleridir. Mainz Gutenberg Üniversitesi’ne bağlı Gernersheim Çeviribilim Fakültesi’nde ise on üç dilde öğrenciye akademik eğitim verilmektedir. Benzer bir durum Avusturya, Graz Üniversitesi Çeviribilim Bölümü için de geçerlidir.³²⁴

Günümüzde genelde modüler verilen çeviri eğitimi yazılı ve sözlü olarak ikiye ayrılmaktadır. Öğrenciler eğitim sürecinde yatkınlıkları doğrultusunda bu eğitimden birini tercih etmek zorundadırlar. Avrupa’da Bolonya süreci kapsamında eğitim son yıllarda BA (Bachelor of Arts: Ön Lisans, Lisans arası bir derece: 3 yıl = 6 yarıyıl) ve MA (2 yıl = 4 yarıyıl) olarak ayrılmıştır. BA’yı tamamlayan öğrenciler sınavlara girerek MA yapmaya hak kazanmaktadırlar. MA (Master of Arts: Yüksek Lisans) bölümüne öteki lisans programlarından mezun olan öğrenciler de alınmaktadır. Avrupa’da eğitim bu bağlamda 3 + 2 yıl olarak gerçekleşmektedir. Çeviri Eğitimi genelde üç dilde verilmektedir. Öğrencinin ana dili onun A dilidir, gerek anadiline, gerekse o dile çeviri yaptığı birinci yabancı dil B dili diye adlandırılır, öğrenci B dili dışında eğitim sürecinde ikinci bir yabancı dil daha öğrenmek zorundadır, bu dile de C dili denmektedir. A, B ya da C dili olarak Türkçe BA ve MA yapmak Gernersheim ve Graz

³²⁴ http://ceviribilim.com/?page_id=1496, Erişim Tarihi: 18.05.2018

Üniversiteleri'nde olanaklıdır. Bu iki üniversitede çağdaş çeviri yaklaşımlarına göre Türkçe lisans ve yüksek lisans eğitimi verilmektedir. Bonn'da ve Belçika'da da Türkçe Çeviri Bölümü bulunmaktadır.³²⁵

Yurtdışından örnek bir yüksek lisans programı: Dilek Dizdar ve Şebnem Bahadır'ın Mainz Üniversitesi'nde başlattıkları yüksek lisans programı.

Türkiye'de çeviri bölümleri 80'li yıllarda kurulmaya başlanmıştır. Boğaziçi ve Hacettepe Üniversiteleri 1983 yılında İngilizce Mütercim-Tercümanlık Anabilim Dalı olarak Türkiye'de ilk çeviri eğitimini vermeye başlamışlardır. 1992 yılında Yıldız Teknik Üniversitesinde Fransızca Mütercim-Tercümanlık bölümü ve 1993 yılında İstanbul Üniversitesi'nde Çeviri Bölümü – Almanca Mütercim Tercümanlık Anabilim Dalı açılmıştır.³²⁶

Mütercim-Tercümanlık eğitimi veren Üniversitelerin büyük bir kısmı yüksek lisans programları da açmaktadır. Öncelikle çok sayıda kurulan bölümler dikkate alındığında çeviribilim alanında akademik personel gereksinimi büyüktür. Bu elemanları yetiştirecek mevcut doktora programları uzun yıllar Boğaziçi Üniversitesi'nde B dili İngilizce olan öğrencilere yönelik verilmiştir. 2007'den bu yana İstanbul Üniversitesi'nde üç yabancı dilde (Almanca, İngilizce, Fransızca) ve Yıldız Teknik Üniversitesi'nde çeviribilim alanında doktora programları açılmış bulunmaktadır.³²⁷

Çeviri eğitiminde bugün geldiğimiz noktada kuram ile temellendirilmemiş bir çeviri eğitiminin yetersiz kalacağını savunmak mümkün. 20. Yüzyılın ikinci yarısından başlayıp günümüze kadar uzanan süreçte gelişen çeviri kuramlarını sorgulayarak gelmek hem çeviri alanında eğitim verenler hemde eğitim alanlar açısından bu bilim dalının daha bilimsel odaklı gelişimine katkı sağlayacağı tartışılabilir. Henüz genç sayılabilecek bir bilim dalı olan çeviribilimin çıkış noktasını kavrayabilmek ve geleceğe yönelik gelişimine katkı sağlayabilmek ancak çıkış noktası ve sonraki gelişim sürecini kavrayabilmekten geçer.

³²⁵ http://ceviribilim.com/?page_id=1496, Erişim Tarihi: 18.05.2018

³²⁶ http://ceviribilim.com/?page_id=1496, Erişim Tarihi: 18.05.2018

³²⁷ http://ceviribilim.com/?page_id=1496, Erişim Tarihi: 18.05.2018

Kaynak odaklı yaklaşımlardan sıyrılarak çeviri gerçekleriyle ve bütünselliği ile erek odaklı bir kimliğe bürünen ve henüz genç sayılabilecek bir bilim dalı olması nedeniyle devingenliğini koruyan çeviribilime temel teşkil eden çağdaş çeviri kuramlarından mahrum bırakılarak çeviri eğitmi vermek, verimsiz özgüveni eksik ve özgür olamayan çevirmen adaylarının yetişmesine neden olacaktır.

4.2. Çeviribilim Yayınları

4.2.1. Türkiye’de Çeviribilim Alanında Yayınlanmış Türkçe Kitaplar

Yıllarca yazın bilim ve dilbilim yöntem ve kuramları çerçevesinde incelenen çeviri etkinliği, 80’li yıllardan sonra farklı metin türlerini de içine alarak özgül kuramlarını geliştirmeye başlamış ve çeşitliliği artarak çeviribilimsel çerçevede incelenmeye başlanmıştır³²⁸.

Çeviri ve çeviribilim üzerine yazılmış belli başlı Türkçe eserleri şu şekilde sıralamak mümkündür:

Tablo 2: Çeviribilim Alanında Yayınlanmış Türkçe Kitaplar

Yazar	Kitabın Adı	Yayınlandığı Yıl
Kollektif	<i>Dün ve Bugün Çeviri 2</i>	1985
Fatma Erkman Akerson	<i>Anlam-Çeviri-Karşılaştırma</i>	1991
Belkıs Çorakçı Dışbudak	<i>Tane tane Simültane, Simultane Çevirmenlik Üstüne Merak Ettiğiniz her Şey Komiklikler de Cabası</i>	1991
Ali Kemali	<i>Tercüme Hakkında Düşünceler</i>	1993
Akşit Göktürk	<i>Çeviri: Dillerin Dili</i>	1994
Mehmet Rıfat Bülent Aksoy Işın Bengi Suat Karantay Nederet Kuran	<i>Çeviri ve Çeviri Kuramı Üzerine Söylemler</i>	1995
Tahsin Aktaş	<i>Çeviri İşlemine Genel Bir Bakış</i>	1996
Hilmi Ziya Ülken	<i>Uyanış Devirlerinde Tercümenin Rolü</i>	1997
Taceddin Kayaoğlu	<i>Türkiye’de Tercüme Müesseseleri</i>	1998

³²⁸ Eruz, s.144.

Yazar	Kitabın Adı	Yayınlandığı Yıl
Ali Bayram	<i>İngilizce/Türkçe - Türkçe/İngilizce Teknik Terimler Sözlüğü</i>	1998
Işın Bengi Öner	<i>Çeviri Bir Süreçtir... Ya Çeviribilim?</i>	1999
Sakine Eruz	<i>Çeviride ve Çeviri Eğitiminde Koşut Metinler</i>	2000
Turgay Kurultay İlknur Birkandan	<i>Türkiye’de Çeviri Eğitimi (Nereden Nereye)</i>	2000
Işın Bengi Öner	<i>Çeviri Kuramlarını Düşünürken</i>	2001
Mine Yazıcı	<i>Çeviribilime Giriş</i>	2001
Işın Bengi Öner	<i>Çeviribilim Terimleri Sözlüğü</i>	2001
Berrin Aksoy	<i>Geçmişten Günümüze Yazın Çevirisi</i>	2002
Saliha Paker	<i>Translations: (re)shaping of Literature and Culture</i>	2002
İsmail İşçen	<i>Çevrim Kuramı: Çeviribilim Temelleri Üzerine</i>	2002
İsmail Boztaş Hasan Coşkun	<i>Çevirmenin El Kitabı</i>	2002
Alev Bulut	<i>Çeviride Dil ve Metin</i>	2003
Saliha Paker	<i>Çeviri Seçkisi I: Çeviriyi Düşünenler</i>	2003
Asalet Erten	<i>Tıp Terminolojisi ve Tıp Metinleri Çevirisi</i>	2003
Sakine F. Eruz	<i>Çeviriden Çeviribilime</i>	2003
Emine Bogenç Demirel	<i>Yazın Alanında Fransızca’dan Türkçe’ye Çevrilmiş Eserler Üzerine Bir Bibliyografya Çalışması</i>	2003
Alev Bulut	<i>Basından Örneklerle Çeviride İdeoloji: İdeolojik Çeviri</i>	2003
Ayşe Nihal Akbulut	<i>Söylenceden Gerçekliğe: Çeviribilim</i>	2004
Saliha Paker	<i>Çeviri Seçkisi II: Çevir(bilim) Nedir?</i>	2004
Mine Yazıcı	<i>Çeviri Etkinliği</i>	2004
Şehnaz Tahir Gürçağlar	<i>Kapılar, Çeviri Tarihine Yaklaşımlar</i>	2005
Mine Yazıcı	<i>Çeviribilimin Temel Kavram ve Kuramları</i>	2005
Özlem Berk	<i>Kuramlar Işığında Açıklamalı Çeviribilim Terimcesi</i>	2005
Ebru Diriker	<i>Konferans Çevirmenliği, Güncel Uygulamalar ve Araştırmalar</i>	2005
Dinçay Köksal	<i>Çeviri Eğitimi Kuram Uygulama</i>	2005
Mine Yazıcı	<i>Çeviribilimin Temel Kavram ve Kuramları</i>	2005

Yazar	Kitabın Adı	Yayınlandığı Yıl
İsmail Boztaş Ziya Aksoy Ahmet Kocaman	<i>İngilizce Çeviri Kılavuzu</i>	2005
Cemal Yıldız Latif Beyreli	<i>Dilbilim, Dil Öğretimi ve Çeviribilim Yazıları Cilt 1</i>	2006
İsmail Boztaş Şirin Okyavuz Yener	<i>Açıklamalı Çeviri Terimleri Sözlüğü</i>	2006
Mehmet Hakkı Suçin	<i>Öteki Dilde Var Olmak</i>	2007
Oktay Eser	<i>Çeviride Bizim Dilimiz</i>	2007
Oktay Eser	<i>Düşünceden Pratiğe Çeviri</i>	2007
Mine Yazıcı	<i>Yazılı Çeviri Edinci</i>	2007
Faruk Yücel	<i>Tarihsel ve Kuramsal Açından Çeviri Edimi</i>	2007
Efe Ertuğrul	<i>Çeviribilgisi</i>	2007
Muharrem Tosun	<i>Çeviri Eleştirisi Kuramının Temelleri</i>	2007
Birsen Çankaya	<i>İngilizce Çeviri Tekniği</i>	2008
Mehmet Rifat Güzelşen	<i>Çeviri Seçkisi I: Çeviriyi Düşünenler</i>	2008
Mehmet Rifat Güzelşen	<i>Çeviri Seçkisi II: Çeviri(bilim) nedir?</i>	2008
Mehmet Rifat Güzelşen	<i>Bizim Eleştirmenlerimiz</i>	2008
Mehmet Rifat Güzelşen	<i>Yaklaşımlarıyla Eleştiri Kuramcıları</i>	2008
Ayşe Banu Karadağ	<i>Çevirinin Tanıklığında Medeniyet'in Dönüşümü</i>	2008
Şehnaz Tahir Gürçağlar	<i>The Politics and Poetics of Translation in Turkey</i>	2008
Halil Hacımüftüoğlu	<i>Kuran Tercümlerinde Yöntem Sorunu</i>	2008
Sakine F. Eruz	<i>Akademik Çeviri Eğitimi: Çeviri Amaçlı Metin Çözümlemesi</i>	2008
Aymil Doğan	<i>Sözlü Çeviri Çalışmaları ve Uygulamaları</i>	2009
Gülperi Sert	<i>Çeviri: Araştırma, İnceleme, Eleştirisi</i>	2009
Esra Akcan	<i>Çeviride Modern Olan: Şehir ve Konutta Türk-Alman ilişkileri</i>	2009
Işın Bengi Öner	<i>Kızılıcak Karpuz Olur Mu Hiç? İlahi Çevirmen!</i>	2009
Günay Doğan İlhami Sığırcı	<i>Fransızca'da Tümce Kuruluş Biçimleri Çeviri Yöntemleri: Anlatım Dilbilgisi 1 Fransızca-Türkçe Karşılaştırmalı</i>	2009
Neslihan Kansu Yetkiner	<i>Çeviribilim Edimbilim İlişkisi Üzerine</i>	2009
Avrupa Birliği Genel Sekreterliği Eşgüdüm Birimi	<i>AB Mevzuatının Türkçe'ye Çevirisinde Kullanılacak Çevirmen El Kitabı-I</i>	2009

Yazar	Kitabın Adı	Yayınlandığı Yıl
Sakine F. Eruz	<i>Çokkültürlülük ve Çeviri: Osmanlı Devleti'nde Çeviri Etkinliği ve Çevirmenler</i>	2010
Mehmet Rifat Sema Rifat Ayşenaz Koş	<i>Göstergebilim, Dilbilim ve Çeviribilim Terimleri Sözlüğü</i>	2010
Tahir Deveci Zafer Ulusoy	<i>Örneklerle Almanca Çeviri Tekniği</i>	2010
Sergül Vural Kara	<i>Aspekte der Textübersetzung Deutsch-Türkisch</i>	2010
Nedret Kuran Burçoğlu	<i>Çeviriye Bilimsel Yaklaşımlar</i>	2010
Ayşe Ece	<i>Edebiyat Çevirisinin ve Çevirmenin İzinde</i>	2010
Betül Parlak	<i>Bir Çeviri Eserler Bibliyografyası Işığında Türkçede İtalyan Kültürü</i>	2011
Hülya Kaya	<i>Çeviri Eğitiminde Metin Çalışmaları</i>	2011
Şehnaz Tahir Gürçağlar	<i>Çevirinin ABC'si</i>	2011
Mine Yazıcı	<i>Çeviribilimde Araştırma</i>	2011
Sakine Eruz Filiz Şan	<i>Çeviribilimden Kesitler: Turgay Kurultay'a Bir Armağan</i>	2011
Gül Atik	<i>Sözlü Çeviri Yöntem ve Teknikleri</i>	2011
Hüseyin Ersoy	<i>Kavram, Kuram ve Süreç Açısından Tercüme Etkinliği</i>	2012
Asalet Erten	<i>Çocuk Yazını Çevirisine Yaklaşımlar</i>	2012
Emine Bogenç Demirel	<i>Çeviri Sosyolojisinin İnşası, Bourdieu Çözümleri – Pratiklerden Seçkiler</i>	2013
Sevinç Arı	<i>Çeviri Sosyolojisi</i>	2013
Muharrem Tosun	<i>Çeviri Eleştirisi Kuramı</i>	2013
Faruk Yücel	<i>Çeviribilimin Paradigmaları: Çeviri Seçkisi</i>	2013
Emine Bogenç Demirel	<i>Habitus dans le champ de la traduction, infiltration des traductions de romans populaires français "rosérotiques" dans l'espace culturel turc entre 1950-1975</i>	2013
İsmail Boztaş	<i>A New Dictionary of Translation / Çeviri Sözlüğü Türkçe-İngilizce İngilizce-Türkçe</i>	2013
Nedret Kuran Burçoğlu	<i>Disiplinlerarası Çalışmalar Anılar Edebiyat Kültür Çalışmaları Anılar Edebiyat Kültür Çalışmaları Kimlik ve Ötekilik Çeviribilim</i>	2013
Aymil Doğan	<i>Sözlü ve Yazılı Çeviri Odaklı Söylem Çözümlemesi</i>	2014
Murat Demirekin	<i>Çeviriyorum</i>	2014

Yazar	Kitabın Adı	Yayınlandığı Yıl
Ayşe Banu Karadağ	<i>Çevirmenin Tanıklığında Tanzimat'tan II. Meşrutiyet'e Çeviri Tarihini Yeniden Okumak I. Cilt</i>	2014
Ayşe Banu Karadağ	<i>Çevirmenin Tanıklığında Tanzimat'tan II. Meşrutiyet'e Çeviri Tarihini Yeniden Okumak II. Cilt</i>	2014
Alev Bulut	<i>Tercüme Hatası !?</i>	2015
Oktay Eser	<i>Çeviribilimde Edinç Araştırmaları</i>	2015
Şaban Köktürk	<i>Uygulamalı Çeviribilim</i>	2015
Kollektif Pelin Şuha	<i>Sözden Temsile Çeviribilim</i>	2015
Nihal Yetkin Karakoç	<i>Çeviri ve Diplomasi</i>	2016
Cemal Demircioğlu	<i>Çeviribilimde Tarih ve Tarih Yazımı</i>	2016
Ayşe Nihal Akbulut	<i>Türkiye'de Çeviribilim İlk Adımların Yol Arkadaşlığı</i>	2016
Faruk Yücel	<i>Çevirinin Tarihi</i>	2016
Sevinç Arı	<i>Çeviri ve Kültürel Semboller</i>	2016
Mehmet Rifat	<i>Çeviribilimin Paradigmaları II: Çeviri Seçkisi</i>	2016
Ayşe Ece	<i>Çevirmenin Yazar ve Kahraman Olarak Ortak Portresi</i>	2016
Nihal Yetkin Karakoç	<i>Çeviri ve Diplomasi</i>	2016
Mehmet Tahir Öncü	<i>Çeviribilimin Paradigmaları II</i>	2016
Esra Birkan Baydan	<i>Edebiyat Çevirisinde Sahneler ve Aktörler</i>	2016
Oktay Eser	<i>Translating and Interpreting</i>	2016
A. Nursen Durdağı	<i>Çeviri Yoluyla Kaynak Aktarımı</i>	2017
Şirin Okyayuz Mümtaz Kaya	<i>Görsel İşitsel Çeviri Eğitimi</i>	2017
Didem Tuna, Mesut Kuleli	<i>Çeviri Göstergebilimi Çerçevesinde Yazınsal Çeviri İçin Bir Metin Çözümleme ve Karşılaştırma Modeli</i>	2017
Mehmet Şahin Neslihan Kansu Yetkiner	<i>Dilbilim Çeviribilim Yazıları</i>	2017
Muharrem Tosun	<i>İşlevsel Çeviribilim</i>	2017
Mehmet Tahir Öncü Halit Üründü	<i>Çeviribilimin Paradigmaları III</i>	2017
Mehmet Cem Odacıoğlu	<i>Çeviribilimde Yerelleştirme Paradigmasına Doğru</i>	2017
Fatih Şimşek	<i>Kültür Aktarımı Kuramının Eleştirisi</i>	2017
Fadime Çoban	<i>Profesyonel Çevirmenlerin Duygusal Zekâları ile</i>	2018

Yazar	Kitabın Adı	Yayınlandığı Yıl
	<i>Çevirmen Tatminleri Arasındaki İlişki</i>	
Muharrem Tosun Ayla Akın	<i>Yorumbilim</i>	2018
Emre Durukan	<i>Çeviri Öğretimi: Hedef ve Ölçme</i>	2018
Mehmet Tahir Öncü Halit Üründü	<i>Çeviribilimin Paradigmaları IV</i>	2018
Ülker İnce Dilek Dizdar	<i>Çeviri Atölyesi</i>	2018
Alev Bulut	<i>Türkiye’de Futbol Çevirmenliği</i>	2018
Alev Bulut	<i>Basından Örneklerle Çeviride İdeoloji İdeolojik Çeviri</i>	2018
Seda Taş	<i>Çeviribilimde Araştırmalar</i>	2019
Seda Taş	<i>Çeviri Üzerine Gözlemler</i>	2019

4.2.2. Türkçe Dergiler

Seksenli yıllara kadarki dönemlerde çeviri denildiğinde ilk akla gelen, Türkiye’de “yazın alanında” yapılan çevirilerdir. Tercüme Dergisi ve Metis Çeviri Dergisi’nin bu yaklaşımın oluşmasında önemli derecede etkisi olmuştur.³²⁹

Çeviri hakkında yayınlanmış olan dergilerin en çok bilinenlerini şu şekilde sıralamak mümkündür:

³²⁹ Eruz, s.145.

Tablo 3: Çeviribilim Alanında Yayınlanmış Türkçe Dergiler

Derginin Adı	Yayın Türü	Kategori
<i>Adam Sanat</i>	dergi/sürelî yayın	çeviri üzerine yazılar yayınlamış dergi
<i>Tercüme Dergisi</i>	dergi/sürelî yayın	çeviri veya çeviri ağırlıklı dergi
<i>Yeni Dergi</i>	dergi/sürelî yayın	çeviri yoluyla düşünce alanına hizmet etmek
<i>Yeni Ufuklar</i>	dergi/sürelî yayın	çeviri yoluyla düşünce alanına hizmet etmek
<i>Çeviri</i>	dergi/sürelî yayın	çeviri veya çeviri ağırlıklı dergi
<i>Yazko Çeviri</i>	dergi/sürelî yayın	çeviri veya çeviri ağırlıklı dergi
<i>BSF Dün ve Bugün Çeviri</i>	dergi/sürelî yayın	çeviri veya çeviri ağırlıklı dergi
<i>Varlık Dergisi</i>	dergi/sürelî yayın	çeviri üzerine özel sayı yayınlamış dergi
<i>Türk Dili</i>	dergi/sürelî yayın	çeviri üzerine yazılar yayınlamış dergi
<i>Dilbilim Araştırmaları Dergisi</i>	dergi/sürelî yayın	çeviri üzerine yazılar yayınlamış dergi
<i>Gösteri</i>	dergi/sürelî yayın	çeviri üzerine yazılar yayınlamış dergi
<i>Kongre</i>	dergi/sürelî yayın	çeviri üzerine yazılar yayınlamış dergi
<i>Çeviri Haber</i>	dergi/sürelî yayın	çeviri veya çeviri ağırlıklı dergi
<i>Çeviri Bülteni</i>	dergi/sürelî yayın	çeviri veya çeviri ağırlıklı dergi
<i>MEB</i>	dergi/sürelî yayın	çeviri veya çeviri ağırlıklı dergi
<i>Kitap-lık</i>	dergi/sürelî yayın	çeviri üzerine yazılar yayınlamış dergi
<i>ABC</i>	dergi/sürelî yayın	çeviri veya çeviri ağırlıklı dergi
<i>Milliyet Sanat</i>	dergi/sürelî yayın	çeviri üzerine özel sayı yayınlamış dergi
<i>Metis</i>	dergi/sürelî yayın	çeviri veya çeviri ağırlıklı dergi
<i>Tömer Çeviri Bülteni</i>	dergi/sürelî yayın	çeviri veya çeviri ağırlıklı dergi
<i>Art Shop Çeviri</i>	dergi/sürelî yayın	çeviri veya çeviri ağırlıklı dergi
<i>Evire –Çevire Çeviri Dergisi</i>	dergi/sürelî yayın	çeviri veya çeviri ağırlıklı dergi
<i>Ç.N. Çevirmenin Notu</i>	dergi/sürelî yayın	çeviri veya çeviri ağırlıklı dergi
<i>ceviribilim.com</i>	internet dergisi	çeviri veya çeviri ağırlıklı dergi

Kaynak: <http://www.sakine-eruz.com/ceviribilimsel-kaynaklar-sakine-eruz-esen/dergiler-ozel-sayilar-sakine-eruz-esen/index.php> elde edilmiştir. (erişim tarihi: 02.07.2018)

Ayrıca, düzenli basılan dergilerin yanı sıra pek çok dergi zaman zaman konuyla ilgili olarak özel sayılar da çıkarmaktadırlar.

Ülkemizde çeviriye duyulan ihtiyacın fazlalığı ve gün geçtikçe hızla artan çeviribilim ve mütercim-tercümanlık bölümlerinin sayısı göz önünde bulundurulduğunda çeviri veya çeviri ağırlıklı yayınlanmış dergilerin sayısının pek de fazla olmadığını gözlemlemek mümkün. Yine aynı şekilde üniversitelerin süreli yayınlarının sayısına da bakıldığında çok yüksek olmayan oran göze çarpmaktadır. Süreli yayınların devamlılığının olmayışına sebep olarak ise ilginin az olması ve yayının devamını sağlayacak ekonomik koşulların yetersizliğinden bahsetmek mümkün.

Çeviri veya çeviri alanına yer veren dergilerin sayısının artması ile birlikte bu ihtiyaca olan ilginin de ön plana çıkacağını ifade etmek mümkün. Gelecekte her geçen gün artan çeviri ihtiyacının farkına varılarak, çeviri, çevirmenlere ve bu alanda çalışmaları olanlara verilen önemin de artacağı umudunu taşıyabiliriz.

4.2.3. Üniversitelerin Süreli Yayınları

Tablo 4: Çeviribilim Alanında Üniversitelerin Süreli Yayınları

Yayının Adı	Yayınlayan Üniversite
<i>Alman Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi</i>	Ege Üniversitesi
<i>Bağlam</i>	İstanbul Üniversitesi
<i>Alman Dili ve Edebiyatı Dergisi</i>	İstanbul Üniversitesi
<i>Çeviribilim Uygulamaları Dergisi</i>	Hacettepe Üniversitesi
<i>Dilbilim Uygulamaları Dergisi</i>	Hacettepe Üniversitesi
<i>Litera</i>	İstanbul Üniversitesi

4.2.4. Derleme Yayınlar

Sakine Eruz *Çeviriden Çeviribilim*'e isimli çalışmasında derleme yayınlar ve dergiler konusuna yer vermiştir. Burada 1995 yılından sonra yayımlanan kitaplar ele alınacaktır. Bu tarihlerden önce çeviriye yönelik derleme yayınlar bulunmamaktadır.

Tablo 5: Çeviribilim Alanında Derlemeler

Derleyen	Derlemenin Adı	Yayınevi	Yayın Yeri	Yayın Yılı
	<i>Übersetzer Workshop (1989)</i>	Alman Kültür Enstitüsü	Ankara	1988
Işın Bengi Öner	<i>Çeviribilim 1, Çeviri Eğitiminde Özgün Metni Yorumlama Çeviri Metni Oluşturma Sürecine Yönelik Yöntem Önerileri</i>	Anka Yayınevi	Ankara Üniversitesi, Tömer Bursa Şubesi	1995
Mehmet Rifat	<i>Çeviri ve Çeviri Kuramı Üzerine Söylemler</i>	Düzlem Yayınları	İstanbul	1995
Turgay Kurultay İlknur Birkandan	Forum: 1 Türkiye'de <i>Çeviri Eğitimi, Nereden Nereye</i>	Sel Yayıncılık	İstanbul	1997
Hasan Anamur	Hasan Âli Yücel Anma Kitabı, <i>Çeviri: Ekinler ve Zamanlar Kavşağı</i> (La Traduction: Carrefour des Cultures et des Temps)	Yıldız Teknik Üniversitesi	İstanbul	1997
Işın Bengi Öner	<i>Çeviri Bir Süreçtir... Ya Çeviribilim?</i>	Sel Yayıncılık	İstanbul	1999
Işın Bengi Öner	<i>Çeviri Kuramlarını Düşünürken</i>	Sel Yayıncılık	İstanbul	2001
Saliha Pakar	<i>Translation: (re)shaping of literature and culture</i>	İstanbul	Boğaziçi Üniversitesi Yayınları	2002
Alman Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi	<i>Ege Üniversitesi, Alman Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi, Edebi Çeviri ve Kültür Transferi Özel Sayı 4,</i>	Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları	İzmir	2002

Derleyen	Derlemenin Adı	Yayınevi	Yayın Yeri	Yayın Yılı
Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Mütercim Tercümanlık Bölümü	<i>Hacettepe Üniversitesi Çeviribilim Uygulamaları Dergisi</i>	Bizim Büro	Ankara	1992, 1997, 1998, 1999, 2000, 2001, 2002
Blackwell, B.Gülen, & İ.Boztaş, C.Veldhues	<i>Translation Studies in the New Millenium</i>	Bizim Büro	Ankara	2002
Mehmet Rifat	<i>Çeviri Seçkisi 1 – Çeviriyi düşünenler</i>	Dünya Aktüel Yayıncılık	İstanbul	2003
Mehmet Rifat	<i>Çeviri Seçkisi 1 – Çeviri (bilim) Nedir?</i>	Dünya Aktüel Yayıncılık	İstanbul	2004
Betül Parlak, Düzelti: Sinem Canım	Çeviri Etiği Toplantısı, <i>Çeviri ve Çevirmenliğin Etik Sorunları</i>	İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Çeviribilim Bölümü	İstanbul	2008
Faruk Yücel	<i>Çeviribilimin Paradigmaları: Çeviri Seçkisi</i>	Çanakkale Kitaplığı Yayınları	Çanakkale	2013
Mine Yazıcı Alev Bulut Neslihan Demez Özgür Çavuşoğlu	<i>Çeviribilim Okumaları I</i>	İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Çeviribilim Bölümü	İstanbul	2014

Derleyen	Derlemenin Adı	Yayınevi	Yayın Yeri	Yayın Yılı
Emel Ergun Arşun Uras Yılmaz Zuhal Emiroşmanoğlu Hasan Sefer	<i>Çeviribilim Okumaları II</i>	İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Çeviribilim Bölümü	İstanbul	2017

4.2.5. Akademik Çeviri Eğitimi Veren Bölümler

Çevirinin akademik düzeye taşınması, yani, diğer bilim dalları gibi benimsenip üniversite düzeyinde eğitiminin verilmeye başlanması, İkinci Dünya Savaşı sonlarına kadar dayanmaktadır. Uygulama alanında gereksinimleri karşılamak için, ilk önce meslek okulları ya da özel okullarda başlayan çeviri eğitimi, daha sonra, meslek yüksek okullarında, üniversitelerin fakültelerine bağlı bölümlerde ve zamanla bölümlere bağlı anabilim dallarında ya da çeviri fakültelerinde verilmeye başlanmıştır. 80’li yıllardan bu yana ise, bütün dünyada çeviri bilim alanında, lisans, yüksek lisans ve doktora eğitimi veren sayısız eğitim kurumu varlığını sürdürmektedir³³⁰

R. Akalın akademik çeviri eğitimi ile ilgili görüşlerini şu şekilde ifade eder: “Bu öğretme işinin eğitime biçimiyle ele alınıp üniversiter eğitim modelleri ile ele alınması ise, görece çok daha yeni bir görüngüdür. Türkiye’de de son birkaç on yıldır çeviri eğitimi veren akademik birimlerin varlığı ile konu tamamı ile akademik mecraya taşınmış ve tartışılmaya başlanmıştır. Bu tartışmalar ise, akademik çeviri eğitimi yoluyla oluşturulması ve/veya geliştirilmesi amaçlanan ‘çeviri edinci’ kavramı üzerinden yürütülmektedir. Çeviri edinci, akademik çeviri eğitimi açısından merkezi bir konu olarak değerlendirilebilir. Çünkü ‘çeviri edinci’nin nasıl tanımlandığı, verilen eğitimin içeriğini ve usulünü belirleyebilecek denli temel bir sorgulamadır.”³³¹

4.2.5.1. Batı’da Çeviri Eğitimi Veren Üniversiteler

4.2.5.1.1. Almanya Çeviri Eğitimi Veren Üniversiteler ve Yüksekokullar

Almanya’da, akademik anlamda, lisans, yüksek lisans ve doktora düzeyinde çeviri eğitimi veren sekiz üniversite bulunmaktadır ve bu bölümlerin haricinde, yüksekokul ve enstitü konumunda dört çeviri bölümünde de çeviri eğitimi verilmektedir. Ayrıca, Almanya’da üniversitelerde ve yüksekokullarda, öğrenciler, eğitimlerinin bir kısmını, bir ya da iki dönem boyunca, çeviri eğitimini aldıkları dilin konuşulduğu ülkede geçirmek zorundadırlar. Çeviri eğitimi veren meslek yüksekokullarında ise,

³³⁰ F. S. Eruz, *Çeviriden Çeviribilime*. İstanbul: Multilingual Yabancı Dil Yayınları, 2003, s.70

³³¹ Rahman Akalın, *Akademik Çeviri Eğitimi Açısından Çeviri Edinci Kavramı ve İçerimleri*

üniversitelere nazaran, daha az dilde eğitim verilmekle beraber, uygulama alanına daha fazla ağırlık verilmektedir³³²

Üniversiteler:

- Bonn Üniversitesi
- Düsseldorf Üniversitesi
- Heidelberg Üniversitesi
- Hildesheim Üniversitesi
- Humdolt Üniversitesi
- Leipzig Üniversitesi
- Mainz Üniversitesi, Germersheim Çeviri Bölümü
- Saarbrücken Üniversitesi

Yüksekokullar

- Flensburg Meslek Yüksek Okulu
- Köln Meslek Yüksek Okulu
- Magdeburg Meslek Yüksek Okulu
- Münih Dil ve Sözlü Çeviri Enstitüsü

4.2.5.1.2. Avusturya’da Çeviri Eğitimi Veren Üniversiteler ve Yüksekokullar

Avusturya’da çeviri bölümleri seksenli yıllardan sonra özerklik kazanmıştır ve Almanya’daki gibi, Avusturya üniversitelerinde de, öğrencilerden en az bir dönemlerini, çeviri eğitimini aldıkları dilin konuşulduğu ülkede geçirmeleri istenmektedir. Ayrıca, Avusturya’daki Graz, Insburck ve Viyana Üniversitelerinde sözlü ve yazılı çeviri eğitimi verilmektedir³³³

³³² T. Kurultay, S. Karantay ve E. Ergun, **Batı Ülkelerinde Çeviri Eğitimi Kurumları**, Ankara: Metis Çeviri, 19, 1992, s.93-94.

³³³ F. S. Eruz, **Çeviriden Çeviribilime**, İstanbul: Multilingual Yabancı Dil Yayınları, 2003, s.89.

4.2.5.1.3. İngiltere’de Çeviri Eğitimi Veren Üniversiteler ve Yüksekokullar

İngiltere’de çeviri bölümleri diğer ülkelerden farklı olarak, “Çeviribilim ve Kültür Bilimleri” olarak adlandırılmaktadır ve bu bölümlerin bazılarında, lisans ve yüksek lisans düzeyinde çeviri eğitimi verilirken, diğer bölümlerde ise, yüksek lisans ve doktora düzeyinde çeviri eğitimi verilmektedir.³³⁴

4.2.5.1.4. İspanya’da Çeviri Eğitimi Veren Üniversiteler ve Yüksekokullar

İspanya’nın, Bilbao, Granada, La Laguna, Las Palmas, Castellon, Madrid, Salamanca, Sorida, Toledo, Valensiya, Valladolid, Vic, Vigo gibi şehirlerinde Çeviri Bölümleri ve Fakülteleri bulunmaktadır. Ayrıca, bu Çeviri Bölümleri ve Fakültelerde çoğunlukla en az 6 ile 8 dilde lisans, yüksek lisans ve doktora düzeyinde yazılı ve sözlü çeviri eğitimi almak mümkündür.³³⁵

4.2.5.1.5. Fransa’da Çeviri Eğitimi Veren Üniversiteler ve Yüksekokullar

Fransa’da, ön lisans, lisans, yüksek lisans ve doktora düzeylerinde farklı anlamda çeviri eğitimleri verilmektedir. İngiltere’deki gibi, Fransa’da da, çeviri bölümleri, “Çeviribilim” ve “Yabancı Diller ve Kültür Bilimleri” ve benzeri adlar kullanılmaktadır. Üniversite düzeyinde eğitim veren profesyonel bir okul olan ve öğrencilerin birçoğunun profesyonel çevirmenler olduğu (Moskowits, 1983, s. 91) ESİT’ te (Ecole Supérieure d’Interprètes et de Traducteurs) ve Fransa’daki diğer üniversitelerde, diğer ülkelerden oldukça farklı bir sistem uygulanmaktadır. İlk etapta bir DEUG (ön lisans) eğitimi, ardından lisans ve dört yıllık yüksek lisans eğitimi verilmektedir. Yüksek lisanstan sonra DESS (tezsiz yüksek lisans) veya DEA (doktora hazırlık) dersleri verilmektedir ve DEA’dan sonra ise doğrudan doktora tezine başlanabilmektedir.³³⁶

4.2.5.2. Türkiye’de Çeviribilim Eğitimi Veren Üniversiteler

Türkiye’de çeviri bölümleri 80’li yıllarda kurulmaya başlanmıştır. Günümüzde Türkiye’de yirminin üstünde Mütercim-Tercümanlık anabilim dalında İngiliz, Alman,

³³⁴ Eruz, s.91.

³³⁵ Eruz, s. 92

³³⁶ Ergun, Kurultay ve Karantay, s.95-96.

Fransız, Rus, Çin ve Bulgar dillerinde yaklaşık 3500 öğrenciye lisans düzeyinde çeviri eğitimi verilmektedir. Mütercim-Tercümanlık eğitimi veren Üniversitelerin büyük bir kısmı yüksek lisans programları da açmaktadır. Türkiye’de çeviribilim, mütercim-tercümanlık eğitimi veren üniversitelerin başlıcaları şunlardır:

Tablo 6: Türkiye’de Çeviribilim Eğitimi Veren Üniversiteler

Sıra No	Üniversite	Fakülte	Bölüm	2018 Yılı Kont.	Akademik Kadro
1	29 Mayıs Üniversitesi	Edebiyat Fakültesi	Mütercim-Tercümanlık (İngilizce) (Tam Burslu)	4	Tam Zamanlı: 1 Prof. 3 Dr. Öğr. Üyesi 2 Öğrt. Gör. Yarı Zamanlı: 1 Prof. 1 Doç. 5 Öğrt. Gör.
			Mütercim-Tercümanlık (İngilizce) (% 50 Burslu)	26	
			Mütercim-Tercümanlık (İngilizce) (%25 Burslu)	5	
			Mütercim-Tercümanlık (Arapça)	3	1 Prof. 1 Doç. 1 Dr. Öğr. Üyesi
			Mütercim-Tercümanlık (Arapça) (%50 Burslu)	27	
2	Abant İzzet Baysal	Yabancı Diller Yüksekokulu	Mütercim-Tercümanlık (İngilizce)	40	5 Dr. Öğr. Üyesi 2 Öğrt. Gör. 1 Arş Gör.
3	Adana Bilim ve Teknoloji Üniversitesi	Yabancı Diller Yüksekokulu	Mütercim-Tercümanlık (İngilizce)	40	5 Dr. Öğr. Üyesi 1 Öğrt. Gör. 6 Arş. Gör.
4	Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi	Yabancı Diller Yüksekokulu	Mütercim-Tercümanlık (İngilizce)	60	3 Dr. Öğr. Üyesi 6 Öğrt. Gör.
			Mütercim-Tercümanlık (İngilizce-İÖ)	50	

Sıra No	Üniversite	Fakülte	Bölüm	2018 Yılı Kont.	Akademik Kadro
5	Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi	İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi	Mütercim-Tercümanlık (Arapça)	60	1 Prof. 1 Doç. 2 Dr. Öğr. Üyesi 5 Öğrt. Gör. 4 Arş. Gör.
6	Atılım Üniversitesi	Fen-Edebiyat Fakültesi	Mütercim-Tercümanlık (İngilizce) (%25 Burslu)	5	Tam Zamanlı: 2 Prof. 2 Dr. Öğr. Üyesi 2 Öğrt. Gör. 1 Arş. Gör. Yarı Zamanlı: 1 Prof. 1 Dr. Öğr. Üyesi 1 Uzman
			Mütercim-Tercümanlık (İngilizce) (Tam Burslu)	3	
			Mütercim-Tercümanlık (İngilizce) (%50 Burslu)	22	
7	Başkent Üniversitesi	Fen-Edebiyat Fakültesi	Mütercim-Tercümanlık (İngilizce) (Tam Burslu)	3	1 Prof. 1 Dr. Öğr. Üyesi 1 Arş. Gör.
			Mütercim-Tercümanlık (İngilizce) (%50 Burslu)	3	
			Mütercim-Tercümanlık (İngilizce) (%25 Burslu)	4	

Sıra No	Üniversite	Fakülte	Bölüm	2018 Yılı Kont.	Akademik Kadro
8	Beykent Üniversitesi	Fen-Edebiyat Fakültesi	Mütercim-Tercümanlık (İngilizce)	7	2 Dr. Öğr. Üyesi 1 Doç. 1 Arş. Gör.
			Mütercim-Tercümanlık (İngilizce) (Tam Burslu)	7	
			Mütercim-Tercümanlık (İngilizce) (%50 Burslu)	56	
			Mütercim-Tercümanlık (Rusça)	6	1 Prof. 2 Dr. Öğr. Üyesi 1 Öğrt. Gör. 1 Arş. Gör.
			Mütercim-Tercümanlık (Rusça) (Tam Burslu)	15	
			Mütercim-Tercümanlık (Rusça) (%50 Burslu)	39	
9	İhsan Doğramacı Bilkent Üniversitesi	İnsani Bilimler ve Edebiyat Fakültesi	Mütercim-Tercümanlık (İngilizce-Fransızca- Türkçe) (Tam Burslu)	5	Tam Zamanlı: 1 Prof. 3 Dr. Öğr. Üyesi 7 Öğrt. Gör. Yarı Zamanlı: 1 Dr. Öğr. Üyesi 8 Öğrt. Gör.
			Mütercim-Tercümanlık (İngilizce-Fransızca- Türkçe) (%50 Burslu)	45	

Sıra No	Üniversite	Fakülte	Bölüm	2018 Yılı Kont.	Akademik Kadro
10	Boğaziçi Üniversitesi	Fen-Edebiyat Fakültesi	Çeviribilim	60	Tam Zamanlı: 2 Prof. 5 Dr. Öğr. Üyesi 1 Öğrt. Gör. 4 Arş Gör. Yarı Zamanlı: 3 Prof. 1 Doç. 14 Öğretim Elemanı
11	Sivas Cumhuriyet Üniversitesi	Edebiyat Fakültesi	Mütercim-Tercümanlık (İngilizce- Fransızca- Türkçe)	65	2 Dr. Öğr. Üyesi 1 Doç. 2 Dr. Öğr. Üyesi 1 Arş. Gör.
12	Çankaya Üniversitesi	Fen-Edebiyat Fakültesi	Mütercim-Tercümanlık (İngilizce)	5	Tam Zamanlı: 1 Prof. 4 Dr. Öğr. Üyesi 1 Arş. Gör. Yarı Zamanlı: 1 Dr. Öğr. Üyesi 2 Uzman 1 Öğrt. Gör.
			Mütercim-Tercümanlık (İngilizce) (%50 Burslu)	25	

Sıra No	Üniversite	Fakülte	Bölüm	2018 Yılı Kont.	Akademik Kadro
13	Doğu Akdeniz Üniversitesi	Fen-Edebiyat Fakültesi	Mütercim-Tercümanlık (İngilizce)	5	3 Dr. Öğr. Üyesi 4 Öğrt. Gör.
			Mütercim-Tercümanlık (İngilizce) (Tam Burslu)	2	
			Mütercim-Tercümanlık (İngilizce) (%50 Burslu)	10	
14	Dokuz Eylül Üniversitesi	Edebiyat Fakültesi	Mütercim-Tercümanlık (İngilizce)	60	1 Prof. 1 Doç. 3 Dr. Öğr. Üyesi 2 Öğrt. Gör. 1 Arş. Gör.
			Mütercim-Tercümanlık (Almanca)	-	1 Prof. 2 Dr. Öğr. Üyesi 1 Öğr. Üyesi
			Mütercim-Tercümanlık (Fransızca)	-	Akademik Kadrosu Yok
15	Ege Üniversitesi	Edebiyat Fakültesi	Mütercim-Tercümanlık (İngilizce)	60	1 Dr. Öğrt. Üyesi 3 Öğrt. Gör. Dr. 3 1 Arş. Görevlisi
			Mütercim-Tercümanlık (Almanca)	40	1 Prof. 2 Doç. 1 Dr. Öğr. Üyesi 1 Öğrt. Üyesi 1 Daad Lektörü

Sıra No	Üniversite	Fakülte	Bölüm	2018 Yılı Kont.	Akademik Kadro
16	Girne Amerikan Üniversitesi	Beşeri Bilimler Fakültesi	Mütercim-Tercümanlık (İngilizce)	3	1 Prof. 1 Doç. 1 Öğrt. Gör.
			Mütercim-Tercümanlık (İngilizce) (Tam Burslu)	10	
			Mütercim-Tercümanlık (İngilizce) (%75 Burslu)	9	
			Mütercim-Tercümanlık (İngilizce) (%50 Burslu)	6	
17	Hacettepe Üniversitesi	Edebiyat Fakültesi	Mütercim-Tercümanlık (İngilizce)	72	2 Prof. 2 Doç. 3 Dr Öğr. Üyesi 6 Arş. Gör.
			Mütercim-Tercümanlık (Almanca)	60	5 Dr Öğr. Üyesi 3 Arş. Gör. 1 Dr. 1 Doç.
			Mütercim-Tercümanlık (Fransızca)	62	1 Prof. 2 Dr. Öğr. Üyesi 1 Öğrt. Gör. 3 Arş. Gör.

Sıra No	Üniversite	Fakülte	Bölüm	2018 Yılı Kont.	Akademik Kadro
18	Haliç Üniversitesi	Fen-Edebiyat Fakültesi	Mütercim-Tercümanlık (İngilizce)	6	2 Dr. Öğrt. Üyesi 1 Arş. Gör.
			Mütercim-Tercümanlık (İngilizce) (Tam Burslu)	35	
			Mütercim-Tercümanlık (İngilizce) (%50 Burslu)	19	
19	İstanbul Arel Üniversitesi	Fen-Edebiyat Fakültesi	Mütercim-Tercümanlık (İngilizce) (Tam Burslu)	4	3 Dr. Öğrt. Üyesi 5 Öğrt. Gör. 1 Arş Gör.
			Mütercim-Tercümanlık (İngilizce) (%50 Burslu)	40	
20	İstanbul Aydın Üniversitesi	Yabancı Diller Yüksekokulu	Mütercim-Tercümanlık (İngilizce)	10	1 Doç. 2 Dr Öğr. Üyesi 2 Öğrt. Gör.
			Mütercim-Tercümanlık (İngilizce) (% Tam Burslu)	6	
			Mütercim-Tercümanlık (İngilizce) (%50 Burslu)	44	
			Mütercim-Tercümanlık (Arapça) (Tam Burslu)	20	1 Dr Öğr. Üyesi
			Mütercim-Tercümanlık (Rusça) (% Tam Burslu)	5	1 Prof. 4 Doç.
			Mütercim-Tercümanlık (Rusça) (%50 Burslu)	45	

Sıra No	Üniversite	Fakülte	Bölüm	2018 Yılı Kont.	Akademik Kadro
21	İstanbul Üniversitesi	Edebiyat Fakültesi	Mütercim-Tercümanlık (İngilizce)	45	3 Prof. 3 Dr. Öğr. Üyesi 1 Arş. Gör.
			Mütercim-Tercümanlık (Almanca)	40	1 Doç. 4 Dr. Öğr. Üyesi 2 Arş. Gör.
			Mütercim-Tercümanlık (Fransızca)	30	2 Prof. 1 Doç. 2 Dr. Öğr. Üyesi 1 Arş. Gör. 1 Öğr. Gör.
22	İzmir Ekonomi Üniversitesi	Fen-Edebiyat Fakültesi	Mütercim-Tercümanlık (İngilizce)	40	1 Prof. 2 Doç. 1 Dr. Öğr. Üyesi 1 Öğr. Gör. 3 Arş Gör. Yarı Zamanlı: 1 Dr. Öğr. Üyesi
			Mütercim-Tercümanlık (İngilizce) (Tam Burslu)	6	
			Mütercim-Tercümanlık (İngilizce) (%50 Burslu)	14	
23	Karamanoğlu Mehmet Bey Üniversitesi	Edebiyat Fakültesi	Mütercim-Tercümanlık (Arapça)	40	1 Doç. 9 Dr. Öğr. Üyesi 7 Arş Gör.

Sıra No	Üniversite	Fakülte	Bölüm	2018 Yılı Kont.	Akademik Kadro
24	Kırklareli Üniversitesi	Fen-Edebiyat Fakültesi	Mütercim-Tercümanlık (Almanca)	-	1 Dr. Öğr. Üyesi 1 Öğrt. Gör.
			Mütercim-Tercümanlık (İngilizce)	40	3 Dr. Öğr. Üyesi 3 Öğr. Gör. 4 Arş Gör.
25	KTO Karatay Üniversitesi	Yabancı Diller Yüksekokulu	Mütercim-Tercümanlık (Arapça) (Tam Burslu)	20	1 Prof. 2 Dr. Öğrt. Üyesi 1 Öğrt. Gör. 1 Arş. Gör.
			Mütercim-Tercümanlık (Arapça) (%75 Burslu)	10	
			Mütercim-Tercümanlık (Arapça) (%50 Burslu)	10	
			Mütercim-Tercümanlık (İngilizce) (Ücretli)	15	2 Prof. 2 Dr. Öğrt. Üyesi 1 Arş. Gör.
			Mütercim-Tercümanlık (İngilizce) (%100 Burslu)	10	
			Mütercim-Tercümanlık (İngilizce) (%75 Burslu)	10	
			Mütercim-Tercümanlık (İngilizce) (%50 Burslu)	15	

Sıra No	Üniversite	Fakülte	Bölüm	2018 Yılı Kont.	Akademik Kadro
26	Marmara Üniversitesi	Fen-Edebiyat Fakültesi	Mütercim-Tercümanlık (Almanca)	40	2 Doç. 1 Dr. Öğr. Üyesi 2 Arş. Gör. 1 Öğrt. Gör.
			Mütercim-Tercümanlık (Fransızca)	50	1 Doç. 2 Dr. Öğr. Üyesi 3 Arş. Gör.
			Mütercim-Tercümanlık (İngilizce)	40	1 Prof. (misafir) 1 Doç. 3 Dr. Öğr. Üyesi 7 Öğr. Gör. 3 Arş. Gör.
27	Mersin Üniversitesi	Fen-Edebiyat Fakültesi	Mütercim-Tercümanlık (Almanca)	50	2 Prof. 1 Doç. 4 Dr. Öğr. Üyesi 3 Öğrt. Gör. 3 Arş. Gör.
			Mütercim-Tercümanlık (Fransızca)	35	Almanca Mürcim-Tercümanlık ile ortak kadro

Sıra No	Üniversite	Fakülte	Bölüm	2018 Yılı Kont.	Akademik Kadro
28	Okan Üniversitesi	İnsan ve Tolumbilimleri Fakültesi	Mütercim-Tercümanlık (Arapça)	10	4 Öğrt. Gör.
			Mütercim-Tercümanlık (Arapça) (Tam Burslu)	2	
			Mütercim-Tercümanlık (Arapça) (%50 Burslu)	8	
			Mütercim-Tercümanlık (İngilizce)	14	2 Prof. 1 Doç. 1 Dr. Öğr. Üyesi
			Mütercim-Tercümanlık (İngilizce) (Tam Burslu)	3	
			Mütercim-Tercümanlık (İngilizce) (%50 Burslu)	13	
			Mütercim-Tercümanlık (Çince)	15	1 Prof. 4 Öğrt. Gör.
			Mütercim-Tercümanlık (Çince) (Tam Burslu)	3	
			Mütercim-Tercümanlık (Çince) (%50 Burslu)	11	
			Mütercim-Tercümanlık (Rusça)	15	2 Dr. Öğr. Üyesi 2 Öğrt. Gör.
			Mütercim-Tercümanlık (Rusça) (Tam Burslu)	3	
			Mütercim-Tercümanlık (Rusça) (%50 Burslu)	12	

Sıra No	Üniversite	Fakülte	Bölüm	2018 Yılı Kont.	Akademik Kadro
29	Sakarya Üniversitesi	Fen-Edebiyat Fakültesi	Çeviribilim (Almanca)	60	2 Prof. 2 Doç. 4 Dr. Öğr. Üyesi 5 Öğr. Gör. 4 Arş Gör.
			Çeviribilim (Almanca) İ.Ö.	60	
30	Selçuk Üniversitesi	Yabancı Diller Yüksekokulu	Mütercim-Tercümanlık (İngilizce)	40	2 Doç. 5 Dr. Öğr. Üyesi 5 Öğr. Gör.
			Mütercim-Tercümanlık (İngilizce-İÖ)	40	
31	Siirt Üniversitesi	Yabancı Diller Yüksekokulu	Mütercim-Tercümanlık (İngilizce)	60	4 Dr. Öğr. Üyesi 3 Öğr. Gör.
32	Trakya Üniversitesi	Edebiyat Fakültesi	Mütercim-Tercümanlık (İngilizce)	45	4 Dr. Öğr. Üyesi 4 Öğr. Gör. 3 Arş Gör.
			Mütercim-Tercümanlık (Almanca)	35	3 Dr. Öğr. Üyesi
			Mütercim-Tercümanlık (Bulgarca)	40	2 Dr. Öğr. Üyesi 3 Öğr. Gör. 1 Arş. Gör.
33	Yakın Doğu Üniversitesi	Fen-Edebiyat Fakültesi	Mütercim-Tercümanlık (İngilizce) (Tam Burslu)	10	2 Doç. 1 Dr. Öğr. Üyesi 1 Öğr. Gör. 2 Arş Gör.
			Mütercim-Tercümanlık (İngilizce) (%75 Burslu)	10	
			Mütercim-Tercümanlık (İngilizce) (%50 Burslu)	10	

Sıra No	Üniversite	Fakülte	Bölüm	2018 Yılı Kont.	Akademik Kadro
34	Yaşar Üniversitesi	İnsan ve Toplumbilimleri Fakültesi	Mütercim-Tercümanlık (İngilizce)	6	5 Dr. Öğr. Üyesi 1 Öğrt. Gör. 2 Arş. Gör.
			Mütercim-Tercümanlık (İngilizce) (Tam Burslu)	3	
			Mütercim-Tercümanlık (İngilizce) (%50 Burslu)	5	
			Mütercim-Tercümanlık (İngilizce) (%25 Burslu)	20	
35	Yeditepe Üniversitesi	Fen-Edebiyat Fakültesi	Çeviribilim (İngilizce)	20	1 Prof. 3 Dr. Öğr. Üyesi 4 Öğrt. Gör.
			Çeviribilim (İngilizce) (Tam Burslu)	9	
			Çeviribilim (İngilizce) (%50 Burslu)	59	
36	Yeni Yüzyıl Üniversitesi	Fen-Edebiyat Fakültesi	Mütercim-Tercümanlık (İngilizce)	2	Tam Zamanlı: 2 Prof. 1 Doç. 2 Dr. Öğr. Üyesi 2 Öğrt. Gör. 2 Arş. Gör. Yarı Zamanlı: 4 Öğrt. Gör.
			Mütercim-Tercümanlık (İngilizce) (Tam Burslu)	2	
			Mütercim-Tercümanlık (İngilizce) (%75 Burslu)	5	
			Mütercim-Tercümanlık (İngilizce) (%50 Burslu)	17	

Sıra No	Üniversite	Fakülte	Bölüm	2018 Yılı Kont.	Akademik Kadro
37	Yıldız Teknik Üniversitesi	Fen-Edebiyat Fakültesi	Mütercim-Tercümanlık (Fransızca)	40	4 Prof. 2 Doç. 1 Dr. Öğr. Üyesi 4 Öğrt. Gör. 8 Arş. Gör.

Kaynak: Tablodaki bilgiler 2018 ÖSYS Yükseköğretim Programları ve Kontenjanları Kılavuzu ve üniversitelerin web sayfaları taranarak elde edilmiştir. Web sayfaları bilgisi kaynakça kısmından edinilebilir.

4.2.6. Çeviri Toplulukları

Tablo 7: Türkiye’de Faaliyet Gösteren Çeviri Toplulukları

Çeviri Topluluğunun Adı	Kurulduğu Tarih
Boğaziçi Üniversitesi Çeviri Kulübü (BÜÇEV)	1999
Hacettepe Üniversitesi Çeviri Kulübü (HÜÇEV)	2000
İstanbul Üniversitesi Çeviri Kulübü (İSÇEV)	2012
İstanbul Üniversitesi Çeviri Gazetesi Topluluğu	2011
Marmara Üniversitesi Çeviri Kulübü (MÜÇEV)	2011
Ege Üniversitesi Çeviri Topluluğu (EGEÇEV)	2010
Dokuz Eylül Üniversitesi Çeviri Topluluğu (DEÜÇEV)	2012
Türkiye Çeviri Öğrencileri Birliği (TÜÇEB)	2010
Sakarya Üniversitesi Çeviri Topluluğu (SAÇEV)	2009
Trakya Üniversitesi Çeviri Topluluğu (TÜÇEV)	2010
Yaşar Üniversitesi Çeviri Topluluğu (YÜÇEV)	2012
Arel Çeviri Kulübü (ARÇEV)	2011
Yeni Yüzyıl Üniversitesi Çeviri Topluluğu (YENİÇEV)	2014
İzmir Çeviri Öğrencileri Platformu (İZÇEV)	2013
Karşılaştırmalı Çeviri ve Okuma Topluluğu (KAÇOT)	2015

4.3. Türkiye’de Çeviribilime Bakış Açısında Ortaya Çıkan Değişiklikler

Dünyada çeviri alanında yapılan çalışmaları geçmişten günümüze kadar değerlendirdiğimizde 60’lı yıllara kadar dilbilimin geleneksel perspektifi çıkış noktası olarak alınarak yapılan kuramsal çalışmalar üzerinden yürüdüğünü görebiliyoruz. Çeviri alanının 70’lerde çeviribilim olarak özerk bir bilim dalı halini alması ile birlikte bu alanda o tarihlerden sonra yapılan çalışmaların bu bilim dalının çatısı altında sürdürülmeye devam ettiğini ifade edebiliriz. Yine o tarihlerden sonra yapılan çalışmalar incelendiğinde *kaynak odaklı* çalışmaların yerini *erek odaklı* çalışmaların almaya başladığını savunabiliriz.

Erek odaklı çözümlerin ön plana çıkmasıyla birlikte *erek okur* ve *erek kültür* kavramlarının da derinlik kazanmaya başladığını görebiliyoruz. Erek okur ve erek

kültürün *tarihi* ve dolayısıyla *sosyolojik* gelişmelerden de etkilendiğini dile getirmek mümkün. Yapısalcılık ve sömürgecilik sonrası gelişmeleri buna örnek olarak verebiliriz. Postkolonyal akımlarla birlikte dünyada birçok alanda yaşanan gelişmelerden çeviribilimin de nasibini aldığını gözlemleyebiliriz. 90'lı yıllarda yapılan bu çalışmaları göz önünde bulundurduğumuzda, çeviribilimde *kültürel* ve *sosyal* odaklı bir paradigma dönüşümünün önünü açtığını reddetmemiz mümkün değil.

Çeviribilimde uluslararası konjunktürde ön plana çıkmaya başlayan *kültür* ve *sosyal* odaklı çözümlerden kuşkusuz Türkiye'de bu alana yönelik yapılan çalışmalarında etkilendiğini gözlemleyebiliyoruz. Bu gelişmeyi Türkiye'de çeviribilim alanında yayınlanan tüm kitapları tarih sırasına göre ve hangi konuların ön plana çıktığını dikkate alarak gözlemleyebiliriz.

Çeviri ve çeviribilim alanında 2000'li yıllara kadar yayınlanmış kitaplarda çoğunlukla çeviri tarihi, çağdaş çeviri kuramları, çeviri eğitimi, uzmanlık çevirisi gibi konulara yer verildiğine, 2000'lerden sonra az da olsa ideoloji ve kültür kavramlarının gündeme geldiğini görmeye başlıyoruz. Burada eğilimin yönelimin daha çok çeviri kuramları, çeviri tarihi ve çeviri eğitimine doğru olduğu dönemde çevirinin toplumsal önemini tarihi ve kültürel boyutta ele aldığı için eski bir kaynak olmasına rağmen Hilmi Ziya Ülken'in *Uyanış Devirlerinde Tercümenin Rolü* isimli çalışması tartışılmaz derecede önemli sayılabilir.

Günümüzde ise çeviribiliminin dünyadaki eğilimlerine bağlı olarak Türkiye 'de de yayınlanan güncel kitapların başlıklarından ve bu alandaki diğer güncel çalışmaları göz önünde bulundurduğumuzda Türkiye çeviribiliminin ilgi odağında sosyolojik ve kültür temelli çalışmaların izinin sürüldüğünü söylemek mümkün. Çeviribilimde genel anlamda sosyal ve kültürel boyutun önem kazanmasıyla birlikte gerçekleşen sosyokültürel dönüşümün etkisinin yansımalarını ülkemizde gözlemlemenin mümkün olduğunu ifade edebiliriz.

4.4. Çevirinin Sektör Haline Gelmesi

18. yüzyılın sanayi devrimi sonrası bütün ülkeler teknik alandaki gelişmelere bağlı olarak daha yoğun bir etkileşim içine girmişlerdir. 19. yüzyıla gelindiğinde bilimsel ve teknik alandaki gelişmeler büyük bir hız kazanmıştır. 20.yüzyılda ise her alandaki gelişmeler daha da hızlandığından, dünya yeni bir düzene geçmek zorunda kalır ve bu gelişmeler çeviriyi de büyük ölçüde etkiler. Çeviri, artık birçok metin türünü kapsayan acil bir ihtiyaca dönüşmeye başlamıştır ve çeviri etkinliği artık elle tutulur bir somutluk kazanmaya başlamış ve günün koşulları gereği çevrilmesi gereken yeni metin türleri ortaya çıkmıştır. Birinci ve İkinci Dünya Savaşlarından sonra, kurulan Birleşmiş Milletler, NATO, UNICEF vb. uluslararası kuruluşların oluşturulması ile çeviri gereksinimin hızla arttığı gözlemlenmektedir. Doksanlı yıllarda “Avrupa Birliği” diye anılmaya başlanan kuruluşun çeviri gereksinimi üye ya da aday olan ülkelerin artmasıyla daha da büyümektedir. Bugün Avrupa Birliği kurumlarında yazılı ve sözlü çeviri için 1750 kadrolu çevirmenin yanı sıra, her gün 700 ile 800 arasında serbest çevirmenler çalışmaktadır. Gereksinim duyuldukça çağırılan çevirmen sayısı 2000’e kadar çıkmaktadır. Tabi çevirmen gereksinimini sadece çok uluslu kuruluşlar kapsamında düşünmemek gerekir. Gerek bütün dünyada, gerekse Türkiye’de ithalat ihracat isindeki tüm şirketlerin ve medya kuruluşların da çeviriye ihtiyaçları vardır ve bu doğrultuda yabancı dil bilen eleman alırken çevirmenlik bölümü mezunları tercih edilmektedir.³³⁷

20. yüzyılda çeviri büyük bir hız kazanmış, uluslararası anlamda uzmanlık gerektiren bir iş haline dönüşmüştür. Daha önceleri dini ve edebi metinlerde karşımıza çıkan çeviri, gelişen dünya ile birlikte, bilim, teknik, ekonomi ve politikaya kadar uzanmıştır.³³⁸

20. yüzyılda çeviriye özellikle teknolojinin gelişmesi ve dolayısıyla iletişimin artmasıyla birlikte daha çok ihtiyaç duyulmuştur. Böylece teknik çeviri oldukça önem kazanmıştır. Piyasanın beklentilerine cevap verebilecek çevirmenlerin; alanlarında uzmanlaşmış olması gerekliliği, çeviriye dair yöntem bilgisinin de daha kurumsallaşmış bir ortamda kazandırılması görüşünün benimsemesine yol açmıştır.

³³⁷ F. Sakine Eruz, **Çeviriden Çeviribilime**, İstanbul: Multilingual, 2003, s.48.

³³⁸ O. Yücel, **Çevirinin Yeri ve Önemi**, Ankara: Yelken Yayınevi. 2004, s.14.

Avrupa’da 1940’lı yıllarda ilk çeviribilim enstitülerinin kurulması, çeviri ile ilgili araştırmaların akademik ortama taşınmasını sağlamıştır. Özellikle 1980’den sonra edimsel yönelimlerin etkisinde yapılan çalışmalar; örneğin çevirinin özellikli bir alan olduğunun kabullenilmesinde önemli rol oynamıştır³³⁹.

Günümüzde büyük bir ivmeyle gelişme göstermeye devam eden çeviri sektörüne ülkemizde de yoğun bir ilginin yöneldiğini ve talebin sürekli olarak artış gösterdiğini gözlemleyebiliyoruz. Piyasanın ihtiyacı ve ilgi ile birlikte çeviri sektörünün popülaritesinin de gün geçtikçe arttığının gözden kaçması mümkün değil. Dünyada ve ülkemizde gün geçtikçe artan çeviri eğitimi veren akademik kurumların sayısındaki artış da bunun bir göstergesi olarak değerlendirilebilir. Zira çeviri eğitimi veren akademik kurumlarına yoğun ilgi ve yönelimin bu bu popülaritenin ve sektörün ihtiyacı sonucunda tetiklendiğini savunmak mümkün.

Her geçen gün artan çeviri eğitimi veren akademik kurumların sayısındaki artış çeviri alanının da daha çok birey tarafından tanınmasını sağlamaya destek bir unsur olarak da gösterilebilir. Bu nedenle çeviri eğitimi veren akademik kurumların önemi daha da ön plana çıkmaktadır. Zira “Donanımlı, alanında uzman ve çeviribilimsel yöntem bilgisini özümsemiş çevirmenleri, günümüz diller ve kültürler arası iletişim ağının önemli temel taşlarından biri olarak değerlendirmek yerinde olacaktır. Bu çerçevede özellikle akademik ortamda verilen çeviri eğitime önemli görevler düşmektedir: Teorik bilgilerin uygulama ile harmanlanıp, günümüz piyasa beklentilerine yeterli düzeyde cevap verebilecek nitelikteki bir eğitim sunmanın gerekleri yerine getirilmelidir.”³⁴⁰

Özetlemek gerekirse gün geçtikçe hızla küreselleşmeye devam eden dünyada ithalat ve ihracat faaliyetlerindeki artış çeviri sektörünün gelişimine ivme kazandıracaklarını ifade etmemiz mümkün. Dünyada ve ülkemizde hızla büyüyen çeviri sektörüne ihtiyacın da artacağını öngörebilmek mümkün görünüyor. Çeviri hizmetleri piyasasına göz atıldığında gelecekteki ihtiyacı karşılayabilecek şekilde sektöre yatırımların da yapıldığını gözlemleyebilmek mümkün. Gün geçtikçe dijital hizmetlerin arttığı yaşamımızda çeviri sektörünün de sözkonusu dijitalleşmeden kentine düşen payını

³³⁹ Sergül Vural Kara, “Tarihsel Değerlendirmeler Işığında Türkiye’de Çeviri Etkinliği”, **Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi**, 6(1), 2010, ss.94-101.

³⁴⁰ Kara, s.99.

almaya başladığını savunabiliriz. Bu bağlamda çeviri sektörüne de dijital çeviri hizmetlerinin de kazandırılmış olduğunu gözlemleyebiliyoruz. Dijitalleşmenin bu sektöre girmesi ile birlikte sektörün ivme kazandığını gözlemlemek mümkün. Sınırların önemini yitirmeye başladığı günümüz küresel dünyasında online çeviri hizmetinin de sektöre girdiğini ve gün geçtikçe önem kazanmaya başladığını gözlemleyebiliyoruz.

4.5. Yakın Tarihten Bir Örnek Olarak TEDA Projesi

Öncelikle *TEDA* projesinin ne olduğuna dair bir açıklama getirmekte fayda var.

TEDA; “Türkiye Cumhuriyeti Kültür ve Turizm Bakanlığınca yürütülen ve kısa adı “TEDA” olan “**Kültür ve Turizm Bakanlığı Türk Kültür, Sanat ve Edebiyat Eserlerinin Dışa Açılımını Destekleme Projesi**”; Türk kültür, sanat ve edebiyatıyla ilgili Türkçede veya başka bir dilde yayımlanmış eserlerin, çeviri ve yayım marifetiyle yurt dışında tanıtılmasını sağlamak için yurt dışında veya yurt içinde faaliyet gösteren yayıncılara teşvik veren bir çeviri, yayım ve tanıtım destek programıdır.”³⁴¹

TEDA Projesi 2005 yılında başlatılan bir proje olarak Türkiye’nin kültürel ve edebi birikiminin çevrildiği ve yayınlandığı ülkelerdeki okurlara kendi dillerinde okuma olanağı sunarak buluşturmayı başardığı ifade edilebilir.

TEDA Projesi’nin varlığından önce Türk Kültür ve edebi birikimin yurtdışında tanıtılmasına yönelik önemli eksikliklerin olduğunu gözlemlemek mümkün. Bu eksikliğin kapatılması amacıyla Kültür ve Turizm Bakanlığı bünyesinde başlatılan çeviri ve yayın projesi çalışmaları ile birlikte toplumsal şartların oluştuğunu ve çeviriye verilen önemin devlet eliyle desteklenerek arttığını gözlemlemek mümkün. Bu yönüyle Luhmann’ın *Toplumsal Sistem Kuramına* örnek teşkil ettiğini savunmak mümkün. Bu girişim ile yaratılmış olan etkinin bir sistemden çıkıp yine toplumsal bir sistemi etkilemiş olduğunu gözlemlememiz mümkün. Bu projenin başarılı olmaya devam etmesi ile birlikte bu kapsamda yapılan çeviriler vesilesiyle toplumdan toplumun en küçük parçası olan bireye ve bireyden de topluma etki eden bir sistemin varlığının devamından söz etmek mümkün olacaktır.

³⁴¹ <http://www.tedaproject.gov.tr/TR,52444/teda-nedir.html>, Erişim Tarihi: 28.07.2018

4.6. Çeviri Eğitiminde Çevirmen Adaylarının Sahip Olması Gereken Beceriler

Geçmişten günümüze çeviri faaliyetinin izini sürdüğümüzde bugün itibarıyla geldiğimiz noktada hala geçmişe yönelik yapılan çeviri faaliyetine istinaden güncel araştırmaları da göz önünde bulundurduğumuzda, çeviri faaliyetinin yüzyıllardır gerçekleşen kültürlerarası bir aktarım sağlayıcısı olma özelliğinden yola çıkarak yüzyıllar boyunca bilginin kültürlerarası yayılmasına önder olduğunu savunabiliriz. Ancak serüveni milattan önceki dönemlere kadar uzanan bir etkinlik olmasına rağmen öğretilabilir bir fenomen olarak değerlendirilmeye başlanmasının pek de uzak geçmişlere uzanmadığını ifade etmek mümkün.

Sakine Eruz *Çeviriden Çeviribilime* isimli çalışmasında çevirinin akademik yolculuğunun İkinci Dünya savaşı sonralarına rastladığını ifade eder. Eruz’a göre; “Gerek Avrupa’da, gerekse bütün dünyada önceleri uygulama alanında gereksinimleri karşılamak amacıyla meslek okulları ya da özel okullarda başlayan çeviri eğitimi, ilkin bir tür meslek yüksekokulu, sonraları da üniversitelerin fakültelerine bağlı bölüm ve zamanla bölümlere bağlı anabilim dalları ya da doğrudan çeviri fakülteleri olarak yaşama geçmiştir.”³⁴²

Çevirmenliği bir meslek olarak seçmek istemenin ve akademik çeviri eğitimi almaya hak kazanmanın yanında, çevirmen adaylarının sahip olması gereken ilgi ve yeteneklerinin de bulunması gerektiğini savunmak mümkün.

Ulrich Kautz *Handbuch Didaktik des Übersetzens und Dolmetschens* isimli çalışmasında çeviri eğitiminde çevirmen adaylarının sahip olması gereken becerilerin önemini vurgular.

Kautz çevirmen adaylarının mesleğe başlamadan önce sahip olmaları gereken ilgi ve yeteneklerini şu şekilde sıralar:

1. Geniş kapsamlı dünya bilgisi olmak (*Weltwissen*),
2. Sürekli olarak değişkenlik gösteren ve gelişen ana dil ve kültür bilinci, yani ana dil edinci (*grundsprachliche Kompetenz*),

³⁴² Sakine Eruz, *Çeviriden Çeviribilime*, Multilingual Yayınları, İstanbul, 2003, s. 70

3. Sürekli olarak değişkenlik gösteren ve gelişen yabancı dil ve kültür bilgisi, yani yabancı dil edinci (*fremdsprachliche Kompetenz*),
4. Çeviribilimsel kuram ve yöntem bilgisine sahip olma (*übersetzungswissenschaftliches Theorie- und Methodenwissen*),
5. Kaynak metni ve erek metindeki beklentiyi analiz edebilme becerisi, çeviri stratejileri belirleme, erek metin üretimi, erek metin edimi, çeviribilimin terminoloji bilgisi, özetle çeviri edinci (*translatorische Kompetenz*)
6. Mesleki çeviri mesleği uygulamaları üzerine bilgi (*Kenntnisse zur Berufspraxis*)³⁴³

Kautz'un çevirmen adaylarının sahip olması gereken becerilerini ön plana çıkarmış olduğu bu noktalardan da anlaşılacağı gibi, tek başına dil edincinin çevirmenlik eğitimi almaya ve hatta çevirmen olmak için yeterli olmadığını ifade etmek mümkün. Ancak iyi seviyede anadil ve yabancı dile edincine sahip olmamak da kuşkusuz hem eğitim aşamasında hemde çalışma aşamasında da bir engel olarak karşımıza çıkacaktır.

Çeviri edincinin edinilmesinde eğitim aşamasında ortaya çıkabilecek sorunların salt dilsel yeterliliğin çözülmesiyle ortadan kalkacağını savunmak çeviri edincini salt bir dil edinci ile sınırlandırmaktan öteye gidemez. Aynı şekilde tek başına çeviri eğitiminin de çevirmen adayını başarıya götürmeyeceği ve çeviri edincini teoriye hapsedmek olarak değerlendirmek mümkün.

Çeviribilimci Muharrem Tosun çevirmen adaylarının eğitime yönelik olarak; “Çeviri eğitimi boyunca çevirmen aday öğrencilerinin sahip olduğu genel dünya bilgisi, ana ve yabancı dil ve kültür bilgisi geliştirilip, pekiştirilmelidir. Dolayısıyla çevirmen adayının sahip olması gereken bu beceri ve kabiliyetler 8 yarıyılık ders plan ve programları biçimlendirilirken göz önünde bulundurulmalıdır. Fakat çevirmenliğin tanımı değiştikçe ve çeviriye olan bakış açıları geliştikçe, çeviri bölümlerinin programlarının doğal olarak

³⁴³ Ulrich Kautz, *Handbuch Didaktik des Übersetzens und Dolmetschens*, Goethe Institut, München, Iudicium, s. 20

değiŖeceđi de göz önünde bulundurulması gereken bir diğer husustur.”³⁴⁴ olarak ifade eder.

Kautz çeviri eğitiminde çevirmen adaylarının sahip olması gereken becerilerin önemine değinirken yabancı dil yeterliliğine üçüncü sırada değinmektedir. Çevirinin bir metni anlama ve yorumlama faaliyeti olduğunu göz önünde bulundurduğumuzda, metnin anlaşılabilmesi için sadece dil edincinin yeterliliğinden ibaret olmadığını gözlemlemek mümkün. Çevirinin sadece iki dil ve kültürden ibaret olan bir anlama ve anladığını bir başka dile aktarma ile sınırlandırılmış bir süreç olduğunu düşünmek yetersiz bir değerdendirme olur.

İtalyan kökenli bir yazar, eleştirmen, düşünür ve aynı zamanda bir göstergebilimci olan Umberto Eco’ya göre “Çeviri başarısızlığın sanatıdır.”³⁴⁵ Eco’nun, yapılmış çok iyi çevirilerin varlığına rağmen çevirinin bir başarısızlık sanatı olduğunu dile getirmesini, çeviri ile birlikte gerçek metinden çeviri ürünü metine dönüşmesinde birtakım değerkayıplarına neden olan bir başarısızlığa ve bu sayede her çevirinin aslında bir başarısızlık olduğuna dikkat çekmeye çalıştığını ifade etmek mümkün. Eco bir çevirmenin çevireceği metnin en azından örnek okuru olması gerektiğini de ifade eder.

Çeviribilimci şehnaz Tahir Gürçağlar Türkiye’deki akademik çeviri eğitimine yönelik olarak; 1960 yılında kurulan Üniversite Mütercim-Tercümanlık Bölümleri Daimi Birliği’nin (CIUTI) yayınladığı ve nitelikli bir çeviri eğitimi müfredatında yer alması gereken unsurların yer aldığı belgede, nitelikli bir müfredatta, uygulamalı dersler ile kuramsal dersler arasında bir dengenin kurulması gerektiğinin önemi vurgulandığına dikkat çeker.³⁴⁶

Sonuç olarak bir çevirmenin alanında uzmanlaşamaması ne kadar sorun teşkil ediyorsa iyi bir dil hatta günümüzde birkaç dil edincine sahip olamaması da bir o kadar soruna neden olacaktır. Bunun yanısıra göz ardı edilmemesi gereken başka bir hususta yazılı ve sözlü çeviri için farklı yetilere sahip çevirmen adaylarına ihtiyaç olduğudur. Hatta bu

³⁴⁴ Tosun, M.& Akın, A.& şimşek, F.(2015). Courses On Specialized Field In Undergraduate Programs Of Translation&Interpretation Departments In Turkey: The Importance Of Courses On Specialized Field In The Specialization Process Of Translator Candidates, Akademik Bakış Dergisi, Sayı: 49, 189-198.

³⁴⁵ <https://www.ceviriblog.com/2016/02/23/umberto-ecoyu-anlamak/>, Erişim Tarihi: 12.05.2018

³⁴⁶ şehnaz Tahir Gürçağlar, *Çevirinin ABC’si*. ABC Dizisi, İstanbul, Say Yayınları, (2014), s.93

sınıflandırmanın sadece sözlü ve yazılı çevirmen olarak yapılması yine başka bir sınırlandırmayı da beraberinde getirir. Çünkü yazılı çeviri alanı değerlendirildiğinde yazın çevirisi, teknik metin çevirisi, tıbbi metin çevirisi gibi birçok metin türü ve sınıfı göz önünde bulundurulmalıdır.

Bu durumda Kautz'un çeviri eğitiminde çevirmen adaylarının sahip olması gereken becerilerine geri döndüğümüzde geniş bir dünya bilgisi, kültür bilgisi, yabancı ve anadil edincinin yanısıra, analiz edebilme becerisi, çeviri stratejileri belirleme, erek metin üretimi, erek metin edimi, çeviribilimin terminoloji bilgisi, özetle çeviri edinci (*translatorische Kompetenz*) gibi yetilerin gerekliliğinin önemi birkez daha ortaya çıkmaktadır.

Çeviri eğitimi veren akademik kurumlar açısından değerlendirildiğinde ise akademik çeviri eğitim programlarının çevirmen adayı profillerinin güçlü oldukları yetilerini ön plana çıkarabilme olanağı sunabilmeleri beklentisi ortaya çıkmaktadır. Bu durumda akademik çeviri eğitiminin nitelikli bir müfredatta, uygulamalı dersler ile kuramsal dersler arasında bir dengenin kurulması gerektiği ön plana çıkmaktadır.

4.7. Batıdaki ve Türkiye'deki Akademik Çeviri Bölümleri Derslerinin Değerlendirilmesi

“Çevirinin Eğitimi” kavramı üzerinde düşünüldüğünde çeviri eğitimi veren akademik kurumların taşıdığı sorumluluk tam olarak nedir? Çeviri eğitimi alacak çevirmen adaylarına çeviri becerisi ve işlevsel nitelikte çeviri stratejisi kazandırılabilir bir olgu mudur? Bu sorular bugün çeviri eğitiminin geldiği noktada hala tartışılmaya devam edilen ve hala belli noktalarda çıkmazları olan bir sorunsal olarak adlandırılabilir.

Çevirinin sadece bir dil edinci olmadığı, çevirmen adayının çeviri edincinin yanısıra içine doğduğu kültür, dünya bilgisi ve hem içine doğduğu kültür ve dünya algısı ile şekillenen bireysel algısının ve anlamlandırmasının da kuşkusuz önemli olduğunu savunmak mümkün.

Peki çeviri eğitimi veren akademik kurumların hedefi genelde nedir? Çevirmen adaylarını daha çok kuramsal alan bilgisine boğacak bir eğitim stratejisi belirlemek mi

yoksa çeviri piyasasının beklentilerini karşılayabilecek pratik bir çeviri edinci kazandırılmasına yönelik bir yol mu izlenmektedir.

Bu bağlamda çeviri eğitimi veren akademik kurumların neleri hangi sebeple hedeflemiş olabileceklerini gözlemlemeyebilmek amacıyla ders müfredatlarını incelemenin doğru bir karar olduğunu ifade etmek mümkün.

Bu bölümde Batı’da ve Türkiye’de akademik çeviri eğitimi veren kurumların ders müfredatlarına yönelik bir incelemeye yer vermeye çalıştık. Müfredatların incelenmesi zorunlu dersler, seçmeli dersler ve uzmanlık alanı dersleri dikkate alınarak yapılmıştır.

Tablo 8: Johannes Gutenberg Üniversitesinin Çeviri Bölümü Ders İçeriği

Johannes Gutenberg Universität Mainz	Bachelor Studiengang Sprache Kultur Translation		
	Pflichtmodule:	Wahlpflichtmodule:	Sachfach:
	.Fremdsprachliche Kompetenz .Sprachwissenschaft 1 (mit Vorlesung und Proseminar) .Sprachwissenschaft 1 (mit Übung und Proseminar) .Kulturwissenschaft 1 (mit Vorlesung und Proseminar) .Kulturwissenschaft 1 (mit Übung und Proseminar) .Translatorische Kompetenz, Gemeinsprache .Translatorische Kompetenz, Gemeinsprache	.Fachübersetzen Informatik .Fachübersetzen Medizin .Fachübersetzen Recht .Fachübersetzen Technik .Fachübersetzen Wirtschaft .Fachübersetzen Informatik .Fachübersetzen Medizin .Fachübersetzen Recht .Fachübersetzen Technik .Fachübersetzen Wirtschaft .Translatorische Kompetenz, .Translationswissenschaft .Sprachwissenschaftliche .Kulturwissenschaftliche .Medienübersetzen .Literaturübersetzen .Fremdsprachendidaktik .Translatorische Kompetenz, Dolmetschen .Translatorische Kompetenz, Dolmetschen I (Schwerpunkt Konsekutivdolmetschen)	.Sachfach Internettechnologien .Sachfach Medizin .Sachfach Recht .Sachfach Technik .Sachfach Wirtschaft

Tablo 9: İstanbul Üniversitesinin Çeviri Bölümü Ders İçeriği

	Mütercim Tercümanlık		
	Zorunlu Dersler	Seçmeli Dersler	Uzmanlık Bilgisi
İstanbul Üniversitesi	. Çeviri Amaçlı Metin Çözümlemesi	. Güzel Sanatlar	. Uzmanlık Bilgisi (A Alanı)
	. Yazılı Dil Edinci	. Çocuk ve Gençlik Edebiyatı	. Uzmanlık Çevirisi (A Alanı)
	. Sözlü Dil Edinci	. Uluslararası Kurumlar	. Uzmanlık Bilgisi (B Alanı)
	. Karşılaştırmalı Dil Edinci	. Temel Bilgi Teknolojileri	. Uzmanlık Çevirisi (B Alanı)
	. Kültür İnceleme	. Kitle İletişim Araçları	
	. Çağdaş Türk Yazını	. Felsefi ve Eleştirel Düşünce	
	. Ek Dil (Dil Edinci I)	. Kültürel Etkinlikler	
	Anlatım Teknikleri	. Söylem ve Biçem Çözümlemeleri	
	. Karşılaştırmalı Ülke Bilgisi	. Akıl Yürütme ve Temellendirme	
	. Çağdaş Alman Yazını	. Eşzamanlı Çeviri	
	. Çeviribilime Giriş	. Diliçi Çeviri	
	. Kültür ve Düşünce Dünyası	. Öğrenci Grup Projesi	
	. Yazılı Çeviri Becerileri	. Çeviri Piyasası	
	. Sözlü Çeviri Becerileri	. Yazınsal Çeviri	
	. Yazınsal Metinler	. Kültür Bilimleri Felsefesi	
	. Çeviribilim Alanları	. Kültürel Etkinlikler	
	. Alman Kültürü ve Düşüncesi	. Terimbilgisi	
	. Çeviride Araştırma Yöntemleri	. Çeviri Yayıncılığı	
	. Genel Dilbilim	. Medeniyet Tarihi	
	. Özel Alan Çevirileri	. Uygulamalı Sözlü Çeviri Türleri	
	. Uygulamalı Sözlü Çeviri Türleri	. Çeviri Değerlendirme	
	. Ek Dil (Dil ve Kültür)	. Çeviri ve Yazı Atölyesi	
	. Çeviride Bilgi Teknolojileri	. AB Metinleri ve Çevirisi	
	. Geçmişte Çeviri ve Çevirmenlik	. Etik ve Estetik	
	. Çeviribilim Semineri	. Uygulamalı Girişimcilik	
	. Proje	. Çeviri Eleştirisi	
	. Staj Değerlendirme	. Toplum Çevirmenliği	
	. Ek Dil (Çeviri)	. Yazınsal Çeviri	
	. Günümüzde Çeviri ve Çevirmenlik		

Tablo 10: Boğaziçi Üniversitesi'nin Çeviri Bölümü Ders İçeriği

	Çeviribilim Bölümü		
	Zorunlu Dersler	Seçmeli Dersler	Uzmanlık Bilgisi
Boğaziçi Üniversitesi	. Çeviribilimde Akademik Makale Yazımı . Çevirmenler için Türkçe . Çeviri ve Çeviribilime Giriş . Çevirmenler için Etkili Konuşma ve Yazma . Etimoloji . Sözlü Çeviriye Giriş . Çevirmenler için Bilişim Teknolojileri . Basın Dili . Yerelleştirme . Ardıl Çeviriye Giriş . Çeviri Kuramları . Kültürlerarası İletişim Araştırmalarına Giriş . Çeviri Eleştirisi . Eşzamanlı Çeviriye Giriş . Çeviri Tarihi . Göstergebilim . Çeviri ve Çeviribilimde Güncel Konular . Uluslararası Örgütlerin Siyasal Söylemi . Konferanslarda Eşzamanlı Çeviri Uygulaması . Eşzamanlı Çeviri . Ardıl Çeviri . Sözlü Çeviri Uygulamasına Kuramsal Yaklaşımlar . Sözlü Çeviri Projesi Tasarımı . Sözlü Çeviri Projesi . Japon Kültürü ve Çeviri . Çeviri Japon Edebiyatı . Kültürlerarası İletişim Çalışmaları . Çeviri Projesi Tasarımı . Çeviri Projesi . Konferans Çevirmenliğinde Özel Konular . Çeviride Özel Konular	. Kültürel Yaklaşımlar . Seçmeli Bölüm Dersleri . Bölüm Onayı ile Diğer Bölümlerden alınabilecek tamamlayıcı dersler	. AB Kurum ve Politikaları: Temel Metinlerin Çevirisi . Siyaset Bilimi ve Uluslararası Hukuk Metinleri Çevirisi . Sosyal Bilimler Metinleri Çevirisi . İnsan Bilimleri Konulu Metinlerin Çevirisi . Hikâye ve Roman Çevirisi . Edebiyat Araştırmaları ve Makale Yazımı . Türkçe-İngilizce Edebiyat Çevirisi . Şiir Çevirisi . Tiyatro Çevirisi . Teknik Çeviri . Edebiyat Çevirisi . Tıp Çevirisi . Ekonomi ve Ticaret Metinleri Çevirisi . Televizyon ve Sinema Çevirisi . Toplum Çevirmenliği

Tablo 11: Sakarya Üniversitesi'nin Çeviri Bölümü Ders İçeriği

Sakarya Üniversitesi	Almanca Mütercim Terümanlık		
	Zorunlu Dersler	Seçmeli Dersler	Uzmanlık Bilgisi
	. Çeviriye Giriş . Sözlü Anlatım . Dilbilim . Çeviri Amaçlı Yapı Çözümlemeleri . Çeviri Uygulamaları . Yazılı Anlatım . Çeviri Kavramları . Metindilbilim . Temel Bilgi Teknolojisi Kullanımı . Çeviri Yöntemleri . Sektörel Yönlendirme . Sözlü Çeviri Çalışmaları . Multimedya Çevirileri . Çeviri Yöntemleri	. Fakülte Bölüm Seçmeli Dersi . Karşılaştırmalı Yapı Çözümlemeleri . Kültür ve İletişim . Bilgisayar Destekli Çeviri . Karşılaştırmalı Ülke Bilgisi . Sözlü İletişim . Yazılı ve sözlü Metin Aktarımı . İnteraktif Almanca . Söylem Çözümlemesi . Ardıl Çeviri Teknikleri . Çeviride Araştırma Yöntemleri . Çeviri Amaçlı Metin Çözümlemesi . Ticari Yazışmalar . Ekonomi Almancası . Yerelleştirme . Uygulamalı Çeviri Atölyesi . Edimbilim ve Uygulamaları . Adıl Çeviri Teknikleri . Hukuk Alanı Çevirisi . Oyun Yerelleştirme . Girişimcilik ve Proje Yönetimi . Çeviribilim . Uluslararası İlişkiler Alanı Çevirileri . Almanca -İngilizce Metin Çevirileri . Sözlü Çeviri Çalışmaları . Simultan Çeviri Teknikleri . Edebiyat Kavramları . Günümüzde Çeviri ve Çevirmenlik . Çeviri Eleştirisi . Çeviri Projeleri . Çeviri Tarihi . Toplum Çevirmenliği . Kontrol Okuma ve Düzeltme . Farklı Metin Çevirileri	.Uzmanlık Metin Çevirileri . Hukuk Alanı Bilgisi

Tablo 12: Karl Franzens Üniversitesinin Çeviri Bölümü Ders İçeriği

	Bachelor Studiengang Sprache Kultur Translation		
	Pflichtmodule:	Wahlpflichtmodule:	Sachfach:
Karl Franzens Universität Graz	. Einführung in die Translationswissenschaft . Translationswissenschaftliches Proseminar . Wissenschaftliches Schreiben . Fremdsprache 1: . Translatorische Basiskompetenz I (mündlich und schriftlich) . Fachkommunikation und Translation . . Mündliche Textkompetenz . Translationswissenschaftliche . Translationswissenschaftliches Proseminar . Bachelorarbeit . Auslandspraxis . Mutter-/Bildungssprache und Kultur . Mutter-/Bildungssprache: Textanalyse und Textproduktion . Muttersprache: Kultur-Schwerpunktthemen . Fremdsprache :Sprach-, Text- und Kulturkompetenz . Translationswissenschaftliches Proseminar . Sprach-, Kultur- und Textkompetenz: Vertiefung Fremdsprache Translationswissenschaftliche Grundlagen	. Frauen- und Geschlechterforschung . Freiwillige Praxis . Kultur - Schwerpunktthemen . Lehrveranstaltungen, die zum Erwerb von Schlüsselqualifikationen wie Projekt-, Personal- und Finanzmanagement dienen . Lehrveranstaltungen aus philologischen Studien (Sprach- und Literaturwissenschaft, Kulturwissenschaft), Philosophie, Wissenschaftstheorie, Soziologie, Psychologie, Volkskunde, Geschichte, Theologie, Kunstgeschichte, Geographie, . Kommunikationstechnik und Technikfolgenabschätzung Lehrveranstaltungen im Bereich Managementkompetenz und Personalführung	Rechtswissenschaften, Betriebswirtschaftslehre,

Gerek Batı’da ve gerekse Türkiye’de akademik çeviri eğitimi veren kurumların der müfredatlarını incelediğimizde her eğitimi kurumun müfredatlarında ortak olan noktaların olduğunu gözlemleyebilmek mümkün. Bu farklılığa yönelik olarak Kautz, “üniversitelerde profesyonel tercüman yetiştiren bölümlerin eğitim yapısının, bulundukları ülkelerin koşullarına, öğrenme geleneklerine, kültürel ve sosyal değerlerine göre değişebileceğini” vurguluyor. Kautz “Profesyonel çevirmen eğitiminde tek taraflı bir model önermenin yanlış olabileceğine” dikkat çekiyor. Kautz'a göre, profesyonel çevirmen eğitiminin yapısıyla ilgili sorulara yerinde cevap aramak daha yararlı olacaktır.³⁴⁷

4.8. Çeviribilimin Türkiye’deki Autopoetik Sistemi

Batı’da akademik çeviri eğitimi veren kurumlarının eğitim müfredatlarını göz önünde bulundurduğumuzda uzmanlık alanına yönelik önemin oldukça ön planda olduğunu gözlemlemek mümkün. Hatta Heidelberg Üniversitesi örneğinde de görülebileceği gibi çevirmen adaylarına ayrı ayrı olarak 3 farklı uzmanlık alanına yönelik çeviri eğitimi verilmekte olduğunu gözlemleyebiliyoruz.

Heidelberg Üniversitesi örneğindeki gibi doğrudan uzmanlık alanına göre çevirmen yetiştiren bir çeviribilim veya mütercim tercümanlık bölümü ülkemiz akademik çeviri eğitimi veren kurumların arasında henüz yok. Ancak uzmanlık alanına yönelik önemin ülkemiz akademik çeviri eğitimi veren kurumlarında da önemsenmeye başladığını ve ders müfredatlarında uzmanlık alanına yönelik derslere de yer verildiği ifade edilebilir. Bu gelişmeye paralel olarak verilmeye başlanan önemin bölüm müfredatlarına da yansıdığını gözlemlemek mümkün. Örneğin geçmiş yıllarda çeviri faaliyeti bilgisayar ortamında yapılan bir faaliyet değilken, günümüzde çeviride bilişim teknolojilerinde faydalanılmaktadır. Müfredatları incelediğimizde *bilişim teknolojileri* ve *bilgisayar destekli çeviri* gibi çeviri teknolojilerinin de çeviri piyasasına girdiğini görebiliyoruz. Bu gelişmeleri takiben bilişim teknolojileri ve çeviri programlarının çeviride kullanımına yönelik derslerin de akademik çeviri eğitimi veren kurumların müfredatlarına girmiş olmaları sevindirici bir gelişme olarak değerlendirebilir. Yine

³⁴⁷ Ulrich Kautz, *Handbuch Didaktik des Übersetzens und Dolmetschens*, Goethe Institut, München, Iudicium, s. 423

önemli bir gelişme olarak çeviride yaşanan paradigma değişikliği ile birlikte kültürel odaklılığın hızla önem kazanması ile birlikte sözkonusu bu paradigma değişikliğine paralel olarak kültür ağırlıklı derslerin müfredatlara dahil edilmesi, göz ardı edilmemesi gereken bir gelişme olarak değerlendirilmelidir. Ülkemizde her geçen gün sayıları artan akademik çeviri eğitimi veren kurumların da bu gelişmelere dahil etmekte fayda var. Bu artış akademik çeviri eğitiminin popülerlik kazandığını ve bu sayede bu bilimsel alana talebin artmasına dair bir örnek olarak yorumlanabilir. Bu anlamda Luhmann'ın sistem kuramını temel alarak akademik çeviri eğitiminde çevirinin kuramsal, teknolojik ve uzmanlık alanına yönelik gelişmelere açık olmaya çalışarak kendini yenilemeye kapalı olmadığını ifade etmek mümkün.

4.9. Dünya'da Autopoetik / TR'de de Autopoetik mi ?

Batı'da ve Türkiye'de faaliyet gösteren akademik çeviri eğitimi veren kurumların ders müfredatlarına göz attığımızda uzmanlık alanı derslerindeki çeşitlilikten doğan farklar dikkatimizi çekmektedir. Türkiye'de akademik çeviri eğitimi veren kurumlar daha çok Hukuk, Edebiyat, Ekonomi, İşletme, İktisat Avrupa Birliği, Uluslararası İlişkiler gibi derslere ağırlık verildiğini hatta bazı üniversitelerde bu derslerin bölüm dersi veya seçmeli ders olarak yer aldığını da gözlemlemek mümkün. Buna karşın Batı'da çeviri eğitimi veren akademik kurumlarda uzmanlık alanı derslerinin daha geniş bir çeşitliliğe sahip olduğunu gözlemleyebiliyoruz.

Heidelberg Üniversitesinde İngilizce, Fransızca, İtalyanca, Rusça, İspanyolca, Portekizce ve Japonca dillerinde akademik çeviri eğitimi veren bir kurumdur. Çeviri Eğitimi 3 modülden oluşmaktadır.

- Naturwissenschaft und Technik (Doğa Bilimleri ve Teknik)
- Wirtschafts-, Sozial- und Rechtswissenschaften
(Ekonomi, Sosyal ve Hukuk Bilimleri)
- Lebenswissenschaften und Medizin (Yaşam Bilimleri ve Tıp)³⁴⁸

Bu üç modülün yanısıra eğitimi tamamlayıcı alanalar olarak da

³⁴⁸ <https://www.uni-heidelberg.de/fakultaeten/neuphil/iask/sued/imstudium/ergaenzungsbereiche.html>

- Medizin (Tıp)
- Rechtswissenschaften (Hukuk Bilimleri)
- Wirtschaftswissenschaften (Ekonomi Bilimleri)

alanları kapsamında dersler verilmektedir.

“Forschungsschwerpunkte und Lehrinhalte

- theoretisch-methodische Grundlagen und aktuelle Fragen der Sprach-, Kultur- und Übersetzungswissenschaft, Teilnahme an Forschungsprojekten des Instituts
- Übersetzen als fachliche Kompetenz: Fachkommunikation, Fachübersetzen, Terminologielehre
- Übersetzen als kulturelle und interkulturelle Kompetenz
- übersetzungsrelevante Tools, Prozess- und Projektorganisation
- experimentelle Sprachwissenschaft³⁴⁹

Ağırlıklı Araştırma Konuları ve Öğretim İçerikleri:

- Teorik-yöntemsel temeller ve dilbilimin güncel sorunları, kültürel çalışmalar ve çeviri çalışmaları, enstitünün araştırma projelerine katılımı
- Mesleki yeterlilik olarak çeviri: uzman iletişim, uzmanlık çevirisi, terminoloji
- Kültürel ve kültürlerarası yeterlilik olarak çeviri
- Çeviri ile ilgili araçlar, süreç ve proje organizasyonu, deneysel dilbilim

Bu bilgiden yola çıkarak Türkiye’de çeviri eğitimi veren akademik kurumların ders müfredatlarını oluştururken daha çok piyasa koşullarını göz önünde bulundurarak hazırladıklarını ifade etmek mümkün. Oysaki çeviri alanında yapılan güncel teorik çalışmaları göz önünde bulundurduğumuzda teorik alana yönelik yapılan çalışmaların ders müfredatı oluşturulmasında dikkate alındığını ne yazık ki ifade etmek pek mümkün görünmüyor.

³⁴⁹ https://www.uni-heidelberg.de/studium/interesse/faecher/uebersetzwiss_ma.html

Yine aynı şekilde güncel olarak internet üzerinden ulaşabileceğimiz çevirmen ilanlarını değerlendirmeye çalışalım.

Türkiye’de çeviri piyasasına yönelik çıkmış bir çevirmen ilanında çevirmenden beklenen nitelikler aşağıdaki gibidir;

Genel Nitelikler

- Üniversitelerin Japon Dili eğitimi veren bölümlerinden mezun,
- Akıcı Japonca, Türkçe konuşma ve yazma bilgisine sahip,
- Tercihen İngilizce bilen,
- Japon uyruklu çalışanların asistanlığını yapabilecek,
- Çankırı’da ikamet edebilecek,
- İyi derecede bilgisayar kullanabilen, raporlama yeteneği olan,
- Disiplinli, uyumlu, takım çalışmasına yatkın,
- Seyahat engeli olmayan,
- Tercihen B sınıfı ehliyetli aktif araç kullanabilen,
- Askerlik hizmetini tamamlamış (Erkekler için),³⁵⁰

İlandan da anlaşılacağı gibi dil bölümlerinden mezun yani dilsel yeterliliği olan bir çevirmen adayı aranmaktadır. Oysa salt dilsel yeterlilik beklentisi çeviri eylemini dil edinci ile sınırlamaktan öteye gitmeyecektir. İlanın ele alınma şeklinden çeviri edincinin dilsel yeterlilik olarak görüldüğü izlenimini edinebiliriz. Ortaya çıkan bu tablo ile Türkiye’de çeviri piyasasının henüz uzmanlık alanlarına yönelik bir talebi olmadığını ifade etmek mümkün. Bu durum piyasanın çevirmenin nitelikleri konusundaki beklentisinin çeviri eğitimi ile uyumlu olmadığını ortaya koymaktadır.

Oysaki uzmanlık alanına göre çevirmen yetiştirdiğini gözlemleyebileceğimiz Alman çeviri piyasası için aranan bir çevirmenden beklenen nitelikleri incelediğimizde ortaya farklı bir tablo çıkmaktadır.

³⁵⁰ <https://www.kariyer.net/is-ilani/sumitomo-rubber-ako-lastik-japonca-tercumani-1954563>

Ihre Qualifikationen

- Abgeschlossenes Studium zum Übersetzer, Mehrsprachige Fachkommunikation oder themenverwandte Studiengänge
- Berufserfahrung im Bereich Management/Koordination von Übersetzungen, vorzugsweise im Herstellerumfeld
- Erfahrungen als Übersetzer von Vorteil
- Kenntnisse in SDL Trados Studio/SDL Multiterm
- Know-how im Bereich Terminologie/Terminologiemanagement
- Kenntnisse des Projektmanagement-Tools PLUNET wünschenswert
- Sehr gute Deutsch- und gute Englischkenntnisse
- Internationales Mindset
- Analytische sowie lösungsorientierte Denk- und Arbeitsweise
- Kommunikationsstärke und Teamfähigkeit³⁵¹

Almanya’da çıkmış olan ilanda başta çeviri eğitimi olmak üzere dilsel yeterlilik, hatta dilsel yeterliliğin yanısıra çok dillilik ve bunun yanında alan diline vakıf olmak, trados deneyimi, analitik ve çözüm odaklı düşünebilme, iletişim becerisi ve takım çalışmasına yatkınlık dahil olmak üzere beklenmektedir.

Her iki ülkede özel çeviri piyasasına yönelik çıkmış olanların yanısıra bu sefer de resmi makamların çevirmen niteliklerine dair beklentilerini değerlendirmeye çalışalım.

Burda Avrupa Birliğinde insan hakları, hukuk çevirileri, kimyasal alanla ve çevre ilgili çeviriler, yaşam bilimlerine yönelik çeviriler, finans çevirisi, bilgi teknolojisi çevirisi ve benzer konularda çevirilere ağırlıklı olarak yer verilmektedir.

Avrupa Birliği’ne üye olan ülkeler için Avrupa Birliği çerçevesinde yapılan toplantılara ilişkin gündemler, brifingler, basın bültenleri, uluslararası anlaşmalar, politika bildirileri, teknik çalışmalar, mali raporlar, proje raporları, filmler ve diğer tanıtım materyalleri, web siteleri, birliğe üye ülkelerin devlet daireleri arasında yapılan yazışmalar kısacası her formatta ve alanda sürekli olarak çeviri yapılmaktadır.

³⁵¹ https://www.stepstone.de/5/index.cfm?event=offerView.dspOfferInline&offerid=5021303&cid=msearche_kimeta__Y

Değerlendirme için Avrupa Birliği'nde çalışacak bir çevirmenden beklenen nitelikleri ele alalım:

Wirtschaftliche und finanzielle Leistungsfähigkeit:

Der Bewerber muss über die für die Durchführung des Auftrags erforderliche wirtschaftliche und finanzielle Leistungsfähigkeit verfügen.

Technische und berufliche Leistungsfähigkeit:

juristische Ausbildung im deutschen oder im österreichischen Recht, die mit der deutschen Ersten Juristischen Staatsprüfung bzw. mit dem österreichischen Magister der Rechtswissenschaften abgeschlossen wurde,

- perfekte Beherrschung der deutschen Sprache,
- fundierte Kenntnis der Ausgangssprache (siehe Liste der Lose).

Angaben und Formalitäten, die erforderlich sind, um die Einhaltung dieser Anforderungen zu überprüfen:

- Kopie des Zeugnisses der Ersten Juristischen Staatsprüfung bzw. des Magisterzeugnisses,
- perfekte Beherrschung der Zielsprache: Angaben zur Art des Erwerbs der deutschen Sprachkenntnisse,
- Erwerb der Ausgangssprache: Kopie entsprechender Urkunden oder detaillierte Informationen, mit denen die fundierte Kenntnis gebührend nachgewiesen wird³⁵²

Almanya çeviri piyasası ve Avrupa Birliği için verilmiş olan her iki ilandan da anlaşılacağı gibi her iki ilanda da tek başına bir dilsel yeterlilik beklentisinin olmadığı ortadadır. Talep edilen aslında eğitilmiş ve donanımlı bir uzmandır. Çeviri piyasasının beklentisine göre akademik çeviri eğitiminin de bu beklenti doğrultusunda şekillendiğini ifade etmek mümkün. Çünkü akademik çeviri eğitimi veren kurumlar

³⁵² <https://aticom.de/eu/eu-gerichtshof-sucht-uebersetzer/>

piyasanın ihtiyacını karşılayacak şekilde çevirmen yetiştirecek bir eğitim vermek durumundadır.

Karşılaştırmak amacıyla bu kez de Türkiye’de resmi makamlarca (Dışışleri Bakanlığı) verilen bir çevirmen ilanında çevirmen adayından beklenen niteliklere bir göz atalım:

Adaylarda Aranılan Genel Şartlar:

- 1) 657 sayılı Devlet Memurları Kanununun 48’inci maddesinde belirtilen genel şartları haiz olmak;
- 2) Son başvuru tarihinde 31 yaşından gün almamış (22 Aralık 1980 tarihinden sonra doğmuş olanlar) olmak;
- 3) Erkek adaylar için, askerlik hizmetini yapmış veya tecilli olmak;
- 4) Dışışleri Bakanlığı personeli olmaya engel hali bulunmamak (Bu konuda Dışışleri Bakanlığının takdiri esastır);
- 5) Üniversitelerin en az 4 (dört) yıllık eğitim veren, İngilizce, Fransızca, Almanca, Arapça ve Farsça Dili Eğitimi/ Edebiyatı/ Mütercim-Tercümanlık veya çeviribilim bölümlerinden veya Eğitim Fakültelerinin İngilizce, Fransızca, Almanca, Arapça ve Farsça Bölümleri ile bunlara denkliği yetkili makamlarca kabul edilen yurt içi ve yurtdışındaki yükseköğretim kurumlarından mezun olmak;
- 6) 30 Haziran-1 Temmuz 2009 ve 10 Haziran-11 Haziran 2010 tarihlerinde yapılmış olan Kamu Personeli Seçme Sınavlarından birinden (2009-KPSS ve 2010-KPSS) İngilizce, Almanca ve Fransızca dilleri için en az “80” Arapça ve Farsça için ise en az “70” KPSSP3(B) puanına sahip olmak;
- 7) Son başvuru tarihinden 5 yıl öncesine kadar, başvuru yapılan yabancı dilde en az (B) düzeyinde KPDS puanına sahip olmak veya İngilizce’den başvuran adaylar için “Test of English as a Foreign Language” (TOEFL) sınavından en az 213 (veya geçerlilik süresi dolmamış eski dengi 550 puan) puan veya “International English Language Testing System” (IELTS) sınavından en az 7,5 puan düzeyinde yabancı dil bildiğini belgelemek.³⁵³

³⁵³ <http://www.mfa.gov.tr/sozlesmeli-mutercim-alimi-ilani.tr.mfa>

Her iki resmi ilan karşılaştırıldığında çevirmen adaylarının nitelikleriyle ilgili beklentiler arasındaki standart farkı çok net bir şekilde gözlemlenebilmektedir. Batı’da resmi makamlarca aranan çevirmen adayından aldığı eğitimin yanında çeviri yapacağı alanla ilgili de bir uzmanlık beklentisinden bahsedilebiliyorken, ülkemizde resmi makamlarca aranan adaydan çeviri edincini ortaya koyabilmesine yönelik sadece yabancı dil bölümlerinden veya mütercim-tercümanlık bölümü mezunu olması şartı aranmaktadır. Bu alana yönelik resmi bir ilanda mütercim-tercüman olma koşulunun gündeme gelmesi de çok yakın bir geçmişte değişiklik göstermeye başlamıştır. Öncesinde yabancı dil bölümlerinden mezun olma koşulu yeterli sayılmaktaydı.

Her iki coğrafyada da verilen resmi ilanlardan da anlaşılacağı gibi çevirmen profili ile ilgili beklenti farklıdır. Bu doğrultuda her iki coğrafyada akademik çeviri eğitimi veren kurumların ders müfredatlarının da neden farklı olduğunun anlaşılabileceğini ifade edilebilir.

Batı’da çevirmenin nitelikleri ile ilgili beklentinin hem çeviri piyasasında hemde resmi makamların beklentisi ile akademik çeviri eğitiminin yetiştirmeyi amaçladığı profilin örtüştüğünü hatta çevirmenin doğrudan bu beklenti için yetiştirildiğini ve aldıkları eğitim doğrultusunda geliştirme fırsatı buldukları kişisel becerilerini ortaya koyabilecekleri bir iş imkanı bulabileceklerini de gözlemleyebilmek mümkün.

Aynı konuyu ülkemiz koşulları için değerlendirdiğimizde hem çeviri piyasası hem resmi makamlarca aranan çevirmen profilinde neredeyse dil edincinin yeterliliği arandığından çevirmen adayından beklenen niteliklerin çok da yüksek bir standartta olmadığını gözlemleyebiliyoruz. Bu da gelişmiş ülkelerin akademik çeviri eğitimi ve çeviri piyasası beklentileri ile aynı paralelde olmadığını göstermektedir.

Sonuç olarak Batı’lı ülkelerin çeviri piyasasındaki beklentilerinin gelişen toplumsal, siyasi ve teknolojik koşullara göre şekillendiğini ve bunun yanında akademik çeviri eğitiminin de bu beklentiler doğrultusunda tasarlandığını gözlemleyebiliyoruz. Bu anlamda gelişmiş batı ülkelerinin gerek çeviri piyasası gerek akademik çeviri eğitimleri ile bu gelişmelere açık ve kendilerini gelişen koşullarla birlikte sürekli olarak yenilemeye devam ettiklerini ifade edebiliriz.

Ülkemizde gerek çeviri eğitimi gerek çeviri piyasasının beklentileri değerlendirildiğinde batıdaki gelişmelerden daha geride yol aldığımızı gözlemlemek mümkün. Çeviribilim ve mütercim- tercümanlık bölümlerinin gün geçtikçe artan sayısı çeviri alanının da ülkemizde belli bir popülerlik kazandığını gösteriyor olabilir. Ancak bunun yinede Avrupa’da yakalanmış ve sürekli olarak geliştirilmeye devam eden koşulları göz önünde bulundurduğumuzda yeterli olmadığını görmek mümkün.

Bu anlamda Batı’da ve Türkiye’de akademik çeviri eğitimi ve çeviri piyasasının beklentilerini değerlendirdiğimizde gelişmelerin batılı ülkelere tıpkı diğer toplumsal sistemler gibi çeviri piyasasının devlet ve akademik çeviri eğitimi veren kurumların oluşturduğu sistemin de kendine yeten bir sistem olabilmesi için kendi doğasına uygun ve toplumun ihtiyaçları doğrultusunda üretimlerinin olması için birbirleriyle etkileşimde bulunduğunu ifade etmemiz mümkün. Bu yönüyle Luhmann’ın sistem kuramını temel alarak Batı’daki çeviri sisteminin kendini yeniden üreten bir yapıya sahip olduğu için autopoietik olduğunu dile getirmek mümkün. Ancak ülkemizdeki durumu değerlendirdiğimizde kendi çeviri sistemimiz olan akademik çeviri eğitimimiz ve çeviri piyasasının beklentilerine göz attığımızda ve Batı’daki gelişmeler göz önünde bulundurulduğunda gerek Türkiye’de akademik çeviri eğitimi ve gerek Türkiye’deki çeviri piyasası beklentilerinin koşulları itibarıyla Batı’ya göre daha düşük standartta gelişim gösterdiğini ifade etmek mümkün. Türkiye’de incelemiş olduğumuz resmi ve piyasa ilanlarından yola çıkarak çevirmen adaylarında beklenen niteliklerdende bu zaten anlaşılmaktadır. Günümüzde hala birçok çeviri bürosu ve devlet kurumu akademik çeviri eğitimi almamış ancak dil edinci olan ve çeviri edincini zaman içerisinde geliştirmiş birçok adaya istihdam sunmaya devam etmektedir. Bu durumun ülkemizde çeviri bölümlerinin açılmasından önceki dönemlerde de olduğu gibi günümüzde her geçen gün artan çeviri bölümlerinin sayısına rağmen devam etmekte olduğunu görebiliyoruz. Bu durum ülkemizdeki akademik çeviri eğitimi ve piyasadaki çevirmen profili beklentisindeki gelişmelerin Batı ile mukayese edildiğinde kendini üreterek yenileyen koşulları olan bir yapıya sahip olduğunu söylemek için yeterli değil.

Burada kendini üreterek yenileyen bir sürecin önünü açabilmek için daha iyi standartta çevirmen adaylarının yetişebilmesi için akademik çeviri eğitimi veren kurumların eğitim müfredatlarını hem çevirmen adaylarının becerilerine göre hemde Batı’lı

lkelerdeki iyi çevirmen profilleriyle hemde eviri piyasasının ihtiyaçlarına paralel hale getirilmesine destek verilmesi ile mümkündür. Bu süreçte kuşkusuz eviri piyasası ile akademik eviri eēitimi veren kurumları karşılıklı etkileşim içerisinde bulunarak destekleşmeli ve sistemin kendini üreterek yenilenmesine katkı saēlamalıdırlar. Bu şekildeki etkileşim Luhmann'ın sistem teorisine denk gelerek aslında eviri sisteminin toplumsal sistemlere daha iyi hizmet edebilmesinin de önünü açacaktır.

4.10. Türkiye'de Aynı Algılanışın Pratiēe Neler Verebileceēi?

Batıda eviri piyasası oluşan ihtiyaca yönelik talep eksikliēini akademik eviri kurumları ile akademik eviri eēitimi veren kurumların ise eēitim içeriklerini piyasanın ihtiyacına göre oluşturduklarını ifade etmek mümkündür. Bu anlamda gelişmiş batı ülkelerinin gerek eviri piyasası gerek akademik eviri eēitimleri ile bu gelişmelere açık ve kendilerini gelişen koşullarla birlikte sürekli olarak yenilemeye devam ettiklerini ifade edebiliriz.

Batı'lı ülkelerin eviri piyasasındaki beklentilerinin gelişen toplumsal, siyasi ve teknolojik koşullara göre řekillendiēini ve bunun yanında akademik eviri eēitiminin de bu beklentiler doērultusunda tasarlandıēını göz önünde bulundurduēumuzda eviri piyasasının ihtiyacına yönelik talebin akademik eviri eēitimi veren kurumlar ile etkileşim içerisinde bulunarak karşılıklı ihtiyaçlarının oluřturduēu bořluēu tamamladıklarını ifade etmek mümkün.

Çeviri sisteminin kendini üreterek yenileyen bir sürecin önünü aabilmek için daha iyi standartta çevirmen adaylarının yetişebilmesi için eviri piyasası ile akademik eviri eēitim kurumlarının karşılıklı etkileşim içerisinde bulunarak destekleşmeleri ve bu şekilde sistemin kendini üreterek yenilenmesine katkı saēlamalarının gerekliliēini ifade etmek kaçınılmazdır.

Çeviri sisteminin toplumsal sistemlere daha hizmet edebilmesinin algısının nnn açılması ve pratiēe daha fazla şey kazandırması, piyasanın ihtiyacını karşılayabilecek çevirmen için gerekli niteliklerin eviri çalışmalarının savunduēu teorik ngrleri de dikkate alarak ders içeriklerinin oluşturulmasında gözetilmesi ile saēlanabileceēini ifade etmek mümkündür.

Çeviri eğitimi, teori ve pratik arasındaki ilişkinin güçlenmesinin önünü açmak pratiğe dair kazanımın arttırılmasında önemli bir unsur olarak değerlendirilebilir. Akademik çeviri eğitimi, çeviri piyasasının kendisi ve çeviri örgütleri arasındaki bağın güçlenmesinin, karşılıklı eksiklerin giderilmesine destek sağlayacağını savunmak mümkündür.

Akademik çeviri eğitimi veren kurumlarının piyasa ile bağlarını güçlendirmeleri ile çevirinin teorik tarafı göz ardı edilmeden piyasanın taleplerinin karşılayabilecek yeterlilikte çevirmen adaylarının yetişmesinin önemini ön plana çıkaracaktır. Bu etkileşim akademik çeviri eğitimi veren kurumların eksiklerini daha belirgin hale getirip bu eksiklere yönelik olarak ders içeriklerini de piyasanın ihtiyacına göre yeniden oluşturmalarının önünü açacaktır.

Piyasa ve akademik çeviri eğitimi veren kurumların yanısıra akademik çeviri eğitimi veren kurumların arasındaki etkileşim de kendi aralarındaki ders içerikleri farklılıkları konusundaki farkındalıklarını arttırmalarına destek verebilir. Bu bağlamda farkındalığın artması, eğitim kurumlarının ders içeriklerini oluştururken birbirlerinden bağımsız tercihler yapmak yerine ortak tercihlerde buluşmalarına vesile olacağı ifade edilebilir.

4.11. Çeviribölümlerinin Sistematikliği ve Bilimsel İlişkileri

Batı’da ve Türkiye’de faaliyet gösteren akademik çeviri eğitimi veren kurumların eğitim müfredatlarını göz önünde bulundurduğumuzda özellikle uzmanlık alanlarındaki dersleri incelediğimizde, çeviri kuramlarının öngördüğü özelliklere uygun olarak yapılandırıldıklarını gözlemleyebilmek mümkün. Bu sayede çevirmen adaylarının hem kuramsal alanın öngörüsünde hemde piyasanın ihtiyacına cevap verebilecek nitelikleri edinme olanağına sahip olabilecekleri şekilde bir eğitim şansı sunulduğunu ifade edebilmemiz mümkün. Batı’daki akademik çeviri eğitimi veren kurumların uzmanlık alanı derslerini başka fakültelerden tamamlama olanağına sahip olabildiklerini görebiliyoruz. Örneğin Avusturya’nın Graz kentinde faaliyet gösteren Karl Franzens Üniversitesi “Institut für Translationswissenschaft” yani çeviribilim enstitüsü adı altında faaliyet gösteren bir akademik eğitim kurumu olması nedeniyle çevirmen adaylarına uzmanlık alanı derslerini fakültelerarası alma olanağı sunmaktadır. Bu durum ülkemizdeki koşullarla kıyaslandığında uzmanlık alanı derslerinin daha çok bölüm

içerisinde bu alanlara yönelik uygun hale getirilen dersler ile giderilmeye çalışıldığını gözlemleyebiliyoruz. Bu alanda seçim olanaklarının üniversitelerce geniş tutulması hem çeviri piyasasının beklentisi doğrultusunda daha nitelikli çevirmen adaylarının yetişmesine hemde bu sayede üniversitelerin piyasanın beklentisi olan çeviri pratiğine ve piyasanın ihtiyacı olan talebe cevap verebileceği olarak yorumlanabilir. Bu sayedeki piyasanın beklentilerine yönelik adayların yetişebilmesine olanak sunulabilmesi Luhmann'ın sistem teorisine denk gelerek aslında çeviri sisteminin toplumsal sistemlere daha hizmet edebilmesinin de önünü açacaktır.

4.12. Çeviri Bölümlerinden Yetişen Çevirmenlerin Çeviri Piyasasına Etkisi ve Mesleki Yeterlilik Sorunu

Sistem kuramı temelinde çeviri kuramlarını ve çeviribilim bölümlerinin müfredatlarını inceleyerek, çeviri bölümlerinin kendi aralarında bir içerik uyumuna ulaşmalarının gerekliliğini gözlemledik. Çeviri bölümlerinin kuram, yöntem ve uygulama derslerinde benzerliklerinin en üst düzeye çıkarılması, çeviribilim bölümlerinden yetişen çevirmen prototipinin de oluşmasını sağlayabilir. Çeviribilim bölümlerinin çok farklı ders içeriklerine sahip olmaları, çevirmen prototipinin ve çevirmen profilinin de çok farklı olmasına neden olmakta ve çeviri piyasasında olumsuz yansımaları olmaktadır.

Çeviribilim bölümlerinin önemli eksikleri söz konusudur. Bunların başında öğretim elemanı profilinin benzer olmaması, bir anlamda çeviri alanında yetişmiş öğretim elemanlarının yeterli olmaması gelmektedir. Müfredatlar benzeşik hale getirilse bile, benzer eğitim aşamalarından geçmeyen ve çeviri kuram ve yöntemleriyle ilgili akademik birikimi olmayan öğretim elemanlarıyla çeviri eğitiminin başarılı bir biçimde yürütülmesi oldukça zordur.

Öğretim elemanlarının yeterli düzeyde olmasının yanısıra, bölümler arasında yapılacak çalıştaylar, kolokyumlar ve seminerlerle benzer müfredatların oluşturulması sağlanabilir. Böyle bir çabanın gerçekleşmesi çeviri bölümlerinin piyasayı kuşatması için önemlidir. Çeviri bölümlerinin ortak bir müfredatta buluşması, mesleki yeterliliklerin tanınması için de önemlidir.

Çevirmenler için mesleki yeterlilik kriterleri oluşturulmasıyla ilgili çalışmalar sona doğru yaklaşmıştır. Üniversitelerin ve çeviri sektörünün birlikte yürüttüğü çalışmalar sonucunda, çevirmenlik mesleğiyle ilgili yeterlilikler belirlenmiştir. Ancak bu yeterliliklere ulaşılması, yine çeviribilim bölümlerinin benzer müfredat ve eğitim vererek, bu yeterliliklere sahip çevirmenlerin yetişmesiyle oluşacaktır. Çeviri sisteminin diğer sistemlerle eşdeğer bir sistem olabilmesi için, çevirmenlik mesleğinin mesleki yeterliliklere sahip çevirmen profiline odaklanması bir zaruret halini almıştır. Mesleki yeterliliklerin belirlenmesiyle, çeviribilim bölümü mezunlarının çeviri piyasasına yerleşmeleri ve çevirinin bir sistem olmayı tamamlaması söz konusu olabilir.

SONUÇ

Toplumsal bir sistem kendi alt sistemlerinin sağlıklı çalışması ve bu sistemlerin kendi iç üretimini bağımsız olarak gerçekleştirme yetisiyle bağımsız bir sistem olabilir. Bir sistemin toplumsal bir sistem olabilmesi için, kendi kendine yeterli olan, toplumsal gereksinimlerden oluşan ve bu gereksinimlere cevap veren bir yeterliliğe sahip olması gerekir. Bir sistemin toplumsal sistem olabilmesi için sözü edilen özelliklere sahip olması ve bunları sürdürebilmesi gerekir.

Çevirinin toplumsal sistem olma özelliği, çeviri sisteminin bir bütün olarak gereksinimlere cevap vermesi ve bu gereksinimlerin sonucu olarak kendi sisteminin işleyişini diğer sistemlerden bağımsız olarak sağlayabilmesiyle gerçekleşebilir. Çevirinin toplumsal sistem olma özelliği, çeviri pratiğinde çeviriye ve çevirmene olan gereksinim ve bu gereksinimin karşılanmasıyla ilgilidir. toplumsal sistem olarak çeviri sistemi, toplumsal pratikte kendine duyulan gereksinimi, kuramsal alanda karşılayacakbilimsel çalışmalar ve bu bilimsel çalışmaların çeviri eğitime yansmasıyla ortaya çıkan çevirmenprofilinin çeviri alanını kendine yeterli hale getirmesiyle gerçekleşmektedir. Bir toplumsal sisteminüçlü bir sacayağı mevcuttur. Bu sacayağı sistemin toplumsal pratikteki işlevi, bilimsel çalışmalarınıtoplumsal pratiğe cevap vermesi ve bilimsel çalışmaların akademisyenler aracılığıyla ilgili sistemineğitimine aktararak toplumsal sorunları çözebilecek ehliyetle uzmanların pratik için yetiştirilmesiyleortaya çıkar. Çeviri pratiği, çeviri kuram ve yöntemi ve çeviri eğitimi birleşerek çeviri sisteminioluştururlar.

Çeviribilimin bağımsız bir bilim dalı olma iddiası, çevirinin bir sistem olma yetisini kazanmasıyla ilgilidir. Çevirinin bir sistem olabilmesi ise, çeviri eğitimi ve çeviri kuramının çeviri pratiğinin gereksinimlerine cevap verecek uzman çevirmenlerin yetiştirilerek piyasanın kalite talebini karşılamasına bağlıdır. Çeviri alanı, çeviri pratiğiyle çeviri kuramsal bilgilerin çevirmenin şahsında bütünleştiği bir alandır. Bu durum, çeviri bölümü mezunu uzman çevirmenlerin piyasadaki kalitesini kanıtlamalarıyla bir öz üretim sürecine girerler. Tıpkı mühendisler, tıpçılar ve hukukçuların

üniversitelerdeki bölümlerde toplumsal pratiğe uygun, toplumsal kaliteyi artıracak mezunlar yetiştirdiklerinde, akademinin değer kazandığı gibi, çeviri bölümlerinin değeri de, ilgili bölüm mezunlarının iyi yetiştirilmesiyle değer kazanacaktır.

Bu anlamda çeviri bölümlerinin müfredatları, bir çeviri bölümünün çeviri pratiğini nasıl anladığı ve çeviri kuramlarını nasıl algıladığı ve bu iki alanı nasıl birleştirdiğiyle sorunuyla birlikte, toplumsal pratiğe yeterli uzman yetiştirip yetiştiremeyeceğini ortaya koyacaktır. Çeviri kuramlarının ortaya çıkışı çeviri pratiğinin sorunlarından mı kaynaklanmaktadır? Çeviri kuramları çeviri pratiğine yön verecek bir öz üretim içinde midirler? Çeviri eğitimi çeviri kuramları üzerinden çeviri piyasasının sorun, beklenti ve süreçlerini yansıtabilmekte, piyasaya uygun uzman yetiştirmekte midir? Çeviri bölümlerinin müfredatları, çeviri kuramlarıyla ne kadar ilişkilidir ve çeviri piyasasına ne kadar uygundur?

Bu tez, çeviri öncelikle günümüz çeviri kuram ve yöntemlerinin çeviri uygulaması için ortaya koyduğubakış açılarının çeviri bölümleri müfredatlarına ne derece yansıdığını ve sonuçta bu yansımanın çeviri piyasasında olası sonuçlarını incelemektedir. Çeviri bölümleri müfredatları, çevirmen adaylarının akademik olarak biçimlendirilmesini sağlayan en önemli göstergeler olarak, çevirmen profilinin nasıl şekillendirildiğini ortaya koyacaklardır. Çeviri eğitiminde sunulan müfredatların çeviri kuram ve yöntemlerine, başka bir deyişle uygulamaya dönük öğrenci yetiştirmeye dönük bir içerikle oluşması, çeviri sisteminin bütünlüğü, öz üretimi ve bağımsızlığı için önemli veriler sunacakları söylenebilir.

Çeviri bölümlerinin ders müfredatlarını yorumladığımızda, müfredatların birbiriyle yeterince uyumlu olmadığı, derslerin genellikle bölümde çalışan akademisyenlerin ilgi alanı veya uzmanlıklarına göre belirlendiği söylenebilir. Kuramsal ve yöntemsel bilgilerin müfredatta yerini alması, başka bir deyişle hangi bakış açısıyla sunulacağı yine öğretim elemanı profiliyle ilgili bir durumu göstermektedir. Çeviri bölümlerinde çalışan öğretim elemanlarının farklı disiplinlerden gelmiş olması kendisini ders müfredatlarında da göstermekte ve çeviri bölümü müfredatlarının bölümlere göre değişken olmasına

yol açmaktadır. Bir başka farklılık zorunlu olarak uzmanlık alan derslerinde görülmektedir. Bu durum doğal olarak her üniversitenin çeviri bölümünün diğer bölümlerden alacağı destekle ilgili olduğundan, değişkenliğin olması kadar, çevirmen profillerinin bölümlere göre farklı yetişmesine de yol açmaktadır. Örneğin, hukuk fakültesi olmayan veya hukuk fakültesinden destek alamayan bir çeviri bölümünün, hukuk bilgisi ve çevirisi derslerini müfredata koyamaması, tıp fakültesi olmayan veya bu alanda uzman bulamayan çeviri bölümlerinde tıp alanında bir uzmanlık alanı dersi olmaması gibi farklılıklar söz konusudur.

Daha da önemlisi, çeviribilimin kendi temel derslerinde yetişmiş öğretim elemanı olmamasından kaynaklanan ders müfredatlarıdır. Örneğin, sözlü çeviri konusunda uzman öğretim elemanı olmayan çeviri bölümlerinin sözlü çeviri dersini müfredata koymaması, koymuş olsa bile teorik olarak yerleştirmesi gibi sorunlar söz konusudur. Aynı şekilde çeviribilimin kuramsal alanlarında öğretim elemanı eksikliğinden kaynaklanan ders eksiltmeleri ve yerine çeviribilim alanına ait olmayan derslerin bu dersler yerine konulmasına yol açmaktadır. Çeviri kuram ve yöntem derslerinin müfredata konulması kadar, sunuluş biçimi de önemlidir.

Çeviribilimin temel derslerinin hangi kaynaklardan ve hangi bakış açısıyla verildiği de önemlidir. Ders müfredatlarının yine ilgili çeviri bölümlerinin kuramsal bakış açılarına göre farklılıklar gösterdiğini de görmekteyiz. Bunun en belirgin örneği, Almanca, Fransızca ve İngilizce bölümlerinde çeviribilim derslerinin konu farklılıklarıdır.

Gideon Toury'nin çeviribilim kuramı açısından baktığımızda çeviribilim, kuramsal, betimleyici ve uygulamalı alan olmak üzere üç alana ayrılır. Toury'nin çeviribilim için oluşturduğu üçlü alan ile Luhmann'ın sistem kuramı üzerinden çeviri sistemi için oluşturduğumuz üçlü alan kuramı birbiriyle örtüşmektedir. Toury'nin kuramında betimleyici alanın özel bir yeri vardır. Betimleyici alandan üretilecek çalışmalar hem çeviri kuramını besleyecek, hem de uygulamayı şekillendirecektir.

Toury'nin sözünü ettiği betimleyici alanın hem kuramsal hem de uygulamalı alanı belirleyebilmesi için, çeviri müfredatlarının betimleyici alana göre düzenlenmesinin yanında çeviri uygulamasında yer alacak uzman çevirmenlerin çevirinin kuramsal ve betimleyici alanından gelerek, uygulama alanını betimleyici alana dönüştürmeleri

gerekecektir. Yani çeviri sistemi açısından bu yaklaşımın anlamı, çeviri pratiği alanının çeviri kuramlarının ve betimlemelerinin uygulama alanına dönüştürülmesidir.

Çeviri pratiğinden çevirinin uygulama alanı olarak söz edebilmemiz için, çeviri pratiğinin çeviri eğitimi ve çeviri kuramından yetişen uzman çevirmenler için, çeviri bölümlerinde kazandıkları yetilerin çeviri pratiğinde uygulanmasından ortaya çıkacak sonuçların tekrar çevirinin kuramsal alanına dönüştürülmesi ve çeviri kuramlarının bu uygulama alanından beslenmesi gerekir. Bu durumda çeviri sistemi, Luhmann'ın sistem kuramı anlamında tam bir sisteme dönüşebilecektir. Çeviri sisteminden tam anlamıyla söz edebilmemiz için, öncelikle çeviribilim bölümleri müfredatının betimleyici bir alanı temsil edebilmesi, yani çeviri kuram ve yöntemlerinin çeviri eğitiminde betimleyici araştırmalarla beslenmesi, en önemlisi ise, çeviri bölümlerinde ilgili müfredatlarla yetişen öğrencilerin çeviri pratiğinde, bu ikili alanın uygulama alanını oluşturmalarıdır. Çeviri pratiği çeviri eğitiminin uygulama alanını oluşturduğunda, çeviri kuram ve yöntemlerinin, bir anlamda çeviri eğitiminin pratikle ilişkisi kurulmuş olacak ve çeviri uygulamalarının sonuçları çeviri kuram ve eğitime yansyarak, çeviri pratiği Toury'nin kuramı anlamında bir betimleyici alana dönüşecektir.

Çevirinin toplumsal sistemdeki pratiğinin uzman çevirmenlerce gerçekleştirilmesiyle çevirinin bir sistem olarak kuram, eğitim ve uygulama alanları birbirlerini düzenleyen ve sonuçta çeviri sistemini düzenleyen öz üretimlere dönüşebileceklerdir. Çeviri eğitimi almış çevirmenlerin çeviri piyasasındaki eksikliği, çeviri sistemini toplumsal pratikte devamlı biçimde başka sistemlere bağlı olmaktan kurtaramayacak ve çevirinin bağımsız bir sistem olma iddiası zayıf kalacaktır. Çünkü tüm akademik bölümlerin oluşturduğu sistemlere bakıldığında, toplumsal pratiklerinde üniversite mezunlarından başkalarının, yani alanın eğitimini almamış olanların, sistemin pratiğinde yer almalarının mümkün olmamasından kaynaklanan kendi kendine yeterlilikleri ve bir sistem halinde devamlı biçimde kuram pratik ilişkisini geliştirmeleri, çeviribilim için henüz tamamlanmış değildir.

Çeviribilim mezunlarının uzman çevirmen olarak toplumsal sistem pratiğinde yeterli yeri alamaması ve uzman olarak yetişmemiş kişilerin çeviri pratiğinde önemli bir yeri olmasına çeviri kuram ve eğitiminin getireceği eleştirinin kabul edilebilir olması için çeviri bölümleri müfredatlarının ve çeviri bölümü öğretim elemanlarının çeviri

pratiğinin gereksinimlerine karşılık verecek çevirmen profili yetiştirmeleri gerekir. Çevirinin toplumsal sistemindeki kuram pratik ilişkisinin diğer sistemlerdeki gibi işleyebilmesi için, pratik alanda uzmanların çalıştırılma talebi kadar, çeviribilim bölümlerinin müfredat ve çıktılarının çeviri piyasasınca onaylanabilmesi için, çeviri bölümleri müfredatlarının uyumlu hale getirilmesi ve pratikte karşılığı olan çevirmen adaylarının yetiştirilmesi belirleyici olacaktır.

Kuram-pratik ilişkisi, çeviri eğitimi üzerinden yeterince sağlanamadığı takdirde, çevirinin toplumsal bir sistem olarak kendi kendine yeter ve kendi içine kapalı bir sistem olabilme özelliğini kazanması oldukça zordur. Bu ilişkide çeviri eğitiminin yeterli rolü oynamaması durumunda çeviri sistemi, devamlı biçimde dışardan çevirmenleri içine alarak devam etmekte ve bu durum çeviri bölümlerinin toplumsal sistemdeki işlevini devamlı biçimde sorgulanır hale getirmektedir.

Çeviribilim bölümlerinin diğer akademik bölümler gibi kendi kendine yeter sistemlere dönüşebilmesi için çeviribilim bölümlerinin müfredat, içerik ve kuramsal bilgi açısından birbirleriyle etkileşim içinde olmaları çevirinin toplumsal sistemde bağımsız ve kendine yeterli bir alan olması ve çeviri mezunlarının çeviri pratiğinin bütününde yer almasını sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

- Aksoy, Berin. **Geçmişten Günümüze Yazın Çevirisi**, Ankara: İmge Kitabevi, 2002.
- Albrecht, Jörn. **Literarische Übersetzung. Geschichte – Theorie – Kulturelle Wirkung**, Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 1998.
- Arı, Sevinç. **Çeviri Sosyolojisi**, İstanbul: Aylak Adam, 2014.
- Ashcroft, Bill, Garth Griffiths and Helen Tiffin (Ed.) **The Postcolonial Studies Reader**. London, New York: Routledge 1995.
- Baker, Mona. **Routledge Encyclopedia of Translation Studies**, London & New York: Routledge, 2001.
- Bassnett, Susan, “When is a Translation not a Translation?” **Constructing Cultures: Essays on Literary Translation**, Ed. Susan Bassnett and André Lefevere. Clevedon, Cromwell Press., 1998, S.25-40. (Bassnett 25)
- Bassnett-McGuire, Susan. **Translation Studies**, London: Methuen, 1980.
- Başkan, Özcan. **Bildirişim İnsan Dili ve Ötesi**, İstanbul: Can Yayınları, 1988.
- Baykan, Ali. “Sosyal-Kültürel Faktörlerin Çevirideki Rolü”, **Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 2005,
<http://dergisosyalbil.selcuk.edu.tr/susbed/article/view/638/590>, Erişim Tarihi: 01.02.2018.
- Bell, Roger T. **Translation and Translating**, New York: Longman Group Ltd., 1993.
- Benjamin, Walter. “Über das mimetische Vermögen”, in: **Benjamin, Gesammelte Schriften**, Bd. II.1. Frankfurt/M, 1977.
- Berk, Özlem. **Kuramlar Işığında Açıklamalı Çeviribilim Terimcesi**, İstanbul: Multilingual, 2005.

Bernardo, Ana Maria. “20th Century Approaches to Translation - A Histogramical Survey”, Santoyo, J.C. & Lanero J.J. (ed.) **Estudios de Traducccion y Recepcion**, Universidade Nova de Lisboa, 2007.

Bourdieu, Pierre. **Die Feinen Unterschiede. Kritik der Gesellschaftlichen Urteilstkraft - (İnce Ayrımlar. Toplumsal Yargı Gücünün Eleştirisi.)** (Çev. B. Schwibs ve A. Russer), Frankfurt am Main: Suhrkamp.

Büyüknisan, Emra. “Reiß ve Vermeer’in “Genel Bir Çeviri Kuramının Temeli” – Çeviribilimde ‘Yapısalcı’ Eğilime Karşı ‘Bütünleyici’ Bir Çözüm mü?”, **Ç.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt.18, Sayı.1.

Cömert, Bedrettin. “Kuramsal Açıdan Çeviri Sorunu”, **TDK**, Çeviri Özel Sayısı 322, Ankara, 1978.

Der Große Brockhaus in zwölf Bänden, 18. Auflage, Band 11, Wiesbaden, 1980.

Derrida, Jacques. “Des Tours de Babel”, In: **Psyche: Inventions of the other**, Vol. 1, California: Stanford University Press, 2007.

Dizdar, Dilek. “Çevirmenin Sınırları ve Çevirmenin Sorumlulukları”, **Varlık**, Haziran 2006, 5-6.

Ece, Ayşe. “Erek Odaklı Kuram, Skopos Kuramı ve Bağintı Kuramı Bağlamında Çeviri Eğitimi”, **Eğitim Bilimleri Dergisi**, 26, 2013, 49-58.

Ece, Ayşe. “Erek-Odaklı Kuram, Skopos Kuramı ve Bağintı Kuramı Bağlamında Çeviri Eğitimi”, 2007, e-dergi.marmara.edu.tr/maruaebd/article/download/1012001629/1012001359, Erişim Tarihi: 01.02.2018.

Einstein, Albert. **The Fundaments of Theoretical Physics Science**, Virginia: The Great Courses, 1940.

Ergun, E., Kurultay, T. ve Karantay, S., **Batı Ülkelerinde Çeviri Eğitimi Kurumları**, Ankara: Metis Çeviri, 19. Ergun, 1992.

Eruz, Sakine. **Çeviribilim: Bir Giriş**, (21 Mayıs 2016), http://ceviribilim.com/?page_id=1496, Erişim Tarihi: 04.03.2018.

Eruz, Sakine. **Çeviribilim: Çeviriden Çeviribilime**, İstanbul: Multilingual Yabancı Dil Yayınları, 2003.

Even-Zohar, Itamar. "The Position of Translated Literature within the Literary Polysystem", **Poetics Today**, Sayı.11, No.1, 1990.
http://isites.harvard.edu/fs/docs/icb.topic84298.files/Required_Readings/Even_Zohar.pdf, Erişim Tarihi: 04.03.2018.

Flotow, Luise von. "Art. 36. Feministische Aspekte", s.130. In: **Handbuch Translation**, Hrgs.V. M. Snell-Hornby et al. Tübingen, 1998.

Flotow, Luise von. **Translation and Gender. Translation in the 'Era of Feminism'**, Manchester: St. Jerome Publishing; Ottawa: University of Ottawa Press, 1997.

Forget, Philippe (Edt.). **Text und Interpretation**, Munich: Fink, 1984.

Gouanvic, Jean-Marc. "A. Bourdieusian Theory of Translation, or the Coincidence of Practical Instances: Field, Habitus, Capital and, Illusio", In: **The Translator**, Vol: 11, No: 2, 2005, 148-166.

Göktürk, Akşit. **Çeviri, Dillerin Dili**, 10. Baskı, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2013.

Gutt, Ernst August. **Translation and Relevance: Cognition and Context**. Oxford: Blackwell, 1991.

Hans J. Vermeer. "Skopos and Commission in Translational Action", (çev. Andrew Chesterman) 1989, **The Translation Studies Reader**, Lawrence Venuti (ed.), New York, 2005, 227-229.

Holmes, James. "The Name & Nature of Translation Studies", **Translated Papers on Literary Translation and Translation Studies**, Amsterdam: Rodopi, 1988.

Holz-Maenttaeri, Justa. **Translatorisches Handeln, Theorie und Methode**, Helsinki: Suomalainen Tiedekatemia, 1984.

- Hönig, G. Hans. **Strategie der Übersetzung, (Ein Lehr-und Arbeitsbuch)** Tübingen: Gunter Narr Verlag, 1982.
- Humboldt, Wilhelm von. **Über die Verschiedenheit des menschlichen Sprachbaues und ihren Einfluss auf die geistige Entwicklung des Menschengeschlechts**, Darmstadt: Mit einem Nachwort hrsg. Von. H. Nette, 1949.
- Humboldt, Wilhelm von. **Schriften zur Sprachphilosophie**, In W. von Humboldt: Werke, Bd. 3. Hg. A. Flitner, K. Giel. Stuttgart, 1963.
- Işık, Gül. “Doğu ile Batı’nın Buluştuğu Yerde Toledo Çevirmenler Okulu”, **Metis Çeviri**, Sayı: 19, 1990.
- İşçen, İsmail. **Çevrim Kuramı Çeviribilimin Temelleri Üzerine**, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2002.
- Jalava, J., Trust as a Decision The Problems and Functions of Trust in Luhmannian System Theory. University of Helsinki Department of Social Policy Research Reports 1, 2006, s.1-236. Aktaran: G. Ertong, **Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Ankara, 2011.
- Kade, Otto. “Kommunikationswissenschaftliche Probleme der Translation”, In: Wolfram Wills, **Übersetzungswissenschaft**, Darmstadt: Wissenschaftl. Buchges, 1981.
- Kara, Sergül Vural. “Tarihsel Değerlendirmeler Işığında Türkiye’de Çeviri Etkinliği”, **Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi**, 6(1), 2010, 94-101.
- Kaynardağ, Arslan. “Türkiye’de Felsefe Çevirileri Tarihi”, **IV.Ulusal Çeviri Semineri Özel Sayısı**, Bursa, 1994.
- Koller, Werner. **Einführung in die Übersetzungswissenschaft**, Heidelberg, 1987.
- Kuhn, Thomas S. **Bilimsel Devrimlerin Yapısı**, çev. Nilüfer Kuyaş, İstanbul: Kırmızı Yayınları, 2006.

- Kuhn, Thomas S. **Bilimsel Devrimlerin Yapısı**, çev. Nilüfer Kuyaş, Kırmızı Yayınları, 2006.
- Kurultay, Turgay. İstanbul Üniversitesi, **Akşit Göktürk'ü Anma** toplantısında yapılan konuşma, 1999.
- Levy, J. **The Translation of Verbal Art**, Semiotics of Art, MIT Press, 1976.
- Levy, Jiri. **Die literarische Übersetzung, Theorie einer Kunstgattung**, Frankfurt am Main-Boon, 1969.
- Luhmann, Niklas, Ecological Communication, (Çev. John Bednarz). Chicago: The University of Chicago Press, 1986: aktaran G.Ertong, Ankara: **Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Ankara, 2011.
- Mikomati, John Mongwe. **The Role of South African National Lexicography in the Planning and Compilation of Multifunctional Bilingual Dictionaries**, Master of Philosophy, Stellenbosch University, Matieland: Republic of South Africa, 2006.
- Mitterbauer, Helga & Katharina Scherke (Hrsg), **Ent-grenzte Raume. Kulturelle Transfers um 1900 und in der Gegenwart**, Wien: Passagen, 2005.
- Öner, I. Bengi. “Çeviribilim Terimleri Sözlüğüne Doğru”, **Metis Çeviri**, 20/21, 1992 156-197.
- Öner, Işın Bengi. “Çeviri Eleştirisi Bağlamında Eleştirel Bilincin Oluşması ve Eleştiri, Üst-Eleştiri, Çeviribilim İlişkisi, Çeviri Bir Süreçtir... Ya Çeviribilim?”, **Çeviribilimsel Forum 2**, İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Özkırımlı, Atilla. “Çeviri”, Öner Yağcı (Ed.), **Cumhuriyet Dönemi Edebiyat Çevirileri Seçkisi** İçinde, Ankara: Kültür Bakanlığı, 1999.
- Paker, Saliha. “The Position of Translated Literature Within the Literary Polysystem (Yazınsal Çoğuldizge İçinde Çeviri Yazının Durumu)”, (Çev. Saliha Paker), **Adam Sanat**, Sayı.14, 1987.

Paker, Saliha. “Turkish Tradition”, Mona Baker (ed.), **Encyclopedia of Translation Studies**, New York: Routledge, 2004.

Paker, Saliha. **Tanzimat Döneminde Avrupa Edebiyatından Çeviriler**, (Çev. A. Tükel), İstanbul: Metis Çeviri, 1992.

Popovic, Anton, **Yazım Çevirisi Terimleri Sözlüğü**, Haz. Suat Karantay-Yurdanur Salman, Metis Yayınları, 1987.

Prunc, Erich. **Entwicklungslinien der Translationswissenschaft. Von den Asymmetrien der Sprachen zu den den Asymmetrien der Macht**, Berlin: Frank & Timme.

Reiss, Katharina. **Betik Tipi ve Çeviri**, Çev. Ahmet Cemal, Bağlam, 1979.

Rifat, Mehmet. **Göstergebilimsel Açıdan Çeviri Etkinliği, Çeviri Kuramı ve Çeviri Kuramının Kuramı**, İstanbul: Düzlem Yayınları, 1995.

Risku, Hanna. “Marktsituation der Übersetzer”, **Handbuch Translation**, Snell-Hornby, Hönig, Kussmaul, Schmitt (Derl.), Tübingen: Stauffenburg Handbücher, 1998, s.107-112’den aktaran; Eruz, 2003.

Russell, Bertrand. **Religion and Science**, London: Oxford Uni. Press, 1935.

Sakine Eruz. **Çeviride ve Çeviri Eğitiminde Koşut Metinler**, İstanbul, 2000.

Schäffner, Christina. “Skopos Theory”, Mona Baker (ed.), **Routledge Encyclopedia of Translation Studies**, New York, 2004.

Snell-Hornby, Mary. **Translation Studies. An Integrated Approach**, Amsterdam: Philadelphia, John Benjamins, 1988.

Snell-Hornby, Mary. **Übersetzungswissenschaft – Eine Neuorientierung, 2. Aufl.**, Tübingen: Francke, 1986.

Soysal, Ahmet, “Derrida Üzerine (Bir Taslak)”, **Toplum Bilim**, Sayı.10, Jacques Derrida Özel Sayısı, 1999, 37-40.

Stolze, Radegundis. **Çeviri Kuramları**, (Çev. E. Durukan), İstanbul: Değişim Yayınları, 2013.

Stolze, Radegundis. **Çeviri Kuramları: Giriş**, 6. Baskı, (Çev. E. Durukan), İstanbul: Değişim Yayınları, 2013.

Stolze, Radegundis. **Übersetzungstheorien**, Tübingen: Eine Einführung, 1994/2001.

Störig, Hans Joachim. **Das Problem des Übersetzens**, Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 1993.

Tanzimat Döneminde Avrupa Edebiyatından Çeviriler: Coğul-Dizge Kuramı Açısından Bir Değerlendirme, Metis Çeviri I, 31-43.

Tosun, Muharrem. **İşlevsel Çeviribilim**, İstanbul: Değişim Yayınları, 2017.

Tosun, Muharrem. **Çeviri Eleştirisi Kuramı**, İstanbul: Aylak Adam, 2013.

Toury, Gideon. **Descriptive Translation Studies and Beyond**, Amsterdam: Benjamins, 1995.

Tymoczko, A. "Translation and Political Engagement: Activism, Social change and the Role of Translation in Geopolitical Shift", in: **The Translator**, 6/1, 2000, 23-49.

Tymoczko, Maria. "Translation in Oral Tradition as a Touchstone for Translation Theory and Practice", In: Bassnett/Lefevere (eds.) (1990): **Translation, History and Culture**, London/New York: Pinter.

Uslu, Ferit. "Bilimselliğin Kriteri ve sınırları Problemi, Bilim, Bilim Olmayan ve Sahte Bilim", **Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Cilt.10, Sayı.19, Çorum, 2011, 5-35.

Vardar, Berke. "Çeviri Konuşmaları", **Yazko Çeviri**, 1981, 172-173.

Venuti, Lawrence. **The Translator's Invisibility. A History of Translation**, London, New York: Routledge, 1995.

Vermeer, Hans J. (1992). **Skizzen zu einer Geschichte der Translation: Altenglisch, Altsächsisch, Alt- und Frühmittelhochdeutsch Literaturverzeichnis und Register für Band 6.1 und 6.2** Frankfurt: IKO – Verlag für Interkulturelle Kommunikation.

Weisgerber, Leo. **Vom Weltbild der deutschen Sprache**, 1. Halbband. Düsseldorf: Schwann, 1953.

Whorf, Benjamin Lee. **Language, Thought and Reality**, Cambridge: Mass.–Peter Krausser (1963) tarafından yapılan Almancaya kısmi çeviri: Sprache -Denken- Wirklichkeit Beiträge zur Metalinguistik und Sprachphilosophie, Rowolt, Reinbeck, Hamburg, 1956.

Wills, Wolfram. “Interdisziplinarität: ein neues überstezzungswissenschaftliches Paradigma?”, içinde **Paradigmenwechsel in der Translation-Festschrift für Albrecht Neubert zum 70. Geburtstag**, yay. Haz. Peter Schmitt, Germersheim, 2000.

Wills, Wolfram. **Kognition und Übersetzen. Zu Theorie und Praxis der menschlichen und der maschinellen Übersetzung**, Niemeyer: Tübingen, 1988.

Wills, Wolfram. **Übersetzungswissenschaft: Probleme und Methoden**, Stuttgart: Klett, 1977.

Wolf, Michaela. “Translation as a process of power: Aspects of cultural anthropology in translation.” In: M. Snell-Hornby, Z. Jettmarova, K. Kaindl (eds.), **Translation as Intercultural**, 1997. **Communication, Selected Papers from the EST Congress**, Prague 1995, Amsterdam, 123-133.

Yazıcı, Mine. **Çeviri Etkinliği: Disiplinler Arasında Çeviriye Bakış**, İstanbul: Multilingual Yabancı Dil Yayınları, 2004.

Yazıcı, Mine. **Çeviribilim: Çeviribilimin Temel Kavram ve Kuramları**, İstanbul: Multilingual Yabancı Dil Yayınları, 2005.

Yazıcı, Mine. **Çeviribilimin Temel Kavram ve Kuramları**, İstanbul: Multilingual, 2005.

Yılmaz, İbrahim. “Çeviride Geçirgenlik”, **Dil Dergisi**, Sayı.34, 1995.

Yoldaş, Ünal. **Çoğuldizge Kuramı**,

https://www.academia.edu/20037879/%C3%87o%C4%9Fuldizge_Kuram%C4%B1 Erişim Tarihi: 04.04.2018.

Zima, Peter V. **Die Denkonstruktion**, Tübingen: Franke, 1994.

ONLINE KAYNAKLAR

- <http://www.sakine-eruz.com/printable/ceviribilimsel-kaynaklar-sakine-eruz-esen/derleme-yayinlar-sakine-eruz-esen/index.php>, Erişim Tarihi: 17.02.2018.
- http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.57417d8f1fa999.22222294, Erişim Tarihi: 01.04.2018.
- http://ceviribilim.com/?page_id=1496, Erişim Tarihi: 18.05.2018
- <http://amt.fef.marmara.edu.tr/marmara-universitesi-ceviri-kulubu-mucev/>, Erişim Tarihi: 17.02.2018.
- <http://edebiyat.istanbul.edu.tr/wp-content/uploads/2016/10/%C3%87eviri-Kul%C3%BCb%C3%BC.pdf>, Erişim Tarihi: 17.02.2018.
- <http://imt.fef.marmara.edu.tr/etkinlikler/mucev/>, Erişim Tarihi: 17.02.2018.
- <http://tuceb.org/tuceb-hakkinda/tuceb-roportaj.html>, Erişim Tarihi: 17.02.2018.
- <http://www.cevirikitabi.com/cevirmenler-ne-isler-ceviriyor/ceviri-kulupleri/>, Erişim Tarihi: 17.02.2018.
- <http://www.egitisim.gen.tr/tr/index.php/arsiv/sayi-41-50/sayi-42-nisan-2014/520-bilimlerin-siniflandirilmesi>, Erişim Tarihi: 01.04.2018.
- <http://www.mfa.gov.tr/sozlesmeli-mutercim-alimi-ilani.tr.mfa>, Erişim Tarihi: 21.07.2018.
- <http://www.mtb.hacettepe.edu.tr/tarihce.php>, Erişim Tarihi: 17.02.2018.
- <http://www.seslisozluk.net/?word=paradigma> Erişim Tarihi: 05.03.2018.
- http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5aca4045628e40.06591906, Erişim Tarihi: 01.04.2018.
- <http://www.tedaproject.gov.tr/TR,52444/teda-nedir.html>, Erişim Tarihi: 28.07.2018

<http://www.transit.boun.edu.tr/>, Erişim Tarihi: 17.02.2018.

<https://aticom.de/eu/eu-gerichtshof-sucht-uebersetzer/>, Erişim Tarihi: 22.07.2018.

<https://prezi.com/sfofxn5mwvr/hacettep-universitesi-ceviri-toplulugu/>, Erişim Tarihi: 17.02.2018.

<https://tr.glosbe.com/tr/la/bilim>, Erişim Tarihi: 01.04.2018.

<https://www.ceviriblog.com/2016/02/23/umberto-ecoyu-anlamak/>, Erişim Tarihi: 12.05.2018

<https://www.kariyer.net/is-ilani/sumitomo-rubber-ako-lastik-japonca-tercumani-1954563>, Erişim Tarihi: 22.07.2018.

https://www.stepstone.de/5/index.cfm?event=offerView.dspOfferInline&offerid=5021303&cid=msearche_kimeta___Y, Erişim Tarihi: 23.07.2018.

<https://www.uni-heidelberg.de/fakultaeten/neuphil/iask/sued/imstudium/ergaenzungsgebiete.html>, Erişim Tarihi: 23.07.2018.

https://www.uni-heidelberg.de/studium/interesse/faecher/uebersetzwiss_ma.html, Erişim Tarihi: 23.07.2018.

29 Mayıs Üniversitesi, <https://tre.29mayis.edu.tr/tr/akademik-kadro>, Erişim Tarihi: 10.10.2018

29 Mayıs Üniversitesi, <https://tra.29mayis.edu.tr/tr/akademik-kadro>, Erişim tarihi: 10.10.2018

Adana Bilim ve Teknik Üniversitesi,
<https://mtb.adanabtu.edu.tr/PagesTR/Personel.aspx?pageId=10005>, Erişim Tarihi: 10.10.2018

Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi,
<https://www.agri.edu.tr/tr/yuksekokul/yabancidiller/kategori/ogretim-%20uyeleri>, Erişim Tarihi: 10.10.2018

Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi,
<https://www.agri.edu.tr/tr/yuksekokul/yabancidiller/kategori/ogretim%20-%20elemanlari>, Erişim Tarihi: 10.10.2018

- Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi,
http://www.aybu.edu.tr/insanvetoplum/contents/files/itbf_akademik_kadro.pdf,
Erişim Tarihi: 10.10.2018
- Atılım Üniversitesi, <https://www.atilim.edu.tr/tr/mtb/page/1757/akademik-personel>,
Erişim Tarihi: 10.10.2018
- Başkent Üniversitesi, http://mtb.baskent.edu.tr/kw/akademik_kadro.php?dil=TR, Erişim
Tarihi: 10.10.2018
- Beykent Üniversitesi, <https://www.beykent.edu.tr/beykent/1487/akademik-kadro>,
Erişim Tarihi: 10.10.2018
- Beykent Üniversitesi, <https://www.beykent.edu.tr/beykent/1501/akademik-kadro>,
Erişim Tarihi: 10.10.2018
- İhsan Doğramacı Bilkent Üniversitesi, <http://trin.bilkent.edu.tr/faculty.html>, Erişim
Tarihi: 10.10.2018
- Boğaziçi Üniversitesi, <http://www.transint.boun.edu.tr/?q=tr/full-time-faculty>, Erişim
Tarihi: 10.10.2018
- Boğaziçi Üniversitesi,
<http://www.transint.boun.edu.tr/sites/default/files/Yar%C4%B1%20Zamanl%C4%B1%20%C3%96%C4%9Fretim%20Kadrosu%283%29.pdf>, Erişim Tarihi:
10.10.2018
- Boğaziçi Üniversitesi, <http://www.transint.boun.edu.tr/?q=tr/node/77>, Erişim Tarihi:
10.10.2018
- Boğaziçi Üniversitesi, <http://www.transint.boun.edu.tr/?q=tr/node/78>, Erişim Tarihi:
10.10.2018
- Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, <http://edebiyat.cumhuriyet.edu.tr/index.php?f=5>, Erişim
Tarihi: 10.10.2018
- Çankaya Üniversitesi, <http://mtb.cankaya.edu.tr/akademik-personel/>, Erişim Tarihi:
10.10.2018
- Doğu Akdeniz Üniversitesi, https://www.emu.edu.tr/tr/akademik/fakulteler/fen-ve-edebiyat-fakultesi/mutercim-tercumanlik-bolumu/1138#department_staff,
Erişim Tarihi: 10.10.2018
- Dokuz Eylül Üniversitesi, http://transint.deu.edu.tr/?page_id=69, Erişim Tarihi:
10.10.2018
- Dokuz Eylül Üniversitesi, http://transint.deu.edu.tr/?page_id=71, Erişim Tarihi:
10.10.2018

Dokuz Eylül Üniversitesi, http://transint.deu.edu.tr/?page_id=73, Erişim Tarihi: 10.10.2018

Ege Üniversitesi, http://translation.ege.edu.tr/tr-3605/akademik_personel.html, Erişim Tarihi: 10.10.2018

Girne Amerikan Üniversitesi, http://humanities.gau.edu.tr/akademik_kadro.html, Erişim Tarihi: 10.10.2018

Hacettepe Üniversitesi, <http://www.mtb.hacettepe.edu.tr/akademik.php>, Erişim Tarihi: 10.10.2018

Haliç Üniversitesi, <http://fenedebiyat.halic.edu.tr/tr/bolumler/akademik-kadro/mutercim-tercumanlik-ingilizce>, Erişim Tarihi: 10.10.2018

İstanbul Arel Üniversitesi, <https://www.arel.edu.tr/fen-edebiyat-fakultesi/mutercim-tercumanlik-bolumu/akademik-kadro>, Erişim Tarihi: 10.10.2018

İstanbul Aydın Üniversitesi, www.aydin.edu.tr/tr-akademik/yuksekokullar/yabancidiller/mutercim-tercumanlik-ingilizce/Pages/akademik.aspx, Erişim Tarihi: 10.10.2018

İstanbul Aydın Üniversitesi, <https://www.aydin.edu.tr/tr-akademik/yuksekokullar/yabancidiller/mutercim-tercumanlik-rusca/Pages/akademik.aspx>, Erişim Tarihi: 10.10.2018

İstanbul Aydın Üniversitesi, <https://www.aydin.edu.tr/tr-akademik/yuksekokullar/yabancidiller/mutercim-tercumanlik-arapca/Pages/default.aspx>, Erişim Tarihi: 10.10.2018

İstanbul Üniversitesi, <http://almancaceviri.edebiyat.istanbul.edu.tr/tr/akademikkadro>, Erişim Tarihi: 10.10.2018

İstanbul Üniversitesi, <http://fransizcaceviri.edebiyat.istanbul.edu.tr/tr/akademikkadro>, Erişim Tarihi: 10.10.2018

İstanbul Üniversitesi, <http://ingilizceceviri.edebiyat.istanbul.edu.tr/tr/akademikkadro>, Erişim Tarihi: 10.10.2018

İzmir Ekonomi Üniversitesi, http://dti.ieu.edu.tr/tr/academic_personnel, Erişim Tarihi: 10.10.2018

Karamanoğlu Mehmet Bey Üniversitesi, <http://kmu.edu.tr/edebiyat/akademik/mutercim>, Erişim Tarihi: 10.10.2018

Kırklareli Üniversitesi, <http://mtb.klu.edu.tr/Sayfalar/980-almanca-ana-bilim-dali.klu>, Erişim Tarihi: 10.10.2018

Kırklareli Üniversitesi,

<http://mtb.klu.edu.tr/Sayfalar/979-ingilizce-ana-bilim-dali.klu>, Erişim Tarihi: 10.10.2018

KTO Karatay Üniversitesi,
<https://www.karatay.edu.tr/BolumAkademikKadro/MTA.html>, Erişim Tarihi: 10.10.2018

KTO Karatay Üniversitesi,
<https://www.karatay.edu.tr/BolumAkademikKadro/MTI.html>, Erişim Tarihi: 10.10.2018

Marmara Üniversitesi, <http://amt.mt.fef.marmara.edu.tr/akademik-kadro/>, Erişim Tarihi: 10.10.2018

Marmara Üniversitesi, <http://fmt.mt.fef.marmara.edu.tr/akademik-kadro/>, Erişim Tarihi: 10.10.2018

Marmara Üniversitesi, <http://imt.mt.fef.marmara.edu.tr/>, Erişim Tarihi: 10.10.2018

Mersin Üniversitesi, <http://www.mersin.edu.tr/akademik/fen-edebiyat-fakultesi/bolumler/ceviri-bolumu/ogretim-elemanlari>, Erişim Tarihi: 10.10.2018

Okan Üniversitesi, <https://www.okan.edu.tr/insanvetoplum/sayfa/5903/akademik-kadro/>, Erişim Tarihi: 10.10.2018

Okan Üniversitesi, <https://www.okan.edu.tr/insanvetoplum/sayfa/5902/akademik-kadro/>, Erişim Tarihi: 10.10.2018

Okan Üniversitesi, <https://www.okan.edu.tr/insanvetoplum/sayfa/5897/akademik-kadro/>, Erişim Tarihi: 10.10.2018

Okan Üniversitesi, <https://www.okan.edu.tr/insanvetoplum/sayfa/5901/akademik-kadro/>, Erişim Tarihi: 10.10.2018

Sakarya Üniversitesi, http://www.ceviribilim.sakarya.edu.tr/tr/5756/akademik_kadro, Erişim Tarihi: 10.10.2018

Selçuk Üniversitesi,
https://www.selcuk.edu.tr/yabanci_diller_yo/mutercim_tercumanlik/akademik_personel/tr, Erişim Tarihi: 10.10.2018

Siirt Üniversitesi,
<http://mutercimtercumanen.siirt.edu.tr/personel/akademik/739614.html>, Erişim Tarihi: 10.10.2018

Trakya Üniversitesi, <https://edebiyat.trakya.edu.tr/akademik-yapi/mutercim-tercumanli-ingilizce--ana-bilim-dali/ogretim-elemanlari/>, Erişim Tarihi: 10.10.2018

Trakya Üniversitesi, <https://edebiyat.trakya.edu.tr/akademik-yapi/mutercim-tercumanlik--almanca--ana-bilim-dali/ogretim-elemanlari/>, Erişim Tarihi: 10.10.2018

Trakya Üniversitesi, <https://edebiyat.trakya.edu.tr/akademik-yapi/mutercim-tercumanlik--bulgarca--ana-bilim-dali/ogretim-elemanlari/>, Erişim Tarihi: 10.10.2018

Yaşar Üniversitesi, <https://dti.yasar.edu.tr/akademik-kadro/>, Erişim Tarihi: 10.10.2018

Yeditepe Üniversitesi, <http://fenedebiyat.yeditepe.edu.tr/tr/ceviribilim/akademik-kadro>, Erişim Tarihi: 10.10.2018

Yakın Doğu Üniversitesi, <https://neu.edu.tr/akademik/fakulteler/fen-edebiyat-fakultesi/akademik-kadro/?lang=tr>, Erişim Tarihi: 10.10.2018

Yeni Yüzyıl Üniversitesi,
<http://www.yeniyyuzyil.edu.tr/Bolumler/IngilizceMutercimTercumanlikAkademikKadro.aspx>, Erişim Tarihi: 10.10.2018

ÖZGEÇMİŞ

1975 yılında Almanya'nın Frankfurt kentinde dünyaya gelen Sıla MUTLU, ilk orta ve lise öğretiminin bir kısmını Frankfurt'ta tamamladı. 1993 yılında T.C. Marmara Üniversite'si Atatürk Eğitim Fakültesi Alman Dili ve Eğitimi Bölümünde üniversite eğitimine başladı. Mezun olduktan sonra iş yaşamına çevirmenlik ve öğretmenlik yaparak başladı. Sonrasında ise T.C. Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde yüksek lisans eğitimini tamamladı. Halen T.C. Sakarya Üniversitesi Alman Dili ve Edebiyatı Bölümünde Öğretim Görevlisi olarak çalışmaktadır.

